

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. SVENSSON

Redaktør J. Jessen

FLENSBORG AVIS

II

I KOMMISSION HOS
DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANS
NYROPSGADE 19 . KØBENHAVN V

Redaktør J. Jessen

FLENSBORG AVIS

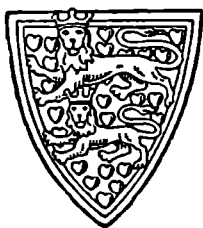
II

A. SVENSSON

REDAKTØR J. JESSEN

FLENSBORG AVIS

II.

Skrifter, udgivne af

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

NR. 16 . 1958

Redaktør, cand. jur.
Tage Jessen, Flensborg, tilegnet

FORORD

Udgivelsen af Bind II af Bogen om Redaktør Jessen er muliggjort ved Tilskud fra Dagbladene *Berlingske Tidende* og *Jydske Tidende*, *Brødrene Broust's Legat til Støtte for Danskheden i Slesvig* samt *Dansk Kultursamfund*. De respektive Bestyrelser bedes modtage Historisk Samfund for Sønderjyllands og Forfatterens bedste Tak for den ydede Understøttelse.

Styrelsen.

A. Svensson.

INDHOLD

Redaktør Jessen og Paragraf 5	7
Masseopbud af Retssager	19
»Politiken« i Aktion	48
Den unge H. P. Hanssen og Jessen	66
En Imødegaaelse	90
Flensborgsk Presseliv i 1890-erne	102
Bag Fængselsmure	116
Mere prøjsisk Retspleje	152
Det slesvigske Standpunkt	176
Jessen og Skoleforeningen	191
Fra en Krisetid	207
Jessen gaar til Modangreb fra sin Fængselscelle	233
Afstemningslinjen fra 1867	251
Et Mellemspil	261
H. P. Hanssens Valg til Landdagsmand	265
Noter og Henvisninger	301

REDAKTØR JESSEN OG PARAGRAF 5

Naar Redaktør Jessen gennem hele sin offentlige Virksomhed blev en saa utrættelig Talsmand for Kravet om Opfyldelse af Løftet i Pragfredens Paragraf 5, saa laa der utvivlsomt heri baade et etisk Moment og et taktisk Hensyn. Denne Paragraf indeholdt for ham paa samme Tid den moralske Berettigelse og den folkeretlig-formelle Adkomst til at forlange Genforeningen af den nordlige Del af Sønderjylland med Kongeriget Danmark realiseret.

Med alt, hvad de præjsiske Myndigheder ellers paabyrdede Jessen af Sagsanlæg med paafølgende Domfældelser, Paragraf 5 kunde man ikke naa ham ind paa Livet med. Fra tidlig Ungdom til de sidste Aar af sin Levetid fastholdt han med ubøjelig Konsekvens, at her var intet at slaa af paa. At holde Genforeningshaabet levende indadtil, hos den dansk-slesvigske Befolkning, og hævde Genforeningsviljen udadtil, over for modstaaende Kredse hjemme i Danmark, det mægtige Prøjsen-Tyskland og hele den evropæiske Offentlighed, det var og blev for ham Rygraden i den nationale Kamp. Vel havde Forsvaret for det danske Modersmaal, for dansk Kultur og dansk Aandsliv en umaalelig Værdi i sig selv. Men sin egentlige Mening fik det først, naar Tanken om en Genforening dannede Baggrunden for det.

Dertil kom, at med Genforeningskravet som Løsen blev det nationale Arbejde mere letfatteligt i Flensborg og Omegn, hvor dansk Sprog og dansk Kultur ikke udgjorde det samme stærke Bindeled hen over Grænsen som længere nordpaa. Med det kunde der ydes Rygstød til de haardt trængte Danske i de truede Egne paa Linjen Flensborg—Tønder, der ellers før eller senere

stod Fare for at glide os af Hænde under Pres af en talmæssigt og socialt overmægtig Tyskhed. Der var nu engang Forskel paa Storbonde-Danskheden i Haderslev Amt og Smaamands-Danskheden i Sognene længst sydpaa. Skulde Fronten holdes, maatte Frontens Behov tilgodeses.

Det var kun i særlige Tilfælde, der blev Lejlighed til at føre Genforeningskravet frem paa et højere Plan. Da den tyske Kejser Vilhelm I i Foraaret 1888 var afgaaet ved Døden, offentliggjorde Jessen den 10. April 1888 paa Dansk og paa Tysk sin store og vægtige Appel til Efterfølgeren, »Kejser Frederik og Paragraf 5«¹⁾. Frederik III.s død faa Maaneder efter skrinlagde dog alle de Forhaabninger, der havde været knyttet til Kejserens Person og et mere frisindet Styre i Tyskland. Til den nye Efterfølger, Vilhelm II, turde vel faa eller ingen nære lignende Forventninger. Og alligevel bød der sig uventet en Anledning til ogsaa her at skabe international Opmærksomhed om den med tyske Øjne set ubehagelige Fredsparagraf.

Da Kejser Vilhelm II sidst i Juli 1888 aflagde Besøg ved det danske Hof som det sidste af en Række Tiltrædelses-Besøg ved fremmede Hoffer, forud var aflagt Besøg ved det russiske og det svenske Hof, lagde den danske Presse ikke Skjul paa, hvad der var Danmark og Tyskland imellem, og det belgiske russisk-inspirerede Blad »Le Nord« skrev efter Besøget i en udenrigspolitisk Oversigt:

»I Danmark have de vigtigste Organer for den offentlige Mening enstemmig erklæret, at Vilhelm den Andens Besøg ved Hoffet i København ikke har forandret det politiske Forhold mellem dette Land og Tyskland. De danske Blade gentage enstemmig, at Udførelsen af Artikel 5 i Pragfreden forbliver en ufravigelig Betingelse for enhver oprigtig varig Tilnærmelse mellem Sejrherrerne og de besejrede fra 1864. Den tyske Presse er paa sin Side ikke mindre tydelig i sine Erklæringer. For de tyske Organer er Opretholdelsen af de bestaaende Tilstande paa det territoriale Omraade det eneste Grundlag, paa hvilket den Forsoning mellem Skandinaverne og Tyskland kan komme i Stand, som ifølge deres Mening maatte være det umiddelbare Resultat af Kejser Vilhelms Rejse . . .

Man kan saaledes sige, at selv om Kejser Vilhelms Rejse har haft den Virkning, at der har fundet en vis Tilnærmelse Sted imellem de to Hoffer i Berlin og København, saa har den paa samme Tid pustet nyt Liv i de nationale Modsætninger.«

Redaktør Jessen var ikke sen til at udtale sin Glæde over, at Paragraf 5 ogsaa ude i den store Verden var bleven Samtaleemne igen.

»De Profeter«, ytrede han i »Flensborg Avis« for 7. Avgust, »der have talt om, at Paragraf 5 var død og begravet for bestandig, have altsaa nok ført falsk Lære. Artikel 5 synes saa langt fra at være slaæet ihjel, at den, saa snart der er Anledning dertil, pludselig viser sig lyslevende for hele Evropas offentlige Mening.«

Den 17. Avgust nævner »Flensborg Avis«, at ogsaa Bismarck-Organet »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« har omtalt Artiklen i »Le Nord«, og den 18. Avgust følger en ledende Artikel »§ 5«, hvori Jessen paa ny opridser sit Syn paa den Forpligtelse, Prøjsen i sin Tid har paataget sig:

»I Følge en Bestemmelse i Wienfreden af 1864 havde Hans Majestæt Kong Christian den niende af Danmark paa Forhaand anerkendt den senere ved Pragfreden skabte endelige Ordning af Spørgsmaalet om Hertugdømmerne. Danmark var altsaa paa en Maade Part i Sagen ved Fredsslutningen i 1866.

Dernæst blev Danmark efter Pragfreden officielt af Prøjsen underrettet om den Bestemmelse, hvorefter Nordslesvig skulle gives tilbage. Derved blev Danmark for anden Gang Part i Sagen.

Fremdeles antages det almindelig, at naar to træffe en Afgørelse til Fordel for en tredje, og denne sættes i Kundskab herom, saa faar denne Tredjemand Adkomst til at forlange Opfyldelsen af Løftet som en Ret. Naar Østerrig ved Overenskomsten med Prøjsen af 11. Oktober 1878 gav Afkald paa sin egen Ret til at fremtvinge Opfyldelsen af Artikel 5 i Pragfreden, saa kunde det dog ikke give Afkald paa Danmarks og Nordslesvigs Adkomst til at kræve Traktatens Udførelse.

Den nævnte Overenskomst kunde altsaa kun betyde, at Prøjsen for Østerrigs Vedkommende fik frie Hænder med Hensyn til

Øjeblikket for Opfyldelsen af Paragraf 5, at altsaa Østerrig fragsagde sig sin Ret til som en af Parterne i Sagen at forlange Sagen afgjort paa ethvert som helst givet Tidspunkt. Danmark og Nord-slesvig kunne altsaa ikke paakalde Østerrigs Hjælp til at faa Artikel 5 udført; men intet hindrer dem i ved given passende Lejlighed at henvende sig til Prøjsen selv med en Anmodning om Udførelse af Traktaten.

Prøjsen selv vil utvivlsomt agte og respektere Traktaternes Gyl-dighed og Folkerettens Hellighed. Saaledes tro de danske Søn-derjyder at burde opfatte Sagen.

Saa meget mere overraskende er det at se, at Fyrst Bismarcks Organ »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« i Anledning af en Artikel om § 5 i det russiskvenlige belgiske Blad »Le Nord« (gengiven i sidste Tirsdagsnummer af nærværende Blad under »Verdens Gang«) udtaler, »at de bag ved »Le Nord« staaende russiske Politikere endnu bestandig gaa ud paa, i Forbindelse med en eventuel fransk Krig, igen at fratage os (c:Tyskerne) en saa stor Del af Slesvig som muligt«.

Meningen heraf er, at Rusland under en ny Krig mellem Frankrig og Tyskland vil formaa Tyskland til at afstaa den stør-ste Del af Sønderjylland til Danmark eller med andre Ord tvinge Prøjsen til at opfylde Paragraf 5.

Det vilde være urigtigt at tro, at den tyske Rigskansler har noget med denne Udtalelse at bestille. Fyrst Bismarck har tid-ligere vedkendt sig den Opfattelse, at Prøjsen bør opfylde § 5, og naar Prøjsen gør dette af egen Drift, behøves der jo ingen Tvang fra Ruslands Side. Udtalelsen i »Norddeutsche All-gemeine Zeitung« maa altsaa hidrøre fra Redaktionen selv, som har misforstaaet Rigskanslerens Hensigter.«

Jessen fremdrager desuden nogle Udtalelser i det frisindede tyske Hovedstadsblad »Vossische Zeitung«, der ligeledes har sysselsat sig med Artiklen i »Le Nord«. Berliner-Bladet tillægger Artiklen politisk Betydning, for saa vidt som den russiske Re-gering »lader den tyske Ejendomsret til nordlige Enemærker omtvistet«, hvorefter det tyske Rige altid vil kunne regne med om ikke militær saa dog moralsk Understøttelse til Fordel for det danske Synspunkt. Og Jessen slutter:

»Et fremgaar med Tydelighed af de tyske Udtalelser, baade i det konservative Regeringsblad og den liberale Avis, Tyskerne tro, at *Danmark har mægtige Venner*. De mene, at den russiske Regering, d. v. s. først og fremmest den russiske Kejser, i Fremtiden vil minde Prøjsen om Nordslesvig og § 5, ligesom Kejser Aleksander alt tidligere har bragt dette Spørgsmaal paa Bane over for Kejser Vilhelm den første.

Paa sin Sotteseng anbefalede Kejser Vilhelm I sin Sønesøn, den nuværende tyske Kejser, at være lydhør for den russiske Kejsers Ønsker. Hans Majestæt Kejser Vilhelm II vil ikke glemme sin døende Bedstefaders Ord.«

Imidlertid var der indgaaet et nyt og overraskende Moment i Sagen.

I samme Nummer af »Flensborg Avis«, hvor Redaktør Jesen offentliggjorde sin Artikel om Paragraf 5, fremkom der Meddelelse om, at Kejser Vilhelm den 16. Avgust ved Afsløringen af et Mindesmærke i Frankfurt ved Oder for den i 1885 afdøde prøjsiske Hærfører Prins Frederik Karl havde holdt en opsigtvækkende Tale, hvis væsentligste Indhold i »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« gengives saaledes:

»Det er en alvorlig Tid, vi lever i. De store Hærførere, som har ført vore Hære til Sejr, de to store Fættere, Kronprinsen og Prins Frederik Karl, er døde. Den tyske Kronprins og Jernfeltmarskallen har medvirket til at skabe det tyske Rige, og som saadanne vil de leve i Folket. Som Brandenborgeren med Jernenergi og utrættelig Virksomhed fravrister den sandede Jordbund dens Frembringelser, saaledes fravristede Prins Frederik Karl Fjenden Sejren. De Præstationer, som Hærkorpset [det tredje prøjsiske Hærkorps, som Prinsen havde været Chef for] udførte, kan det takke ham for. Jeg drikker paa Byen Frankfurts Velgaaende og paa Hærkorpsets Velgaaende. Men eet vil jeg endnu tilføje. Mine Herrer, vi kender hinanden tilstrækkelig godt, og jeg vil tage min højsalige Herre Fader i Forsvar imod den skændige Mistæneliggørelse, at han havde kunnet tænke paa at opgive noget af det, der blev vundet i hin store Tid. Jeg tror, at vi baade i det tredje Hærkorps og i hele Hæren veed, derom kan der kun herske een Mening, at hellere maa vore 18

Hærkorps og vore 42 Millioner Indbyggere lade deres Liv paa denne Plads, end at vi skulle afstaa en eneste Sten af det, som vi have vundet.«

Det paagældende Blad maatte senere oplyse, at Talen paa et enkelt Punkt var gengivet noget ukorrekt, og det officielle tyske Blad »Reichsanzeiger« bragte derefter Talen i den Ordlyd, der var den rigtige.

Ogsaa et andet officiøst tysk Blad, »Kölnische Zeitung«, var bleven mobiliseret med Henblik paa Artiklen i »Le Nord« og fremkom med efterfølgende Betragtninger:

»For nylig er paa et Sted, hvor man næppe i det mindste saa hurtigt efter Kejsermødet skulde have ventet det, den russisk-franske Alliance atter bleven fremdraget og fremført i en ny Belysning, nemlig i »Le Nord« i Bruxelles, det russiske Diplomatis anerkendte Organ, som ingenlunde altid stemmer overens med den russiske Regering. »Le Nord« omtaler Kejser Vilhelms Rejse til København og betoner, hvor bestemt den danske Presse derved har tilkendegivet, at Udførelsen af Pragfredens Paragraf 5 er den ueftergivelige Betingelse for Forsoning mellem Danmark og Tyskland. Det ser ved første Øjekast mere uskyldigt ud, end det er ment.

»Le Nord« veed som Alverden, at Pragfredens Paragraf 5 kun gav Prøjsen en Forpligtelse over for Østerrig, og at denne Paragraf 5 blev ophævet ved Overenskomst mellem de to Magter, mellem hvilke Traktaten bestaar.

Det var den første Frugt af det tysk-østerrigske Forbund. Naar altsaa »Le Nord« taler om Opfyldelsen af Paragraf 5, saa mener det dermed Slesvigs Adskillelse fra Prøjsen, som Kongen af Prøjsen og den tyske Kejser er forpligtet til at hindre med Vaaben i Haand, og som altsaa kun kunde blive Følgen af en Krig, i hvilken Tyskland blev kastet til Jorden. Men det kan kun være en Krig, i hvilken Rusland ved Frankrigs Side kæmper imod os, og vi lægger Mærke til, at det tydeligt gives tilkende fra diplomatisk russisk Side, at ogsaa Danmark i heldigt Tilfælde vil faa Del i Byttet og altsaa formodentlig ogsaa vil tage Del i Kampen.«

Inden for den øvrige sønderjyske Presse, der havde gjort fælles Sag med »Flensborg Avis«, mindede »Dybbøl-Posten« om, at

netop »Kölnische Zeitung« i sin Tid havde indrømmet Danmark Ret til den danske Del af Slesvig.

»Det er langt fra«, fastslog »Dybbøl-Posten«, »at hele Verden — som Kölnische Zeitung« paastaar — veed, at Pragfredens § 5 kun forpligtede Prøjsen over for Østerrig. Ansete tyske Parlamentarikere, som f. E. Windhorst, have under Bifald erklæret i den tyske Rigsdag, at han var af den Mening, at § 5 ogsaa gav Danmark Rettigheder. Og selve Prøjsens Stilling til Paragraffen, da det aabnede Underhandlingerne om dens Opfyldelse med Danmark, viser, at den prøjsiske Regering til en Tid har anerkendt denne Opfattelse. Desuden ville vistnok kun faa rettænkende Mennesker nægte, at Artiklen forpligter Prøjsen over for Nordslesvigerne, for hvem Udviklingen er bleven saa yderst skæbnesvanger paa Grund af deres velbegrundede Tro paa Nordslesvigs Afstaaelse til Danmark i Henhold til den.«

Kejser Vilhelms Tale i Frankfurt gav selvsagt Genlyd i den københavnske Presse.

Det konservative »Dagbladet« mindede om, at Bismarck engang som Svar paa en Interpellation havde udtalt, at det ikke var af Interesse for Tyskland at fastholde et Par Hundred Tusind misfornøjede Undersaatter, og at han efter Forlydende ogsaa i private diplomatiske Samtaler havde erkendt, at man i 1864 var gaaet Danmark for nær. Der gives ikke, fortsatte Bladet, den »Chauvinist« i Danmark, som kunde ønske sit Land indviklet i en ny Krig med Tyskland. Men der gives heller ikke nogen nok saa tyskvenlig Dansk, som ikke vil sige, at det rette Venskab mellem Danmark og Tyskland kun kan vindes ved, at Danmark faar den danske Del af Slesvig tilbage.

Det konservative »Nationaltidende« skrev tilsvarende, at intet som helst tilsyneladende nok saa lokkende Alliance-Tilbud vilde friste Danmark til militært at vende sig mod Tyskland, og at det vilde gøre alt for at hævde sin Nevtralitet, hvis Forviklinger skulle komme paa. Alligevel maatte baade Ønsket og Haabet om det nordslesvigske Spørgsmaals Afgørelse paa bedre Vis end den, der gaves det ved Freden i Wien og Pragartiklens Henlæggelse, fastholdes.

Endelig skrev Venstreføreren Bergs Organ i København, »Af-

tenbladet«, vendt mod »Politiken«, at Tyskland, der selv havde en saa stærk national Bevidsthed, sikkert hellere vilde have et lille Folk til Ven, der bevarede sin Selvagtelse, end et Folk, der lod sit eget i Stikken.

Fra Drøftelsen i den tyske Presse kan endnu anføres, at »National-Liberale Correspondenz« til Kejsertalen gjorde den meget sigende Tilføjelse, at den, som siger Nordslesvig, nærmest mener den venstre Rhinbred, og at det maatte afventes, om man maaske ogsaa vilde sætte det polske Spørgsmaal paa Dagsordenen.

Endvidere, at det liberale »Frankfurter Zeitung« havde modtaget et Brev fra Stockholm, hvori Folkestemningen i Sverige skildredes som meget venlig over for Tyskland.

»Desuagtet«, hed det videre, »lader det sig ikke nægte, at Forholdene i Nordslesvig, hvor jo den skandinaviske Stammes sydlige Forposter kæmper for deres Modersmaal, og hvor en stor Del af Befolkningen længes efter Genforening med Danmark, at dette er det ømme Sted ikke blot for Danmark, men ogsaa, omend i mindre Grad, for hele det skandinaviske Norden, naar Talen er om dets Følelser over for Tyskland. Hvis dette Saar ikke fandtes, sandelig, Tyskland vilde ikke have mere trofaste, paalidelige Venner end de nordiske Folk.«

Hertil bemærkede det ligeledes frisindede »Kieler Zeitung«:

»Nordboernes Stemning er sikkert her skildret rigtigt. Vi vil bare hertil sige, at Spørgsmaalet om en Genafstaaelse af Nordslesvig ikke kan være Formaal for en praktisk Politik. Man skulde derfor hellere fra begge Sider stille Diskussionen om denne eneste Modsætning i Bero og efter Evne medvirke til at opbygge et gensidigt godt Forhold.«

I Dagene den 24.—25. August aflagde Kong Christian IX under et Ophold i Wiesbaden et Genbesøg ved det tyske Kejsershof i Berlin, hvor han blev modtaget med stor Hjertelighed. Skaaltalerne ved Gallataflet var af rent personlig Art.

Hele Affæren fik et højst interessant Efterslæt, idet en Korrespondent fra St. Petersborg til et Blad i Stockholm fra god Kilde ved det russiske Hof havde erfaret:

»Det slesvigske Spørgsmaal blev ikke omtalt med et eneste Ord i de seks Festdage i Peterhof, hverken i Samtaler mellem

de to Kejsere eller mellem deres Statsmænd. Men just da de høje Herskaber var i Færd med at tage Afsked fra de kejserlige Gæster om Bord paa »Hohenzollern«, lod en højtstaaende Personlighed med udsøgt kvindelig Finhed og Elegance en Antydning falde om dette Spørgsmaal. Kejseren af Tyskland blev i højeste Grad forbavset, »fuldstændig stum«, og blev Svaret skyldig. Ved sin Tale i Frankfurt har han afbetalt sin Gæld.«

Korrespondancen fandt Vej til tyske Blade, og en Meddeler i Stockholm til »Magdeburger Zeitung« mente at vide, at den Mand, der havde givet Episoden fra Peterhof videre, var et Medlem af det svensk-norske Gesandtskab i St. Petersborg. I interesserede Kredse i Tyskland gættede man nu paa, hvem den højtstaaende Personlighed kunde have været, og de kom til det Resultat, at »ingen anden end selve den russiske Kejsersinde vilde have vovet at minde den tyske Kejser om denne Sag«.

Redaktør Jessen kunde være mere end tilfreds med det Forløb, Sagen havde faaet. Naar det foreløbig opnaelige var, som »Nationaltidende« havde udtrykt det, at holde det nordslesvigske Spørgsmaal svævende, eller som »Vossische Zeitung« endnu skarperere havde sagt det, at lade Tysklands Ejendomsret til det nordlige Slesvig henstaa som omtvistet, saa kunne Udfaldet ikke have været bedre.

I en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 9. Januar 1889 kom Jessen tilbage til den tyske Kejsers Besøg i København Aaret i Forvejen og fremkom her med efterfølgende Oplysninger:

»Medens Folk i Kongeriget til Dels var trohjærtede nok til at haabe noget af den unge Kejser Vilhelm II.s Besøg ved det danske Hof, saa vidste man i Nordslesvig godt, at § 5 ikke blev opfyldt denne Gang. Derimod fandtes Lejligheden god til at forebringe den unge tyske Kejser Sagen, naar han kom tilbage fra København. Der udgik fra fire Mænd i forskellige Egne af Nordslesvig [Gustav Johannsen, Reimers, Madvig og Jessen] en Opfordring til omtrent 50 fremragende Mænd i Nordslesvig om at deltage i en Deputation, der skulde opsøge Kejser Vilhelm II i Kiel ved Hjemkomsten fra Rejsen og for Hs. Majestæt fremføre den nordslesvigske Befolknings Ønsker om Opfyldelse af Artikel 5 ved en fri Afstemning om Nordslesvigs Genaf-

staaelse til Danmark. Sagen fandt straks den ønskede Tilslutning, om der end hørtes enkelte Røster, der gjorde gældende, at den unge Monark, lidet fortrolig med Sagen, som han maaske turde være, lettelig kunde give et utilfredsstillende Svar, der vilde lægge Sten i Vejen for en fremtidig Løsning. Imidlertid blev det bekendt, at Kejser Vilhelm II slet ikke vilde opholde sig i Kiel paa Tilbagejensen, og de Mænd, der havde rejst Sagen, underrettede saa den paatænkte Deputations Medlemmer om, at den foreløbig var opgiven.

Hensigten med Afsendelsen af en Deputation kunde kun være den, straks ved Kejser Vilhelm II.s Regeringstiltrædelse at fastslaa, at der var et aabent nordslesvigsk Spørgsmaal. Denne Hensigt opnaaedes ad anden Vej, uden at Sønderjyderne selv denne Gang gjorde noget dertil.«

Der hentydes hermed til Artiklen i »Le Nord«, hvis Forfatter »efter Sigende« skulde have været den russiske Statsmand Baron Jomini, der i Mellemtiden var afgaaet ved Døden.

Atter og atter fremholdt Jessen i den følgende Tid, hvad Paragraf 5 var værd. Saaledes i et Foredrag i Kommunalforeningen i Haderslev den 13. Marts 1889, optrykt i »Flensborg Avis« den 15. Marts, hvor Kontinuiteten i Genforeningskravet kraftigt understreges:

»Junggreen afløste Kryger, og Gustav Johannsen afløste Junggreen, men Kravet var det samme. Bestandig lød Ordet: Vi er danske, vi ville vedblive at være danske og behandles som saadanne efter Folkerettens Forskrifter.

Hvad der gav dette Krav Vægt, var ikke blot Krygers stærke Tro og Tillid til Sagen, ikke blot Junggreens inderlige Kærlighed til sit Folk, ikke blot Gustav Johannsens Frejdighed og parlamentariske Dygtighed. Det, der gav Kravet den fulde Vægt, var noget, som vi havde forud for alle andre Folk, der er blevne undertvungne i blodige Krige, det var Løftet om Udløsning, det var Paragraf 5 . . .

Ved den blev det kundgjort for os og for Verden: Folkets Ret til at bestemme over sin Skæbne skal ogsaa gælde for Nordslesvig.«

At Østerrigs Rolle i denne Sammenhæng var udspillet med

Overenskomsten af 1878, lader Jessen selvsagt som før gælde. Men heller ikke mere. Vore politiske Modstandere, siger han, »have altid betragtet Paragraf 5 som et farligt Vaaben i vor Haand«. Vi selv maa ikke give Afkald paa, »hvad der i udvortes Henseende er vort bedste Værge«.

Da en Indsender i et københavnsk Blad i Oktober 1892 fremkom med en Paastand om, at Bismarck paa Berliner-Kongressen i 1878 havde skaffet Østerrig-Ungarn Adgang til at okkupere og administrere Bosnien og Herzegovina, mod at Østerrig-Ungarn gav Afkald paa sin Ret til at kræve Paragraf 5 opfyldt, havde Redaktør Jessen den Tilfredsstillelse, at fremtrædende tyske Aviser, der tidligere vilde paastaa, at Overenskomsten mellem Prøjsen og Østerrig var ensbetydende med, at Paragraf 5 var ophævet, nu tilkendegav, at Østerrig ved den nævnte Overenskomst »gav Afkald paa sin Ret til at kræve af Prøjsen, at det skulde bringe Artikel 5 i Prager-Fredstraktaten af 1866 vedrørende en eventuel Afstaaelse af Nordslesvig til Danmark til Udførelse«.

Dette er jo fuldstændig den danske Betragtning, skrev Jessen i »Flensborg Avis« for 13. Oktober, at Paragraf 5 bestaar lige godt for det.

Det viste sig da ogsaa godt nok, at da det for den danske Befolkning i Nordslesvig saa tyngende Optantspørgsmaal blev ordnet ved dansk-tysk Traktat i 1907, lagde den tyske Regering Vægt paa endnu en Gang at faa tilsikret Ejendomsretten til den omstridte Landsdel og dermed Løftet i Pragfredens Paragraf 5 underkendt. I Indledningen til Konventionen fastsloges udtrykkeligt, at »efter at Grænserne mellem Danmark og Prøjsen er blevne fastsatte ved Wiener-Fredstraktaten af 30. Oktober 1864 og ved de Dispositioner, som Hans Majestæt Kongen af Prøjsen og Hans Majestæt Kejseren af Østerrig have truffet i Medfør af nævnte Traktat, have . . .«, og saa følger selve Konventionens Indhold. Den prøjsiske Regerings Organ »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« forsømte heller ikke i den Artikel, hvormed den ledsagede Traktatens Offentliggørelse, at pege paa den »yderligere Kilde til Ubehageligheder«, som Paragraf 5 havde været, og »hvori Muligheden af en Folkeafstemning om en Gen-

forening af de nordlige Distrikter af Slesvig-Holsten med Danmark lodes aaben«. Men nu var for Danmarks Vedkommende dette Forhold ordnet tilfredsstillende. »Ved Indledningen til Traktaten erkender ogsaa Danmark udtrykkeligt uden Forbehold Retsgyldigheden af det bestaaende Besiddelsesforhold, som hviler paa Wienerfreden, Pragfreden og den tysk-østerrigske Overenskomst af 1878.«

At Danmarks paatvungne fornyede Afkald ikke berørte og ikke kunde berøre selve den Befolkning, det drejede sig om, laa ligefor. I den sønderjyske Indstilling blev ikke en Tøddel forandret. Den var traktatligt uden for Rækkevidde og forholdt sig derefter.

Endnu saa sent som den historiske 23. Oktober 1918, da H. P. Hansen, mens Tyskland efter Nederlaget i den første Verdenskrig begyndte at smuldre ved Rigets Udkanter, som eneste dansk Medlem af den tyske Rigsdag stillede Krav om »Udførelsen af Pragfredens Paragraf 5 og dermed ved den forestaaende Fredsslutning det nordslesvigske Spørgsmaals endelige Løsning paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret«, benægtede den tyske Regering irriteret, »i nøje Overensstemmelse med alle Regeringer siden 1866«, at der af Paragraf 5 kunde udledes en formel juridisk Ret for den danske Befolkning i Nordslesvig. Derimod vedstod den, at Wilson-Programmets Grundsætninger [om »Retfærdighed over for alle Folkeslag og Nationaliteter«] ogsaa vilde faa Gyldighed for Nordslesvig.

Dette Tilsagn var i den givne Situation fyldestgørende. Redaktør Jessens aarelange urokkelige Fastholden af Løftet i Paragraf 5 havde inden for den sønderjyske Befolkning virket, som han maatte ønske det. Under hvilke formelle Forudsætninger Tyskland nu gik med til en Folkeafstemning, var mindre væsentligt. Med aldrig svigtende Ildhu havde han holdt Genforeningskravet højt, da Tiderne var trange. Ingen vil nægte ham afgørende Andel i, at Befolkningen stod rede, da Dagen var inde.

MASSEOPBUD AF RETSSAGER

Aaret 1889 blev et for »Flensborg Avis« særlig strengt Aar med Retssager efter en hidtil ukendt Maalestok. Gaar man den paagældende Aargang af Bladet igennem, vader man i Meddelelser om Sagsanlæg med efterfølgende Stævninger, ualmindelige Forhørsmetoder, Retsforhandlinger, Domfældelser, Arrestationer og atter Arrestationer. Det er, som om de præsiske Anklagemyndigheder og med dem Domstolene har opbudt alt, hvad de raadede over af Opfindsomhed og Haardhændethed for at komme »Flensborg Avis« saa grundigt til Livs, at de om muligt fik saavel Blad som Redaktør nedkæmpet og helst helt uskadeliggjort.

At Redaktør Jessen med tidligere Domfældelser i frisk Minde havde truffet visse Forsigtighedsforanstaltninger under Bladets fortsatte Drift, kan ikke undre. Han skrev herom i en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 15. April 1889:

»Den danske Presse i Sønderjylland har mange Gange faaet at føle, at den tyske Presselovgivning er stræng, og at Haandhævelsen af den ikke er særlig lempelig.

Det af de sønderjyske Blade, som i de senere Aar har maattet lide mest under Presseprocesser, er »Flensborg Avis«. Bladets Udgiver har været idømt 21 Maaneders Fængsel og blev kun ved en indtrædende Begivenhed — Kejser Vilhelm den førstes Død og den paafølgende Amnesti — fri for at afsone nogle faa Maaneder af den sidste Fængselsstraf; en af Bladets Medarbejdere har været idømt og har afsonet 3 Maaneders Fængsel. Desuden har Bladet maattet udrede en Mængde Pengebøder og Procesomkostninger.

I alle de Sager, hvori »Flensborg Avis« er bleven domfældt i de

senere Aar, vilde der næppe i noget som helst andet evropæisk Land være rejst Tiltale, end sige sket Domfældelse.

Paa Grund af de ublide Forhold, hvorunder den uafhængige Presse inden for det tyske Riges Grænser udfolder sin Virksomhed, forekommer det meget hyppig, at et Blads Leder eller Hovedredaktør ikke selv overtager det juridiske Ansvar for Bladets Indhold, men overlader det til en eller flere af Medarbejderne.

Denne Fremgangsmaade har en dobbelt Berettigelse. Da under tyske Presseforhold de mindste Smaating kunne give Anledning til en Proces, og da Lederen af et større Blad umuligt selv kan gennemgaa alt Stoffet før Trykningen, saa vil han, hvis han selv bærer det juridiske Ansvar, idelig trods al anvendt Omhu være udsat for Retsforfølgelser, der foruden at være tidsspildende og trættende meget let kunne medføre Frihedsstraffe og derved berøve Bladet dets sædvanlige Leder. Dernæst bliver efter præjsisk Presselovgivning ikke blot den navngivne Forfatter til en domfældt Bladartikel, men ogsaa vedkommende Blads ansvarhavende Redaktør straffet, medens t. E. efter dansk Retspleje en Redaktør er fri for Ansvar, saa snart Forfatteren har underskrevet Artiklen eller senere navngiver sig.

I København har der tidligere været drevet Misbrug med Antagelse af ansvarhavende Redaktører. Enkelte Oppositionsblade antog som saadanne ligefrem Arbejds mænd og andre Redaktionen aldeles uvedkommende Personer, der oven i Købet, naar der samlede sig for mange Straffedomme over deres Hoved, sendtes til Amerika, hvorved enhver Straf bortfaldt.

Saadanne Misbrug kunne ikke trives under den tyske Presselovgivning, idet den ansvarhavende Redaktør maa være en af Bladets faste Medarbejdere. Er dette ikke Tilfældet, kan Ansvar væltes over paa Bladets Ud giver, hvad der ogsaa sker, naar den ansvarhavende ikke er inden for det tyske Riges Grænser, naar Processen staar paa, eller naar Straffen skal afsones.

Da Ud giveren af »Flensborg Avis«, der tidligere selv var ansvarhavende Redaktør, i Fjor Foraar kom hjem fra Fængslet efter halvandet Aars Fraværelse, var der alene i den Omstændighed, at han havde været ramt af mange strænge Domfældelser, deriblandt flere Gange for Artikler, han ikke selv havde skre-

vet, Grund nok til, at han ikke straks skulde overtage det juridiske Ansvar for Bladets Indhold. Dertil kom Hensyn til hans Helbred, der krævede, at han skaanede sig for anstrængende Arbejde, hvad der ikke vilde være muligt, naar han, efterhaanden som Bladet udvidedes, skulde baade gennemgaa alt Stof til Bladet før Optagelsen, lede Redaktionen og tage sig af Forretnings-siden af Bladforetagendet. Det sidste var saa meget mere nødvendigt, som de mange Forstyrrelser og Genvordigheder, hvoraf Bladet var bleven hjemsøgt, havde medført en Nedgang i Bladets Indtægter. Den af Avisens Medarbejdere, som havde været ansvarhavende ved Udgiverens Hjemkomst, vedblev derfor at fungere paa samme Maade, indtil en anden Medarbejder fra sidste Nyaar overtog Ansvaret.«

Imidlertid fandt de offentlige Anklagemyndigheder nye og ganske usædvanlige Veje at gaa i det gode FormaaIs Tjeneste.

Først forsøgte man med Paastand om, at Bladets ansvarhavende ikke kunde indtage denne Stilling, da han kun deltog i Ekspeditionen, men ikke i Redaktionen. Det var Bogholder J. Vrang, der her var i Søgelyset. Da Redaktør Jessen heroverfor gjorde gældende, at Bogholderen leverede Oversættelser fra Tysk og Engelsk og ogsaa paa anden Vis deltog i det daglige Redaktionsarbejde, maatte Forsøget opgives.

Men saa kom man i Tanker om en anden og tilsyneladende meget virkningsfuldere Fremgangsmaade. Den bestod i, at Bladets Udgiver i Steden for straks at blive sat under Tiltale stævnedes som Vidne.

Den 11. Februar 1889 blev Jessen kaldt i Retten for at afgive Vidneudsagn om en lille Notits i »Flensborg Avis« fra Januar Maaned med Overskriften: »Tretten Herrer«. Den fandtes under Flensborg-Nyt i Bladet for 19. Januar, og det kan til Belysning af den Tids Retsforhold være betimeligt at gengive Ordlyden:

»Tretten Herrer her i Byen, nemlig 10 Embedsmænd og 3 Borgere, have i Byens tyske Blade offentliggjort en Opfordring til Deltagelse i en Middagsspising i den nye Harmoni en Dag i næste Uge, da det er Kejseren af Tysklands Fødselsdag. De tre Borgere ere Rentier Carl G. Andresen, Brændevinsbrænder V. Danielsen og Skibsmægler H. Schuldt. Embedsmændene ere

Landraad, Gehejmeraad Krupka, Landsretsdirektør Macco, Overborgmester Toosbüy, Postdirektør Icke, Politimester Langenheim, Jærnbandedriftsdirektør Matthiessen, Latinskolens Rektor A. Müller, Provst Peters og Bankdirektør Richter samt en Hr. Bergmann. I Følge den nylig udkomne Vejviser for Byen Flensborg (»Adressebog«) er der her i Byen kun tre Mænd af dette Navn, hvoraf den ene er Husfader i Martinstiftelsen, den anden Overvægter og den tredje Fyrbøder. Om den ovennævnte Herre er en af disse tre Mænd eller en tilflyttet Personlighed, fremgaar ikke af Underskriften.«

I »Flensborg Avis« for 21. Januar efterfulgtes den første Notits af følgende:

»Byens tyske Blade meddele under mange Omstændigheder, at den Medindbyder til et Festmaaltid for den tyske Kejser, som ikke findes i den i sidste Uge udkomne Vejviser, er den her-værende prøjsiske Divisionsgeneral Bergmann. Det er naturligvis en Selvfølge, at en prøjsisk General deltager i et Festmaaltid for sin øverste Krigsherre. Naar hans Navn ikke staar anført i Navnefortegnelsen i Vejviseren over de her i Byen bosiddende Mænd, maa det have sin Grund i, at han først for en Maanedes Tid siden er kommen til Flensborg.«

Da der selv for Anklagemyndighedens skarpe Øjne ikke skønnes at foreligge nogen Fornærmelse mod nogen af de navngivne, blev Notitsen af 19. Januar henført under Begrebet »grov Uorden«, efter andre Landes Retspraksis anvendt om Gadeoptøjer, i Tyskland som Hjælpemiddel over for Pressen, naar Udtalelser i Bladene ikke kunde rammes paa anden Maade.

I Forhøret opfordredes Redaktør Jessen til at aflægge Ed med den sædvanlige Tilføjelse om intet at ville fortie. Jessen nægtede dette, fordi han aldrig havde aflagt nogen Ed og ikke fandt det overensstemmende med sin Overbevisning at gøre det, og fordi han mente sig berettiget til at nægte Edsaflæggelse i en Sag, han selv kunde blive indviklet i. Da han forudsatte, at det var Hensigten at sætte ham under Anklage i Sagen, nægtede han i det hele at afgive Vidneudsagn.

Kort efter modtog Jessen fra Amtsretten i Flensborg Meddelelse om, at han for at have nægtet at aflægge Ed og afgive Vidne-

udsagn var bleven idømt en Bøde paa 100 Mark. Denne Kendelse blev indanket til Landsretten, men stadfæstet. Samtidig sattes Jessen under Tiltale som Forfatter til den anstødelige Notits. Der forelaa altsaa her det Særsyn, at mens efter den præjsiske Preselov den ansvarhavende for et Blad blev betragtet som Gerningsmand, naar Forfatteren af et Indlæg ikke var nævnt, saa blev, som det viste sig, Bladets Udgiver nu medanklaget og tilmed ikendt en Bøde, fordi han ikke vilde agere Vidne imod sig selv.

Nogle Breve fra Redaktør Jessen til Gustav Johannsen af Marts og April 1889¹⁾ viser, hvorledes den i Bergmann-Sagen anvendte Metode blev fortsat, bl. andet vedrørende Aftryk af Referat af en Tale, Gustav Johannsen havde holdt i den præjsiske Landdag.

»Flensborg, den 28. Marts 1889.

Hr. Rigsdagsmand

Gustav Johannsen,
p. T. Berlin.

Mange Tak for Deres Brev! Vi have haft Skrue [Strejke] og ligge til Dels endnu midt i den, saa det er tvivlsomt, om vi i de første Dage faa Plads til noget særligt.

De ønskede Oplysninger skulle vi sende Dem med det første.

I Dag er jeg bleven stævnet til Vidneførsel i en Sag mod Dem. Det er sandsynligvis Stegelmann, der er paa Spil. Hvis jeg ikke vil dømmes til nogle Ugers Arrest ved Vidnetvang, maa jeg sige, at vi have faaet det stenografiske Referat fra Dem, men at vi selv have oversat det. Jeg er allerede idømt 300 Mk. Mulkt og fjorten Dages Arrest i Vidnetvang. Da det vel ikke gør noget, om jeg siger, at De har sendt os Referatet, har De vel ikke noget derimod. Skulde De have Betæneligheder, beder jeg Dem skrive omgaaende eller telegrafere. Forhøret er Lørdag Formiddag Kl. 11.

Venligst Hilsen!

J. Jessen.«

»Flensborg, den 30. Marts 1889.

Hr. Rigsdagsmand

Gustav Johannsen, p. T. Berlin.

De kan ikke tro, kære Hr. Johannsen, hvor vi plages i denne Tid. Nu har jeg været i Retten tre Dage i Træk.

I Stævningen til i Dag stod, at det var i en Sag imod *Dem*. Da jeg saa kom i Retten, viste det sig, at der slet ikke skulde staa noget Navn for den tiltalte. Det skulde ligefrem staa in blanco. Jeg nægtede da at aflægge Vidnesbyrd, efter at man havde forklaret Deres Navns Tilstedeværelse med: »Der Name ist bloss so hineingesetzt worden.« Dette Udtryk blev til Slutning paa mit Forlangende ført til Protokols. Ligeledes fik jeg tilført Protokollen, at Dommeren (*Aye*) ligefrem i dette Vidneforhør spurgte mig, om jeg havde skrevet den ene Artikel (»En gal Karl«) . . .

Jeg er forleden bleven idømt 100 M. i Mulkt, fordi jeg ikke vilde give Oplysninger om Artiklen om »Bergmann« (»grober Unfug«); fremdeles er jeg bleven idømt 200 M. i Pengebøde og 14 Dages Arrest for ikke at ville give Oplysninger i Tinglev-Sagen (Optøget med Billedet, Pastor Johansen), og af samme Grund er Rossen bleven idømt 100 M. i Bøde og 8 Dages Arrest.

De ser, at det gaar langt værre her end i Berlin mod »Volkszeitung's«²) Redaktører.

Fremgangsmaaden er den, at man rejser Tiltale mod en eller anden (»einen Namen so hineinsetzen«) for at kunne stævne mig som Vidne, medens det er mig selv, Mistanken er rettet imod. Saa afkræver man mig Ed og Vidnesbyrd i min egen Sag, og naar jeg nægter det, idømmer man mig Bøder og Fængsel!

Venlig Hilsen!

J. Jessen.«

»Flensborg, den 3. April 1889.

Hr Rigsdagsmand

Gustav Johannsen, p. T. Berlin.

Af vore Processer ere følgende de tre vigtigste:

1. For Fornærmelse mod en Gendarm, bestaaende i Udtrykket »Retfærdighedens Haandlanger« (de i Artiklen indeholdte

Kendsgerninger bestrides ikke). Se Nr. 302 af »Flensborg Avis« (i dette Øjeblik ikke forhaanden, men der er kun det ene Udtryk »Retfærdighedens Haandlanger«) — mod P. Hansen.

2. Tinglev-Sagen (se Nr. 8, 9, 10!) Fornærmelse mod Præsten i Tinglev — mod Vrang.

3. Bergmann-Sagen (se Nr. 16!) — mod Vrang.

I den første Sag har jeg, stævnet som Vidne, givet Oplysning om Forfatteren (P. Skovrøy), dog med Tilføjende af, at jeg ikke nu, et Fjerdingaar efter, kunde paastaa, at Formen i et og alt var den samme som i hans indsendte Manuskript. Jeg nægtede Edsaflæggelse, da jeg aldrig har aflagt og aldrig vil aflægge Ed, eftersom det er stridende mod min Overbevisning, men tilbød at overtage de samme Følger for falsk Vidnesbyrd (Fængsel eller Tugthus) som ved Ed.

Alligevel er jeg idømt 100 M. Bøde for Edsnægtelse.

II. I denne Sag stævnes som Vidner 1) jeg, 2) Rossen, 3) Hansen, 4) Faktoren. De to sidste vidste intet. Rossen og jeg nægtet Vidnesbyrd og Ed, da vi ved at vidne kunde paadrage os selv eller vore nærmeste paarørende (Straffeprocessordning § 54) retslig Forfølgelse. Alligevel blev jeg idømt 200 M. Bøde og 14 Dages Arrest, Rossen 100 M. Bøde og 8 Dages Arrest.

III. I denne Sag (blot for »grober Unfug«) jeg stævnet, nægtet Vidnesbyrd, idømt 100 M. Bøde.

Endelig var jeg stævnet i Sagen mod Dem. Først nægtede jeg, fordi Deres Navn slet ikke var sat ind i Protokollen som tiltalt (at det fandtes i Stævningen, forklaredes med, at »der Name war bloss so hineingesetzt«!); saa blev Navnet sat ind.

Saa sagde jeg, at De havde sendt os Referatet (det stenografiske), og at flere Medarbejdere selv havde oversat det. Om den efterfølgende Artikel (et Par Numre senere) »En gal Karl« udtalte jeg, De *ikke* Forfatter, ej give Forklaring, da dermed Forfølgelse mod mig eller paarørende (Straffeprocessordning § 54). — Jeg aflagde ingen Ed, da jeg som Udgiver selv eventuelt kunde blive straffet, desuden af Princip ikke.

Resultat: Dømt for Edsnægtelse til 150 M. Bøde.

Jeg altsaa nu i Vidnetvangssager idømt $100 + 200 + 100 + 150 = 550$ M. Bøde og 14 Dages Arrest, Rossen 100 M. og 8 Dage.

Dette turde dog være aldeles lovstridigt.

Hvis dette ikke er klart og udtømmende nok, beder jeg Dem skrive. Jeg har villet svare øjeblikkelig i Hast.

Venlig Hilsen!

J. Jessen.«

Den saakaldte Bergmann-Sag mod Jessen og Vrang kom til Forhandling ved Bisidderretten i Flensborg — en Dommer og to Lægmand — den 17. April, og den offentlige Anklager, Politimester Dr. Langenheim, udfoldede store Anstrengelser for at paavise den »grove Uorden«, der havde fundet Sted ved Offentliggørelsen af den første Notits. Der havde saaledes været Tale om »den tyske Kejser« i Steden for »Hans Majestæt vor Kejser«, og Generalen hed ikke Bergmann, men von Bergmann. Han androg paa den højeste Straf for grov Uorden, 6 Ugers Arrest for hver af de indklagede. Jessen bemærkede under sin Forsvarstale, at naar Ordet »von« var udeladt foran Divisionsgeneralens Navn, saa svarede det kun til, hvad der var Regel i den danske, franske og engelske Presse, og at det maatte den offentlige Anklager have lagt Mærke til, hvis han i det hele taget læste franske og engelske Blade.

Dommen lød paa Frifindelse. Den paaklagede Notits var ganske vist moralsk forkastelig, men kunde ikke komme ind under Straffeloven.

De af Anklagemyndigheden udfoldede Bestræbelser var saaledes i første Omgang falden til Jorden. Men der var heldigvis en Reserve af Muligheder tilbage, som kunde formodes at give rigelig Erstatning for det ikke opnaaede.

Ganske vist maatte Landsretten efter derom indgiven Besværing fra Redaktør Jessen, og muligvis sideløbende Henvendelse fra Gustav Johannsen paa kompetente Steder i Berlin, først ned sætte og senere helt ophæve de ikendte Bøder og Arreststraffe for Edsnægtelse. Men de Sagsanlæg, der var forberedt med saa stor Omhu, blev naturligvis fastholdt, og det med al den Vægt, som Anklagemyndighederne nu engang saa sig i Stand til at opbyde.

Lørdag den 25. Maj ved Middagstid blev Redaktør Jessen

som Udgiver af »Flensborg Avis« og Bogholder Vrang som ansvarhavende pludselig arresteret, den første i sit Hjem, den sidste paa Bladets Kontor, og ført til Landsretsfængslet som Vare-tægtsarrestanter.

Arrestationerne vakte megen Opsigt i Flensborg, da ingen kunde forstaa Aarsagen til dem. Det nationalt nevtrale »Flensburger Annoncenblatt« hævdede under Henvisning til flere Lovparagraffer, at en Arrestordre kun kunde udstedes mod almindelige Forbrydere, til hvilke man hidtil ikke havde henregnet Personer, der var sigtet for Presseforseelser, tilmed naar det endnu slet ikke var afgjort, om de arresterede vilde blive straffet eller ej. Sandheden er, tilføjede »Flensborg Avis«, at der intet andet foreligger, end hvad der er almindelig kendt, flere svævende Retssager. »Hvis de arresterede vilde have unddraget sig Retsforfølgelsen ved Flugt, kunde de have gjort det for længe siden, da det ingen Hemmelighed har været, hvad der var i Vente for Bladet. At Bladets Udgiver for halvandet Aar siden efter en Rekreatjonsrejse, der var nødvendig paa Grund af en udstaaet stræng Fængselstid, frivillig indfandt sig for at afsone en ny ni Maaneders Fængselsstraf, turde heller ikke kunne opfattes som Grund til nu at sikre sig hans Person.«

Først Mandag den 3. Juni blev Redaktør Jessen sat paa fri Fod igen mod en Kavtion, og Torsdag den 6. Juni blev Bogholder Vrang løsladt, ligeledes mod Kavtion. Paa en Besværing, som Jessen den 28. Maj fra Arresten havde indsendt til Overlandretten i Kiel, indløb der efter 16 Dages Forløb, den 12. Juni, det Svar, at da de indklagede maatte anses for at være »stærkt mistænkt« i de foreliggende Sager, havde Arrestdekretet af denne og andre Aarsager været berettiget.

At saavel Redaktør Jessen som Vrang var stærkt mistænkt, kunde unægtelig ikke fragaas.

Den 18. Juni oplyste »Flensborg Avis«, at der for Tiden forelaa Sagsanlæg mod Redaktør Jessen som Udgiver og Bogholder Vrang som ansvarhavende i følgende Sager. De tiltalte beskyldtes for at have fornærmet

1, Lokalskoleinspektør, Pastor Johansen i Tinglev med en Artikel »To tyske Præster« i »Flensborg Avis« for 12. Januar 1889,

2, Kredsskoleinspektør Stegelmann i Haderslev a, ved Offentliggørelse af det stenografiske Referat af en Tale, Gustav Johannsen havde holdt i den prøjsiske Landdag, i »Flensborg Avis« for 9. Marts 1889, b, ved en berigtigende Artikel til nævnte Referat i »Flensborg Avis« for 13. Marts,

3, Branddistriktskommissær Zeska i Flensborg ved Offentliggørelse af nogle Smaastykker vedrørende et paatænkt Monument i Nystaden i Flensborg over slesvig-holstenske Soldater og tyske Friskaremænd, der var falden under Tilbagetoget fra Slaget ved Bov, indeholdt i »Flensborg Avis« a, 9. Marts, b, 15. Marts, c, 21. Marts og d, 9. April,

4, Amtsdommer Aye i Flensborg ved Offentliggørelse af følgende Artikler: a, »Proces imod »Flensborg Avis«« i Bladet for 20. April, b, »Sætternes Vidnepligt« i »Flensborg Avis« for 1. Maj, i sidste Tilfælde ogsaa Referendar Tødsen, Flensborg,

5, Lokalskoleinspektørerne, det vil sige Præsterne, ved de nordslesvigske Landsbyskoler, ved Artiklen »Tysk Undervisning i de nordslesvigske Skoler« i »Flensborg Avis« for 29. April.

Da »Flensborg Avis« over for Muligheden af at blive tiltalt for gentagen Fornærmelse, som det var sket i sin Tid i Realskolesagen fra Haderslev, saa sig afskaaret fra nærmere at rede-gøre for Sammenhængen, indskydes her en sammentrængt Over-sigt over det Materiale, Anklagemyndighederne mødte frem med.

I Tinglev-Sagen havde »Flensborg Avis« efter det tyske Blad i Tønder gengivet en Beretning om, hvorledes der til Skolen i Tinglev var bleven skænket et Billede af den afdøde tyske Kejser Vilhelm I, og den stedlige Skoleinspektør, Pastor Johansen, havde benyttet Anledningen til at iværksætte en iøjnefaldende tysk-patriotisk Demonstration med Bekransning af Billedet paa Tinglev Banegaard, hvor det var bleven afhentet, Optog gennem Byen af alle Skolebørn med Musik og Afsyngelse af »Deutschland, Deutschland über alles«, Tale undervejs og ny Tale i Skolen, efterfulgt af tyske Salmer og tysk-nationale Sange m. m. I »Flensborg Avis« læstes derefter en Artikel om to tyske Præster, der havde gjort sig bemærket ved deres Iver for at fremme Fortyskningen, Pastor Pries i Uge, som faa Dage i Forvejen var ble-

ven idømt en Bøde for Mishandling af en Kone i Sognet, og Pastor Johansen i Tinglev, der var optraadt saa tysk-demonstrativt, som de fremkomne Referater i den tyske Presse udviste.

Om Præsten i Uge hed det i Artiklen:

»Hvis Pastor Pries i Uge ikke tidligere havde været Genstand for Uvilje hos en stor Del af Befolkningen, saa vilde man ved det Uheld, der nu er overgaaet ham, idet han er bleven domfældt for at have pryglet en Kone, nærmest have været tilbøjelig til at gøre Anvendelse af Kærlighedens Kaabe; thi om en Præst end aldrig burde forglemme sig i den Grad, som sket er, saa vide dog alle, at det er menneskeligt at forivre sig.«

Pastor Johansen derimod faar at vide, at hvis Fremstillingen i de tyske Blade er rigtig, maa hans Adfærd paa det skarpeste misbilliges. Artiklen slutter, idet den lader forstaa, at Præsten har haft en dansk Opvækst:

»Tinglev Præst har tidligere været bedre lidt i sin Menighed end Præsten i Uge. Vil han bevare en Del af sin tidligere Popularitet, saa gjorde han bedst i for Fremtiden at tage mere Hensyn til de nationale Følelser hos den Del af Menigheden, der bedre har bevaret Troskaben over for Fortiden end saadanne, som i deres Barndom sang »Dengang jeg drog afsted«, men nu finder det passende at synge »Schleswig-Holstein meerumschlungen«.

Sagsanlægget fra Kredsskoleinspektør Stegelmann havde en ret ejendommelig Forhistorie.

Ifølge den prøjsiske Skoleforordning af 18. December 1888 skulde der fra 1. April 1889 indføres udelukkende tysk Undervisningssprog i de nordslesvigske Landsbyskoler, et Par ugentlige Religionstimer undtaget. Udførelsen af denne Forordning var bleven foregrebet af Kredsskoleinspektøren, der, uvist af hvilken Grund, havde ladet Forordningen træde i Kraft i Gramby Skoledistrikt i Haderslev Vesteramt allerede den 1. November 1888. Den 7. Marts 1889 paatalte Gustav Johannsen denne egenmægtige Handlemaade i den prøjsiske Landdag, men fik af Regeringskommisær, Gehejmerraad Schneider, det Svar, at hele Egenmægtigheden bestod i, at Kredsskoleinspektøren havde til-ladt sig en Afvigelse fra en Skoleordning, som skulde ophøre

den 31. Marts i Aar. »Om 24 Dage vil der overalt blive undervist saaledes, som Hr. Stegelmann har anordnet. Dette kan da ikke have nogen Betydning.«

Der var under Gustav Johannsens Tale sket det, at et Medlem af Landdagen, da Stegelmans Navn blev nævnt, afbrød med Tilraabet: »Ein toller Kerl!« (i den danske Gengivelse af Referatet oversat til: »En forrykt Karl!«), hvortil Gustav Johannsen omgaaende supplerede: »Ja, ja, han er en forrykt Karl!«, en Replik, der udløste Munterhed i Salen. Det stenografiske Referat var i Oversættelse først bleven aftrykt i »Flensborg Avis« og tilsluttende i de øvrige dansk-slesvigske Blade. »Flensborg Avis« havde i et senere Nummer ændret Tilraabet til: »En gal Kal!« i Betydningen: »En Pokkers Karl!« Da Kredsskoleinspektøren paa Grund af Gustav Johannsens Immunitet som Landdagsmand ikke kunde anlægge Sag imod ham, blev det de danske Blade, der maatte holde for, selv om de i Realiteten var sagesløse.

Hvad vor gamle Bekendt, Branddistriktskommissær Zeska i Flensborg angaar, var Sagens Udvikling denne.

Den 28. Februar 1889 indeholdt »Flensborg Avis« en lokal Notits om, at der var samlet Underskrifter hos Beboerne i Ny-staden til Fordel for det omtalte Monument for faldne slesvigholstenske Soldater og tyske Friskaremænd, der var falden under Flugt fra Slaget ved Bov. »Mærkeligt nok«, skrev Bladet, »er den Mand, som har samlet Underskrifterne, en afsat dansk Sekondløjtnant.«

En halv Snes Dage senere oplyste »Flensborg Avis« fra god Kilde, at der til Monumentet var paatænkt en Indskrift med Ordene »Zur Befreiung vom dänischen Joche« (»I Anledning af Befrielsen fra det danske Aag«), og at Hr. Zeska — for ham var det — havde fortiet dette, da han gik omkring og samlede Underskrifter. I et Referat fra et Borgermøde om Mindestøtten midt i Marts meddeltes dog, at paa en Henvendelse til den nedsatte Komité i Kiel var der svaret, at Indskriften ikke vilde blive udæskende. Skønt en Del af Forsamlingen var imod offentlig Afstemning om Anbringelse af Monumentet, blev en saadan gennemtruffet, hvilket gav »Flensborg Avis« Anledning til at bemærke:

»Ved de til Dels noget tvivlsomme Midler, der ere brugte i denne Sag, er det altsaa lykkedes et Mindretal at sætte sin Vilje igennem.«

Endelig bragte »Flensborg Avis« den 21. Marts fra Hr. Zeska — som befuldmægtiget for den nedsatte Komité — et Indlæg, hvorefter Indskriften paa Monumentet, oversat til Dansk, skulde lyde: »Rejst til Minde om de ved Bov den 9. April 1848 paa tysk Side faldne Studenter, frivillige og Soldater, af deres Kampfæller og Kiels Universitet den . . . 188 . . .«

»Flensborg Avis« troede heroverfor at turde gaa ud fra, at Indskriften først havde faaet denne Form, efter at det var bleven klart, at Pladsen til Monumentet ikke kunde faas, hvis der skulde staa noget om Danskeraaget.

Efter at »Flensborg Avis« havde gentaget den tidligere fremsatte Paastand, at Zeska aldrig havde været Officer i den prøjsiske Hær, »der nok har kunnet bruge danske Officerer, som paa normal Maade traadte ud af deres Konges Tjeneste (t. E. Feltmarskalk Moltke), men derimod ikke har villet gøre Brug af Tilbud fra Officerer, der havde forladt deres Konges Hær paa den Maade, som Hr. Zeska i 1848 forlod den danske«, sluttede Bladet i ikke mindre bidende Vendinger:

»Det maa anerkendes, at denne Ordlyd ikke er udæskende. Men det samme kan siges om Indskriften paa det Mindesmærke, som flensborgske Borgere i sin Tid rejste paa den herværende Kirkegaard over dem af vore egne Soldater, der faldt i samme Slag. Denne Indskrift lyder nemlig saaledes: »Treu blieben Sie geschwornen Eiden« (De blev tro mod Ed og Løfte). Det skal indrømmes, at denne Indskrift ikke laa nærmest til at bruges paa det Monument, som Hr. Zeska og Meningsfæller ønske rejst i Nystaden.«

Amtsdommer Aye maa antagelig være bleven fornærmet over, at der i Retsreferatet fra Bergmann-Sagen havde staaet noget i »Flensborg Avis« om, at der ved en første Forhandling tilfældigvis var tilsagt to navngivne Bisiddere fra den nordlige Del af Flensborg, underforstaaet danske, men at der i den efterfølgende Forhandling imod Sædvane var tilkaldt en Mand fra Byens syd-

lige Del og en fra Harreslev-Eggen, der efter Navnet at dømme maatte være kommen dertil sydfra.

Dernæst, og vel i særlig Grad, synes Amdsdommeren at have følt sig brøsthølden over nogle Linjer om Sætteres Vidnepligt. Det viste sig, at den Fremgangsmaade, der var anvendt over for »Flensborg Avis«, ogsaa var kommen til Anvendelse over for et katolsk Blad i Vestfalen. Det frisisinde »Berliner Tageblatt« bemærkede — og det blev gengivet i »Flensborg Avis« —, at hvis Meddelelsen herom var rigtig, saa maatte det, som det katolske Hovedorgan »Germania« havde skrevet, »i Fremtiden være det simpleste først at lade ethvert Manuskript bekræfte af Politiet for i det mindste at beskytte de uskyldige Sættere mod overflødige Chikaner«.

Fornærmelsen mod de nordslesvigske Skoleinspektører bestod i, at der til en Omtale af de til den nye præjsiske Skoleordning for Nordslesvig knyttede Krav, bl. andet om i Omgang med Børnene kun at betjene sig af det tyske Sprog, var føjet følgende:

»Skolelærerne blive vel nødte til at opfylde dette Forlangende. Derimod er der flere, selv af de udpræget tysksindede Præster, som ikke rette sig efter dette Krav, idet de foretrække maaske at miste deres brødløse Bestilling som Skoleinspektører fremfor at sætte det gode Forhold til deres Menigheder over Styr.«

Den 22. Juni modtog Redaktør Jessen og Bogholder Vrang fra Statsadvokaturen Skrivelse om, at de forskellige Sagsanlæg vilde komme til Forhandling ved Landsretten i Flensborg den 1. Juli. Af en Kendelse fra Landsretten fremgik endvidere, at Anklagen foruden imod den ansvarhavende ogsaa var rettet mod Udgiveren, fordi denne var »Forfatter til de paagældende Artikler«, for en enkelt Artikels Vedkommende om ikke Forfatter, saa dog »Ophavsmand til Offentliggørelsen« samt »i alle Tilfælde virkelig Leder« af Bladet.

Jessen svarede i »Flensborg Avis«, at Paastanden om, at han var Forfatter til de paaklagede Artikler paa een nær kun støttede sig til Anklagemyndighedens Formodninger, og at det paa hvilede Anklagemyndigheden at føre Bevis herfor. Skulde det kunne tænkes, at han blev dømt som »virkelig Leder« af Bladet, vilde dette være Begyndelsen til en ny Retspraksis, der hav-

Redaktør J. Jessen, født i Toghale Skole 5. Febr. 1854.
(Fotografi fra første Halvdel af 1890-erne).

de den tyske Presselov imod sig, idet denne udtrykkeligt betegnede den ansvarhavende som »Gerningsmand«, altsaa den, Anklagemyndigheden havde at holde sig til. En saadan ny Retspraksis vilde kunne underkastes en Prøvelse af Rigsretten i Leipzig, der indtil da aldrig havde bekendt sig til den Anskuelse, at to Personer kunde være ansvarlige for det samme i et Blad, medmindre den ene var Forfatter.

De anklagede havde for øvrigt stillet Andragende om Vidneforhør eller Indhentning af Erklæringer og Vidneudsagn vedrørende samtlige Anklagepunkter.

Med Hensyn til Klagen over Fornærmelsen mod Pastor Johansen, Tinglev, anførtes saaledes som en graverende Omstændighed, at naar der fra Beboere i Tinglev Sogn var indgaaet en Anmodning til de kirkelige Myndigheder om at anlægge Sag imod Bladet, saa havde de anklagede Grund til at tro, at mange af Underskriverne var danske Undersaatter, for hvem uvedkommende Aarsager havde været bestemmende. Der var derfor af de anklagede fremsat Begæring om at faa tilstillet en Afskrift af Henvendelsen, idet der derved vilde blive Lejlighed til at undersøge, hvilket Værd der kunde tillægges det tilvebragte.

I Sagerne Branddistriktskommisær Zeska, der i Anklagen betegnedes som »kongelig prøjsisk Kaptejn uden for Tjeneste«, var der stillet Andragende om, at der blev indhentet Erklæringer fra den prøjsiske Divisionsgeneral i Flensborg, fra det danske Krigsministerium og fra den kielske Komité for Rejsning af det for nylig afslørede Monument i Nystaden.

I Sagen vedrørende de nordslesvigske Lokalskoleinspektører [Præster] ønskedes Erklæringer fra to navngivne Præster samt Provsterne i Broager, Aabenraa og Tønder.

Samtlige Andragender var bleven afvist.

Til Forhandlingen den 1. Juli var foruden Redaktør Jessen og Bogholder Vrang stævnet Redaktørerne af »Dannevirke«, »Hejmdal« og »Dybbøl-Posten«, da ogsaa disse Blade havde optaget Referatet af Gustav Johannsens Tale, hvorved Kredsskoleinspektør Stegelmann, Haderslev, følte sig gaaet for nær. Da de indklagedes Personalier var optaget, stillede Redaktør Jessen to Andragender til Retten.

Det første gaaende ud paa at faa Sagen behandlet af andre Dommere, fordi han, sidste Gang han for et Par Aar siden var bleven domfældt, idømtes 8 Maaneders Fængselsstraf for Fornærmelse mod den flensborgske Landsret, fordi en af de nu svævende Sager gjaldt paastaet Fornærmelse mod et Medlem af de flensborgske Domstole [Amtsretsraad Aye], fordi nogle af Dommerne maatte antages at staa i personlig eller politisk Forbindelse med enkelte af de formentlig fornærmede, og fordi Sagerne af disse Grunde ikke egnede sig til Behandling ved en stedlig Domstol.

Det andet Andragende var en fornyet Begæring om at indhente de før nævnte Erklæringer samt iværksætte de ønskede Vidneforhør og som Følge deraf Forlangende om, at Forhandlingen blev udsat.

Første Statsadvokat Schwarz, der i Marts havde afløst den fra tidligere Retsforhandlinger berygtede Statsadvokat Philippi, som var bleven forflyttet sydpaa, udtalte sig imod en Forkastelse af Dommerne, der meget vel kunde dømme uhildet i de foreliggende Sager. Angaaende forøget Vidneførsel vilde han foreslaa, at Amtsretsraad Aye og Branddistriktskommissær Zeska straks tilkaldtes som Vidner.

Retsformanden, Landsretsdirektør Macco bemærkede, at Hr. Aye som nærværende i Domhuset med Lethed vilde kunne tilkaldes, og han henstillede yderligere at sende Bud efter Zeska, hvilket skete.

Retten trak sig derefter tilbage for at tage Stilling til de to af Jessen stillede Andragender. Efter længere Tids Forløb kom Dommerne tilbage, og Retsformanden erklærede, at da alle fem Dommere formentes at være partiske, kunde Retten ikke selv tage Beslutning om Forkastelsesandragendet, og Sagerne mod Jessen og Vrang maatte derfor udsættes. En saadan Nødvendighed forelaa vel ikke for de andre indklagede. Men da den Sag, hvorfor der var rejst Anklage mod dem, var fælles for alle Blade, fandt Retten det rigtigst, at de behandlede under eet. Forhandlingen blev derfor ogsaa for disse indklagede udsat.

Lørdag den 6. Juli fandt den afgørende Forhandling Sted ved Landsretten i Flensborg. Paa Anklagebænken sad Redaktør

Jessen som Udgiver af »Flensborg Avis« samt de tre Redaktører Mathiesen (»Dannevirke«), Matzen (»Hejmdal«) og Moldt (»Dybbøl-Posten«). Da Bogholder Vrang fremlagde Lægeattest og ikke følte sig rask nok til at overvære Forhandlingen, blev hans Sag udskilt fra de andre, og han forlod Retslokalet.

Efter at Anklageskriftet mod Redaktør Jessen i Tinglev-Sagen var oplæst, spurgte Retsformanden, Landsretsdirektør Macco, Jessen, om han var Forfatter til Artiklen »To tyske Præster«. Herpaa nægtede Jessen at svare, hvorefter der indleedes Vidneførsel.

Typograf Mathiesen havde arbejdet som Sætter i »Flensborg Avis's« Trykkeri i omtrent fire Aar, men var kommen bort under en Sætterstrejke i Marts [foranlediget af, at en ny Maskinmester ikke vilde være Medlem af den tyske Fagforening]. Han havde set noget af den paagældende Artikel og paastod, at den var skrevet af Jessen. Paa Dommerens Spørgsmaal om Redaktør Jessens Virksomhed i Redaktionen overhovedet forklarede Vidnet, at Jessen skrev de ledende Artikler foran i Bladet, Rossen »Verdens Gang«, mens Jessen og Fru Jessen skrev »Dagens Emner« og »Dagsnyt«. Redaktør Jessen spurgte her Vidnet, om der ikke indleveredes Artikler til »Dagens Emner« fra Medarbejderne i Tønder og Aabenraa, hvortil Vidnet svarede, at dette skete kun sjældent.

Jessen anmodede om, at Andragendet fra Tinglev til Regeringen i Slesvig om Sagsanlæg mod »Flensborg Avis« maatte blive oplæst, da efter Forlydende flere danske Undersaatter i Sognet, vel næppe frivilligt, havde underskrevet. Dette blev nægtet.

Dernæst oplæstes Straffeandragendet i Stegelmann-Sagen. Det drejede sig om Betegnelsen »Ein toller Kerl«, der i Bladenes Referater var oversat med Udtryk, der betragtedes som fornærmelige. Desuden var det strafbart kun at gengive en enkelt Talers Udtalelser i sin Helhed, naar man ikke refererede hele Forhandlingen udførligt.

Paa Retsformandens Spørgsmaal til Redaktør Jessen, om han vidste noget om denne Artikel, nægtede Jessen at svare. Redaktør Mathiesen, »Dannevirke«, havde selv oversat Referatet, mens Redaktør Matzen, »Hejmdal«, og Redaktør Moldt, »Dybbøl-

Posten«, havde optaget Oversættelsen efter »Flensborg Avis«. Som Vidner afhørtes Typograferne Mathiesen, Hinrichsen, Weitling, Kleemeyer og Lund. Nogle af Vidneudsagnene gik ud paa, at Manuskriptet dels var af Jessen, dels af Fru Jessen.

Ogsaa i Zeska-Sagen nægtede Redaktør Jessen at udtale sig om Forfatterskabet, og paa ny blev de fem Typografer afhørt. Deres Udsagn var dog ret modstridende.

Redaktør Jessen fremlagde i Retten en Fortegnelse over danske Officerer, som havde deltaget i Oprøret i 1848. Fortegnelsen var udstedt af den danske Regering, der opfordrede Myndighederne til at arrestere de i Fortegnelsen anførte Personer, og der fandtes ogsaa Zeskas Navn. Jessen anmodede om, at Zeska maatte blive opfordret til at forevise sit Officerspatent som prøjsisk Officer.

Zeska udsagde som Vidne, at han var prøjsisk Kaptejn uden for Tjeneste, og at han var bleven prøjsisk Officer i 1867.

Som i de foregaaende Sager nægtede Redaktør Jessen ligeledes at afgive Forklaring i Aye-Sagen og Sagen for Fornærmelse mod de nordslesvigske Skoleinspektører. Derimod henstillede han, at Retten lod afhøre to Skoleinspektører som Vidner. Da Statsadvokaten indvendte, at to ikke var nok, eftersom Artiklen var holdt i al Almindelighed, tilbød Jessen at føre flere Vidner. Retten afslog Vidneførsel, da den anklagedes Meddelagtighed i Artiklens Fremkomst ikke var bevist.

Som Vidne mødte nu Redaktionssekretær ved »Flensborg Avis«, Rossen.

Paa det sædvanlige Spørgsmaal, om Vidnet var beslægtet med den anklagede, svarede Rossen, at han var gift med en Søster til Jessen. Retsformanden gjorde Rossen opmærksom paa, at han alene af den Grund kunde nægte at afgive Vidneudsagn. Rossen ønskede at vidne, men skød sig ind under Paragraf 54 i Straffeprocessordningen, der hjemlede ham Ret til at nægte Svar paa Spørgsmaal, der kunde bringe ham selv eller hans nære paa-rørende under Anklage. Statsadvokaten vilde derefter ikke have Vidnet afhørt. Redaktør Jessen ønskede derimod Vidnet afhørt, og Retten gav ham Medhold heri. Vidnet erklærede i Zeska-Sagen, at Jessen hverken havde skrevet Stykket om, hvordan Zeska samlede Underskrifter til Fordel for Monumentet, eller

et andet Stykke i samme Sag. Paa Spørgsmaal om, hvem der saa havde skrevet dem, nægtede Vidnet at svare. Retten vedtog ikke at tage Vidnet i Ed, skønt Rossen erklærede sig villig hertil.

Typograferne Mathiesen og Weitling paastod, at Jessen var Forfatter.

Statsadvokaten holdt nu sin Anklagetale og henholdt sig især til de tidligere i »Flensborg Avis's« Trykkeri sysselsatte Typografers Udsagn, særlig Mathiesens, hvoraf fremgik, at Jessen eller hans Hustru havde skrevet alt det, han var anklaget for. Han maatte derfor andrage paa en meget streng Straf for Jessen, dels som Udgiver af Bladet og dels som Forfatter. Sagerne vilde han dog dele i to Kategorier, lette og svære. Til de lette hørte Fornærmelserne mod Kredsskoleinspektør Stegelmann og mod de nordslesvigske Lokalskoleinspektører, til de svære Fornærmelserne mod Pastor Johansen, Tinglev, Branddistriktskommisær Zeska og Amtsretsraad Aye.

For Fornærmelsen mod Stegelmann foreslog han en Straf paa 200 Mark i Bøde eller 20 Dages Fængsel for Jessen og Moldt og 100 Mark eller 10 Dages Fængsel for Mathiesen og Matzen, dertil Offentliggørelse af Dommen i de danske Blade og maaske et tysk Blad samt Betaling af Sagens Omkostninger.

For Fornærmelser mod Pastor Johansen, Zeska og Aye foreslog han en samlet Straf for Jessen paa 2½ Aar og Dommens Offentliggørelse i »Flensborg Avis«. Derimod Frifindelse i Sagen de nordslesvigske Skoleinspektører.

Statsadvokaten betegnede det som tyngende i Vægtskaalen, at »Flensborg Avis« søgte at gøre Befolkningen utilfreds med de bestaaende politiske Forhold og derved forberede en Adskillelse fra Prøjsen eller det tyske Rige. Dette var et indledende Skridt til Landsforræderi, omend ikke strafbart.

Endelig stillede han Krav om, at Jessen blev arresteret omgaaende.

Redaktør Jessen holdt derefter sin Forsvarstale. Statsadvokaten havde ment, at det var en Fornærmelse mod Pastor Johansen i Tinglev, at han var bleven sammenstillet med en straffet Person, Præsten i Uge. Jessen kunde ikke forstaa, hvordan det kunde være fornærmeligt at blive sammenstillet med en Embedsbroder,

der endnu sad i sit Embede og var i Besiddelse af alle sine borgerlige Rettigheder. Bladet havde kun omtalt Pastor Johansen, hvor der var et politisk Moment med i Spillet. Hans private Liv havde Bladet ikke berørt. Til Stegelmann-Referatet bemærkede han, at han af Stilen kunde se, at han i alt Fald ikke havde skrevet Indledningen til det. Hvad Hr. Zeska angik, havde han først i Dag faaet at vide, at denne var prøjsisk Kaptejn, og det havde de fleste vistnok været uvidende om. Ja, i et Skrift, i hvis Affattelse Zeska selv havde deltaget, klagedes der over, at ingen tysk Stat havde villet anerkende Officerer, som havde forladt den danske Hær i 1848 og var gaaet i Kamp imod den. Naar der havde været Tale om tvivlsomme Midler ved Insurgent-Monumentets Anbringelse, behøvede det ikke at gælde Zeskas Forhold, idet der var saa mange andre, der havde været virksomme i Sagen. I Artiklen »Sætternes Vidnepligt«, som skulde indeholde Fornærmelse mod Amdsdommer Aye, var Ayes Navn end ikke nævnt lige saa lidt som Referendar Todsens, om hvis Eksistens hverken han eller rimeligvis noget andet Medlem af Redaktionen havde anet det mindste.

Advokat Ebsen, der optraadte som Forsvarer for alle de anklagede undtagen Redaktør Matzen, paastod Frifindelse i Stegelmann-Sagen. Artiklen var kun et Referat af en Tale i Landdagen. Altsaa kunde der ikke foreligge noget Forsæt om at fornærme, da man optrykte Referatet.

Forsvareren omtalte udførligt Redaktør Jessens Stilling ved »Flensborg Avis« og hævdede, at der ikke forelaa Bevis for, at Jessen var Forfatter til de omhandlede Artikler. Der hørte en eminent Hukommelse til, for at Sætterne saa lang Tid efter skulde kunne huske, hvem der havde affattet Manuskrifterne. Baade Pastor Johansen og Zeska havde ved deres politiske Færd udfordret til Kritik, og det var kun den, der var berørt. Han paastod Frifindelse, eventuelt mildeste Straf.

Herefter blev Retten hævet og Sagen udsat til senere paa Dagen.

Dommen lød paa et Aars Fængsel og 100 Mark i Bøde for Jessen, 100 Mark i Bøde for Moldt og 50 Mark i Bøde for Mathiesen og Matzen. Dommen skulde offentliggøres i de dansk-

slesvigske Blade og Sagens Omkostninger betales af de domfældte. Jessen frikendtes for Fornærmelse mod Amtsdommer Aye og mod de nordslesvigske Skoleinspektører.

Straks ved Mødets Aabning stillede to Arrestforvarere sig op ved Siden af Anklagebænken. Efter Dommens Forkyndelse meddelte Retsformanden, at Statsadvokatens Paastand om Jessens Arrestation var taget til Følge. Redaktør Jessen anmodede om at blive fritaget for Fængslingen. Han vilde forlange en ny Forhandling, da han kunde bevise, at han ikke var Forfatter til to af de Artikler, for hvilke han var dømt, og han vilde ligeledes nedlægge Paastand paa Revision af Dommen. Alt dette vilde tage Tid, og hans Varetægtsarrest vilde derfor blive meget lang, saafremt han skulde arresteres nu.

Retten besluttede, at Redaktør Jessen kunde frigives mod en Kavtion paa 20.000 Mark. Men da Tiden var bleven saa fremrykket, at alle Banker var lukket, og Søndag laa imellem, blev Jessen ført over i Arresten og først løsladt om Mandagen.

En af »Flensborg Avis's« daværende Medarbejdere, den senere Redaktør ved »Dannevirke«, N. Petersen, har i »Flensborg Avis's« Jubilæumsnummer paa 50-Aarsdagen for dets Tilblivelse, den 1. Oktober 1919, givet en saalydende Skildring af den bevægede Retsforhandling den 6. Juli:

»Forhandlingen førtes i den store Edsvorneretssal, der, første Gang man træder ind i den, giver en et Stød paa Grund af det noget skumle Mørke, der særlig om Formiddagen hersker i den. Ved Dommerbordet for Enden af Salen sad i deres sorte Kapper med den sorte Kalot paa Hovedet den iltre og bidske Landsretsdirektør Macco, en tilflyttet Prøjsler, der var en af Danskhedens værste Hadere og særlig hadefulde over for Jessen, samt hans fire Meddommere, alle med Undtagelse af en Hannoveraner lige saa ivrige som Formanden efter at underkue alt dansk. Da Statsadvokat Prahl, der var af samme politiske Sindelag, havde taget Plads, gav Macco Ordre til at føre Jessen ind, og saa saa jeg et Syn, som altid vil staa for mig: Ind ad Døren fra Gangen over til Fængslet traadte Jessen, bleg af Opholdet i Varetægtsarresten, men høj og rank, med kækt løftet Hoved og Hænderne bundne. Han ledsagedes af to Fangevogtere, som, efter at Jessen

var bleven løst, stillede sig op foran den lukkede Anklagebænk. Og saa begyndte det langvarige Forhør, der trods Jessens dygtige Forsvar og trods det, at Jessen ikke havde skrevet den Artikel, som Retten ansaa for mest graverende, endte med en Dom paa et Aars Fængsel. Jessen *skulde* dømmes, Danskheden bekæmpes.«

I Redaktør Petersens efter Genforeningen nedskrevne Erindringer³⁾ gentages Hovedtrækkene i denne Fremstilling. Det hedder her, at Forhandlingen fandt Sted i den store Edsvorneretssal paa Grund af de mange Vidner, der var tilkaldt, og der var mange Tilhørere, baade Venner og Fjender af Redaktør Jessen. Blandt Tilhørerne var ogsaa Pastor Johansens Hustru fra Tinglev, der skal have været meget ilde berørt af den strenge Dom. Om Forsvareren, Justitsraad Ebsen siges, at han var meget dansksindet, en af Danskhedens Støtter i Flensborg, og derfor heller ikke velset af den prøjsiske Dommer- og Embedsstand der i Byen. Videre skriver Redaktør N. Petersen:

»Redaktør Jessen og Vrang var igen bleven arresteret — for ikke at unddrage sig Straffen ved Flugt — hed det sig, men selvfølgelig for at chikanere Jessen, der var ualmindelig hadet af Retsmedlemmerne, ikke blot for sin Danskhed, men fordi han med sin Intelligens og sine juridiske Kundskaber var dem en jævnbyrdig Modstander. De drev Hadet saa vidt, at *Jessen førtes bunden ind i Retssalen* — ogsaa kun et Udslag af Chikane —, da det var umuligt for en Varetægtsfange at undvige. Alle Sikkerhedsforanstaltninger var i Orden, saa ingen Fange kunde undvige.

Under den lange Retsforhandling fremkom den bidske Macco ogsaa med haanlige Hentydninger til Redaktør Jessens Hustru. Der blev baade af Jessen selv og hans Forsvarer hævdet, at Jessen ikke var Forfatter til Artiklerne om Zeska. Hr. Macco udbrød da spydigt: »Dann hat die Frau wohl einen Finger im Spiel gehabt! Auch sie schreibt ja, sagt man.« (Saa har vel Konen haft en Finger med i Spillet! Hun skriver jo ogsaa, siger man.)«

Bortset fra, at det ifølge Referatet i »Flensborg Avis« var Overstatsadvokat Schwarz og ikke Andenstatsadvokat Prahl, der optraadte som Anklager, kan det ikke være rigtigt, at Jessen og Vrang igen var bleven arresteret og ført ind til Forhandlingen som

Varetægtsarrestanter. Det ses af »Flensborg Avis«, at Redaktør Jessen den 2. Juli har deltaget i Sprogforeningens aarlige Generalforsamling i Aabenraa, hvad der i saa Fald vilde have været umuligt for ham. Derimod er Jessen utvivlsomt efter Dommens Forkyndelse og Retsformandens Meddelelse om, at Kravet om øjeblikkelig Arrestation var taget til Følge, bleven ført over i Arresten med bundne Hænder. Dr. la Cour, hvis Bog om Jessen er skrevet i 1913, da Fru Jessen endnu levede, og hvor han har kunnet indhente Oplysninger hos hende, skriver, at Jessen »bundet med Reb« førtes over i Arresten⁴).

N. Petersen fortæller i øvrigt, at det senere blev godtgjort, at dengang de saa angribelige Smaastykker om Zeska stod i »Flensborg Avis«, havde Redaktør Jessen været i Besøg hos Gaardejer Skrumsager i Københoved, saa han havde slet ikke været hjemme og ikke haft noget med Redaktionsarbejdet at gøre i de Dage.

Som et Bevis paa, hvorledes man i fremstaaende Kredse i København saa paa den ny haarde Dom, der var overgaaet Redaktør Jessen, kan anføres en Artikel i Spidsen af »Dagbladet«, »Dansk og tysk Frihed«, i hvilken der rettedes en stærk Kritik af den flensborgske Landsrets Domfældelser i Pressesager mod de sønderjyske Blade. »Dagbladet« aftrykte enkelte af de paaklagede Indlæg, men var i Forlegenhed med, hvor det skulde søge de formentlige Fornærmelser i dem. Da »Flensborg Avis«, antagelig fra sikker Kilde, antydede, at den rejste Kritik hidrørte »fra juridisk Side«, kan man gaa ud fra, at Forfatteren har været den fremragende retslærde Professor C. Goos, der indtil Efteraaret 1889 fungerede som Repræsentant for Bladets Udgivere og saaledes uden Vanskelighed har kunnet faa sin Kritik optaget.

Den 29. Avgust forhandlede for Bisidderretten i Flensborg den i et Brev fra Jessen til Gustav Johannsen omtalte Sag for Fornærmelse mod en prøjsisk Gendarm i Ravsted. Den paaklagede Artikel havde til Overskrift »En Optant kastet i Fængsel«, og det fornærmelige Udtryk var »Retfærdighedens Haandlanger« om Gendarmen, der havde foretaget Fængslingen. Anklagede var Journalist P. Hansen, »Flensborg Avis«, samt Redaktørerne Matzen, »Hejmdal«, og Moldt, »Dybbøl-Posten«.

Der udspandt sig et længere Ordskifte mellem den offentlige Anklager, Politimester Langenheim, og de anklagede om, hvorvidt Ordet Haandlanger var fornærmeligt eller ej. Politimesteren fandt, at det var ligegyldigt, hvilken Betydning Ordet havde paa Dansk. Hvad det kom an paa, var, af hvem, under hvilke Omstændigheder og hvor det var bleven brugt. Man maatte have for Øje, at de anklagede gentagne Gange havde været i Konflikt med Straffeloven, og at de havde brugt Ordet for at fremkalde Forestillingen om den Hensynsløshed, hvormed Gendarmen var gaaet frem. Han vilde derfor andrage paa een Maanedes Fængsel for Hansen og tre Maanedes Fængsel for de mere forud straffede Matzen og Moldt. Retten ansaa ikke Fornærmelsen for saa tungtvejende som den offentlige Anklager og idømte hver af de indklagede en Bøde paa 50 Mark.

Den 21. Oktober 1889 kom Dommen mod Redaktør Jessen til Behandling for Rigsretten i Leipzig, hvor Revisionsandragendet blev forkastet. Den 6. November indtraf den skriftlige Kendelse fra Rigsretten, og kort efter var Jessen arresteret for anden Gang og ført til Fængslet for at afsone den nu retskraftige Dom. Den 7. November meddelte »Flensborg Avis« herom:

»I Gaar Aftes Klokken 5 blev Redaktør Jessen, Udgiveren af nærværende Blad, pludselig arresteret og af to Politibetjente ført til Retsfængslet i Flensborg for at tiltræde den ham idømte Straf af et Aars Fængsel. Arrestationen skete i Jessens private Bolig. Et Kvarter før Arrestationen indtraf paa Bladets Kontor den leipzigske Rigsrets Kendelse, hvorefter Landsrettens Dom paa et Aars Fængsel skulde staa ved Magt. Vedlagt fandtes en Skrivelse fra Statsadvokaten i Flensborg om, at Redaktør Jessens Andragende om, at der maatte træffes Forberedelser til at faa Sagen optaget til ny Forhandling, idet han ved flere Vidner vilde kunne modbevise adskillige af de mod ham anførte edelige Vidnesbyrd, ikke vilde blive taget til Følge. Disse Aktstykker blev af en af Kontorpersonalet øjeblikkelig bragt hen i Jessens Bolig. Et Kvarter senere indfandt Politikommissær Lafrenz sig paa Kontoret og spurgte efter Hr. Jessen. Da denne ikke var til Stede, gik han tilligemed en Politibetjent hen til Jessens private Lejlighed, hvor Arrestationen foregik. En halv Time efter, at Jessen

officielt havde modtaget Efterretning om Rigsrettens Kendelse i Leipzig, befandt han sig saaledes allerede i Fængsel for at afsone Straffen. Det kan tilføjes, at Redaktør Jessen endnu i Gaar Eftermiddags stod i Begreb med at foretage yderligere Skridt for at faa Sagen genoptagen og i dette Øjemed havde faaet en skriftlig Erklæring fra tre af Bladets Medarbejdere om, at de var Forfattere til hver en eller flere af de Artikler, der i Foraaret havde staaet i Bladet om Branddistriktskommisær Zeska i Flensborg, og at Jessen dels ikke havde set disse Artikler, før de kom i Trykkeriet, dels i det hele taget ikke havde villet have noget særlig med den Sag at gøre.«

Redaktør Jessen havde endnu kort før sin Fængsling faaet Tid til at holde en Række politiske Møder ude paa den slesvigske Vestkyst. Den 12. Oktober talte han i Møgeltønder om »Vor Stilling«, den 13. Oktober i Højkro om »Hjemmetyskerne«, den 14. Oktober i Ballum om »Fædrelandskærlighed«. Den 15. Oktober skulde han have talt i Løgumkloster. Men da en Del Tyskere mødte op og lavede Spektakler, blev Mødet af den stedlige Politimester opløst. Et nyt Møde i Løgumkloster, hvor Redaktør Jessen skulde have talt, var indvarslet til den 9. November. Men da var han ikke fri Mand mere.

Foreløbig gik Afsoningen af Fængselsstraffen sin Gang. Den 12. November førtes Redaktør Jessen under Bevogtning af en Politibetjent fra Fængslet i Flensborg til Fængslet i Glückstadt. Ved Indbetalingen af et Pengebeløb var det opnaaet, at Jessen ikke blev ført med den almindelige Fangetransport. Men ellers vandrede Førstestatsadvokat Schwarz værdigt i sin Forgænger Philippis Fodspor. Det blev ikke indrømmet Jessen inden Bortrejsen at ordne noget Forretningsanliggende eller at tage Afsked med sine paarørende, der kun ved et rent Tilfælde fik at vide, hvad der forestod.

I Glückstadt modtog Redaktør Jessen Svar fra Overstatsadvokaturen i Kiel om Sagens Genoptagelse, og det var afvisende. Det hed bl. andet i Overstatsadvokatens Skrivelse:

»Bortset fra, at det, efter at den Frist er udløbet, som er fastsat, inden en Sag bliver forældet, aldeles ikke vilde have noget at sige, at andre nu have angivet sig selv, saa have Vidnerne ikke

sagt, og Retten har heller ikke antaget, at De skulde være Forfatter af de paagældende Artikler. Tværtimod er Domfældelsen sket af den Grund, at den tilsigtede Offentliggørelse har været Dem bekendt, og at De ikke har forhindret den, skønt De som Udgiver har haft Magt dertil.«

Men Redaktør Jessen lod sig ikke nøje hermed. Selv skrev han i en Oversigtsartikel over det forløbne Aar i »Flensborg Avis« for 8. Januar 1892, at han

»havde gjort det ene Skridt efter det andet for at faa Sagen optagen til ny Behandling, idet han fra første Færd af havde paastaet, at Vidnernes Udsagn om hans Forfatterskab til alle de paagældende Artikler var falsk, til Støtte for hvilken Paa-stand han fremlagde Beviser for, at alle tre Vidner (nogle strej-kende Forbundssættere) edelig havde gjort falske Udsagn. Det indrømmedes til sidst af Overlandsretten i Kiel, at Vidneudsag-nene i hvert Fald i et enkelt Punkt var afkræftede; men Retten antog, at Vidnerne havde taget fejl af Haandskrifterne og ikke havde svoret falsk med Vilje — hvad der heller ikke var paa-staaet; de kunde ikke straffes for deres Fejltagelse, og Sagen kun-de ikke genoptages. En udførlig tysk Fremstilling af denne Sag var bleven tilsendt de største tyske Blade og alle Medlemmer af den tyske Rigsdag, blandt hvilke enkelte fremragende Jurister og Dommere privat udtalte sig overmaade skarpt derom.«

Der kan ikke godt være Tvivl om, at Redaktør Jessens nation-politiske Modstandere har haabet paa med den nye Dom-fældelse at se ham og hans Blad ramt saa eftertrykkeligt, at det blev mærkbart i alt Fald en rum Tid fremefter. Men de glemte at tage med i Beregning, at selv om han forbigaaende var stand-set i sin utrættelige Virksomhed for at dæmme op mod den frem-trængende Tyskhed, saa kunde de ikke hindre, at der netop der-igennem skabtes stadig større Forstaaelse for det Arbejde, han havde sat saa meget ind paa. Den 20. November 1889 læstes i Spidsen af »Flensborg Avis« en Henvendelse til Læserne, efter Stilen at dømme skrevet af R. P. Rossen, der med Udgangspunkt i »den strænge præsiske Retshaandhævelse i den skarpest mulige Form« tilkendegav Taknemmelighed over for dem, der slut-

tede op om Jessens Værk, og Vilje til under hans Fravær uændret at føre det videre:

»Men hvad skal der blive af hans Blad, af den Gerning, han har viet sine Kræfter, sin Sundhed og sit Liv?

Et Foretagende, der er rodfæstet i Folkegrunden, rives ikke op som et vissent Græsstraa af en udtørret Jordbund. Det kan hemmes, drives tilbage for en Tid, men det vil atter skyde frem, baaret oppe af Folket selv, som veed, at det i sin Presse fører et Hovedslag i den standende Strid imellem Dansk og Tysk.

Vi have i de forløbne 14 Dage siden Redaktør Jessens Fængsling modtaget saa mange Beviser paa Deltagelse og faaet Løfter om saa megen Støtte fra Bladets Læsere, at vi med Ro kunne se Fremtiden i Møde. Maa vi end savne den ledende Kraft i et længere Tidsrum, saa have vi modtaget saa mange Tilsagn om Hjælp og Medarbejderskab fra nær og fjærn, at vi tør haabe at holde Bladet paa Højde med sin store Opgave, at staa fast i Storm og Nød som Nordens mest fremskudte og mest udsatte Forpost mod Syd.

Vi undervurderer ikke de Vanskeligheder, som ville komme; men naar vi have Sikkerhed for, at ingen svigter, men at enhver vil gøre, hvad han formaar i vor nationale Kamp, tør vi uden Frygt gaa den nuværende haarde Tid i Møde og haabe paa Sol-skinnet efter Stormen.

Hvad enten det skal vare tolv lange Maaneder, før Redaktør Jessen vil kunne vende tilbage til sit Blad, eller det, som vi endnu haabe, vil ske før, saa tør vi love, at ved fast Sammenhold vil hans Blad nu som altid staa med oprejst Pande og træde i Skranken for vort Folks helligste Eje, Modersmaal og national Selvstændighed.

Retten og Sandheden staar, mens Tiderne skifte.«

Endnu var Sagen mod Bogholder Vrang tilbage som ansvarhavende for de Artikler og Smaastykker, som allerede Redaktør Jessen var bleven dømt for.

Forhandlingen fandt Sted ved Landsretten i Flensborg den 2. December 1889. Paa Retsformandens Spørgsmaal indrømmede Vrang, at han ogsaa var Forfatter til et af Zeska-Indlæggene, hvilket kunde han efter saa lang Tids Forløb ikke sige. Lands-

retsdirektør Macco erklærede hertil, at det ogsaa var ligegyldigt, da der ikke var rejst Anklage herfor. Vrang var ikke anklaget som Forfatter, men kun som ansvarhavende.

Anden Statsadvokat Prahl var overordentlig skarp i sin Anklagetale. Mens Redaktør Jessen var bleven frikendt for Fornærmelse mod Amtsdommer Aye og de nordslesvigske Lokalskoleinspektører, genoptoges ogsaa disse Sager paa ny. Straffen maatte følgelig ikke være for lav. Den skulde ikke tjene til at forbedre den anklagede, thi det kunde der næppe være Tale om. Men den skulde afskrække, og den skulde have en saadan Størrelse, at der ikke saa let igen fandtes nogen, der var villig til at overtage Straffen, og bag hvis Ryg de egentlig skyldige kunde skjule sig. Han androg derfor paa 4 Maaneders Fængsel for Fornærmelse mod Pastor Johansen, 12 Maaneders Fængsel for Fornærmelse mod Branddistriktskommisær Zeska, 6 Maaneders Fængsel for Fornærmelse mod Amtsretsraad Aye, 1 Maanedes Fængsel for Fornærmelse mod Kredsskoleinspektør Stegelmann, 1 Maanedes Fængsel for Fornærmelse mod Amtsretsraad Aye i en indgiven Besværing og en Bøde paa 50 Mark for den ene af Fornærmelserne mod Kredsskoleinspektør Stegelmann. Da det i sidstnævnte Tilfælde drejede sig om en offentlig Forhandling, maatte det bedømmes mildere. Stykket om Sætternes Vidnepligt takseredes ligeledes til en Bøde paa 50 Mark. I det hele androg Statsadvokaten paa 1 Aar og 8 Maaneders Fængsel samt 100 Mark i Bøde. Desuden paa den indklagedes øjeblikkelige Arrestation, da den stillede Kavtion paa 1500 Mark maatte anses for utilstrækkelig.

Retten fandt ikke Arrestation nødvendig og udsatte Dommen til nogle Dage senere. Den kom til at lyde paa 6 Maaneders Fængsel.

Den paatvungne lange og opslidende Kamp, Redaktør Jessen havde maattet føre mod de præsiske Anklagemyndigheders og Domstoles af en haabløst urimelig Retsopfattelse dikteret Aktion mod ham og »Flensborg Avis«, var endt med nye alvorlige Domfældelser og alt, hvad deraf fulgte. Men de Slag, der rettedes imod ham, bar han oprejst. Og samtidig voksede denne uflyttelige og sindsstærke Mand paa den yderste Skanse, der ikke vilde affinde sig med Uret eller give op over for Overmagt, i talrige

Danskes Bevidsthed til et Format langt ud over, hvad den dansk-slesvigske Presse indtil da havde haft at opvise. Han blev for dem et Symbol paa den nationale Modstandskraft ved vort Folks Sydgrænse. Navnet Jessen vejede som en Fane, hvor Kampen bølgede hededst.

»POLITIKEN« I AKTION

Det var nu ikke de prøjsiske Anklagemyndigheder og Domstole alene, der i 1889 lod Redaktør Jessen føle, hvor meget han var i Vejen for dem. Ogsaa fra dansk Side blev Jessen midt under alle Retssagerne Genstand for Angreb saa voldsomme og umotiverede, at kun de indre danske Partikampe kan forklare noget af den Hadskhed, hvormed de blev ført i Pennen.

Midt paa Sommeren udkom første Halvbind af »Sønderjyske Aarbøger«. De skulde være en Slags Fortsættelse af et Tidsskrift »Slesvigske Provincial-Efterretninger«, der i Tiden før 1864 udgik fra Flensborg, og som paa Dansk og Tysk bragte Afhandlinger og mindre Bidrag om Hertugdømmets Historie og Topografi. De i Mellemtiden indtraadte forandrede Forhold medførte, at Indholdet af det nye Tidsskrift udelukkende fremkom paa Dansk. Som Udgivere var paa Titelbladet anført H. P. Hanssen-Nørremølle, Gustav Johannsen og P. Skau.

Den 8. Juli, to Dage efter at Jessen var bleven idømt et Aars Fængsel ved Landsretten i Flensborg, blev det nye Tidsskrift anmeldt i det københavnske, af den udpræget radikale Venstre-Politiker Viggo Hørup redigerede Dagblad »Politiken«.

Blandt Udgiverne fremhævedes især den ansvarhavende Redaktør, H. P. Hanssen, »der vil være vore Læsere bekendt bl. andet fra Artikler her i Bladet og fra hans udmærkede Afhandling: »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet 1864—1888« i »Studentersamfundets Smaaskrifter«, hvorefter Anmelderen ret hurtigt gik over til at angribe den sønderjyske Presse, der overraskende karakteriseres som nærmest uduelig:

»De sønderjyske Aarbøger vilde være paa deres Plads, selv

om der var en fortrinlig Presse i Sønderjylland, men da det i den er daarlig bevendt med de gode Hoveder og den uheldede Varetagelse af de Danskes Tarv, hvor uforfærdet man end gaar tilværks, er Aarbørgernes Opgave saa meget desto større og vigtigere.«

Efter yderligere at have fremhævet H. P. Hanssens Bidrag til det foreliggende Halvbind, en Afhandling »De nordslesvigske Optanter«, udvikler Anmelderen videre:

»Vi vil kun her udtale vor Glæde over, at der i den unge Slægt i Sønderjylland, den, der skal bestemme Fremtiden i den første Menneskealder, er fremtraadt en Mand, der er saa vel rustet til at overtage en Førers Plads som Hr. Hanssen-Nørremølle. Han har vist sig overalt, hvor man har haft Lejlighed til at lære ham at kende, ikke alene som en ualmindelig klog og rolig Mand, der *veed Besked* om de Ting, han taler om, men som en virkelig ny Mand. Hans Kærlighed til Danskheden i Nordslesvig er af den selvfølgelige Slags, der ikke ved nogen Lejlighed trænger til særlig at hævde sig eller til at holdes oppe ved Ord. Det er netop et af den nye Slægts Særkender, at den ejer sin Nationalitetsfølelse, som den har sin Selvopholdelsesdrift, man strides ikke om denne Ting, man deklamerer ikke om den, man gaar ud fra den, som fra det givne. For vore Fædre, der i deres unge Dage havde været optagne af de store Frihedslængsler og af Broderskabet mellem Folkene, var den dybe Forstaaelse af Fædrelandsindets omfattende Betydning ny, og de trængte derfor til at bruge mange Ord om denne Opdagelse, de saa at sige daglig gjorde om og om igen. Vi, der er fulgt efter Opdagerne, ønsker at anvende Fundet hellere end at snakke om det, og vi opfatter Sagen som en Opgave, ikke som en *Poesi*. Det er en ny Mand af denne Art, man i Tidsskriftets Redaktør har for sig, og hans Virksomhed vil bære Frugt, fordi han behandler de Folk, han taler til og skriver for, ikke som Børn, med hvem man hver Gang fra nyt af skal gennemgaa A B C'en, men som modne Mennesker, der kan udrette noget. Han forudsætter Udvikling, og han vil finde den.

Og det er paa høje Tid, at Danskhedens Sag i Sønderjylland bliver behandlet paa denne Maade. Sønderjyderne selv er, bevidst

eller ubevidst, i deres Fædrelandsfølelse kommet langt forud for de saakaldte *nationale* i Kongeriget, fordi de ad de dyrekøbte Erfaringers Vej kender Lærdomme, som hine ikke drømmer om, men dog har de indtil den Dag idag modtaget Vejledning, middelbart eller umiddelbart, fra hine. Man tænke sig blot noget saa sørgeligt barokt og naturstridigt som, at deres Presse er københavnsk-chauvinistisk! Det vil ikke kunne gaa i Længden. Forholdenes ubønhørlige Logik vil falde knusende over de uforbederlige Snakkere og deres letsindige Efterlignere, og Sønderjyderne vil vende sig fra dem. Men en saadan Skilsmisse kunde faa farlige Følger for den danske Sag, hvis der ikke samtidig i Sønderjylland groede en Magt op, der med Forstaaelsens Mynlighed kunde tale til den nye Slægt og belære den om, at der er en Danskhed, der er klogere og bedre end den, som hidtil er blevet præket i Aviserne dernede.

Det er Fremtidens Sønderjyder, som har begyndt det her omtalte Tidsskrift; vi anser det for vigtigt, at de faar Held med Foretagendet.«

Redaktør Jessen, der netop paa det Tidspunkt har haft nok i sine Retssager, lod næsten en Maaned gaa, før han tog til Genmæle. Først den 2. og 3. Avgust svarede han i to Artikler »Ny Fædrelandskærlighed« paa »Politiken's« Angreb og navngav Forfatteren Erik Skram som den, der havde skrevet Anmeldelsen.

Jessen, der tog meget roligt paa Erik Skrams Indlæg, gik ud fra, at det nærmest var at betragte som en Tak for sidst. Han mindede om, at der i Forsommeren af et tysk Selskab, de saakaldte Meininger [Hofteaterselskabet fra Meiningen] var bleven givet en Række Forestillinger i København, og at de ikke havde fundet den Tilslutning, som af deres Fortalere var ventet. Erik Skram, der var en af dem, havde derfor i »Illustreret Tidende« foreholdt Københavnerne, at de var »enfoldige« og »udannede« og opfyldt af Madstræb, mens Jessen saa det som Udslag af naturlig Takt og sund dansk Følelse, at de ikke ønskede at vise Forkærlighed for tysk Sprog og Væsen, samtidig med at Tyskerne af al Magt søgte at undertrykke dansk Sprog og dansk Folkeliv i Sønderjylland.

Alligevel vilde Jessen ikke undslaa sig ved at undersøge Indholdet af de mod den sønderjyske Presse rejste Beprejelser.

»Ingen«, skrev han i sin første Svarartikel, »kan lægge en Alen til sin Vækst. Naar Hr. Skram taler nedsættende om de sønderjyske Blade for deres Mangel paa Evner og Forstand, saa er dette slemt nok; men vi maa da i al Ydmyghed sige, at vi gøre det saa godt, vi kunne, selv om vore Kræfter ikke strække langt.

Værre er det med de Skavanker i Karakter og Moral, der skulle bevirke, at Sønderjyderne ville vende sig fra »disse uforbederlige Snakkere m. m.«. Hidindtil har Befolkningen hernede rigtignok ikke vendt sig bort fra sin Presse, idet der for Tiden læses 2—3 Gange saa mange danske Blade som for nogle Aar siden; men den Tid vil efter Hr. Skrams Mening snart komme, da den nord-slesvigske Presse maa tabe sit Fodfæste i Befolkningen. Hr. Skrams Mening mødes paa dette Punkt med de tyske Blades Paastande.

De sønderjyske Blade savne nemlig »Forstaaelsens Myndighed«, de ere »københavnsk-chauvinistiske«, »der er en Danskhed, der er klogere og bedre end den, som hidtil er bleven præket i Aviserne der nede«.

Dette med Forstaaelsens Myndighed skulle vi foreløbig lade ligge og lade det henstaa uafgjort, hvem der bedst kender Forholdene her nede, de i Nordslesvig fødte og opdragne Mænd, eller Hr. Skram, der har været her nogle Uger som Turist. Derimod maa vi betegne det som løjerligt at se de slesvigske Blade, der forholdsvis bringe meget faa Efterretninger om københavnske Forhold, sigtede for Københavneri i en Avis, der til daglig Brug kun bringer yderst tarvelige Meddelelser om udenlandske Anliggender og Provinsforhold, men næsten helt og holdent gaar op i en tilstøttet aandfuld og morsom Behandling af københavnske Æmner. Beskyldningen for Chauvinisme, Krigsgalskab, sigter kun til, at de sønderjyske Blade i fuldeste Overensstemmelse med Befolkningen mene, at Danmark bør være bedre rustet til at tage imod en mulig paatvungen Krig i Fremtiden, end det var i 1864. Saa længe der ikke gives en eneste moden og anset Sønderjyde, der i saa Henseende har en afvigende Mening, lade

vi os ganske rolig sigte for at være Chauvinister, naar det kun sker paa dette Grundlag.«

Til Fremhævelsen af H. P. Hanssen som den nye Mand gengav Jessen uden at nævne Navnet alle de Goder, Erik Skram havde tillagt ham, lod forstaa, at de vel maatte være tilegnet paa danske Folkehøjskoler eller [det radikale] Studentersamfundet, og kom derefter i den følgende Artikel, under Henvisning til forskellige Udtalelser i »Politiken«, nærmere ind paa »den nye Fædrelands-kærlighed, som den nye Slægt bør have forskrevet fra de rigtige Forsyningssteder«.

Jessen slog bl. andet ned paa nogle Linjer af en af »Politiken's« Medarbejdere, den meget omstridte Folketingsmand J. K. Lauridsen:

»Sandheden er, at Flertallet af Landets Befolkning baade i Højre og Venstre er enigt om ikke at ønske Sønderjylland tilbage til Danmark gennem en Krig, i hvilken Tyskland led Nederlag.«

Jessen imødegik, utvivlsomt med de dengang meget fremtrædende altsyske Anneksions-Lærdomme for Øje, hvis Løsen ogsaa omfattede et »Von Skagen bis zur Adria«, det radikale Indlæg ud fra en helt modsat Synsvinkel:

»Der er vel ikke Tvivl om, at Sønderjyllands Genforening med Moderlandet saa omtrent er Vilkaaret for Danmarks vedvarende Bestaaen¹). Et Nederlag for Tyskland derimod vilde nærmest kun være et Nederlag for Prøjsen og medføre en Indskrænkning af denne Stats Magtstilling gennem en ny Ordning af Forholdene i Tyskland, ved hvilken sandsynligvis Holsten vilde tilfalde en tysk Stat af anden eller tredje Rang. Prøjsen vilde uden Skade for den tyske Kultur blive trængt noget tilbage i Tyskland, og Danmark kunde faa en lille tysk Stat til Nabo i Steden for det overmægtige Prøjsen.«

I øvrigt paapegedes, at Nordslesvigerne, i Modsætning til andre nationale Mindretal inden for Tysklands Grænser, havde Løftet i Pragfredens Artikel 5, »vort Hovedvaaben i den politiske Kamp«, at falde tilbage paa, og at dette under givne Omstændigheder kunde føre til en Genafstaaelse af Nordslesvig til Danmark ad fredelig Vej.

Jessen fremdrog ogsaa andre Sider ved »Politiken's« Virksomhed, som han fandt nationalt mindre tiltalende, saaledes den saakaldte Hasselkæp-Affære, hvor Hørup paa Grund af et indsendt Spørgsmaal til Bladet med hosføjjet Svar først var bleven dømt for Majestætsfornærmelse og derefter frikendt, og han sluttede:

»Saa er det nok bedre, vi i al Sagtmodighed blive paa de Veje, vi hidtil have gaaet, uanset om dette vækker Bifald i »Politiken« eller ikke.«

Redaktør Jessens Gensvar paa Udfaldet mod den sønderjyske Presse udløste et forbitret nyt Angreb i »Politiken«. Og denne Gang var det Hørup, der tog fat. Man mærker gennem hele den paagældende Artikel, »Kjøbenhavnsk Chauvinisme i Nordslesvig«, »Politiken« for 10. August 1889, den for Hørup særegne Modvilje over for alt det, han sammenfattede under Begrebet Militarisme i Danmark, og en næsten ubændig Trang til at nedlægge enhver, der ikke delte dette Syn med ham.

Hørup, der aldrig interesserede sig stort for den danske Nationalitetskamp i Sønderjylland, og som selv H. P. Hanssen følte sig »stærkt frastødt af« paa Grund af »hans afvisende Holdning over for det nordslesvigske Spørgsmaal«²⁾, finder, at det er »Flensborg Avis«, der har »væltet sig ind« paa »Politiken«, og han er ogsaa straks paa Færde med den for Jessens Vedkommende vildledende Paastand om partisk Indstilling i danske indenrigspolitiske Mellemværender:

»At de slesvigske Journalister mener det godt nok med Danskheden, tvivler vi for saa vidt ikke om, men desto mere tvivler vi om, at der kan komme andet end Fortræd ud af den bagvendte og hovedløse Maade, hvorpaa de griber Sagen an.

Allerede den Fanatisme, hvormed d'Hrr. tager Parti i vor indre kongerigske Politik, er lidet egnet til at fremme Sammenholdet imellem deres Læsere, hvoraf et voksende Tal føler sig knyttet til det danske Forfatnings- og Fredsparti. At der af kongerigske Venstremænd kræves en god Del Taalmodighed for med Sindsro at se sig til Stadighed overdænget med perfide og ondskabsfulde Nedrakninger i de slesvigske Blade, er et andet Hensyn, som ikke burde lades ganske upaaagtet af de slesvigske Skribenter.«

Af større Betydning er det dog, fortsætter Hørup, »at disse krigerske Avismennesker« gør adskillig Skade i Tyskland, hvor man med nogen Grund kan tro, at Tankegangen i Danmark svarer til den, de gør sig til Talsmænd for.

»For Danmark er Livsbetingelsen Fred og godt Naboskab med Tyskland. Enhver, der søger at forstyrre dette Forhold ved i Tyskland at vække Forestillingen om Danmark som en lurende Fjende, der efter fattig Lejlighed spekulerer i tyske Nederlag, gør ikke Nordslesvigerne nogen Nytte, men handler som en daarlig Ven mod Danmark.«

Om den fremsatte Beskyldning for Chauvinisme hedder det videre:

»Denne bestaar, siger »Flensb. Av.«, kun deri, at Bladet vil have Danmark bedre rustet, end det var i 1864. Nej, den bestaar deri, at »Flensb. Av.« altid og overalt optræder som bestaltet Drabant for det danske Krigsparti; dette Partis Venner er ogsaa Avisens Venner, dets Fjender Avisens Fjender. »Flensb. Av.« er en stadig Lovsynger af danske Krigsrustninger, uden at det gør mindste Skaar i Bladets Begejstring, om Rustningerne er regelmæssige eller uregelmæssige, »Flensb. Av.« er med eet Ord kun en Udligger i Slesvig for det chauvinistiske og militaristiske Parti i Kongeriget. Deri bestaar det.

Og det bestaar deri, at »Flensb. Av.« med større Letsind og større Uforstand end nogen krigsgal kongerigsk Avis giver al denne Militærbegejstring en direkte Adresse mod Tyskland.«

Hørup kan, efterhaanden som han arbejder sig op, daarligt nok finde Ord til at udtrykke sin Sindsstemning over for »Flensborg Avis«:

»I disse Journalisters forskruede Hjærner er det en ligefrem Pligt, som Fædrelandskærligheden paalægger dansksindede Mænd, at ønske Krig og Nederlag over Tyskland for at faa Slesvig tilbage. Der er i deres Hoveder ikke Rum for nogen Tanke om, hvad Udsigt vi vilde have til at beholde det saaledes tilbageerobrede Land, eller hvorledes vor Fremtidsstilling vilde blive under Byrden af at skulle forsvare denne Erobring mod et revancherende Tyskland.«

Og videre:

»En dummere Chauvinisme end den, der ligger i det nordslesvigske Blads Forbitrelse over, at vi i Danmark ikke ønsker Krig og Nederlag over Tyskland, skal man vanskeligt kunne finde. Det skulde da være Dumheden i at udtale denne Forbitrelse offentligt.

Det er denne Mangel paa Sømmelighedssans og ædruelig Dømmekraft, vi har dadlet hos den nordslesvigske Presse. Hvad »Flensb. Av.« disker op med af Forvrængning og Ondskab mod os personligt, har vi let ved at tilgive. Den Kamp, Bladet har at føre, egner sig formodentlig ikke til at udvikle de finere moralske Ævner i Journalistikken, og at Bladet bruger af sin tilvante ufiltrerede Væske, ogsaa naar det retter Sprøjten mod sine danske Meningsmodstandere i Kongeriet, er maaske undskyldeligt.«

Inden Hørup »forlader denne uforbederlige Snakker« vender han sig mod Tanken om, at en Genforening af den fraskilte Landsdel skulde være et Vilkaar for Danmarks vedvarende Bestaaen:

»Dette er opstyltet og fantastisk Snak. Som de forløbne 25 Aar viser, er Sønderjylland ingen Betingelse for Danmarks Bestaaen. Ved Siden af den Sympati, hvormed kongerigske Danske selvfølgelig er Vidne til Sønderjydernes Kamp for at bevare deres Nationalitet, er det en given Sag, at ogsaa en Tilvækst af blot en halvandet hundred Tusinde Mennesker altid vilde have sin Betydning for saa lille en Nation som den danske, men denne Tilvækst er hverken den eneste eller overhovedet nogen Betingelse for Danmarks Bestaaen.«

Jessen forholdt sig koldt tilbageholdende over for Hørups Grovheder, gengav de værste af dem som Prøver paa »moderne Journalistik« og fastholdt, hvad selve Sagen angik, sit Standpunkt.

»Her i Sønderjylland«, svarede han den 12. Avgust, »arbejder sig mere og mere den Anskuelse frem, at Kongeaaen aldrig kan være nogen varig Grænse. Enten vil Danmark faa en naturlig Grænse mod Syd, eller der vil være Fare for, at Prøjsen tager mere. Hr. Gustav Johannsen sagde den 1. Avgust i Svendborg: »Vi kæmpe for Danskhedens, den danske Nationalitets og det danske Sprogs Bevarelse. Falde vi i den Kamp, da vil det ramme

selve Danmarks Hjærte, og saa Gud naade den, der ikke har været med at støtte Kampen hinsides Grænsen. De maa gøre Dem klart, at vi kæmpe for alt dansk, for alt skandinavisk, mod Tyskens Indtrængen i Norden.« Denne samme Betragtning har i noget svagere Form været hævdet i »Flensborg Avis«.

Hørup kvitterede et Par Dage senere med, at han ikke agtede at fortsætte Diskussionen med et Blad »der saa aabenbart mangler god Vilje«:

»Naar vi for en Gangs Skyld har oprullet et Brudstykke af dette Blads lange Synderegister, er det kun for at give vore Læsere et Begreb om, hvor haabløst vanrøgtet Nordslesvigernes Sag er i de Personers Hænder, der for Tiden huserer i deres Presse.«

Uheldigvis for Hørup maatte han alligevel inden længe, i »Politiken« for 20. Avgust, under den een Gang knæsatte Overskrift »Kjøbenhavnsk Chauvinisme i Nordslesvig« til igen at tage sig af de uforbederlige Snakkere i Sønderjylland. Fra en navngiven Mand i Sønderborg har vi, oplyses i Artiklen, modtaget et trykt Indlæg, underskrevet »Flere Sønderjyder«, som skal være en Protest mod de af en Indsender under Mærket Gert her i Bladet meddelte Indtryk af en Rejse fra Sønderborg til Flensborg:

»Hr. Gert gjorde gældende, at den nordslesvigske Presses hadefulde Udfald mod Venstre ingenlunde, ligesaa lidt som samme Presses fanatiske Tilslutning til det kongerigske Krigsparti, fandt udelt Medhold i Befolkningen, navnlig ikke i den sønderjyske Bondebefolkning, som han mente i meget tænkte og følte ligesom Bønderne i Kongeriget. At en Enkeltmands Indsigelse herimod ikke er noget Bevis og ikke bliver det ved at underskrives »Flere Sønderjyder«, er en Selvfølge. Oversenderen tilføjer, at hvis der ønskes Navne, staar disse til Tjeneste. Maaske havde det været tryggest straks at stille Navnene til Tjeneste, men forresten er det klart nok, at en større eller mindre Række Navne ikke afgør Sagen. Hverken Hr. Gert eller vi har tænkt paa at bestride, at der i Nordslesvig er saare mange, vel endog de fleste, der ved stadig Paavirkning af deres slette hjemlige Presse er kommet til at dele denne Presses Had til Venstre og dens

hysteriske Partiskhed for det chauvinistiske Højre. Dette er ikke Spørgsmaalet. Spørgsmaalet, som Hr. Gert har rejst og besvaret bekræftende, er det derfra væsentlig forskellige, om ikke Erfaring og Eftertanke er paa Veje til at skaffe Plads for en sundere og forstandigere og lad os tilføje en mere patriotisk Opfattelse i Dele navnlig af den nordslesvigske Bondebefolkning.«

Til Forstaaelse af det efterfølgende maa her indføjes, at den omtalte Rejseskildring »Fra Sønderborg til Flensborg« fremkom i to Numre af »Politiken«. I den første Artikel fik Redaktør Jensen, efter som sædvanlig at have maattet staa Skoleret for »Flensborg Avis's« »forvrængede Meddelelser« om dansk indre Politik og »det Væv af Uvederheftighed«, Bladet efter Skribentens Mening gør sig skyldig i, trods alt det Lov, at naar hans Indflydelse er brudt, vil hans Mod og Dygtighed »dog stedse bevare ham et smukt Navn i Slesvigs Historie«. I Artikel Nr. 2 fremhæves, hvorledes Danskheden i Nordslesvig vilde være ude af Stand til at øve virkningsfuld Modstand mod det prøjsiske Tryk, »hvis den ikke havde Førere, der kunde samle og lede den«. Den savner imidlertid ikke saadanne. »Netop i Sønderborg og Flensborg lever Hans Peter Hansen [med eet s] Nørremølle og Gustaf [med f] Johansen [med eet n], der ikke alene er Lederne af deres Hjemstavns lokale Politik, men alle dansksindede Sønderjyders erklærede Førere i den nationale Kamp.«

Det til »Politiken« fremsendte Indlæg fra Sønderborg indleder knapt og klart med en Indsigelse mod at faa de danske Partistridigheder ned syd for Kongeaaen:

»Tvende væsentlige Betingelser for, at Sønderjyderne med Held kan fortsætte deres ulige Kamp mod den stedse vældigere fremtrængende Fortyskning, er 1) at de staa Alle som En mod den fælles Modstander, og 2) at de har et kraftigt Rygstød i det danske Folk, i det danske Aandsliv, i den danske Presse.

Med inderlig Tak paaskønner Sønderjyderne enhver *formaals-tjenlig* Haandsrækning fra deres fraskilte Brødre og Søstre, med hvilke de tragter efter at genforenes.

Men den Ihærdighed, de maa udvikle, saafremt de skal fuldføre deres eneste Livsopgave i Udlændighedstiden, maa nødvendigvis lammes ved Partispaltning, og en saadan Lammelse vilde

indtræde, hvis det gamle Fædrelands yderlig tilspidsede Forfatningsstrid ogsaa skulde faa Indpas hos dem.

For Tiden gives der for dem kun eet Løsen: Vi er Danske og vil vedblive at være Danske! Derfor kæmper vi.

Høje- og Venstrespørgsmaal maa herovre hvile til Genforeningens Dag.«

Det nævnes derefter, at to antagelig yngre Danske har været paa Rejse i Sønderjylland, og at den ene under Mærket Gert har meddelt sine Rejseindtryk i »Politiken«, den anden, Knud Klauermann, sine i »Morgenbladet«. Og Indlægget fortsætter:

»Hr. Gert fremstiller som Sønderjydernes Ledere Gustav Johannsen i Flensborg og Hans Peter Hanssen i Sønderborg. Vi har ikke kunnet fatte, hvorledes det er muligt, at en dansk Iagttager kan overse vor mangeaarige, anerkendt dygtige, djærve og trofaste Fører Hans Lassen fra Lysabild — Tyskerne overser ham sandelig ikke! Trøstig stiller vi ham, om ikke foran, saa dog jævnsides Gustav Johannsen, og ialtfald foran Hans Peter Hanssen, en yngre Kraft, hvis fortrinlige Egenskaber vi paa ingen Maade undervurderer, medens vi dog maa tilføje: hvor langt denne unge Mands Indflydelse rækker, er endnu ikke prøvet.

Forøvrigt kender vi hernede ingen særskilte Førere for Købstads- og Landbostanden, Hr. Gert, men kun Førere for det ene udelelige danske Parti.«

Det næste Punkt i Indlægget gælder den sønderjyske Presse og Genforeningshaabet:

»Den Behandling, Hr. Gert lader den hjemlige Presse blive til Del, er af en saadan Beskaffenhed, at vi ogsaa med Hensyn til den maa tage til Orde. Vi nedlægger Indsigelse mod Ytringer som, at vor Presse giver et skævt Billede af vore politiske Anskuelser, at den skriver fjærnt fra Sønderjydernes daglige Tankesæt, at Befolkningen indtil den sidste Tid ingen anden Kilde har haft til Kundskab om dansk Politik end »Flensborg Avis« og dens Eftersnakkeres forvrængede Meddelelser, men at dens sunde Sans er brudt igennem dette Væv af Uvederhæftighed o. v. s.

Et Spørgsmaal er her saa saare paa sin Plads: hvis vor hjemlige Presse ikke i det hele og store var i Samklang med Befolkningen,

hvorledes skulde man da kunne forklare de mange Holdere, den har?

Overbevist kan Hr. Gert være om, at vor Tro om Genforening med Danmark er fast og urokkelig. Hvorledes Denne eller Hin tænker sig Vejen, ad hvilken vi skal naa vort Maal, lader vi staa hen. Her er ikke Stedet til vidtløftigt at drøfte dette Emne, men saa meget maa vi dog sige, at sort saa det ud for os, skulde vi — hvad Hr. Gert opstiller som ene berettiget — sætte vort Haab alene til de evropæiske Fremskridtspartier. Hvad svarede vel det tysk-frisindede Parti fornylig paa de svenske Positivisters Adresse³⁾ angaaende Opfyldelsen af Pragfredens Artikel V?»

Og endelig blev der som sidste Punkt i Indlægget taget Stilling til Forsvarssagen, efter Hørups og »Politiken's« Sprogbrug, Militarismen i Danmark:

»Hr. Gert taler om vor Presses sentimentalt patriotiske, militaristiske Skraaleri, og herunder indbefatter han aabenbart den danske Forsvarstanke. Hr. Klaumann siger, at vi hernede — han tilføjer: navnlig Højremændene, selvfølgelig — har en afgjort Uvilje mod det Slagord Forsvarsnihilismen, der virker paa os som en rød Klud paa en Tyr, men venner man sig til Talen hernede, faar man Indtrykket af, at Militærbegejstringen mindre er i Kødet baaret, end i Klæderne skaaret; det er for en stor Del nedslugte Fraser fra Højreaviser, der leveres.

I Anledning heraf skal vi højt og lydeligt erklære, at vi hernede saa godt som alle er varme Tilhængere af Forsvarssagen og kun nære den eneste Frygt, at der nøles og knibes i Danmark, indtil det er forsilde.«

Hørups Kommentarer viser, at Indlægget har virket. Tonen er nu mere neddæmpet, selv om Forestillingen om den miserable sønderjyske Presse opretholdes.

Indlægget vidner, siger han, om den nordslesvigske Højre-Presses Indflydelse. Dersom Skrivelsen var affattet paa et Aviskontor i Flensborg, vilde den netop begynde, som den gør, med at korse sig ved Tanken om at faa den danske Forfatningsstrid ned til Nordslesvig. Indsenderne, hvis der er flere, gør ikke nogen Røverkule af deres Højrehjerte. De »sluger deres Avis saa raa, som den er, med alle dens Overfald paa det danske Venstre og

med alle dens smældende Fanfarer for det militære danske Højre«.

Hvor de faar deres mange Holdere fra, spørger Hørup:

»Vi tænker, at de har deres Holdere først blandt de Nordslesvigere, der i national Uforstand ikke er videre end deres Blade og som i politisk Højrefanatisme er lige saa vidt som de. Og dernæst formoder vi, at ogsaa Mindretallet holder dem, fordi det vil læse et dansk Blad, fordi det ikke har noget bedre, og fordi det ikke har Ævne eller fornøden Organisation endnu til at skaffe sig et saadant.«

Hørup slutter med nogle halvt resignerede Vendinger om »Hovedvalpladsen«, det danske Militær og den saa lydeligt tilkendegivne Begejstring for det:

»At der er Nordslesvigere af den Slags, som de »flere Sønderjyder« er Eksempler paa, har vi aldrig tvivlet om. Heldigvis er de ikke alle af den Slags, det vilde være altfor sørgeligt; lad os haabe, at den anden og bedre Slags maa trives og brede sig, indtil det bliver den eneste Slags Sønderjyder, vi har at regne med, ligesom det allerede er den eneste Slags, der kræver og har Krav paa alle Danskes Sympati.«

Det sønderborgske Indlæg, der ogsaa var sendt til »Morgenbladet«, optoges den 21. Avgust i »Flensborg Avis« med den Tilføjelse, at da »Politiken« havde ladet forstaa, at det kunde være skrevet paa »Flensborg Avis's« Kontor, fandt man sig foranlediget til at udtale, »at Redaktionen af »Flensborg Avis« ikke har set et Ord af Indsigelsen, før den stod at læse i de to københavnske Blade, og at den er fremkommen uden Opfordring fra vor Side«.

Jessen citerer nogle af »Politiken's« nedladende Bemærkninger om Indsenderen og hans Lige og fremkom i Tilslutning hertil med en Oplysning, som nok, naar bortses fra selve Navnet, er kommen Hørup med hans mangelfulde Indblik i sønderjyske Forhold noget overraskende:

»Over for alle disse haanlige Ytringer tro vi at gøre Ret i at navngive Forfatteren til den nævnte Indsigelse, især da det blot er denne Hædersmands Beskedenhed, der har forbudt ham at navngive sig straks. Vi tage ikke fejl ved at udtale, at Indsigel-

sen stammer fra *selve Formanden i den eneste politiske Organisation for de danske Sønderjyder, den nordslesvigske Vælgerforening: Hr. Slagtermester P. Reimers i Sønderborg*. Der gives i hele Nordslesvig ikke nogen Mand, hvis Indflydelse i hans Hjemstavn er mere omfattende og ubestridt end den, Hr. Reimers har haft, saa længe vi have levet under Fremmedherredømmet, og der gives ingen, hvis personlige Paalidelighed og storlaaede uegennyttige Hengivelse for Sagen finder mere almindelig Anerkendelse.«

»Flensborg Avis« oplyste senere, at Indsigelsen var »affattet under Samraad og Drøftelse med en Kreds af danske Mænd i Sønderborg, nemlig de derboende mere fremtrædende Mænd, som i mange Aar have taget Del i Ledelsen af danske Nationalitetsbestræbelser der paa Stedet«.

Hørup fandt derfor heller ikke andet at bemærke, end at Reimers var »en bekendt fanatisk Højremand i Sønderborg, skaaret helt og holdent efter »Flensborg Avis«ens Skabelon«. Hvorefter han gik over til i et Par Artikler at afhandle det dansk-tyske Forhold med »Kieler Zeitung«. I Indlægget fra Reimers havde der til Slut staaet noget om, at de to Rejseberetninger fra Sønderjylland, som Indsigelsen var rettet imod, havde vakt Interesse i det kielske Blad, og »Kieler Zeitung« tog heraf Anledning til i flere Numre at omtale den kongerigske Presse contra den sønderjyske Presse og Problemet Nordslesvig i det hele taget.

Naar der foretages enkelte Uddrag ogsaa af disse Artikler i »Politiken«, saa sker det ikke for at vende tilbage til Hørups Ordvalg over for dem, han tænkte ilde om. Det er heller ikke Hensigten at komme nærmere ind paa Hørups aabenlyse Fjendskab over for Jessen, der havde en ganske anden Placering end han, og som bl. andet af den Grund i meget var og maatte være hans Modpol inden for dansk Presse. Det skyldes Nødvendigheden af at belyse den utrolige Ensidighed, hvormed Hørup Gang paa Gang tog til Orde for et godt dansk-tysk Naboskab uden blot at antyde, at man lige saa vel fra tysk Side burde yde sit Bidrag hertil, og at den gennemførte Forfølgelse af alt Dansk syd for Kongeaen saa afgjort ikke var egnet til at fremme, hvad han selv arbejdede for.

Hvis det er rigtigt, at det var Ulykken i 1864, der i den Grad sad Hørup i Blodet, at han, naar Talen var om Dansk og Tysk, ikke sansede andet, end at vi uhjælpeligt var de smaa, og at vi i al Evighed var dømt til at drage de videstgaaende Følgeslutninger heraf, saa kunde han ikke have valgt en mere angribelig Maade at gøre det paa end den, han anvendte. Han forstod ikke, at hans næsten selvplageriske Mindreværdsfølelse paa Danmarks Vegne var lige saa farlig for det danske Folks nationale Sundhed som den Overvurdering af vort eget, han drog til Felts imod, og som han øjnede ogsaa der, hvor den slet ikke fandtes.

I Artiklen »Kieler Zeitung«, »Politiken« for 24. Avgust, formulerer han sine Synspunkter saaledes:

»Vi haaber Intet, men frygter Alt af en Krig med Tyskland. Derfor bekæmper vi alle Ophidselser til Krig baade i Kongeriget og i Nordslesvig, derfor revser vi alle Udskejelser i den offentlige Forhandling i Danmark, der er skikkede til at forstyrre det gode Naboforhold mellem Danmark og Tyskland, og derfor er vi uforsonlige Modstandere af den danske Regerings Krigsrustninger, der er overflødige og overdrevne for et ubetydeligt lille Land, for hvilket Freden er Livet, og som intet Værn er i Krig, men desto mere en Fare, der kan drage det Uvejr over vort Land, som ellers vilde have trukket os forbi. Og derfor endelig er vor Deltagelse for og Understøttelse af den nordslesvigske Befolknings nationale Bestræbelser ydet betingelsesvis, nemlig paa Betingelse af, at Freden med Tyskland hverken i Ord eller politiske Handlinger kompromitteres.«

I Fortsættelsen, Artiklen »Kultur og Politik«, finder han endnu mere skurrende Udtryk for dansk Lidenhedsfølelse, naar han skriver:

»Som en ganske lille Frø ved Siden af en Okse har vi af Fablen lært ikke at puste os op. Vi misunder ikke Tyskerne deres Kultur og begærer ikke at hamle op med dem hverken i militære eller i andre Aander. Naar vi i Fred faar Lov til at lave vort Smør og vore Vers, de to Fag, hvor vore nationale Anlæg har sat Blomst, gaar vor Ærgerrighed ikke videre.«

Højdepunktet af dansk Indordning under den bestaaende Konstellation naas i følgende:

»Da nu Magtforholdet mellem Tyskland og Danmark er som mellem et stort Gab og en lille Mundfuld, behøver vi ikke at gøre os dummere, end vi er, ved at spørge, hvilken Interesse vi har af Venskabet med Tyskland, og vi behøver ikke at gøre os latterligere, end vi er, ved at opstille visse Betingelser, under hvilke vi giver Afkald paa at spise Tyskland. Vort Venskabsforhold til Tyskland er stærkt som Blodets Baand, som selve Naturen, der skabte det, da den lagde en lille værgeløs Brøkdæl af et Land op til et stort og mægtigt.«

Ogsaa Redaktør Jessen kommenterede i »Flensborg Avis« den 20. og 26. Avgust de af »Kieler Zeitung« offentliggjorte Betragtninger og henviste til, at Stemningen i Sønderjylland havde været imod November-Forfatningen, der efterfulgtes af Krigen i 1864, og at Sønderjyderne heller ikke havde næret Ønske om, at Danmark ubetimeligt i 1870 skulde kaste sig ind i Krigen mellem Tyskland og Frankrig. Endnu mindre vilde de billige, at den danske Regering satte Landets Tilværelse paa Spil ved at slutte sig et fransk-russisk Forbund mod Tyskland, selv om et saadant maatte føre til Nederlag for Prøjsen, og dette i saa Fald ikke fik Lov at beholde Sønderjylland:

»Naar de danske Sønderjyder nære Sympathi for Forsvars-sagen i Kongeriget, saa er det, fordi de ønske deres gamle Fædreland betrygget mod en Overrumpling, hvorved det i en Haandevending kunde blive udslettet af Staternes Tal. Københavns Befæstning kan kun bruges i dette Øjemed. Var der Tale om at deltage i en Angrebskrig imod Tyskland, skulde man naturligvis ikke tænke paa at befæste Landet eller Hovedstaden, men kun paa at udvikle Hæren og Flaaden.«

Om Genforeningshaabet skrev Jessen:

»Den danske Presse i Nordslesvig har bestandig kun krævet Opfyldelse af Pragfredens Artikel V, og har mange Gange udtalt, at saa snart dette Anliggende er ordnet, saa er der fra vor Side intet til Hinder for Fred og god Forstaaelse mellem Danmark og Tyskland. Men saa længe vi er undergivne Tysklands Herredømme, og man systematisk gaar ud paa at tilintetgøre vor Nationalitet, altsaa dræbe os som Folk, saa længe byder Selv-

opholdelsesdriften os at nære den dybeste Uvilje mod den Slags Indflydelser og mod alt Tyskeri.«

Tilbage staar endnu, at Johan Ottosen — der i et Brev til H. P. Hanssen af 21. Avgust⁴⁾ havde fralagt sig Forfatterskabet til Gert-Artiklerne: »Vel mener jeg ikke, at Artiklerne er saa grulig fjollede, men meget naive er de jo.« —, maatte træde hjælpende til for at fri »Politiken« ud af den Situation, Hørup havde bragt Bladet i ved sine skarpe Angreb paa P. Reimers. Under Overskriften »Hr. Reimers og »Flensborg Avis«« — der burde rettelig have staaet »Hr. Reimers og »Politiken«« — afgav Ottosen den 29. Avgust i Hørups Blad nedenstaaende Erklæring:

»Det Opgør mellem »Flensborg Avis« og danske Venstreblade, som i den sidste Tid har sat Sindene i Bevægelse, synes nu at være afsluttet; og der kan da maaske blive Plads for en faktisk Berigtigelse, som sikkert vil bidrage til at sætte et af de Navne, der har været inddraget i Striden, i en korrekttere Belysning.

Jeg sigter hermed til Hr. Slagtermester Reimers i Sønderborg. Naar »Politiken« har betegnet Hr. Reimers som en fanatisk Højremand efter Flensborg Avis's Skabelon, da er dette efter de sønderjyske Venstremænds Vidnesbyrd urigtigt. Hr. Reimers er Højremand, men fuldstændig tolerant og loyal i sit Samarbejde med Venstremændene i Nordslesvig. Som Formand for Nordslesvigsk Vælgerforening samvirker han med de fremtrædende Mænd af begge Retninger, uden at nogen af Parterne nogensinde har anset sig for brøsthølden ved hans Ledelse.

Med rigtig Takt undlod han derfor at undertegne den Artikel med sit Navn, som fremkom i »Politiken« og »Morgenbladet« under Mærket »Flere Sønderjyder«, for ikke at give det Skin af, at han med sin Avtoritet som Vælgerforeningens Formand vilde støtte den Indsigelse, han nedlagde som Privatmand. Naar »Flensborg Avis« imidlertid straks med en vis Højtidelighed offentliggjorde hans Navn og søgte at sætte Artiklen i Forbindelse med Vælgerforeningen, da meddeles det mig fra absolut paa-lidelig Kilde, at Hr. Redaktør Jessen tillod sig dette ikke blot uden Hr. Reimers's Vidende, men mod hans Vilje.

Dette har jeg anset det for min Pligt at oplyse, for at Hr. Reimers ikke over for en Del af sine Landsmænd skal staa som en fanatisk og illoyal Mand; thi det er han ikke.«

»Flensborg Avis« bragte derefter den 5. September fra Slagtermester Reimers følgende Erklæring:

»I Nr. 197 af »Flensborg Avis« er der udtalt, at den af mig til Bladene »Politiken« og »Morgenbladet« indsendte Protest er skreven efter Samraad og Drøftelse med en Kreds af danske Mænd i Sønderborg, men ikke er udgaaet fra den nordslesvigske Vælgerforenings Bestyrelse, og at jeg altsaa ikke har talt i Vælgerforenings Navn.

Da der er opstaaet Tvivl, om denne Udtalelse er afgiven paa mine Vegne, erklærer jeg herved, at dette er Tilfældet, og at Vælgerforenings Bestyrelse ikke har Del i den førnævnte Indsigelses Fremkomst.

Sønderborg, den 3. September 1889.

P. Reimers.«

Fejden Hørup contra Jessen var endt for denne Gang, men Modsætningerne blev bestaaende. Hørup vilde ikke, og Jessen hverken vilde eller kunde opgive den Stilling, de hver for sig havde indtaget. Saa maatte kommende Slægter dømme dem imellem.

DEN UNGE H. P. HANSSEN OG JESSEN

Mens Redaktør Jessen ikke har efterladt sig det mindste til Belysning af ham selv som Personlighed og af hans Livsgerning, udover hvad der kan uddrages af »Flensborg Avis«, nogle Fængselsdagbøger af overvejende fortrolig Karakter og de faatallige Breve, der har kunnet opstøves i Arkiver og hos enkelte private, saa lykkedes det H. P. Hanssen, før han døde, at faa udsendt den stort anlagte Selvbiografi »Et Tilbageblik«, der, anvendt med nogen Varsomhed, altid vil være en Fundgrube for særlig interesserede.

H. P. Hanssens Erindringer indtager en Førsteplads i vor Memoire-Litteratur ikke alene derigennem, at de yder vigtige Bidrag til hans egen indre Udvikling. De omhandler ogsaa en Række andre Personer, som har haft afgørende Indflydelse paa Sønderjyllands Historie i nyere Tid, blandt dem Redaktør Jessen.

H. P. Hanssen var af Storbondeslægt. Faderen sad som Ejer af Gaarden Nørremølle i Sottrup Sogn, blev efter Krigen i 1864 betragtet som den danske Befolknings første Tillidsmand paa Sundved og i Reglen tilkaldt til de fortrolige Sammenkomster af kendte Danske fra alle Strøg i Nordslesvig, hvor Nationalitetskampens Førelse drøftedes og udformedes. Hans Barndomshjem stod aabent for Gæster nordfra, og i Sommertiden gik der her som andre Steder under Fremmedherredømmet en Strøm af besøgende til og fra, der søgte Orientering om sønderjyske Forhold.

Slægtsgaarden er beliggende i en af Grænselandets mest minderige Egne. Til den ene Side ser man Nydam Mose, kendt fra de rige Oldtidsfund mellem de slesvigske Krige, til den anden Sottrupskov, hvor Prøjerne forberedte Overgangen til Als i

1864. Nede mod Syd ligger Dybbøl Banke, hvorfra H. P. Hanssen som Dreng hørte Kanonerne drøne, indtil Stormen havde fundet Sted, og Skanserne var taget.

Afstamning som Omgivelser var med til at præge den unge H. P. Hanssen. Han var tidligt i Besiddelse af megen Selvbevidsthed, og stærke nationale Illinger gik gennem hans Sind. Han er den eneste af de sønderjyske Foregangsmænd fra den nationale Tankes Gennembrud i 1840-erne til Genforeningen i 1920, der bevidst uddannede sig til at være Fører. »Jeg føler det mere og mere«, skriver han i et Brev fra de unge Aar, »som min Pligt at ruste mig til en Førerstilling¹⁾«. Og senere, ligeledes i Privatbrev: »Jeg har ændret mine Meninger om et og andet, faaet videre Syn og ruster mig til at optage en Gerning som politisk Fører i Sønderjylland²⁾«.

H. P. Hanssen voksede op i Udvandringstiden. Skarer af sønderjyske unge forlod Landsdelen for at undgaa den prøjsiske Militærtjeneste. Men Følgen var, at det tyndede ud i de danske Rækker, og de danske Stemmetal faldt fra Valg til Valg. Da H. P. Hanssen havde naaet den værnepligtige Alder, var der netop i Færd med at ske en Strømkæntring. Han agiterede som første Gangs Elev paa Askov Højskole i 1881 ivrigt imod Udvandringen, »forkyndte den ny Lære³⁾», som Jessen havde gjort det før ham i 1875⁴⁾, og mødte til prøjsisk Session, hvor han blev erklæret uduelig, ligesom Jessen var bleven det en Del Aar tidligere.

I Hælene paa Beslutningen om ikke at udvandre fulgte den næste, at dygtiggøre sig til et nationalt Arbejde i den snævre Hjemstavn. H. P. Hanssen har i en Valgtale fra 1907⁵⁾, ikke uden Sans for det virkningsfulde, givet følgende Skildring af sig selv paa det Tidspunkt:

»Jeg havde allerede dengang læst Plutarks Skildringer af græske og romerske Politikere og Statsmænd. Og jeg var bleven dybt grebet af Themistokles, der i sin Ungdom følte sig draget imod det offentlige Liv, men blev holdt tilbage af sin Fader Neokles. Plutark fortæller, at Fader og Søn en Dag vandrede ved Havet. Da pegede Faderen paa en af de gamle Skuder, der laa optrukket paa Stranden, og som ingen mere brød sig om.

»Dette«, sagde han, »er Politikerens Lod, saaledes behandler Mængden sine Førere, naar den ikke længere har Brug for dem.« Jeg kendte denne Fortælling og havde tænkt meget over den, da jeg en Dag lod min Plov staa og brød op fra min Faders Gaard for at uddanne mig som nordslesvigsk Politiker.«

Blandt andet søger H. P. Hanssen i »Et Tilbageblik« at udrede Begyndelsesgrundene til det Modsætningsforhold mellem ham og Redaktør Jessen, der gennem saa mange Aar indvirkede paa det nationale Liv syd for Kongeaaen.

Da Modersmaalet i Halvfjerdserne og Firserne efterhaanden blev drevet næsten fuldstændigt ud af de nordslesvigske Skoler, og de unge Mænd i Steden for at udvandre blev i Landet, mens de til Gengæld maatte gennemgaa den prøjsiske Militærtjeneste, saa man sig om efter Veje og Midler til at afbalancere den overhaandtagende tyske Paavirkning, og her henledtes Tanken ogsaa paa den danske Folkehøjskole. H. P. Hanssen, der gentagne Gange opholdt sig paa Askov, var Højskolens Mand med Liv og Sjæl, mens Jessen først skulde lære den at kende. Hanssen skriver i sin Bog herom⁶⁾:

»I den Kamp for Modersmaalet, som det nu trak op til, maatte Folkehøjskolerne betragtes som vigtige Støttepunkter. Men de blev under de stærke indrepolitiske Brydninger i Kongeriget angrebet skarpt i Højres Presse. Angrebene fandt ogsaa Vej til den sønderjyske Presse og affødte inden for dens Lærerkreds en Mistænksomhed og Mistillid, hvis Virkninger paa Højskolebesøget i en Tid, hvor det burde danne en sund Modvægt mod den treaarige prøjsiske Militærtjeneste, fyldte mig med levende Bekymring. I dette Forhold laa Spiren til det Modsætningsforhold, der i de følgende Aar udvikledes mellem Redaktør Jessen og mig.«

Nu kan det vel ikke godt bestrides, at man i Højskolekredse ved Siden af at passe det daglige Skolearbejde var meget politisk interesseret og gennemgaaende indtog et udpræget Venstrestandpunkt i Forfatningskampen, Forsvarssagen og hvad man ellers stredes om. At Redaktør Jessen og andre under de daværende Forhold kunde være betænkelige ved at faa den indrepolitiske Strid ført ned syd for Grænsen, skulde ikke synes

uforklarligt. Selv efter Genforeningen, da en Deling efter politiske Linjer var bleven en simpel Nødvendighed, maatte det nationale Sammenhold i Grænselandet en Tidlang lide under det.

H. P. Hanssen lægger heller ikke Skjul paa, at han var venstreorienteret, og at det var hans Hensigt ogsaa at gøre sig til Talsmand for disse Anskuelse hjemme i Nordslesvig. Tilskyndelser hertil fra kongerigske Venstrekredse savnedes ikke. Saaledes fortæller han, at han efter en Grundlovsfest i Skibelund Krat først i Firserne, som han deltog i, bagefter gik en lang Spadsere-tur sammen med Forstanderen paa Askov, Ludvig Schrøder, der indtrængende opfordrede ham til at virke for Oprettelsen af »et frisindet Blad i Sønderjylland«⁷⁾. »Den sønderjyske Presses ensidige Partistandpunkt under Forfatningskampen og særlig enkelte Blades ondartede Angreb paa Højskolerne fyldte ham i disse Aar med Bekymring. Atter og atter indskærpede han mig under vore Samtaler Nødvendigheden af, at dette Forhold ændredes, hvis den sønderjyske Sag vedblivende skulde kunne samle hele Folket«⁸⁾.

Efter at Attentatet paa Konsejlspræsident Estrup i 1885 havde draget Modforholdsregler fra den danske Regering efter sig, blev Henvendelserne til den unge H. P. Hanssen endnu mere paagaende. Idet Hanssen i sine Erindringer uden nærmere Undersøgelse gaar ud fra den een Gang vedtagne Paastand om, at »Dannevirke« og »Flensborg Avis« billigede denne Politik, hvilket, hvad »Flensborg Avis« angaar, ikke er rigtigt⁹⁾, og at de nævnte Blade »rettede heftige Angreb paa Venstre og i Forbindelse hermed ogsaa paa Højskolerne«¹⁰⁾ fortsætter han:

»Venstrepressen paatalte harmfuldt den sønderjyske Presses ensidige og yderliggaaende Partistandpunkt, som bragte Højskolerne i Miskredit og vanskeliggjorde Folkets Samling om den sønderjyske Sag. Fra flere Sider blev jeg opfordret til at tage Standpunkt i Striden. Konrad Jørgensen¹¹⁾ holdt dette for nødvendigt af Hensyn til Foreningen »S. S.«, hvis Kasserer han dengang var, fordi dens Arbejde begyndte at støde paa alvorlige Vanskeligheder i Venstrekredse. Jeg skrev da midt i November i »Højskolebladet« en Artikel om »Den sønderjyske Presse«, som fremkaldte et hvast Svar af Redaktør J. Jessen i Flensborg.«

H. P. Hanssen gaar i »Et Tilbageblik« lovlig let hen over Artiklens Indhold. Den var skrevet anonymt, mærket »En Sønderjyde«, og offentliggjordes i »Højskolebladet« for 20. November 1885¹²). Han indleder med en Redegørelse for den sønderjyske Presses Opstaaen, omtaler ogsaa den hjemmetyske Presse og giver derefter i skarpe Vendinger en Karakteristik af de dansk-slesvigske Blade, der baade var vildledende og yderst ubillig:

»Naar man skal se lidt nærmere paa, hvorledes den sønderjyske Presse støtter Sønderjyderne i deres Kamp, ogsaa, hvorledes den kæmper for Danskhedens Sag, saa er der, set fra et frisindet sønderjysk Standpunkt meget at indvende derimod. Kampen mod Tyskeriet, det vil sige den negative Kamp mod alt Tysk, som sniger sig ind og søger at slaa Rod iblandt os, fører den i det hele temmelig godt, enkelte af Bladene endog kraftigt og kjækt. Men man kan ikke andet end ønske, at vor Presse i Fremtiden maa lægge meget mere Vægt, end den hidtil har gjort, paa at fremelske Kjærlighed til det danske Nutidsliv. For enkelte af Bladenes Vedkommende er der Fare for, at deres Virken bliver af en negativ Karakter. Man møder jævnlig i dem en kold, bitter og haanende Satire mod alt Tysk og ved Siden af den alt for lidt lyst, varmt og godt fra Danmark. Satiren og Spotten kan være fuldstændig paa sin Plads, ja kan paa Grund af Forholdene være ligefrem nødvendig, men der skal ved Siden af den gaa en meget stærkere opbyggende Virksomhed, end Tilfældet er, ellers gaar det ikke i Længden. Man kan ikke bryde ned og ned og atter ned, uden at man ogsaa maa rejse noget. I Længden bliver det for koldt at leve paa haanende og spottende Latter. Og vedblivende kan vi — den unge Slægt især — ikke leve paa Minderne fra før 64. Vi maa med i den rige Udvikling, der siden den Tid er foregaaet i Danmark, dersom vi skal føre vor Sag til Sejr . . .

Der er her en stor Gerning, som fra vor Presses Side ikke røgtes, som den burde. I Stedet for at fortælle Sønderjyderne om alle de Vaartegn, der er i Danmark, om alt det lyse, der — trods Stormene — gror i Kirke og Skole som ud over Landet i de tusende Hjem, saa giver nogle af vore Blade de mest trøstesløse Skildringer af Forholdene i Danmark. Atter og atter klages der

over Forsvarssagen, og Kanoner og Fæstninger er nærved at gjøres til det Nummer, hvoraf Sønderjyllands Frelse beror. Folkets Stilling til Forsvarssagen dømmes saa atter efter Folkets Stilling til Kjøbenhavns Befæstning og alt ses sort i sort . . .

En Del af vor Presse indtager et radikalt Højrestandpunkt. Dette er især Tilfældet med »Dannevirke« og »Flensborg Avis«, vore to største og mest udbredte Blade. Og deraf søger Højre i Danmark saa stadig at slaa Kapital ved at indbilde Folk, at alle Sønderjyder staar paa den Side. Der skal fra frisindet sønderjysk Side protesteres mod denne Opfattelse; thi den sønderjyske Sag er ikke tjent med at blive gjort til en Partisag, og Sønderjyderne trænger til at omfattes med Kjærlighed af hele det danske Folk. Men det er kun muligt, naar vi ikke nøjes med at holde os til det lille Mindretal af det danske Folk, men holder os til hele Folket. Vi kan ikke saa Spot og Haan og høste Kjærlighed, det er for meget forlangt.«

Artiklen slutter med i særlig Grad at anke over de »fanatiske Højrekorrespondancer«, som »Dannevirke« modtager fra København, og fastslaar, »at der er mange Sønderjyder, som beklager den sønderjyske Presses Stilling til den danske Politik, det skal vidnes, thi vi vil være Venner med hele Danskerfolket«.

Tendensen er klar, Bevislighederne faa. I en Henvendelse til Læserne i »Flensborg Avis« for 14. December 1885 rammer Jensen nok ogsaa det rigtige, naar han skriver:

»Under den politiske Kamp ere Folk blevne saa følsomme for enhver Meningsulighed, at den mindste Afgivelse fra deres eget Standpunkt støder dem. Skønt de danske Sønderjyder altid have været meget demokratiske, og skønt den danske Presse altid har været i bedste Overensstemmelse med Befolkningen, saa bliver dog de sønderjyske Blade med »Dannevirke« og »Flensborg Avis« i Spidsen idelig i de kongerigske Venstreblade forkætrede som reaktionære Højreaviser af det reneste Vand. Til Gengæld maa nærværende Blad desuden ikke saa sjældent høre ilde for at hælde for stærkt til Venstre. Sagen er naturligvis den, at de sønderjyske Blade staa uden for de kongerigske Partiforhold og derfor kunne hævde et selvstændigt Standpunkt, der ikke behager nogen ensidig Partimand.«

I øvrigt understreger Jessen, at Sønderjyderne naturligt maa stille sig venligt til enhver bestaaende dansk Regering, hvad enten den er fremgaaet af Højre eller Venstre.

Først i »Flensborg Avis« for 15. December 1885 svares der under eet paa to af den unge H. P. Hanssens anonyme Artikler i »Højskolebladet«, en fra September om Sprogforeningen og dens Arbejde og dernæst Artiklen fra November om den sønderjyske Presse. Svaret har til Overskrift »En Tugtemester« og er mærket A. Imidlertid skrev Jessen som Redaktør af »Flensborg Avis« aldrig under Mærke — naar undtages, at han ved enkelte Lejligheder, bl. andet ved Boganmeldelser, med Aars Mellemlum anvendte det let gennemskuelige »—ss—« —, det er ogsaa kendeligt, at Stilen ikke er hans. Da Jessen tilmed i en Artikel fra Juni 1894 om Sprogforeningens Oprettelse og i et Privatbrev¹³⁾ fra 1897 lader sig forlyde med, at det vistnok var Overlærer Monrad, der, før Jessen kom til, skrev i »Flensborg Avis« under dette Mærke, kan man uden videre gaa ud fra, at det ligeledes var Monrad, der anvendte Mærket over for Artiklerne i »Højskolebladet«.

Det fremgaaer da ogsaa af Svaret i »Flensborg Avis«, at Forfatteren ikke mindre har følt sig saaret af Artiklen om Sprogforeningen, hvor Monrad var den, der trak det store Læs, end af den efterfølgende Artikel om Pressen.

»Ved en Skildring af Sprogforeningens Arbejde«, skriver Forfatteren, »kunde det forudsættes, at der dvæledes ved de ansete Mænd, der udgøre dens Bestyrelse, ved den Samling af de gode Kræfter i Landet, som Foreningen foranlediger, ved de aarlige Generalforsamlinger i Aabenraa, hvor Patrioter fra alle Egne af Nordslesvig mødes for at tales ved om vore folkelige Anliggender, ved Oprettelsen af en Mængde danske Laanebogsamlinger trindt omkring i Landet og deres Forsyning med mange Tusende gode Bøger, ved Udbredelsen af nogle Tusende Visebøger og af en ypperlig historisk Læsning, ved den Iver og Imødekommen, som Sprogforeningen altid viser, naar det gælder at yde en eller anden Haandsrækning, at skaffe Kort og Bøger til private Oplysningsbestræbelser, og ved den Understøttelse, som

gives til Afholdelse af Foredrag, saa snart der sker Henvendelse herom til Foreningen.«

Forfatteren samler derefter de Indvendinger, »En Sønderjyde« rejser over for Sprogforeningens Arbejde:

»I Artiklen om Sprogforeningen taler han nogle faa Ord om Bogsamlingerne og Visebøgerne; derpaa tilføjer han: »Men hertil har dens Virksomhed ogsaa omtrent indskrænket sig.« Denne Virksomhed betegnes fremdeles som »ensidig«, og der fremsættes det Ønske, at Foreningen skal lære »at tage flere Opgaver op, at strække sin Virksomhed ud over alle Omraader, hvor den kan værne om vort Modersmaal«. Den vilde da have en stor Fremtidsgerning; »bare vi har Kærlighed nok til at tage den op.« Foreningen faar følgende Formaninger: »Det gælder om ikke at vige et Haarsbred paa noget Omraade, saa længe der er mindste Mulighed for at staa«; »Foreningen maa søge at slaa Rod ud over hele den dansktalende Del af Sønderjylland«; »der bør arbejdes i den Retning«; »det er paa Tide at se Virkeligheden lige i Øjnene«.

Pressen, hedder det videre, gaar det i »Højskolebladet« endnu værre end Sprogforeningen. Hvorefter følger Uddrag af denne Artikel.

Og saa kommer det Gensvar, som H. P. Hanssen, da han skrev sine Erindringer, med Urette tillægger Redaktør Jessen:

»Der er ingen Grund til at betvivle, at de ildesindede Fremstillinger kommer henede fra. Overalt og alle Vegne er der jo uden for de ledende Kredse Folk, der ere klogere end alle andre, Folk, der bedre forstaa at ræsonnere end at gøre sig gældende, for saa vidt de da ere komne til Skelsaar og Alder, og der saaledes kan være Tale om, at de kunne have nogen Indflydelse. Da Forfatteren har saa lidt Kendskab til Sprogforeningens Virksomhed, da han tilsyneladende ikke aner alle de Vanskeligheder, der træde i Vejen for en Udvidelse af denne til flere Omraader, da han ikke veed, hvorledes Peter Hiort Lorenzen skrev sit Navn (uden h), da han fortæller, at der i Flensborg udgaar fire (i Steden for tre) Aviser i det tyske Sprog, og i flere lignende Henseender røber sin Ukyndighed, saa ligger det nær at tro, at den myndige Mand, der har Revselsler, Bebrejdelser og For-

maninger i Masse til Sprogforeningens Bestyrelsesmedlemmer og de nordslesvigske Bladredaktioner, at denne selvbestaltede Tugtemester sidder ude i en Landsby og hilder sig selv i en skæv Tankegang, hvis Fostre saa gennem »Højskolebladet« spaserer ud i den vide Verden eller i den Del deraf, hvor Bladet naaer hen . . .

Man maa ikke tro, at Korrespondenten til »Højskolebladet« handler af bevidst Ondskab og med Flid prøver paa at rette Bagvaskelser mod dem, der fortrinsvis føre Kampen for Danskheden i Sønderjylland. Det er blot den grønne Ungdom, der i sin Alders Naivitet og Ubesindighed sætter sig til Doms over Nordslesvigs ledende Mænd. For øvrigt have de gode Raad og Formaninger hidtil nok været spildte. Der er næppe nogen af Sprogforeningens Bestyrelsesmedlemmer, der læser »Højskolebladet«, og det holdes maaske ikke af nogen eneste sønderjysk Bladredaktion. De fleste af de paagældende Mænd ville rimeligvis først gennem disse Linjer erfare, at de faa Tilrettevisninger i »Højskolebladet«. De ville maaske sige, at det er dem personlig ligegyldigt, hvad der skrives i et obskurt Almueblad. Man skal dog ikke lade haant om den Indflydelse, som slige Skriverier kunne have. Det nævnte Blad skal have nogen Udbredelse i den store Befolkning. Naar nu Umodenheden breder sig og som Læremester for en Lærerkreds, der ikke kan forudsættes at kende noget til Forholdene, giver sig til at rive ned paa alt, hvad der her til Lands sker for at værne om det danske Folkeliv, saa sløves og svækkes derved den nationale Interesse, som netop i de paagældende Lag af Befolkningen trænger til at ophjælpes og styrkes. At »Højskolebladet« er rede til en kritikløs Optagelse af løst og fast, som en eller anden uklar ung Fantast har Lyst til at skrive imod patriotiske Foretagender, skal ikke styrke den Anseelse, som Bladet paa anden Maade maatte have erhvervet sig.«

Da Gensvaret forelaa, og vi sad ved Middagsbordet paa Højskolen, kom, beretter H. P. Hanssen i »Et Tilbageblik«¹⁴), Forstander Schrøder, lagde »Flensborg Avis« foran mig og sagde smilende: Er det Dem, der skriver i et obskurt Almueblad? Og ladende ganske ude af Betragtning, at det var Sprogforeningen og den sønderjyske Presse, der var de haardt angrebne, tilføjer

Hanssen: »Jeg svarede ikke paa dette Angreb, men fortsatte upaavirket deraf min journalistiske Virksomhed.«

Hvor uberettiget den unge og fremstormende H. P. Hanssens Bebrejdelser mod Sprogforeningen og dens Mænd var, fremgaar af, at den nye Forening, oprettet i 1880, to Aar efter, i 1882, havde et Tillidsmandsnet udspændt over hele Nordslesvig, og at det var fra det Aar, Brygger Jacobsens store Gave, den af A. D. Jørgensen forfattede »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie«, gennem Sprogforeningen blev rundsendt til den sønderjyske Befolkning. Man faar et stærkt Indtryk af den Oplagthed, hvormed der blev arbejdet, ved at læse et Brev fra Monrad til Tømrermester Kayser, København, af 15. Juni 1883¹⁵⁾, hvoraf følgende:

»Vi havde i Går vor store årlige Generalforsamling i Sprogforeningen. Den var efter Forholdene godt besøgt — vel af 70—80 — for en meget stor Del Kredsformænd. Bestyrelsens Virksomhed i den nu forløbne Tid, c. 2½ År, mødte stor Påskønnelse, og den genvalgte en bloc under livlig Tilslutning. Vi kan da atter, om Gud vil unde os Liv og Kræfter, og Prøjerne nogenlunde lade os i Fred, fortsætte vor Virksomhed i Ro. Af Referater, som jeg i Dag under Jessens Fraværelse — han blev i Åbenrå — har givet af Mødet, vil De se, at vi have været meget sparsomme med at give den tilstedeværende Politimand Oplysninger. Det manglende udfyldte vi da, strax efter Mødets officielle Del, ved Bordet. Her kunde jeg da bl. a. meddele, at vi i 1881 havde uddelt 5915 Bind til Bogsamlinger og i 1882: 3722, dertil i 1882 endnu som Gaver 4221 Sangbøger og 305 Nodebøger samt endelig, ligeledes i 1882: 5455 »Fortæll. af Fædrel.s Hist.«, endelig at, når vi også medregner, hvad der hidtil er uddelt i 1883, blev det i alt 10.315 Biblioteksbøger, 4470 Sangbøger, 425 Nodebøger og 6700 »Fortæll. af Fædrel.s Hist.«, hvoraf jeg efter Bordet endnu udleverede 100. Vi har så til dette Øjeblik uddelt c. 22.000 Bøger, og der udtaltes fra de forskelligste Sider den største Tilfredshed med det Bogudvalg, vi har gjort, og den største Glæde over Capt. Jacobsens Gave. Der fortaltes Exempler på prøjss. Præster og en prøjss. Herredsfoged, der også med stor Glæde har læst Bogen, medens der ikke fremkom

en eneste Ytring om, at der fra Myndighedernes Side var rejst Modstand mod Bogen. Som De vil se af vedlagte Brev til Capt. Jacobsen, blev der af Forsamlingen overdraget mig det Hverv at overbringe ham Sønderjydernes varme Tak. Man vilde telegrafere denne Tak til ham. Men det frarådede jeg både af Hensyn til Prøjerne og til Capt. Jacobsen. Nu får De, kære Kayser, enten give Capt. Jac. Brevet, måske med Tilføjelse af et og andet af, hvad jeg har skrevet, eller indskrænke Dem til mundtlig at bringe ham vor Tak, alt efter som De skønner, at det kan være rettest.«

De, der maatte føle sig særlig ramt af det anonyme Angreb paa Sprogforeningen, var Formanden, J. P. Junggreen, og Monrad. H. P. Hanssen oplyser i »Et Tilbageblik«, at han altid blev vel modtaget af Junggreen, der gerne gav sig Stunder til at tale med ham, og at han stod paa en meget venskabelig Fod med Monrad. Om den sidste siger han, at »Uoverensstemmelser i dansk indenrigsk Politik greb aldrig forstyrrende ind i vort Samarbejde paa de kulturelle Omraader«¹⁶). Da Monrad ikke vidste noget om, at det var den unge H. P. Hanssen, der var faret saa haardt frem imod hans kære Forening, og da H. P. Hanssen var lige saa uvidende om, at det var Monrad, der havde taget til Genmæle mod ham i »Flensborg Avis«, er der heller ingen Grund til at tro andet, end at Forholdet mellem dem har været det bedste.

I 1887 træffer Redaktør Jessen og H. P. Hanssen hinanden for første Gang. Hanssen havde nok før i Tiden været i Flensborg, men Jessen var han gaaet uden om. Nu mødtes de. I Slutningen af Maj blev der afholdt en Studenterfest for Digterpræsten Hostrup ved Skodsborg. Fra Festkomiteen sendtes der ogsaa Indbydelse til Jessen, der netop var i København i de Dage, og til H. P. Hanssen, som opholdt sig derovre for at fortsætte sine Studier. Festen forløb saare fornøjeligt, og da Hædersgæsten gentagende var bleven hyldet, talte Professor Høffding for Sønderjylland, særlig henvendt til Jessen og Hanssen. »Jeg fandt«, skriver H. P. Hanssen i »Et Tilbageblik«¹⁷), »at Jessen som den ældre var selvskreven til at takke og tog derfor ikke Ordet. Da han forholdt sig tavs, bebrejdede mine nye Bekendte

mig, at jeg ikke havde benyttet Lejligheden til at lægge Studenterne den sønderjyske Sag varmt paa Sinde. Jeg var selv bagefter ked af det, fordi jeg syntes, at vi havde forsømt noget.«

Ogsaa dette første Møde med Redaktør Jessen gaar den ældre H. P. Hanssen i sine Erindringer noget let hen over. Derimod faar vi lidt at vide om Jessens Syn paa Mødet og Forholdet til Hanssen, som det formede sig efterhaanden, i det før nævnte Privatbrev fra sidst i Halvfemserne, hvor han under en Brevveksling med den konservative Landstingsmand Villars Lunn om Modsætningen mellem ham og Hanssen indfletter:

»I Aaret 1887 traf jeg første Gang sammen med Hr. H. P. Hanssen; det var ved Hostrup-Festen paa Skodsborg, cand. H. V. Clausen førte os sammen. Vi havde kun talt nogle Minutter sammen, da vi var bunduenige paa Grund af Hr. Hanssens Fornægtelse af Retten i § 5. Hans Standpunkt i denne Henseende, hans uvenlige Stemning mod Kongehuset, senere hans ukloge vedvarende Angreb paa Rusland, hans urimelige Sammenligning af os med Finlænderne, hans Paapegninger af russisk Barbari i Polen, fremdeles hans anbefalinger af, at tysk Kapital blev sat fast i Nordslesvig (Penge fra Kiel) o. s. v. var lige saa mange saglige Grunde til at danne en Kløft mellem ham og mig.

Vælgerforeningens Stiftelse var en Overrumpling. Der var i Forvejen hemmelig trykt Vedtægter — som vi andre selvfølgelig ikke fik at se —, hvorefter der t. E. kun skulde være to Repræsentanter i Bestyrelsen for Flensborg Kreds, altsaa nærmest en fra Byen, Hr. Gustav Johannsen, og en fra Landet. Enten man nu vil give mig Ret deri eller ikke, saa antog jeg, at det var Mening fra først af at udelukke Monrad og mig. Det Princip, man havde hittet paa — Antallet af danske Vælgere —, var maa-deligt. Dagen før Vælgerforeningens Stiftelse kom Hr. G. J. op i min Bolig, begrundede Ønsket om en ny Forening med, at Repræsentationsudgifterne ikke kunde skaffes til Veje, og ytrede, at det var Mening at vælge Hr. Reimers til Formand og Hr. H. P. Hanssen til »lønnet Sekretær«, men aldeles ikke til Medlem af Bestyrelsen. At han alligevel blev dette, tilskrev Hr. Johannsen senere det Hastværk, der havde fundet Sted.

De vil indrømme, at naar jeg var den eneste foruden Hr.

G. Johannsen, som Junggreen havde kunnet tænke paa som sin Eftermand, saa var det en Tilsidesættelse at udelukke mig fra en politisk Bestyrelse paa 21 Medlemmer. Lad være, jeg følte mig personlig krænkert — vi er jo alle Mennesker —, saa tror jeg dog nok, jeg følte inderlig Sorg paa Sagens Vegne. Jeg sagde, at den, der udfører Arbejdet, faar ogsaa Indflydelsen. Alle Forbindelser blev lagt i den unge Sekretærs Haand. Han havde bogstaveligt intet andet at bestille end at arbejde for Foreningen og derved styrke sin Stilling henholdsvis skabe sig en Stilling i Befolkningen. Det forekom mig, at Ledelsen laa i usikre Hænder. Det syntes mig at være den visse Fordærvelse at faa den politiske Strid i Kongeriget overført til os.«

For øvrigt blev der ogsaa inden for Venstre i Nordslesvig fremført Betænkeligheder over for Hanssens Optagethed af de indrepolitiske Mellemværender nord for Kongeaaen. Herom fortæller han selv i »Et Tilbageblik¹⁸⁾), at Frimenighedspræst Poulsen i Bovlund, som han havde raadført sig med om sine Fremtidsplaner, i et Brev indføjede:

»Helt forkert vilde det være at tage fast Arbejde ved et Venstreblad derovre. Du skulde nemlig ikke gerne blive saa indviklet i Kampen derovre, at Du kun brænder af Begærlighed efter at komme til at kæmpe for den samme Sag her. Jeg tror nu heller ikke, at Du er saaledes stillet. Senere hen er der noget at gøre for Dig hernede ogsaa i dette Stykke. Men først maa Du sidde lidt fastere i Sadlen som en god og lovende Forkæmper for Danskheden.«

Blandt de Klager, H. P. Hanssen som ældre retter imod Redaktør Jessen, er ogsaa den, at Jessen ansaa Oprettelsen af Vælgerforeningen for at være »et Fejlgreb«, og at han senere modsatte sig Oprettelsen af Skoleforeningen. »Noget stod dette vel i Forbindelse med, at Befolkningens faste Sammenslutning i store, landsomspændende Organisationer svækkede Pressens Magtstilling, som i Firserne havde været dominerende. Da »Flensborg Avis« under Jessens dygtige Ledelse var bleven Sønderjyllands indflydelsesrigeste Blad, er det i hvert Fald forstaaeligt, hvis dette Forhold ogsaa har været medvirkende til at fremkalde de li-

denskabelige Angreb, hvormed han søgte at hæmme og hindre mit Organisationsarbejde¹⁹).«

Saa helt galt kan det nu ikke have været med Jessens Modstand mod Vælgerforeningen eller de lidenskabelige Angreb, hvormed han i Hanssens Erindring søgte at hæmme og hindre dennes Arbejde. Fra Vælgerforeningens Stiftelsesmøde den 10. Juli 1888 bragte »Flensborg Avis« ganske vist to Dage senere en Meddelelse om Bestyrelsens Sammensætning, der var ret forbeholden over for H. P. Hanssen. »Den sidste«, hed det, »der som Sekretær vil faa Hovedarbejdet og det væsentlige Kendskab til Foreningens Anliggender, er en ung Mand, der har været Medarbejder ved »Politiken«, »Morgenbladet« og andre Oppositionsblade i Kongeriget.« Og af en ledende Artikel »Den nye Vælgerforening for Nordslesvig« i »Flensborg Avis« for 20. Juli 1888, en halv Snes Dage efter Foreningens Oprettelse, fremgaar, at Redaktør Jessen var utilfreds med Fremgangsmaaden ved dens Tilblivelse. Han medgiver, at en Nyordning af politisk Art kunde være tiltrængt. »Naar der skal foretages et eller andet politisk Skridt, er det selvfølgelig lettere, naar der bestaar en Repræsentation for Befolkningens politiske Interesse og denne uden videre kan tage Sagen i sin Haand, end om forskellige private Bestræbelser skulle med stor Vanskelighed samles til en fælles Bevægelse.« Men han har kritiske Bemærkninger med Hensyn til Maaden, man er gaaet frem paa:

»Forslagsstillerne have i nogen Tid indbyrdes drøftet Planen om en saadan Forenings Oprettelse. Der forelaa et trykt Forslag til Vedtægter, som dog ikke i Forvejen var blevet udbredt ud over en meget snæver Kreds. De Bestemmelser, man imidlertid ikke havde fundet formaalstjenligt at lade trykke i Forvejen, var alligevel færdige, saa at de paa selve Forsamlingen midt under Diskussionen kunde indbringes som Forslagsstillernes Ændringsforslag til deres eget Hovedforslag. Ogsaa en Liste over Bestyrelsesmedlemmer fremkom fra Indbydernes Side. For saa vidt var Sagen godt forberedt.«

Nogen ublandet Stemning for en øjeblikkelig Vedtagelse var der ikke paa Stiftelsesmødet, hedder det:

»Man talte om Jærnbanefart, Formynderskab o. s. v. Den ene-

ste tilstedeværende Deltager fra Tønder Kreds talte imod Planen, den eneste Deltager fra Aabenraa Kreds talte imod den; heller ikke fra Flensborg Kreds var der mødt nogen ubetinget Forsvarer af Sagen, der ikke hørte til Indbyderne. Som det fremgaar af Referaterne fra Mødet i Dagbladene — »Dannevirke«, »Modersmaalet« og »Flensborg Avis« — var der foruden Indbyderne og Provinslanddagsmand P. Skau fra Bukshave, der erklærede at have faaet Bugt med sine Betæneligheder, ikke nogen Deltager i Mødet, der fuldt billigede Planen og dens Iværksættelse, som tværtimod mødte saa mange Tvivl og Betæneligheder, at Sagen idelig søgtes fremskyndet ved Henvisninger til Klokkeslættet og Jærnbantogenes Afgangstider, ved Ytringer om, at det gjaldt blot om at faa Foreningen dannet og Lovene vedtagne, da disse altid kunde forandres paa de følgende Generalforsamlinger o. s. v. Den unge Mand, der senere blev valgt til Foreningens Sekretær, troede endog at burde lægge Forsamlingen paa Sinde, at det ikke var net at nære Betæneligheder over for en Plan, der blev fremsat af »de folkekaarne Repræsentanter«. Der paatrænger sig her den Tanke, at Landdagsmand Hørlyck, der fraraadede Sagen, formodentlig lige saa vel er »folkekaaren« som Landdagsmand Lassen; de ere simpelthen begge to valgte ved Klassevalg. Men selv om de politiske Repræsentanter var enige, kende vi her i Nordslesvig ikke til nogen stram Partikommando, under hvis Indflydelse det bliver en crimen læsæ majestatis [Majestætsfornærmelse] rolig at drøfte et Forslag fra de deputerede, før vi vedtage det. Ufejlbarehedsdogmet er ikke indført i Nordslesvig, og vore politiske Repræsentanter ville mindst af alle forlange, at man skal købe Katten i Sækken af dem.«

Jessen kan tilslutte sig, at en saadan Forening faar en talrig Bestyrelse. Men han gør opmærksom paa, at mens første Rigsdagsvalgkreds (Haderslev og Sønderborg Amter) faar 13 Repræsentanter, saa faar anden Valgkreds (Aabenraa og Flensborg Amter) kun 5, og han finder, at det er en daarlig Tak, fordi den for nogle Aar siden satte den danske Kandidats Valg igennem. Men nu er Bestyrelsen valgt, og den overtager dermed Ledelsen af de danske Sønderjyders politiske Anliggender og saaledes og-

saa Fortjenesten og Ansvarret for, at der for Fremtiden vil blive sørget omhyggeligt for de politiske Valg, for Afholdelse af Valgmøder, Eftersyn af Valglistes, Uddeling af Stemmesedler m. m.

Og endelig maa Foreningen søge tilvejebragt en fælles Optræden i politiske Spørgsmaal som Edssagen. En af de to modstridende Opfattelser maa her sejre. »Som bekendt aflagde Landdagsmand Lassen for nogle Aar siden den krævede Ed, medens hans Kollega, Hr. Hørlyck, fastholdt Krygers Opfattelse, at Eden ikke burde aflægges. At disse to Landdagsmænd følge en modsat Fremgangsmaade, er en Kendsgerning, som det danske Nordslesvig ikke kan staa sig ved, ja, næppe være bekendt.«

Et Gode ved Vælgerforeningens Oprettelse ser Jessen i, at Sprogforeningen nu klart udelukkende er en Oplysningsforening, der ikke har noget med de politiske Spørgsmaal at gøre og forhaabentlig derefter kan virke uantastet af Ulemper, som en uberettiget Mistænksomhed hos Myndighederne har ført med sig.

»Om selve den nye Vælgerforening«, slutter Jessen, »tør man alt nu udtale den sikre Forventning, at den ogsaa under de nuværende uheldige Omstændigheder vil kunne faa Indflydelse og gøre Gavn, idet den uforstyrret ved Paavirkning af Bygdepolitik og Partiinteresser holder sig i det lige Spor som et tro Organ for Folkestemningen i det danske Sønderjylland. Da vil der ogsaa blive raadet Bod paa de Ufuldkommenheder, som nu klæbe ved den i Følge dens Tilblivelsesmaade. I denne Forventning byde vi den velkommen.«

At Jessen var falden i dyb Unaade hos Gustav Johannsen, fordi han ikke uden videre havde affundet sig med Arrangementet omkring Vælgerforeningens Oprettelse, fremgaar med al Tydelighed af et Brev til H. P. Hanssen af 15. juli, hvoraf følgende²⁰):

»Jo mere jeg tænker over Jessens Adfærd, des mere oprører den mig. Jeg veed næppe noget [mere oprørende?] Ex. paa hans Uopdragenhed fra vor 24-aarige Kamp, og derfor er jeg i Tvivl om, hvorvidt De kan tie, ligesom jeg endnu ikke er paa det Rene m. H. t., hvad Lassen, Skrumsager og jeg har at gøre. I Aabenraa talte Jessen saa meget, at jeg er kommet til det Resultat: han vil absolut i Opposition til os. Hans Beretning om Aabenraa-Mødet

(Sprogforeningens Generalforsamling) er jo ogsaa tendentiøs, og det er en Skam, at han har skrevet, at Lassen [der gled ud til Fordel for J. N. H. Skrumsager] *kun* fik 12 Stemmer. Efter min Mening var det klart, at man *kun* tænkte paa at faa Vesteregnet repræsenteret og derover glemte, at Valget kunde tydes saa ondskabsfuldt, som Jessen har gjort.«

I et senere Brev til H. P. Hanssen af 20. Juli²¹⁾ er Gustav Johannsen naaet til den Opfattelse, at Jessen skal straffes, fordi han har været saa kritisk indstillet:

»Monrad har sagt til mig, at Jessen kun er vred over, at han ikke kom med ind i Bestyrelsen. Vælgerforeningens store Betydning, dens Vigtighed og Nødvendigheden af dens Fremkomst er han overbevist om. Men saa meget mere bør man fordømme hans Fremgangsmaade, og han maa straffes for samme.«

Det lyder ejendommeligt, at der nogen Tid efter synes at have været Mulighed for et nærmere Samarbejde mellem Jessen og H. P. Hanssen, og at det er H. V. Clausen, der har været virksom for det. Den 1. Oktober 1888 skriver H. P. Hanssen i et Brev til J. N. H. Skrumsager²²⁾:

»Jeg har jo før fortalt dig om Jessens Forslag med en Filial af »Fl. Av.« i Aabenraa. Det har jeg nu just ingen stor Fidus til, skjønt jeg ikke tror, at det vil være vanskeligere at arbejde sammen med Jessen end med Moldt. Derimod har Sabroe (Axel) i den sidste Tid ladet Ord falde, om jeg ikke havde Lyst til at komme til Haderslev, og om ikke vi to kunde slaa os sammen om »Dannevirke«. Noget, som jeg i hvert Fald synes bedre om.«

Mod Aarets Slutning er Tanken dog opgivet. H. P. Hanssen oplyser i Brev af 19. November til H. V. Clausen²³⁾:

»Deres Plan med Jessen og mig fra i Sommer er nu røget helt i Lyset. Jessen har meddelt mig, at han er traadt i Forbindelse med en anden Mand, og at der med det første vil udkomme en Særudgave af Fl. A. i Aabenraa.«

I en Oversigtsartikel »Sønderjylland i 1888«, »Flensborg Avis« for 9. Januar 1889, oplyses, at Vælgerforeningen allerede har omtrent 1600 Medlemmer, »og det tør derfor haabes, at den vil faa en betydelig og velgørende Indflydelse, naar den efter at

have overvundet Begyndelsesvanskelighederne optager sin Virksomhed«.

Den 2. Juli 1889 afholdt Vælgerforeningen sit første Aarsmøde i Aabenraa. Af Beretningen fremgik, at Foreningen havde 500 Tillidsmænd og i alt 1830 Medlemmer. Der vedtoges en ny Affattelse af Paragrafferne 3 og 8 i Vedtægterne, hvorved der blev Plads til 2 Bestyrelsesmedlemmer flere. Hertil valgtes Købmand H. P. Callsen, Aabenraa, og Redaktør Jessen, Flensborg.

Om Edskampen fik Redaktør Jessen Lejlighed til at sige nogle indtrængende Ord forud for Landdagsvalget sidst paa Aaret. H. P. Hanssen fastslaar kort i »Et Tilbageblik«, at under disse Brydninger havde »Flensborg Avis« staaet paa Proteststadet. Ogsaa her er hans Udsagn om Jessen for kategorisk og for lidt underbygget. Paa det Tidspunkt, da den unge H. P. Hanssen træder ind i Arbejdet, er Jessen ene og alene optaget af at faa den ødelæggende Strid bragt til Afslutning. Han lader, som det tit var hans Skik i Tvivlsspørgsmaal, først hvert Synspunkt komme til sin Ret. Men Resultatet af hans Udredninger er, at Splittelsen ikke kan opretholdes. Man skal enes.

Det maa nu, skriver Jessen i en ledende Artikel »Eds aflæggelse eller Edsnægtelse«, »Flensborg Avis« for 8. Oktober 1888, komme til en Afgørelse af det Spørgsmaal, om vore Repræsentanter til den prøjsiske Landdag skal aflægge Eden paa den prøjsiske Forfatning eller ikke.

»Naar man skal se lidt nærmere paa de fra de to Sider fremførte Grunde, saa kan man imod Edsnægterne først indvende, at der i det politiske Liv ikke maa holdes for meget paa Principrytteri og Konsekvensmageri. Det er bedre at se paa, hvad der har praktisk Betydning. Ingen Politiker vil tro, at Nordslesvigerne have forsonet sig med det prøjsiske Regimente, fordi deres Landdagsmænd ikke ville opgive at tage Sæde i det prøjsiske Deputeretkammer og derfor gaa ind paa det Vilkaar, som stilles derfor: at aflægge Eden paa Forfatningen.

Hvis der virkelig kunde udrettes noget for vor Sag ved Repræsentanternes Indtrædelse i den prøjsiske Landdag, saa ville vistnok de fleste være enige om, at Ofret, Eds aflæggelsen, bør bringes.«

Alligevel er Antallet af Edsaflæggere næppe taget til i de senere Aar:

»Hr. Lassen fra Lysabild har naturligvis haft en vanskelig Stilling som ene dansk Repræsentant i den prøjsiske Landdag, og han har vist følt det som en Skuffelse, at han ikke har kunnet udrette mere. Et Par Gange om Aaret har han taget Ordet i Landdagen; men saa vidt vides har aldrig noget tysk Blad bragt noget Referat af hans Taler. De ere dog senere efter Landdags-tidenden blevne oversatte i »Dybbøl-Posten«, hvorefter de andre nordslesvigske Blade have gengivet dem enten ordrette eller i Uddrag. Hr. Lassen kunde omtrent lige saa godt have skrevet sine Foredrag som Artikler til »Dybbøl-Posten« og sendt dem til de andre Blade med Anmodning om Optagelse. Virkningen havde noget nær været den samme.«

Det er altsaa tvivlsomt, fortsætter Jessen, hvor meget det har gavnet, at vi havde en Repræsentant i Landdagen. Men deraf tør man ikke slutte, at det vilde være urigtigt at sende to Repræsentanter til Deputeretkammeret. Han tilbageviser, at de danske Landdagsmænd skal tage Del i Forhandlingen om alle mulige Anliggender.

»Derimod tør man ikke ret vel«, og det er et af Jessens væsentligste Argumenter til Fordel for Edsaflæggelse, »uden videre benægte, at det i givet Tilfælde kunde være nyttigt for os at have tre Repræsentanter til Stede i Berlin, nemlig foruden Rigsdagsmanden for første Kreds tillige to Landdagsmænd. En saadan Repræsentation af tre nordslesvigske Mænd vilde eventuelt kunne optræde for vor Sag paa mere end en Maade uden for de parlamentariske Forsamlinger. Det kan her godt nævnes, at vi kunde have to Landdagsmænd i Berlin uden noget pekuniært Offer enten for disse selv eller for deres Vælgere, idet Medlemmerne af den prøjsiske Landdag have Diæter (15 Rigsmark om Dagen) og altsaa selv kunne bestride deres Repræsentationsudgifter.«

»Hvilke Grunde der imidlertid«, sammenfatter Jessen, »kunne fremføres for eller imod Edsaflæggelsen, saa er ingen af den Betydning, at der kan tages noget Hensyn til dem, naar det gælder Enheden i den danske Lejr i Nordslesvig.

I Edssagen er det ene fornødne, at begge Repræsentanter optræde paa samme Maade.«

Dagen efter, den 9. Oktober, uddybede Jessen Emnet i en ny ledende Artikel »For fem Aar«:

»Vi ville nu nødig fra Edsnægternes Side høre det berømte Argument om de »tomme Stole«, hvilke skulde vække Evropas og ganske særlig den prøjsiske Landdags Opmærksomhed. I alle parlamentariske Forsamlinger udebliver nu og da en Del Medlemmer, ganske bortset fra, at flere Pladser henstaa ubesatte, og selv om de med Dagpenge ganske godt aflagte prøjsiske Landdagsmænd møde flittigere til Landdagens Forhandlinger, end de diætløse Rigsdagsmænd til deres Gerning, saa kan man godt sige, at intet Menneske til Hverdags vil lægge Mærke til, om de to nordslesvigske Landdagsmænd give Møde i Salen eller ej.

Til Gengæld kan det ikke nægtes, at det er en ganske kraftig Protest, vore Landdagsmænd kunne fremsætte, naar de ved Begyndelsen af en Lovgivningsperiodes første Samling nægte at aflægge Eden og begrunde denne Nægtelse med, at Pragfredens Artikel 5 henstaa uopfyldt.«

Men da dette kun sker hvert femte Aar og ikke ved hver Samlings Begyndelse, kommer denne Protest, siger Jessen, lovlig sjælden. Der kan saaledes anføres gode Grunde for at gaa over til Edsaflæggelsen, og der er ogsaa gode Grunde for at beholde den gamle Fremgangsmaade:

»Edsnægtelsen er naturligvis det smukkeste og for den nationale Følelse mest tiltalende Standpunkt. Paa den anden Side er Edsaflæggelsen maaske mere praktisk. Men det er sandelig hverken smukt eller praktisk, at den ene danske Nordslesviger i Henhold til § 5 nægter at sværge paa den prøjsiske Forfatning, medens den anden ikke føler noget Besvær ved at aflægge denne Ed. Vi kunne nu, da vi staa foran en femaarig Lovgivningsperiode for den prøjsiske Landdag, ikke være bekendt for os selv og for Verden, at anden Kreds sender sin Repræsentant til Berlin, medens første Kreds beholder sin hjemme. Enten maa de begge aflægge Eden eller begge nægte den.«

Ved Landdagsvalget den 6. November 1888 valgtes i Haderslev Amt Rigsdagsmand Gustav Johannsen, der herved blev Indeha-

ver af et Dobbelt-Mandat, som Edsaflægger og i Aabenraa og Sønderborg Amter Hans Lassen, Lysabild, ligeledes som Edsaflægger. Det fælles Fodslag, Jessen havde efterlyst, var nu omsider opnaaet. Men han var utilfreds med, at man ikke havde faaet en tredje Mand valgt. Han anerkender i Artiklen »Landdagsvalget i Nordslesvig« af 7. November, at skulde der ogsaa vælges en Edsaflægger i første Kreds, saa kunde man ikke faa en bedre Repræsentant end Gustav Johannsen:

»Ingen anden Nordslesviger har tilnærmelsesvis hans parlamentariske Evner og Øvelse. For saa vidt har dette Valg en glædelig Side. Det er ogsaa den eneste. At man har opgivet Edsnægtelsen uden at faa det mindste Vederlag i Steden — en staaende Repræsentation af tre Mænd i Berlin, en Rigsdagsmand og to Landdagsmænd vilde jo dog have været noget — er ingenlunde en ublandet glædelig Kendsgerning.«

Jessen anker ogsaa over, at det har skortet paa et organisationsmæssigt Forarbejde til Valget: »Vælgerforeningen har endnu været for ung til at kunne udfolde en gennemgribende Virksomhed.« Naar den »vokser sig stor og stærk«, maa Mangler som de paa-pegede ikke kunne gentage sig.

Det virker noget forstemmende, at H. P. Hanssen i sine Erindringer gentagende anfører Redaktør Jessen som Ophavsmand til Udtalelser, denne enten ikke har fremsat eller slet ikke været i Stand til at fremsætte.

I Bind II af »Et Tilbageblik«, Kapitlet »Et Sammenstød«, omtaler Hanssen et Ordskifte mellem ham og Konsul Amorsen, Haderslev, foranlediget af, at H. P. Hanssen i »Illustreret Tidende« for 16. Februar 1890 havde skrevet en Biografi af Landdagsmand Hans Lassen, Lysabild, hvori han fremkom med den Paastand, at de nationale Opgaver var bleven forsømt, før H. Lassen efter Krügers Død »brød med Protestpolitikken«, aflagde Eden paa den præjssiske Forfatning og dermed indtog sit Sæde i Landdagen. Denne Handling, skrev Hanssen, vakte megen Modstand. »Men den af ham repræsenterede Arbejdspolitik vandt Aar for Aar flere Tilhængere og har forlængst sejret over hele Nordslesvig. Der er nu brudt med Passiviteten paa alle Omraader.«

Imod denne Fremstilling gjorde Konsul Amorsen, »som en

af dem, der tog virksomt Del i hine Dages Begivenheder«, Indsigelse og svarede bl. andet:

»Hvorvidt den af Hans Lassen foranledigede Signalforandring ved Edsaflæggelsen i den prøjsiske Landdag kan regnes ham til Fortjeneste eller ikke, skal jeg lade staa hen —, men naar det fremstilles, som om kun Edsaflæggerne vilde drive Arbejds-politik, medens Edsnægterne derimod forholdt sig passive, da er dette fuldstændig urigtigt.«

Indlæg og Modindlæg blev gengivet i »Flensborg Avis«, der ogsaa knyttede redaktionelle Bemærkninger hertil. »Redaktør Jessen angreb mig især lidenskabeligt«, hedder det i H. P. Hanssens Erindringer, »fordi jeg havde skrevet, at Kampen ikke kunde fortsættes paa statsretligt Grundlag, efter at Pragfredens § 5 var ophævet.«

H. P. Hanssen har glemt, at Redaktør Jessen det meste af Aaret sad i prøjsisk Fængsel. Han blev som tidligere nævnt arresteret den 6. November 1889 og ført til Fængslet i Glückstadt, og han blev først efter udstaaet Fængselsstraf løsladt den 14. December 1890. Ind imellem havde Jessen Orlov to Gange, fra 24. Maj til 24. Juni og fra 26. September til 2. Oktober 1890. Det paagældende Ordskitte i »Flensborg Avis« fandt Sted i Marts 1890, og Redaktør Jessen har da af gode Grunde været afskaaret fra at deltage. Og selv om det havde været tilladt ham, vil det uden videre være indlysende, at et Indlæg af H. P. Hanssen, dateret Sønderborg den 12. Marts 1890, ikke kan have gjort Turen til Glückstadt, være bleven besvaret af Jessen, forelagt Fængselsdirektøren til Gennemlæsning, afsendt til Flensborg og derefter offentliggjort i »Flensborg Avis« den 14. Marts. Det samme gælder et nyt Indlæg af H. P. Hanssen, dateret Sønderborg den 15. Marts, offentliggjort og kommenteret i »Flensborg Avis« den 17. Marts. Redaktør af Bladet var under Jessens Fravær R. P. Rossen, og det er ganske naturligt ham og ikke Jessen, som Hanssen har dystet med.

Noget anderledes ligger Sagen maaske, naar H. P. Hanssen med megen Alvor citerer en »Afskedssalut« til Ordskittet, som Jessen skal have givet ham i en Artikel »Vi unge« i »Flensborg Avis« for 5. April 1890. Redaktør Jessen havde, efter hvad hans

Fængselsdagbog oplyser, faaet Tilladelse til at skrive Boganmeldelser i Fængslet til »Flensborg Avis« og »Nordslesvigsk Søndagsblad«, og dem findes der adskillige af i Aarets Løb. Det er muligt, at »Vi unge« er sluppet med ud under denne Betegnelse, skønt nærliggende er det ikke. Artiklen var for øvrigt holdt i bred Almindelighed, der var ingen Navne nævnt, og den var hverken værre eller bedre end de Artikler²⁴), hvori H. P. Hanssen som ældre foreholdt den Tids unge, at de i Politik var som Hunde, der gøede ad Maanen.

Endelig fremdrager H. P. Hanssen i sine Erindringer den saakaldte Navne-Affære. I en Omtale af Sprogforeningens Generalforsamling i Juli 1888, hvor en Deltager havde foreslaaet Hanssens Skrift »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet 1864—1888« udbredt i et større Antal Eksemplarer gennem Sprogforeningen, men efter nogen Forhandling tog sit Forslag²⁵) tilbage, skriver H. P. Hanssen:

»Redaktør Jessen har øjensynlig følt sig ubehagelig berørt af, at et saadant Forslag i det hele kunde stilles, thi noget efter skrev han i »Flensborg Avis« fire lange Artikler om mit for henved to Aar siden udgivne Skrift.«

Dette »noget efter« kan tidsfæstes til Efteraaret 1890, altsaa to Aar senere, da Redaktør Jessen i »Flensborg Avis« i Numrene fra 15. til 18. September lod offentliggøre fire Artikler, udarbejdet paa en bestemt Foranledning, hvori han i Form af det tilladte Arbejde med Boganmeldelser fra sin Fængselscelle imødegik den af Hanssen udgivne Oversigt.

»Det havde nok været mig paafaldende«, skriver H. P. Hanssen, »at Jessen i disse Artikler konsekvent skrev mit Navn »Hansen«, uagtet han godt vidste, at jeg skrev det »Hanssen«²⁶).«

Nu er Forholdet det, at Redaktør Jessen i de paagældende Artikler var i sin gode Ret til at anvende Navneformen Hansen, al den Stund det af Studentersamfundet udsendte Skrift bar Titlen: »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet 1864—1888. Af H. P. Hansen-Nørremølle.« I det hele synes den unge H. P. Hanssen indtil et vist Tidspunkt at have vaklet en Del med Hensyn til, hvorledes han skulde skrive sit Navn, om med s eller ss. Ogsaa vedrørende Fornavnene Hans Peter eller Hans Peder har

han været usikker. I to Breve, skrevet i Hjemmet paa Nørremølle den 8. Februar 1884 og 9. Oktober 1884 til Forstander Ludvig Schrøder, Askov Højskole²⁷⁾), undertegner han sig Hans Peter Hansen. Et Brev til Junggreen af 10. Februar 1886, skrevet fra Askov²⁸⁾), har til Underskrift Hans Peder Hanssen-Nørremølle. Paa Piëcen »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet« fra 1888 læses igen H. P. Hansen-Nørremølle.

Den endelige Navneform blev H. P. Hanssen eller H. P. Hanssen-Nørremølle med ss. At Jessen, der altid var paa Jagt efter, hvad han ansaa for Germanismer, alligevel i Aarevis fortsatte med i sit Blad at skrive H. P. Hansen med s — han skrev ogsaa konsekvent Hans Andersen Kryger i Steden for Krüger og A. D. Hørlyck i Steden for Hørlück — var selvsagt mindre vel betænkt. Da H. P. Hanssens Søster meddelte Jessen, at Hanssens Fader og Farbroder havde brugt samme Skrivemaade, hvilket medsendte Breve var et Bevis paa, bøjede Jessen af, og fra Efteraaret 1894 findes H. P. Hanssens Navn i »Flensborg Avis« til Stadighed stavet med ss.

H. P. Hanssen beklager sig i sine Erindringer højlydt over alt det Besvær, Jessen har voldt ham. Men skal Begyndelsesgrundene til Modsætningsforholdet mellem Jessen og H. P. Hanssen gøres til Genstand for en Eftertids mere rolige Vurdering, maa begge Parter høres, og det vil da blive nødvendigt at fordele Ansvarer lidt mere ligeligt, end Hanssen i sin Selvbiografi har været i Stand til. Det var nu engang den unge H. P. Hanssen og Meningsfæller, der gik angrebsvis til Værks, og Hanssens ivrige Delagtighed i den indre danske Partistrid lod paa Forhaand Jessen fremtræde i et Lys, der ikke gav den angrebne, hvad hans var. Dels i berettiget Selvforsvar og dels af dybtgaaende Bekymring med Henblik paa Indflydelser nordfra, som Jessen ikke fandt forenelige med det Grundsyn, han maatte ønske det danske Folk og ikke mindst den Del af det, der levede under Fremmedherredømme, lod han sig til Gengæld forlede til i nogen Grad at underkende det Tilskud af ny Kraft i Nationalitetskampen, som den unge H. P. Hanssen var Udtryk for. H. P. Hanssens Erindringer vilde have vundet ved, om en mere afbalanceret Fremstilling af Forholdet til Jessen havde været mærkbar.

EN IMØDEGAAELSE

Naar Redaktør Jessen i September 1890, fra sin Fængselscelle i Glückstadt, lod »Flensborg Avis« offentliggøre en længere Imødegaaelse af den unge H. P. Hanssens Skrift »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet 1864—1888«, saa var Aarsagen den, at der i H. V. Clausens samme Sommer udkomne Rejsehaandbog over Sønderjylland fandtes en Sammenstilling af »Litteratur om Sønderjylland, der egner sig til Læsning før eller under en Rejse dernede«, som i Jessens Øjne var utilbørligt ensidig.

I Artikelrækken »Bemærkninger om et Bidrag til sønderjysk Nutidshistorie« anker Jessen indledende over, at foruden A. D. Jørgensens »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie«, »hvilken Bog ikke godt kunde savnes i Fortegnelsen, nævnes kun Skrifter og Artikler af mere eller mindre radikale Forfattere: P. Lauridsen, H. P. Hansen, Johan Ottosen og Erik Skram. Den sidstnævnte Forfatters Skrift (»Hinsides Grænsen«) maatte naturligvis medtages, og der var heller ikke noget i Vejen for at nævne de andre Forfattere, hvis ikke med fremtrædende Ensidighed alle andre Bøger søges tiede ihjel.«

»Vi ville ikke«, siger Jessen, »tale om Holger Drachmanns »Derovre fra Grænsen« og »Danmark leve«, skønt disse Bøger i Anskuelighed og til Dels med Hensyn til Opfattelsens Rigtighed nok kunne maale sig med nogle af de nævnte Artikler; men hvorfor maa Turisterne ikke ane Tilværelsen af Bøger og Flyveskrifter af Pseudonymen Karl Hede, særlig »Sønderjylland i 1884«, af »Dannevirke's« Redaktion (det i Aar med et Forord af Redaktør Hiort Lorenzen udgivne Skrift om Sønderjylland i 1889) og fremfor alt de af Pastor Mørk Hansen udgivne Bø-

ger? De her nævnte Bøger ere unægtelig ikke Partiskrifter og ikke prægede af selvbehagelig Ensidighed og Kritiksyrge; men for Læsere, der søge virkeligt Kendskab til Landet og Folket, turde de være nok saa nyttige som Pièces og Artikler, der først og fremmest gengive Forfatterens subjektive Fornemmelser.

Da den Tanke maa udelukkes, at der har skullet gøres Reklame for Rejsehaandbogens Forlægger ved, at fortrinsvis de Skrifter nævnes, der ere udkomne paa Hr. Boghandler Philipsens Forlag, saa kan man vel kun forstaa den anvendte Fremgangsmaade som et Led i en energisk systematisk Agitation, der gaar ud paa at vække Forestillinger, som staa i det mest skrigende Misforhold til Virkeligheden. Sønderjysk Patriotisme er nu engang ikke ensbetydende med Radikalisme.«

Da H. P. Hanssens Pièce om Sønderjylland for to Aar siden udsendtes i Rækken af det radikale Studentersamfundets Smaaskrifter, blev det, skriver Jessen, drøftet, om Fremstillingen burde offentlig modsiges og belyses. Men da der blev gjort den Indvending, at Studentersamfundets Smaaskrifter formentlig ikke kom uden for en snævrere Kreds, og i hvert Fald ikke havde nogen Betydning for Sønderjylland, blev Kritikken holdt tilbage. Naar der imidlertid nu ved Hjælp af H. V. Clausens Rejsehaandbog, der dog skulde være nogenlunde neutral, gøres Forsøg paa »at opstille med Fortielse af anden Litteratur denne og nogle lignende Pièces som historiske Kildeskrifter«, saa maa Tiden være inde til at tage til Gemæle.

Og Jessen lader ikke nogen være i Tvivl om, hvad det er, han har at indvende:

»Det, der først og fremmest præger det lille Skrift, er, at det ikke er fremgaaet af sønderjyske Forhold, ikke udsprunget af en sønderjysk Tankegang, men forfattet i Kongeriget under ensidig radikal Paavirkning, skrevet ud fra et kongerigsk Partistandpunkt og uden tilstrækkeligt Kendskab til sønderjyske Forhold. Rigtignok er Forfatteren, der, siden Bogen for to Aar siden udkom, er flyttet til Sønderjylland og har bosat sig her, ogsaa født herovre; men han har nok tilbragt en stor Del af sin Ungdom i Kongeriget og faaet sin Udvikling der, og det er ikke nogen sønderjysk Aand, der taler ud af Bogen.«

Naar Redaktør Jessen anfører, at man i sin Tid har drøftet Fremkomsten af en Indsigelse, tænker han maaske bl. andet paa en Samtale med Gustav Johannsen herom. I et Brev af 19. Juli 1888 fra Jessen til den daværende Formand for Studentersamfundet, Politikeren Herman Trier, der antagelig har klaget over, at Jessen paa Sprogforeningens Generalforsamling i Juli 1888 fra-raadede at lade Sprogforeningen udsende et større Antal Eksemplarer af Piëcen hedder det¹⁾:

»Hr. Hansens Bog er et Partiskrift, ikke skrevet fra et sønderjysk Standpunkt, men saaledes, som man kan vente det af en ung Mand, der i sin voksne Alder vel sjældent har levet her og faaet sine Impulser alle andre Steder end her. Forleden talte jeg med Hr. Gustav Johannsen om Bogen i det Øjemed at give vore fælles Betæneligheder Udtryk i en Kritik i »Flensborg Avis«. Hr. Johannsen var enig med min Hustru og mig om Bogens Ensidighed, men bad mig om af Hensyn til Kritikken fra evropæisk Side inden for Studentersamfundet foreløbig at holde min Kritik tilbage. Nu antager jeg imidlertid, at jeg snart skriver noget.

Med Hr. Overlærer Monrad er jeg enig i, at Hr. Hansens Skrift købes til Sprogforeningens 100 Bogsamlinger og indlemmes deri. Derimod udtalte jeg mig bestemt imod at lade det trykke i Tusindvis og uddele gennem Sprogforeningens Kredsformænd. Jeg havde flere Grunde, men bortsaar fra de andre for at holde mig til den ene, at Sprogforeningen ikke bør befatte sig med Politik²⁾.

Idet jeg har talt i Studentersamfundet og glædet mig over, at De efter min Hustrus Indbydelse [mens Jessen var i Fængsel] har talt i den af mig bestyrede Foredragsforening her i Byen, tror jeg at have vist, at jeg ikke skulde have noget imod en Bog, der kom fra Studentersamfundet, naar den af alle andre Grunde egnede sig til Udbredelse hernede.«

Det fremgaar af Brevet, at over for et andet af Studentersamfundets Smaaskrifter, »cand. phil. A. Barth: Karl den første«, har man inden for Sprogforeningens Bestyrelse stillet sig absolut afvisende.

Efter i sin Imødegaaelse at have vendt sig mod Benyttelsen af Julirevolutionen i Frankrig som Udgangspunkt for den nationale

Bevægelse i Sønderjylland fremdrager Jessen en Række Punkter i H. P. Hanssens Fremstilling, hvis Rigtighed han nægter at anerkende. Gennem de efterfølgende spredte Uddrag faar man et Indtryk af, hvor meget der var dem imellem.

»Blandt Hr. Hansens første Paastande er den, at i Trediveerne var i Sønderjylland »Embedsstanden og Godsejerne« tyske, og at Bønderne en lang Tid stod ene i deres danske Opposition mod Tyskeriet; Bevægelsen fik derved »et demokratisk Præg« osv. I denne Almindelighed give disse Paastande en rent falsk Forestilling. For det første var ikke alle Godsejere tyske. Bortset fra de avgustenborgske Ejendomme var de største Godser sønden for Kongeaaen, nemlig de tre eneste Grevskaber, Sandbjærg (Reventlow), Schackenborg og Gram, paa danske Hænder. Dernæst var der dog nogle danske Embedsmænd, og disse var jo netop Danmarkens ivrigste Støtter. Ellers var maaske Bladet »Dannevirke« aldrig blevet til noget. Professor Paulsen var den første, der tog til Orde mod Uve Lornsen. Endelig har den danske Bevægelse i Sønderjylland aldrig været demokratisk i moderne Forstand. Tvært imod har stræng Loyalitet og Kongetroskab været et stærkt Moment i den.«

Jessen fremhæver med Rette, at det danske kulturelle Arbejde i 25-Aaret 1864—1889, i dette Tidsrum ledet af Overlærer Monrad, ikke bør overses:

»Medens Forfatteren paa en hel Side udbreder sig over de to Frimenigheder i Rødding og Bovlund — skønt disse dog først og fremmest ligesom Indremissionspræsternes Missionsmøder have religiøs Interesse—, saa har han ikke et Ord om den Virksomhed, der i en Række af Aar blev udfoldet til dansk Oplysnings Fremme af danske Privatskoler og Folkehøjskoler. Om Forfatteren end er for ung til selv at kunne huske det, saa havde man jo kunnet tænke sig, at en eller anden havde fortalt ham, at der havde været danske Folkehøjskoler i Brøns, Vonsbæk, Aagaard og Sandbjærg, for Piger foruden i Brøns ogsaa i Rødding. Der har været store danske Privatskoler i de fleste Købstæder, saaledes Holdts og Monrads Institutter i Flensborg, Juhlers Skole i Aabenraa, den danske Realskole og Frøken Taubers store danske Pigeskole i Haderslev. En godt besøgt dansk Privatskole bestod

ogsaa i Tønder indtil 1870. Al denne Virksomhed affærdiges med en Linje om, at for Tiden ere danske Privatskoler forbudte.«

Jessen kommer senere tilbage til Godsejerne og Embedsmændene og deres Holdning efter Erobringen:

»Forfatterens Tilbøjelighed til at lægge de danske Godsejere for Had gaar saa vidt, at han ved at omtale det holstenske Ridderskabs Overgang til Prøjsenet i Aarene efter 1864 (S. 7) kalder Holsteneren Carl Scheel-Plessen for »den sællandske Godsejer«; det var omtrent, som naar Prøjserne vilde kalde den danske Udenrigsminister, Baron Rosenørn Lehn, »den prøjsiske Godsejer«, fordi han ejer Herregaarden Kiding i Sundved. Forfatteren er i den Grad fornøjet over sit Paahit, at han ved at omtale Scheel-Plessens og ligesindedes Adresse til Bismarck 1866 atter kalder ham for »den sællandske Godsejer«. Som bekendt trak den sjællandske Godsejerstand sig tilbage fra Scheel-Plessen, naar han besøgte sit Gods, da den intet vilde have med den nye Prøjsen at bestille. Der er derfor i dette Tilfælde aldeles ingen Grund til at gøre Begrebet Godsejer enstydigt med Hjemmetysker.

Underligt er det ogsaa, hvorledes Forfatteren kan paastaa, at der slet ingen danske Godsejere var i Sønderjylland efter 1864, da det er vitterligt, at Godsejer N. Ahlmann i flere Aar var den danske Sønderjyders første Mand, Ordfører for Deputationen til Berlin 1866 (de syv og fyre), og at Godsejer Knudsen paa Trøjborg i flere Aar har været dansk Rigsdagskandidat i fjerde Valgkreds. Ahlmann omtales i det hele med en mærkelig Kølighed, medens Forfatteren dog burde vide, at han var en udmærket Mand, der ogsaa af den Grund havde sine Landsmænds store Tillid, at han var ualmindelig pletfri baade i Karakter og Vandel. Han er desuden den eneste Sønderjyde, der af sine Landsmænd har modtaget en særlig Anerkendelse ved en større Hædersgave, nemlig det smukke store Sølvdrikkehorn, der blev ham overrakt i 1868. Dette omtales naturligvis heller ikke.«

Det sidste beror paa en Fejlhuskning. I 1869 fik H. A. Krüger ved en Fest paa Gram af danske Sønderjyder overrakt en Bordopsats af Sølv. Paa Fodstykket stod de to Erklæringer: Protesten

i Rendsborg den 18. Marts 1848 og Protesten i Berlin, som han var fælles med Ahlmann om, af 15. April 1867.

»Langt mere vildledende end Omtalen af Godsejerne ere dog«, fortsætter Jessen, »Hr. Hansens Bemærkninger om Embedsmændene. Det er jo saa langt fra, at alle Embedsmænd svigtede Befolkningen i 1864, at tværtimod næsten alle de, der kunde blive, blev, hvor de var. Det kan dog umuligt være Forfatteren ubekendt, at Fysikus Duseberg og Overlærer Monrad i Flensborg, Dr. Gade og Advokat Pingel i Sønderborg, Advokat Bekker i Aabenraa, Fysikus Madvig, fhv. Borgmester og Herredsfoged Hiort Lorenzen og Advokat Salicath i Haderslev lige fra 1864 havde hørt til Danskhedens ledende Mænd hver paa sit Sted. Det vilde være en stor Uretfærdighed at miskende, at den Intelligens, disse Mænd tilførte den danske Lejr, er kommen Sagen meget til gode. Halvdelen af de nævnte Mænd ere døde; Advokat Salicath rejste først, da man fratog ham Advokaturen, Hiort Lorenzen, da han var bleven erklæret for dansk Undersaat og altsaa kunde vente en Udvisning; men den eneste, der er tilbage, er endnu den første af de ledende Mænd i Haderslev Amt.«

Jessen finder, at blandt de kirkelige Bestræbelser vurderes kun Frimenighederne i Rødding og Bovlund og deres Betydning for Danskheden. »Om de to Frimenigheder er der uden Tvivl ikke andet end godt at sige, og Folk, der paa Frastand have set skævt til dem, ville vist faa en bedre Opfattelse af dem ved nærmere Bekendtskab. Der er ganske vist stærk religiøs Interesse og Alvor og en smuk Samfundsand. Deres lokale religiøse Betydning er altsaa uomtvistelig, om end den er begrænset. Grundtvigianismen har saaledes nærmest paavirket Gaardmandsklassen, medens Smaakaarsfolk, hvor de overhovedet ere religiøst vakte, ty andre Steder hen.«

Jessen mener dog, at hvis Prøjerne indfører tysk Gudstjeneste overalt i Nordslesvig, kan Frimenighedssagen faa større Betydning end hidtil. De to Frimenigheder er en god Advarsel over for de tyske Præster, hvis Germaniseringslyster truer med at løbe af med dem.

Men der har ogsaa været danske Præster uden for de grundtvigiske Kredse, hvis Virksomhed er værd at mindes:

»Naar Hjemmetyskeriet i tidligere Tid til Trods for, at Op-
 rørets Traade samledes paa Avgustenburg, ikke kunde finde no-
 gen Indgang paa Als, saa er Grunden hertil ikke mindst den, at
 Øen ogsaa før 1848 for en stor Del havde danske Præster, nogle
 tilhørende gamle Præstefamilier, i hvilke Kaldet gik i Arv fra
 Fader til Søn. Om hele den Indflydelse, som de danske Præster
 før 1864 have øvet, veed Hr. Hansen intet andet at fortælle, end
 at »Præsten Svejstrup, som i 1861 kom til Rødding, fik større
 Indflydelse end nogen anden Præst syd for Kongeaaen«. Dette
 er en af Hr. Hansens raske Paastande. Sandsynligvis har Pastor
 Svejstrup øvet ikke ringe Indflydelse i Røddingegnen, og han
 har vist ogsaa i Aarene omkring 1870 holdt nogle Foredrag læn-
 gere syd paa; men for øvrigt vil hans Navn i Sønderjylland
 næppe være kendt uden for Højskolekredse. Uden i nogen Maa-
 de at ville forklejne Pastor Svejstrups Fortjenester maa man dog
 sige, at mange andre sønderjyske Præster fortjene at nævnes før
 eller jævnsides med ham. Blandt de mange Navne skulle her blot
 anføres: Nansen i Taps, Sodemann i Emmerlev (nu Provst paa
 Bornholm), Karstensen i Broager, de flensborgske Præster; med
 Hensyn til religiøs Paavirkning ganske særlig Leth i Aabenraa, i
 national Henseende fremfor alle andre Mørk Hansen i Felsted.
 Hr. P. Lauridsen skrev for et Par Aar siden nedsættende om
 Pastor Graae i Flensborg, at alt Spor af hans Virksomhed var for-
 svundet, hvorimod Grundtvigianerne havde to Frimenigheder i
 Haderslev Vesteramt. Men naar den danske Kirke i Flensborg
 hver Søndag samler lige saa mange Tilhørere som en af de to
 Frimenigheder og fra 1864 lige til den Dag i Dag er langt tal-
 rigere besøgt end Flensborgs Hovedkirke, Vor Frue Kirke, i hvis
 Sogn den ligger — er det saa ingenting? Naar der i Sankt Nikolaj
 i Flensborg er ganske godt Kirkebesøg, saa skyldes det sandsyn-
 ligvis endnu den talrige Menighed, der samlede sig om Pastor
 Evaldsen, hvem Tyskerne 1864 endog betænkte sig paa at for-
 jage, fordi han var saa afholdt. Naar danske Folk endog gaa til
 Kirke hos Hr. Valentiner i Gammel Haderslev, saa er det sand-
 synligvis en Eftervirkning fra Kofoed Hansens Tid, og ganske af-
 gjort er det, at naar den danske Gudstjeneste i Aabenraa lige fra
 1864 af indtil nu har været ti og tyve Gange saa godt besøgt som

den tyske, saa skyldes dette Pastor Leth, der forstod at samle en stor dansk Menighed i den af de nordslesvigske Købstæder, hvor næst Tønder Hjemmetyskeriet havde størst Raaderum. Den grundtvigianske Forkyndelse er al Ære værd; men at den i en ublandet dansk Egn kunde vinde nogen Indflydelse, er aldeles intet Under. At den ikke har kunnet magte Hjemmetyskeriet, ses bedst fra Vilstrup, det mest tysksindede Sogn i Nordslesvig, hvor der dog før 1864 sad en af de fremragende grundtvigske Præster (Boisen).«

Saa er der den dansk-slesvigske Presse:

»I de Par Linjer, som Forfatteren har ofret den nordslesvigske Presse (S. 25) nævnes som eneste Repræsentant for denne Hr. Gustav Johannsen, ligesom han senere (S. 46), hvor de politiske Domfældelser og Fængselsstraffe omtales, er nævnt som den eneste af de Redaktører, der har siddet i Fængsel paa Grund af Presseforseelser. Dette er skævt. For det første har Hr. Johannsen hverken siddet saa længe i Fængsler eller under saa haarde Vilkaar, som flere af de andre Journalister, idet de politiske Fanger tidligere ikke indespærredes i trange Fængselsceller, men havde nogenlunde rummelige Værelser, til en Tid endog fik egen Kost osv.; men dernæst er det en Misforstaaelse at betragte Hr. Gustav Johannsens Journalistik som en Hovedside af hans Virksomhed. Sin store Betydning har den højtærede Rigsdagsmand for det første ved den overmaade stærke personlige Indflydelse, han i en lang Række af Aar udøvede i Byen Flensborg, dernæst ved den glimrende Oprensning, som den danske Sag fik ved Johannsens Valgsejr i anden Kreds 1881, fremdeles ved de politiske Møder, han afholder, og endelig ved den parlamentariske Dygtighed, han lægger for Dagen i Berlin. Derimod var han kun Redaktør i nogle faa Aar og var da tillige optagen af sine mange Tillidshverv og den dermed følgende Virksomhed. Hr. Hansen burde i hvert Fald have nævnt Hiort Lorenzen, hvis mangeaarige fortjenstlige Virksomhed som Bladleder i Sønderjylland de unge radikale Forfattere synes at have glemt eller aldrig kendt noget til.«

De skarpeste Indvendinger fremsætter Jessen, hvor det drejer sig om det danske Kongehus:

»Det er en mærkelig Foreteelse i et dansk Skrift at se den prøjsiske Monark, den gamle Vilhelm I, lige fra 1864 af omtalt som »Kong Vilhelm« eller »Kongen« (Side 28 endog 10 Gange), medens Kong Christian kun et eneste Sted i Bogen — ved Omtalen af de prøjsiske Kronjuristers Kendelse — nævnes ved Navn, men for øvrigt, hvor det i Fremstillingen er nødvendigt at omtale Hans Majestæt, betegnes som »den danske Konge«. At det københavnske Studentersamfund paa denne Maade udmærker en fremmed Monark, Fædrelandets Sønderlemmer, Sønderjyllands Erobrer, fremfor Landets egen Konge, det er rigtignok et temmelig mærkværdigt Fænomen.

Som bekendt har et af de vigtigste Baand mellem Sønderjylland og Moderlandet siden 1864 været Hengivenheden og Højagtelsen for det danske Kongehus. Kongeparret og dets Børn have ikke kunnet fejre nogen Begivenhed, uden Festglæden har givet Genlyd herovre. Ved Prinsesse Dagmars Bryllup i 1866, ved Kongeparrets Sølvbryllup i 1867, ved Kronprinsens Bryllup 1869 og ved flere Lejligheder er der bleven sendt Gaver og Deputationer. Dette bliver naturligvis fortiet i Hr. Hansens Pièce. Den Trofasthed, hvormed Beboerne paa Vestkysten lige fra Rømø til Tønderegnen hvert Aar den 8. April tænde Bavner paa Højene, saa at man ofte kan tælle 20—30 paa en Gang, samt de dermed i Forbindelse staaende prøjsiske Gendarmrejser og Retssager nævnes lige saa lidt. Danskheden i Sønderjylland er jo efter Bogens Fremstilling en Affødning af den franske Juli-revolution; den bør ikke have noget med kronede Hoveder at bestille.

Det værste Eksempel paa dette Fortiessystem findes dog Side 16. Der er omtalt det store danske Møde, som i 1866 efter de syv og fyrres Hjemkomst fra Berlin holdtes i Haderslev. Paa den Tid kunde man vente, at der vilde blive lagt Hindringer i Vejen, naar man offentligt vilde udbringe et Leve for Kong Christian, og Mødets Ledere var derfor saa diplomatiske at aabne Forsamlingen med et Hurra for den prøjsiske Kong Vilhelm »som den, der ved § 5 i Pragfreden havde givet os Løfte om at komme tilbage til Danmark«. (Saaledes omtrent lød Motivering.) Umiddelbart derpaa udbragtes under stor Jubel et Leve for

»vor tidligere og fremtidige Konge, Hans Majestæt Kong Christian den niende«. Senere var der nok en, der foreslog et Leve for Frederik den syvendes Minde, og det blev selvfølgelig ogsaa godt modtaget. Saa vidt huskes skete dette ved Mødets Slutning. Hvorledes beretter Hr. Hansen nu om dette Møde? Man skulde jo synes, at det her var umuligt at fortie, at Sønderjyderne istemte et Leve for Danmarks Konge. Det skulde synes umuligt; Hr. Hansen generer sig ikke. Efter at have fortalt om det diplomatiske Hurra for Kongen af Prøjsen tilføjer han: »Dernæst udbragtes under Tilslutning et Leve for Frederik den 7'des Minde.« Leveraabet for Kong Christian forties aldeles.«

Vedrørende det sidste Punkt fremkom der dog under Landdagsvalg-Kampagnen i 1896, se sidste Afsnit »H. P. Hanssens Valg til Landdagsmand«, en fyldestgørende Forklaring fra den angrebne.

At Redaktør Jessens og den unge H. P. Hanssens Synspunkter vedrørende Forsvarssagen og Pragfredens Paragraf 5 heller ikke løber parallelt med hinanden, behøver ikke nærmere at paavises. Jessen minder sluttelig om det tidligere fremdragne Ordskifte mellem H. P. Hanssen og Konsul Amorsen i Haderslev, hvorefter ifølge Hanssen den danske Ledelse i Halvfjerdserne skulde have forholdt sig passiv og forsømt de foreliggende nationale Opgaver:

»Det maa indrømmes Hr. Hansen, at mange af de nævnte Fejl ikke skyldes forsætlig Fortielse eller Forvanskning, men Ukundighed. At dette er saa, fremgaar tydeligt af den før omtalte Blottelse, som Hr. Hansen gav sig i en Avisartikel i Marts d. A. Blandt de Opgaver, som efter Hr. Hanssens Mening er bleven forsømte i Halvfjerdserne, var Andragender, Protester og Deputationer i Anledning af de tyske Sprogreskripter. Over for Konsul Amorsen i Haderslev, der havde taget til Orde imod nogle af Hr. Hanssens Forvanskninger i en Artikel i »Illustreret Tidende«, skrev Hr. Hansen meget selvsikkert følgende: »Jeg beder Dem derfor nu om at paavise, hvilke Andragender, Adresser og Deputationer der i Halvfjerdserne har forsøgt at løse de nationale Opgaver med Hensyn til de nævnte Love og Anordninger, naar og til hvem de ere indgivne eller have henvendt sig. En Oplysning derom vilde være et ukendt, men meget værdifuldt Bidrag til Nord-

slesvigs Historie siden 1864« (»Dannevirke« for Tirsdagen den 11. Marts d. A.). Hr. Hansen fik sin Videbegærlighed tilfredsstillet, idet nærværende Blad oplyste, at Ahlmann, Kryger, Provslanddagsmændene P. Skau, H. Lassen og C. Callsen allerede i September 1871 havde indsendt et Andragende til det projsiske Kultusministerium mod Sprogforordningen for samme Aar og derved henvist til offentlige Protester fra over 2000 Nordslesvigere samt Erklæringer fra 175 Kirkeældste —, at alle danske Landdagsvalgmænd (400) i Januar 1876 indsendte et Andragende mod det tyske Retssprog i Landdagen i Berlin —, at Landdagsmand Lassen indsendte en ny Besværing til samme Forsamling i April samme Aar —, og at Junggreen i Maj 1878 tilstillede alle Medlemmer af den tyske Rigsdag et aabent Brev om vor nationale Undertrykkelse. Om alt dette havde Hr. Hansen tilsyneladende ikke nogen Anelse. Det staa heller ikke i hans Bog, og det lader altsaa til, at hans Kendskab til nordslesvigske Forhold i de foregaaende Aar nærmest indskrænker sig til Indholdet af denne.«

For øvrigt, erkender Jessen, »er der i Hr. Hansens Pièce som i det meste af, hvad han skriver, ikke saa lidt, der meget godt kan lade sig læse«. Men naar det er belemret med saa mange Fejltagelser, Misforstaaelser og Fordrejelser, saa bør den maaske give Anledning til, at man fra anden Side giver en Fremstilling af Sønderjyllands nyere Historie, der bedre kan staa for en kritisk Bedømmelse.

Mod Slutningen af sin Pièce stiller H. P. Hanssen det Spørgsmaal, om de danske Sønderjyders Kamp, hvor berettiget den end er, dog ikke vil være fuldstændig haabløs. »Herpaa svarer vi unge Sønderjyder, hvem Fremtiden tilhører, ubetinget Nej!«

Men, spørger han videre, er det ikke et sygeligt Sværmeri at tro paa Sejren under en saa ulige Kamp. »Vi svarer atter helt bestemt Nej! Vi er ikke Sværmere, vi vil netop bort fra den sygelige Sentimentalitet, der har formet vore Forhold saa uheldigt i Halvfjerdserne, og vi bygger vort Haab paa Virkelighedens Grund.«

H. P. Hanssen giver her et godt Billede af sig selv, som han var, da han sidst i Firserne efter endt Uddannelse meldte sig til

Tjeneste i den sønderjyske Nationalitetskamp. Hans Tro paa en sejrrig Udgang af den dansk-tyske Styrkeprøve er nøjagtig den samme, da han skriver sin Pièce, som den var, da han en lille Menneskealder senere holdt sin store Aarsmødetale i Haderslev 1914, kort før den første Verdenskrig udbrød. Men han er ogsaa selvbevidst til det yderste, og han er det først og sidst over for det Slægtled, hvis Skuldre han staar paa. Hvad han selv proklamerer i 1888: »Vi unge Sønderjyder, hvem Fremtiden tilhører«, giver næsten ordret Ekko i den radikale Erik Skrams Anmeldelse af »Sønderjyske Aarbøger« i 1889, hvor han overlegent fejrer det foregaaende Slægtled til Side: »Den unge Slægt i Sønderjylland, den, der skal bestemme Fremtiden.« Og naar den unge H. P. Hanssen taler om »den sygelige Sentimentalitet«, der har raadet i 1870-erne, mens Kampen nu skal føres paa »Virkelighedens Grund«, saa gaar han langt ud over, hvad Ret og Rimelighed kan honorere.

Det hænger igen sammen med, at han føler sig som en ny Tids Repræsentant, mens Jessen, der er bredere i sit Syn paa Udviklingen, er Kontinuitetens Talsmand. Ogsaa her skilles Vandene. Ogsaa heraf maa der nødvendigvis opstaa Modsætninger.

FLENSBORGSK PRESSELIV I 1890-ERNE

Mens man i »Flensborg Avis's« Aargange kan følge, hvad der foregik paa Bladet udadtil op igennem 1890-erne, saa fortæller Arkiverne kun lidt om, hvorledes Forholdene artede sig indadtil, om Atmosfæren bag ved det ydre, om Arbejdsvilkaarene og det Dagligliv paa Redaktionen, som uundgaaeligt maatte blive paavirket heraf. Overlærer Monrad var død i Sommeren 1889. Hans flittige Pen, som vi skylder saa mange førstehaands Oplysninger fra Aarene forud, savnes jævnlige, og Redaktør Jessen selv lagde ingen Vægt paa at efterlade sig Breve og Korrespondancer af nogen Art. Det er da saa heldigt, at en af »Flensborg Avis's« Medarbejdere fra denne Periode, afdøde Redaktør Nis Petersen, Haderslev, naaede at nedskrive nogle Erindringer, der opbevares i Manuskript¹⁾, og som for en Del netop omhandler Tiden i Flensborg, fra Maj 1889 til August 1897, da han fortsatte som dansk Pressemand ved Dagbladet »Modersmaalet« i Haderslev.

N. Petersen var født 1859 i Lerte ved Sommersted. Han havde virket som Underlærer ved det nordslesvigske Skolevæsen fra 1874 til 1887, dels i Grønnebæk og dels i Jels, og havde i dette Tidsrum vundet sin nærmeste foresattes, Sognepræstens Anerkendelse. Derefter søgte han til videre Uddannelse at blive optaget paa Seminariet i Tønder. Men da han ikke kunde opnaa den hertil nødvendige Sundhedsattest, opholdt han sig i Steden for i Vinteren 1887—88 paa Askov Højskole. Da en Kreds af Forældre i Jels Sogn efter dette Ophold ønskede, at han skulde fortsætte som Lærer i Sognet, blev han hindret heri af den kendte Skoleinspektør Stegelmann i Haderslev, der i et Brev paastod, at

N. Petersen »bestandig og i Særdeleshed i den sidste Tid« af sin Lærervirksomhed havde vist et afgjort dansk Sindelag, og sluttede: »For en Lærer her er tysk Sindelag første Betingelse.«

Lærervejen var saaledes lukket for ham, og N. Petersen mente nu, at den eneste Maade, hvorpaa han for Fremtiden kunde gøre sig nyttig i den danske Befolknings Tjeneste, vilde være at blive Pressemand. Heri blev han styrket af en Ven og Slægtning, Gaardejer Autzen i Djernæs ved Haderslev, i hvis Hjem han et Aarstid var Huslærer. Og da der ingen Plads var ledig ved »Dannevirke«, lovede Autzen, der havde været paa Seminariet i Tønder sammen med Redaktør Jessen og ogsaa nogle Aar havde virket som Lærer, at tage med ham til Flensborg for at tilbyde Medarbejderskab ved »Flensborg Avis«.

En Martsdag i 1889 rejste de to saa til Flensborg, for at N. Petersen kunde blive forestillet for Jessen. De tog ind paa Sommers Hotel paa Hjørnet af Skibbroen, og N. Petersen fik her straks et Indtryk af den flensborgske Danskhed:

»Begge Restaurationslokaler var fyldt af kortspillende Skibskaptejner. Sommers Hotel var nemlig i Middagstimen Samlingssted for Flensborgs Skibskaptejner, hvoraf de fleste havde danske Sympatier og kunde tale Dansk. Men Samtalen mellem dem gik paa det flensborgske Plattysk. Hotellet var ogsaa Samlingssted for Byens dansksindede Borgere, der ikke kom i den danske Klub »Borgerforeningen«. Her saas heller ikke sjældent Gustav Johannsen. Ligeledes kunde man træffe kendte Danske fra Als, Sundved og nordfra. Hotelejereren var dansksindet, og der hørtes megen dansk Tale i Hotellet.«

»Flensborg Avis« havde da Kontor i Dampskibsdirektør F. M. Bruhns Ejendom skraat overfor, paa Hjørnet af Nørregaardender og Skibbroen, og efter at Autzen først havde talt med Redaktør Jessen, blev N. Petersen kaldt over paa Kontoret. Men dette første Møde med Jessen svarede ikke just til de Forventninger, han havde gjort sig:

»Jessen gav mig en lang Skildring af Bladvirksomhedens Besværligheder. Livet som Medarbejder ved et Blad er ikke en Dans paa Roser, sagde han. Der er ingen Arbejdsro over en Journalists Arbejde. Bedst som han sidder ved Udarbejdelsen af

en Artikel, bliver han afbrudt af besøgende, Trykkeripersonale, Korrekturlæsning og meget andet. Man bliver idelig forstyrret. Der er altid Uro paa et Bladkontor, og hen mod Redaktionens Slutning er der en nervøs Jagen for at faa alt med i sidste Øjeblik.

Jessen skildrede Arbejdet ved et Dagblad i saa mørke Farver, at mangen en, der havde hørt ham, vilde være vejet tilbage for at give sig i Lag med dette Arbejde. Jeg, der hidtil intet havde kendt til Journalistik, havde troet — hvad for øvrigt mange skrivelystne unge Mennesker tror den Dag i Dag —, at Arbejdet ved en Avis var, at man ligesom en Forfatter eller Videnskabsmand kunde sætte sig hen og skrive om de Emner, der interesserede en.«

Nu fik han altsaa noget andet at vide. Resultatet af Forhandlingerne blev dog, at han skulde komme til Flensborg den 1. Maj 1889 og være paa Prøve en Maaned. Hvis Lysten til Bladarbejdet saa var der endnu, kunde der træffes ny Aftale.

»Den 1. Maj 1889 rejste jeg til Flensborg, og om Eftermiddagen holdt jeg saa min Indtræden paa »Flensborg Avis's« Kontor. Jeg kom omtrent samtidig med sidste Aftenpost, og paa det Tidspunkt var der meget travlt paa Kontoret, da »Flensborg Avis« var Morgenblad. Aviser skulde gennemses i flyvende Fart for at se, om der var noget vigtigt, der skulde med. Breve med stedlige Nyheder skulde læses og rettes, og Telegrammer ankom. Dengang havde man endnu ikke Telefon.

Paa Kontoret var alle samlede. Jessen sad midt for et stort Bord. Lige over for ham sad hans Svoger R. P. Rossen, senere Bankdirektør i Tønder, dengang Redaktør af »Flensborg Avis's« udenrigspolitiske Artikler (»Verdens Gang«). Desuden var der Bogholder Vrang, en ung Mand ved Navn Hansen, der kort efter rejste til Avstralien, og lidt senere kom der en ældre Dame, Frøken Hansen, der mellem Klokken 7 og 9 læste Korrektur. De tre sidstnævnte sad ved et langt smalt Bord, hvor der var kneben Plads til fire Personer. Der fik jeg ogsaa min Siddeplads, men jeg stod for det meste ved en Pult. Pladsforholdene ved »Flensborg Avis« var dengang meget indskrænkede, kun 1 — eet — Kontor til 5—6 Mand, og her var baade Redaktion og Ekspedi-

tion. Aaret efter fik vi dobbelt saa megen Plads, idet vi fik hele Lejligheden i Stueetagen.

Min første store Oplevelse under mit Ophold i Flensborg fandt Sted den 25. Maj 1889. Det var lige ved Middagstid. Jessen var gaaet hjem for at spise Frokost. Pludselig aabnedes Kontorets Dør, og ind traadte Politikommissær Lafrentz, en ældre, høj og barsk Mand, der i sin Ungdom havde været Underofficer i den danske Hær. Men efter 1864 var han traadt ind i det prøjsiske Politi og havde tjent sig op til Politikommissær. Han nærede et dybt Had til Danskheden i Flensborg og i Særdeleshed til de Personer, der var ved »Flensborg Avis«.

Politikommissæren lagde sin Haand paa Vrangs Skulder, erklærede ham for Arrestant og bød ham paa staaende Fod følge med til Domhuset, hvor Statsadvokaturen havde Kontor. Her blev der holdt et kort Forhør over Vrang af første Statsadvokat Schwarz, og derefter blev han ført over i Landsretsfængslet.

Samtidig med at Vrang blev arresteret paa Kontoret, blev Jessen anholdt i sit Hjem, medens han sad ved Bordet. Ogsaa han blev indsat i Landsretsfængslet.«

Det første Aar ved »Flensborg Avis« blev i det hele taget meget oprivende og anstrengende for den nye Medarbejder. Der var idelig Retssager, og hen imod Aarets Slutning tiltraadte Redaktør Jessen og Vrang længere Fængselsstraffe. Rossen maatte overtage Jessens Arbejde, og N. Petersen, der endnu var uøvet, fik tildelt en Del af Vrangs Arbejdsomraade. Nyaarsaften 1889 sad han saaledes, fortæller han, ganske ene paa Kontoret for at indføre de nye Abonnenter, over hvilke Listerne fra Postvæsnets var kommen om Eftermiddagen.

Siden 1. Oktober var den yngste Medarbejder, Hansen, ogsaa borte. Fru Jessen kom hver Dag paa Kontoret, men hendes Hjælp var begrænset.

N. Petersens Løn fastsattes til en Begyndelse til 60 Mark maa-nedlig, senere steg den til 75 Mark. De økonomiske Forhold ved Bladet var i Halvfemserne bleven meget anspændt igen. De ved-varende Retssager, der resulterede i Bøder eller Fængselsstraffe, tog haardt paa Bladets Kasse, og Lønningerne maatte indrettes derefter.

»Naar Lørdagen kom, og Sætter- og Trykkeripersonale skulde have deres Løn, maatte Rossen ikke saa sjældent hen til gode Venner og Bekendte for at laane Penge til Udbetaling. Selv jeg maatte et Par Gange laane Bladet et halvt Hundrede Mark, og dog var min Løn alt andet end rigelig. De første fire Maaneder fik jeg som nævnt 60 Mark maanedlig, saa jeg for at betale Kost og Husleje maatte spæde til af min egen lille sammensparede Kapital. Tid til Adspredelser var der ikke. Arbejdet paa Kontoret tog al min Tid. Naar Kontorarbejdet var sluttet om Aftenen mellem 10 og 11, undertiden først Klokken 11, var jeg dødtræt og gik i Seng. Den første Maaned havde jeg boet paa Sommers Hotel. Da havde Bladet betalt mit Ophold med 100 Mark — det var en Slags Prøvemaaned —, men nu, da jeg fik fast Løn, havde jeg ikke Raad til at bo hos Sommer, men maatte finde et billigere Logi.«

Trykkeriet, skriver N. Petersen, var gammelt og tarveligt.

»Dengang havde man hverken Sættemaskiner eller Hurtig- eller Rotationspresse. Det havde til Huse i en gammel Bagbygning, med Smedeværksted nedenunder. Fra Kontoret maatte man gaa gennem en lang, smal og snavset Gaard for at komme op i Trykkeriet. Disse Lokaler var mørke og lavloftede, saa der om Vinteren skulde arbejdes ved kunstig Belysning hele Dagen, og det var daarligt brændende Petroleumslamper. Trykkerimaskinerne blev trukket med Haandkraft, to Mand skiftedes til at dreje det store Svinghjul. Senere fik Bladet en Gasmotor, der undertiden strejkede. Saa maatte der Bud efter et Par »Brosjovere« til at trække. Det var især galt om Efteraaret og om Vinteren, naar Højvande stoppede for Tilførslen fra Hovedgasledningen. Motoren kunde saa først bringes i Gang, naar Vandet var faldet og Hovedrøret pumpet rent igen. Højvandet kunde ogsaa spærre Adgangen mellem Trykkeriet og Kontoret, saa maatte vi om ad et Par Gader og en Gennemgang, der fra Trykkeriet førte op til Storegade. Denne Ulempe blev dog afhjulpen, da Firmaet Kohlmann og Seeger gav Lov til, at vi maatte anbringe en Dør ud til deres Gaard. Men et Par Gange var ogsaa denne Vej spærret af Højvande, saa vi maatte ud af et Vindue til Nabogaarden.«

Mens N. Petersen kun har Lovord tilovers for Redaktør Ros-

sen, hvem han berømmer som et rigtigt Arbejdsmandsmand, der kunde overkomme en Mængde, dertil rolig og besindig, saa er han ikke uden Kritik over for Redaktør Jessen, som han først efterhaanden lærte at sætte Pris paa, da han »opdagede hans varme Hjertelag og hans store Evner som Modersmaalets og den danske Sags Forkæmper paa den vanskelige yderste Forpost«.

»Redaktør Jessen«, siger N. Petersen, »bestilte ikke saa meget ved det almindelige Avisarbejde. Han skrev sine ledende Artikler, som en eller flere af os skulde læse igennem, før de gik i Trykkeriet, for at der ikke skulde være strafbare Fornærmelser i dem. Det var i den første Tid meget besværligt for mig at læse hans ingenlunde korte Ledere. Jessen skrev nemlig en meget utydelig Haandskrift med mange Udstregninger og Indføjelser, saa det var svært at finde ud af dem. Heller ikke Sætterne havde let ved at læse Jessens Skrift, hvorfor hans Artikler vrimlede af Trykfejl, og der skulde sædvanligvis læses Korrektur flere Gange paa hans Ledere og de korte, pikante og interessante Petitartikler. Og saa var der endda ofte Fejl i dem, naar han ikke selv kom til at læse sidste Korrektur. Desuden var det i de første Aar heller ikke let for mig at paavise mulige strafbare Ting i Jessens Manuskripter. Jeg var jo ukyndig i den præjssiske Presselovs Krinkelkroge, og Statsadvokaten og Domstolene — især ved Flensborg Landsret — var meget hittepaasomme til at finde Fornærmelser i Jessens Artikler. De kunde finde noget, hvor ingen andre Jurister vilde have fundet noget krænkende.«

Her bør indføjes, at i Virkeligheden havde Redaktør Jessen en meget regelmæssig og let læselig Haandskrift. Hans Breve kunde læses af enhver, mens Manuskripterne til hans Artikler, naar der var foretaget Rettelser under Udarbejdelsen, undertiden blev mindre let tilgængelige.

»Arbejdet paa Kontoret«, fortsætter N. Petersen, »begyndte regelmæssigt Klokkeren 8 og varede til Klokkeren 1 Middag, derefter fra 3 Eftermiddag til Ellevetiden om Aftenen.

Engang fandt Jessen paa at lave en Morgen- og en Aftenudgave af Bladet, da varede Arbejdet til 2—3 om Natten. Heldigvis varede denne Ordning kun kort. Nattearbejdet tog saa stærkt

baade paa Redaktions- og Trykkeripersonalet, at man næsten ikke kunde hænge sammen. Pengeforholdene var saa vanskelige, at der ikke var Raad til at holde Personale til baade Dag- og Nat-tjeneste. Da Fremstillingsomkostningerne var betydelig større, og Bladets Læsere heller ikke var tilfreds med at faa Bladet to Gange om Dagen i et mindre Format, holdt Jessen op med dette Eksperiment. [Forsøget skyldtes ændret Postbesørgelse og blev efter opnaaet Overenskomst med Postvæsnet hurtigt afblæst.]

Frierer var der dengang ikke noget, der hed. I de otte Aar, jeg var ved »Flensborg Avis«, og som var fyldt med Arbejde og nervepirrende Tildragelser, havde jeg ikke fri en hel Uge ad Gangen. Jeg havde kun fri to eller fire Dage et Par Gange, nemlig da jeg holdt Bryllup og senere sammen med min Hustru besøgte hendes Slægt i Jels.

Mit Arbejde i de første Maaneder bestod mest i at læse Korrektur og [besørge] Oversættelser fra Tysk. Jessen var meget nøjeregnende med Korrekturen, en Bogstavfejl kunde faa ham til at flyve i Flint — »at slaa Ild« kaldte Vrang det. Jessen hævdede bestandig, at et Blads Godhed og Fornemhed kunde ikke mindst ses deraf, at Sproget var uden Fejl og saa rent dansk som muligt. Fremmedord burde helst helt undgaas. Jessen holdt overmaade strengt paa, at Sproget i »Flensborg Avis« var smukt og godt Dansk. De københavnske Blades mange Fremmedord kritiserede Jessen skarpt, og han fortalte engang, at »Dannevirke« i Haderslev havde mistet Holdere i de oplyste Kredse, fordi det havde saa mange Korrekturfejl.«

Redaktør Jessens Helbred led i disse Aar meget under de stadige Forfølgelser, han var udsat for, og hans Sindstilstand kunde ikke undgaa at blive paavirket heraf. Ved Landsretten i Flensborg, hvor de fleste politiske Retssager kom til Behandling, og hvor N. Petersen en Tid var Referent til »Flensborg Avis«, var Stemningen altid paa Forhaand Jessen imod. Den bidske Landsretsdirektør Macco var især yderst danskfjendtlig og vilde helst have, at Folk, der mødte i Retten, skulde tale Tysk, hvad enten de kunde eller ej.

»Som Statsadvokater virkede første Statsadvokat Schwarz, vistnok en retsindig Mand, men hans Hverv var jo at optræde

skarpt. Den anden Statsadvokat Prah, en Provstesøn fra Haderslev og udgaet af en kendt slesvig-holstensksindet Præsteslægt, var meget danskfjendtlig. Retsskriver var enten en Referendar eller Landsretssekretær Nielsen, der ogsaa optraadte som een Gang for alle edfæstet Tolk, naar der var nogen for Retten, der ikke kunde Tysk. Nielsen var Nordslesviger, en ganske godmodig Mand, der nok holdt af et stort Glas. Den værdige Landsrets Dommere havde for Resten alle Ord for ikke at foragte »de vaade Varer«, hvad deres Ansigter ogsaa bar Vidne om . . .

Ved Landsretten var der ansat et gammelt Bud, der hed Wolff og havde tjent i den slesvig-holstenske Armé. Han kunde tale Dansk, men han vovede ikke at tale andet end Tysk med mig. For øvrigt turde han slet ikke tale med mig, naar hans foresatte var i Nærheden, og det var ham forbudt at give mig nogen som helst Oplysninger. »Flensborg Avis« skulde boykottes paa alle Maader. Det tyske Blad »Flensburger Nachrichten's« Referent Frölich havde i Landsrettens Forhandlingssal faaet Lov til at anbringe en Pult. »Flensborg Avis's« Referent fik Afslag paa sit Andragende om at faa en Pult. Med Wolff blev jeg efterhaanden helt gode Venner, naar ingen saa os. Engang imellem kunde han fortælle mig, at Forhandlingen vilde blive spændende, og en Dag betroede han mig, at der var indledt Straffeundersøgelse mod Frölich for Mened, og at det saa meget betænkeligt ud for »Flensburger Nachrichten's« Medarbejder. Sagen blev dog standset af politiske Hensyn og for at undgaa Skandale.«

Som Forsvarer, naar Redaktør Jessen stod som anklaget for Landsretten, optraadte for det meste Justitsraad Ebsen, der var dansksindet og en af Danskhedens Støtter i Flensborg. Derfor var han heller ikke velset af den prøjsiske Dommer- og Embedsstand i Byen.

Som et Eksempel paa visse Tyskeres Adfærd over for Redaktør Jessen i de Aar oprisker N. Petersen følgende lille Tildragelse:

»Jessen havde paa sin skarpe og vittige Maade i et Par Artikler kritiseret baade Teksten og Melodien til den slesvig-holstenske Kampsang »Schleswig-Holstein meerumschlungen«. Dette havde irriteret Prøjserne og Slesvig-Holstenerne. Men da de ikke evnede at give ham Svar i Byens tyske Blade, de havde ingen Skriben-

ter, der kunde hamle op med Jessen, saa fandt de paa noget andet. En Formiddag mødte der et Orkester paa tyve Mand ude paa Pladsen foran »Flensborg Avis's« Kontor, og en hel Time spillede de Melodien til »Schleswig-Holstein«, kun afbrudt, naar de skulde trække Vejret. Begivenheden vakte ikke videre Opsigt. Politiet lod sig ikke se, denne Musik kom ikke ind under Begrebet »Grober Unfug«. Det morsomste ved hele Begivenheden var imidlertid, at Jessen, hvem »Opmærksomheden« var tiltænkt, slet ikke var paa Kontoret den Dag, saa han gik glip af »Fornøjelsen«.

Men ogsaa inden for de danske Rækker kunde det komme til ubehagelige Foreteelser.

»Nordslesvigs ansete og forgudede Rigsdagsmand Gustav Johannsen talte delvis Plattysk i sit Hjem, idet hans gamle Moder, der var fra Sydslesvig, ikke kunde andet Sprog end det sydslesvigske Plattysk, og naar han kom sammen paa Restaurationer med sine Venner — og det gjorde han ofte —, var det flensborgske Tysk Samtalesproget.

Gustav Johannsen havde for Resten i de Aar nogle ejendommelige Venner. Han var Formand for »Sparekassen for Flensborg og Omegn«, et dansk Pengeinstitut, hvor de fleste Bestyrelsesmedlemmer var danske Landboere fra Flensborgs nærmeste Omegn, deriblandt den kendte Gaardejer Budach fra Prinsensgaard syd for Byen. Kasserer ved Sparekassen var en tidligere Danselærer Schmidt, der havde været dansk Underofficer. Denne Mand havde især indyndet sig hos Gustav Johannsen, og han skaltede og valtede temmelig egenraadig med Midlerne. I 1893 maatte han imidlertid nedlægge sin Bestilling og skyndsomst forlade Byen. Ved en Revision viste der sig at være Kasseangel, og desuden var der gjort Forsøg paa at stikke Ild paa Regnskabsbøgerne. Skandalen blev dysset ned uden Rettens Indskriden. Men Gustav Johannsen tog sig det meget nær, at hans Ven havde afsløret sig som Bedrager.

I Byen fandtes endnu to Bestyrelsesmedlemmer, der var Gustav Johannsens og Schmidts intime Venner, nemlig en Fjerhandler Christensen, en født Nørrejylland, og en Blikkenslager Pohl, født i Sydslesvig og tysktalende, men meget dansksindet. Hver Dag,

naar Sparekassen var aaben — saa vidt jeg husker to Gange om Ugen — kom disse fire Mænd ned i Værtshuset »Vinkelen«, en gammel Skipperbeværtning, der laa i Hjørnet mellem »Flensborg Avis's« daværende Kontor og Skibbrogade, men nu er forsvunden. Dette Hus ejedes af Søstrene Albrechtsen, hvis Fader havde haft Beværtning. Beværtningstilladelsen var efter Faderens Død inddraget, men de to Søstre holdt en Slags Smugkro for gode Venner og Bekendte. Gustav Johannsen og hans Fæller blev altid bænkedede i den bedste Stue, der blev spist Aftensmad, drukket Toddyer og spillet Kort, og Humøret var gerne højt. Efter Skandalen med Kasserer Schmidt holdt disse Sammenkomster op.«

Overborgmester Toosbüy, født i Egernførde, før Krigen 1864 ansat i det slesvigske Ministerium i København og ikke danskfjendtlig, samt Gustav Johannsen var dengang Flensborgs mest kendte og afholdte Borgere.

»Naar Gustav Johannsen, som i Halvfemserne var i sin bedste Kraft, gik igennem Gaderne, særlig Nystaden, Nørregade, Storegade eller Skibbroen, kunde han næsten gaa med Hatten i Haanden hele Tiden. Alle Samfundslag hilste paa ham, og han hilste altid muntert igen, lige venligt til alle, med en stor Svingning af sin graa Filthat og et muntert Smil og Blink i de ualmindelig klare Øjne.«

Men trods den Folkeyndest, Gustav Johannsen nød, havde Arbejdernes Flertal ved de sidste Rigsdagsvalg svigtet ham. Han var trængt ud af de tilflyttede tyske Social-Demokrater.

»Saa vidt jeg kan skønne, gjorde Gustav Johannsen heller ikke noget for at tilbagevinde den tabte Stilling blandt Arbejderne. I de otte Aar, jeg var i Flensborg, holdt han ikke et eneste offentligt Møde i Flensborg By. Myndighederne lagde ham nu ogsaa Hindringer i Vejen for offentlige Agitationsmøder. I øvrigt blev Social-Demokraterne lige saa skarpt bekæmpede som Danskerne. Desuden var han bleven de dansksindede Nordslesvigeres Repræsentant, baade i den tyske Rigsdag og den prøjsiske Landdag. Han havde nok at gøre med at varetage de danske Nordslesvigeres politiske Interesser, og derved forsømtes Flensborgs og de sydligere Danskeres.«

Og selv om Redaktør Jessen tit i sit Blad udtalte sig meget arbejdsvenligt, formaede heller ikke han at udrette noget for at vinde Arbejderne tilbage:

»Til Jessens Undskyldning skal dog siges, at han havde nok at gøre med at arbejde sit Blad frem, hvad der omsider efter mange Vanskeligheder lykkedes ham. Og desuden hindrede de lange Fængselsophold ham ogsaa i at virke, som han vilde eller kunde.«

Hvad Gustav Johannsen havde tabt i Flensborg, indvandt han imidlertid til Rigelighed i Nordslesvig. Han var i sjælden Grad en oratorisk Begavelse:

»Men der gik ikke nogen Traad gennem hans Foredrag, der for største Delen fødtes af Stemningen mellem ham og Tilhørerne. Derfor tog de sig heller ikke ud paa Tryk, de skulde høres; man skulde se Manden for sig og være med i Stemningen, der prægede Møderne. Det var nationalt opløftende at være med til Gustav Johannsens Vælgermøder. Dog var der en Hage ved disse Møder, idet det paafølgende Samvær undertiden udartede til Drikkelag, da Møderne blev afholdt i Kroerne. Dengang havde man ikke Forsamlingshuse . . .

Jeg husker saaledes et Møde i Kroen »Kløveres« i Hellevad, hvor det gik meget lystigt til blandt nogle Mænd der fra Egnen. Den nydte Spiritus havde ordentlig sat Stemningen op, der blev sunget, talt og skaalet i en Uendelighed. Midtpunktet for Begejstringen var Gustav Johannsen og hans Virksomhed. Han var den Aften rigtig i sit Es, fortalte Anekdoter paa Tyskernes Bekostning, skaalede med alle i Forsamlingen og blev populær i allerhøjeste Grad. Han var rigtig en Mand efter Folkets Hjerte.«

Det er ikke svært at se, at her savnedes der Berøringspunkter mellem den frodige og vidtfavnende Gustav Johannsen og den mere spartanske Jessen.

Hvad der ellers var de to imellem, siger N. Petersen, veed jeg ikke:

»Der var en stille Kulde mellem de hver paa sin Vis saa betydelige Mænd. Jeg er tilbøjelig til at tro, at Gustav Johannsen var noget skinsyg paa Jessen over det Held, han havde haft til at oparbejde »Flensborg Avis«, som dengang havde tre Gange saa mange Holdere, som da Gustav Johannsen fratraadte. Jo-

hanssen var heller ikke helt enig med Jessen om den nationale Kampmaade, og Jessen var paa sin Side heller ikke tilfreds med Gustav Johannsens Arbejde. Han syntes, det manglede Alvor og Energi.

Med de to gamle danske Flensborgere Plaetner og Bogtrykker Thillerup kunde Jessen heller ikke. Plaetner kom aldrig paa Kontoret og undgik helt Jessen, som vistnok engang havde krænket ham. Jessen kunde let komme til at krænke nogen ved sine skarpe Udtalelser, uden at han vilde det.

[Saa vidt vides, havde Jessen bebrejdet Plaetner, at denne lod et af ham oprettet Alderdomshjem faa tysk Indskrift.]

Jessen repræsenterede dengang Ungdommen, der vilde sætte mere Skub i Arbejdet for Danskheden, og det kunde de gamle danske Flensborgere ikke rigtig være med til. De sad og hyggede sig roligt i deres egen Danskhed og saa ikke, at Ungdommen i Flensborg var i Færd med at glide over til Tyskerne, der havde alle Hjælpemidler paa deres Side: Kirken, Skolen og Foreningslivet.«

Allerede i 1893 havde Udgiveren af »Modersmaalet«, Axel Sabroe, Haderslev, henvendt sig til N. Petersen for at faa ham til at overtage Redaktionen af Bladet. N. Petersen raadførte sig med Redaktør Jessen om Sagen, og denne indhentede igen Oplysninger fra Haderslev, hvorefter Tanken blev skrinlagt. I 1897 modtog N. Petersen en ny Opfordring fra Sabroe, og da endte Forhandlingerne positivt. Det paafølgende Aar var der Tale om, at Sabroe vilde sælge Bladet. Atter søgte N. Petersen Raad hos Jessen, og denne svarede i Brev af 17. Marts 1898 bl. andet:

»Jeg giver Dem fuldstændig Ret i, at De ikke bør købe »Modersmaalet«, ikke engang om De kunde faa Bladet til en rimelig Pris. Men hvis det skal koste 45—50.000 Mark, vilde De være ulykkelig med det. Det højeste, et Blad under vore Forhold maa koste, er 10 Mark pr. Abonnent. Lad nu »Modersmaalet« højt regnet have 1400 Abonnenter, saa bør det ikke koste mere end 14.000 Mark, hertil kommer Trykkeriet, der maaske er henved 10.000 Mark værd. Om man kan give noget ekstra for Trykkeriforretningen som Forretning, bliver et Spørgsmaal, meget tør det ikke være. »Hejmdal« med Trykkeri kostede i alt 27.000 Mark,

og det var 10.000 for meget. Et Blad maa under vore Forhold forrente Købekapitalen med 10 Procent.«

Derimod vilde Redaktør Jessen ikke fraraade, at N. Petersen eventuelt købte Bladet sammen med senere Redaktør A. Lebeck, hvis det kunde faas for en passende Pris:

»Det er næsten rimeligt, at den, der faar »Modersmaalet«, med Tiden ogsaa faar »Dannevirke«, og saa er De ovenpaa.«

Det var det, der skete nogle Aar senere, og her havde Jessen altsaa set rigtigt. Imidlertid blev Handelen ikke til noget. N. Petersen fortsatte som Redaktør af »Modersmaalet« og blev under skiftende Forhold ved Bladet i 26 Aar. Om Afskeden med »Flensborg Avis« i 1897 læses i hans Erindringer:

»Den 1. Avgust forlod jeg saa Flensborg. Aftenen før gjorde Jessen et lille Afskedsgilde for mig i »Gnomenkeller«. Men jeg var trist i Sind over at skulle forlade Stedet for min otteaarige Virksomhed, skønt Arbejdet ofte havde været under trange økonomiske og nationale Kaar. Nu var imidlertid de mørke Timer glemt og kun de lyse Minder tilbage, og det var, som jeg anede de Skuffelser, jeg skulde faa i Haderslev.

Med Morgentoget tog jeg med min Familie fra Flensborg. Jeg havde købt Billetter til tredje Klasse, og vi var kommen ind i Toget, da Jessen og hele Kontorpersonalet kom for at sige Farvel. Da Jessen saa, at vi sad i en tredje Klasses Kupé, sendte han Vrang, som var Bladets Kasserer og Bogholder, hen at faa Billetterne byttet med anden Klasses. »Vi skulde ikke komme til Haderslev som tredje Klasse Passagerer, men komme standsmaessigt«, sagde Jessen. Kort efter gik Toget, min Journalisttid i Flensborg var endt.

Det var mig en Glæde, at jeg i de otte Aar havde vundet Jessens Paaskønnelse. I et Brev, han sendte mig en fjorten Dage senere, dateret Flensborg den 18. Avgust 1897, skriver han bl. andet:

»Saa vidt jeg kan skønne, har De begyndt Arbejdet ved »Modersmaalet« paa den mest praktiske Maade. Bladet saa straks livligere og friskere ud; men De har foreløbig holdt Dem til mest at gøre et godt Udvalg. Naar De efterhaanden bliver mere fast i Sadlen, og Arbejdet flyder lettere, kan De ogsaa skrive noget

selvstændigt om Emner, som De er fuldt paa det rene med. Der er nemlig ved at skrive, som ved at tale, den Hemmelighed, at man skal sige noget, naar man har »noget at skulle have sagt«. Der er mange, som taler og skriver, naar de intet har paa Hjerte, og saa kommer det tomme Væv.

Og nu, kære Hr. Petersen, tak for al den Tid, De har været her, og tak for al Velvilje og Hengivenhed for »Flensborg Avis«. De har baaret over med, at jeg ikke altid var hensynsfuld; men De veed selv godt, at ens Velvære og Godmodighed ikke tager til, naar man sidder i Fængsel, og det har De vel taget som Undskyldning. Nu vil jeg haabe, at det maa gaa Dem og Deres Familie rigtig godt, at De maa tage Tingene saa let som muligt, hvad der ogsaa vil være gavnligt for Deres Helbred, og at De maa have Glæde af Deres Gerning.«

Brevet slutter med Hilsen fra Fru Jessen, Jessen og fra »alle paa Kontoret«.

At Jessen paaskønnede mit Arbejde ved »Flensborg Avis«, viste han ogsaa ved til Julen 1897 at sende mig en Vinkande af Krystal med Sølvlaag og en venlig Julehilsen.«

BAG FÆNGSELSMURE

De Fængselsstraffe, sønderjyske Presse-mænd, og blandt dem i første Række Redaktør Jessen, maatte afsone under Fremmedherredømmet, kan, sammenlignet med, hvad Mennesker i vore Dage har maattet opleve i nazistiske eller kommunistiske Koncentrationslejre, synes lidet opsigtvækkende. Men hver Tid har sin egen Maalestok. Set med Datidens Øjne var de, naar undtages de Fæstningsophold, der hurtigt gik af Mode, haarde Hjem-søgelser for dem, det gik ud over. De var det saa meget mere, som de paa-staaede Forseelser og de Domme, der blev afsagt, ikke stod i et blot nogenlunde taaleligt Forhold til hinanden. Der er Gang paa Gang, selv om der tages vidt-gaaende Hensyn til den hos de prøjsiske Domstole indgroede avtoritære Tænkemaade, Tale om de rene Justitsmord. Der forelaa, omend ikke paa Papiret, saa i Praksis, to Slags Ret og to Slags Ytringsfrihed paa sønderjysk Omraade, en for den danske Presse og en for den tyske. Kun hvor en Pressesag naaede op til den højeste tyske Domstol, Rigsretten i Leipzig, hvis Virkefelt dog var begrænset til Overvaagelse af, at de udfærdigede Domme ikke frembød Formfejl, kunde der lejlighedsvis opnaas Kendelser, som afveg fra de gængse.

Nu veed enhver, der har maattet tilbringe længere Tid alene bag laasede Celledøre, at Savnet af den normale Bevægelsesfrihed, det tilvante Arbejde og Samlivet med de nærmeste, kan tære paa den indespærredes Modstandskraft. Det har ikke været anderledes for Redaktør Jessen end for andre sønderjyske Presse-mænd, der fik de prøjsiske Domstoles Uforsonlighed at føle. Naar dertil kom, at han gennem en længere Aarrække var tynget af økonomiske Bekymringer for »Flensborg Avis« og en Over-

gang i særlig Grad for det nystartede danske, men paa Tysk skrevne »Flensburger Zeitung«, samtidig med at han daarligt taalte Fængselsmaden, saa har man Baggrunden for de paa det sidste ret ufuldstændige Fængselsdagsbøger, faa i Tallet, som Jessen i Form af Breve til sin Hustru skrev i snart fra Dag til Dag, undertiden med Timers Mellemrum, og hvor han fik Afløb for tyngende Tanker, smaa Glæder og mere eller mindre tilfældige Iagttagelser.

Et Fængsel er en Lilleverden, hvor Smaatingene let truer med at tage Overhaand, og hvor Vejret, en passende Temperatur i Cellen og en god Nattesøvn faar en Betydningsfuldhed langt ud over, hvad der ellers tillægges dem. Tanker kommer og gaar, mørke og lyse imellem hinanden, som Skyer og Solstrejf skifter over et dansk Landskab. Nu og da kan et øjeblikkeligt Mismod gøre Dagen mere graa, end den plejer at være. Til Gengæld er der Timer, da Jessen med lysende Klarhed ser den Opgave, der er lagt hen til ham, og som netop han er udset til at løse. En gammel »Flensborg Avis«, der er brugt som Indpakkingspapir, virker nedslaaende eller opmuntrende, alt eftersom Indholdet skønnes utilfredsstillende eller det modsatte. Faar han daarlige Nyheder hjemmefra, kan han forbigaaende blive ubillig over for sine Medarbejdere og føler sig bittert afmægtig, fordi han er udelukket fra at faa det, der er kommen i Ulave, til at glide igen. Men en Smule Omtanke hos de hjemmeværende, et vel udført Stykke Arbejde udløser straks taknemmelige Følelser, saa han maa bebrejde sig selv, at han har været for hurtig til at øve Kritik over for de paagældende. De indre sønderjyske Stridigheder kommer han i sine Dagbøger saa godt som aldrig ind paa. Dem møder man i de Boganmeldelser, der naar frem.

Redaktør Jessen læste meget under sine Fængselsophold, skærpede sin Viden, øgede sine Sprogkundskaber og tumlede med Ideer, der dukkede op under Læsningen, eller naar han om Natten laa og ikke kunde sove. Og det var ikke udelukkende det nationale, der optog ham. Jessen var i meget en udpræget Humanist. Det rent menneskelige havde altid hans store Interesse, og det var ham meget om at gøre, at den sønderjyske Ungdom kom til at leve et rigt og lykkeligt Ungdomsliv. Ordet ædel

forekommer jævnligt i det i Fængselsdagbøgerne nedskrevne. Betegnelsen en ædel Personlighed er for Jessen den højeste Anerkendelse, han kan yde nogen. Et ædelt Menneskeliv, det var, hvad han ønskede for sig selv og den opvoksende Slægt. Han havde bl. andet Planer om at skrive en Levelære for de unge, som kunde hjælpe dem til at opnaa en legemligt og sjæleligt sund Udvikling. Men ud over Planlæggelsen kom han ikke. Dertil havde han, som han selv indrømmede, for mange Jern i Ilden. Og var han først uden for Fængselsmurene igen, saa var det andre Krav, der stillede til ham.

De følgende Uddrag af Jessens Fængselsdagbøger vil, med skyldig Hensyntagen til Privatlivets Særeje, give et Indblik i, hvad der bevægede sig i hans Sind, naar Tankerne pressede paa, og han ikke havde nogen at udveksle Meninger med eller blot give dem videre til. Den Retskrivning, han nu for det meste anvendte i privat Korrespondance, er bibeholdt. Stilistisk har Jessen ikke lagt Vægt paa at gøre noget ud af Dagbøgerne. Nedskrivningen er tit skødesløs. Det er han ogsaa selv paa det rene med, naar han et Sted siger, at Bogen vel nok kan læses »til trods for det brede og stundom udtværede samt omstændelige i den«.

Den 8. November 1887²⁾ er Jessen bleven vejjet. Han noterer, at han sidste Sommer i København vejede 152 Pund, ved Ankomsten til Glückstadt efter fire Dages Fængsel i Flensborg 149 Pund og nu, efter tre Ugers Ophold i Fængslet i Glückstadt 139 Pund.

Paa et løsrevet Blad uden Dato, sandsynligvis ogsaa fra November 1887, da han har faaet et Nummer af »Flensborg Avis« i Hænde, som var brugt til Indpakning af nogle Bøger, læses:

»Det er mat og tørt, der er desværre længe til, jeg kommer hjem og kan faa sat fart i det; blot ikke en stor del af de kongerigske abonnenter falder fra i mellemtiden. Desuden så det noget trøstesløst ud med kundgørelser, særlig de små, der ere dem, som giver et blad præg som en befolknings organ. Det slog mig, hvor vanskelig en opgave jeg dog har, hvor meget der må udrettes, når det skal holde sig, og når vi derved skulle holde denne yderst vigtige post i Flensborg; det gælder hele det danske Sønderjylland.«

Af et løsrevet Blad, antagelig fra sidste Halvdel af November 1887:

»Når jeg tænker på den lange indespærring, så skulde det hjælpe noget, at jeg kan benytte den lange tid til at udvide og befæste mine kundskaber ved roligt og sindigt arbejde. Men dette ligger ikke for mig. Som sædvanlig har jeg for mange jærn i ilden. Jeg vil blive en mester i fransk ved at læse og nøjagtig forstå og kunne oversætte hvert ord i en mængde bøger og ved at lære en nogle hundrede sider stor ordsamling udenad (jeg står nu lige ved side 60), jeg vil på lignende måde befæste mig i engelsk, desuden en del i historie. Fremdeles vilde jeg helst skrive en fin videnskabelig dansk sproglære, en lille bog om udtalen i dansk, en lille lærebog i fransk for begyndere (måske under titlen »Mundsmag af Fransk«, 64 timer) og helst en anden udførligere, en lignende i engelsk og maaske tysk samt en i dansk for tysktalende, så ordsamlinger i fransk, engelsk, tysk og dansk under navn af 2000 franske ord, 2000 engelske ord m. m., endelig en hel del artikler og udkast til senere optagelse i bladet, foruden hvad jeg skriver til søndagsbladet.«

Af et løsrevet Blad, formodentlig ligeledes fra sidste Halvdel af November 1887:

»Når man er i fængsel hos sine fjender, når man sidder på en træskammel, når man spiser tørt brød, når man spaserer frem og tilbage i en gård, hvor ens vej idelig krydses af hele afdelinger af de simple fanger, når man næsten skal tiltrygle sig hver lille lettelse, og det forudsættes, at man modtager enhver nok så ringe lempelse som en stor gunst, hvor det kommer an på tilfældet, om man bliver tiltalt med »hr.«, hvor man er udsat for anmodninger om under en venten på en korridor at stå stille og ikke bevæge sig, få dem i en vigtig tone af en så underordnet bestillingsmand som en overopsynsmand . . . , så er stillingen så pinlig og i sig selv så ydmygende, at man påskønner det, når direktøren, første gang han omtaler dig til mig, skønt han aldrig rejser sig, når jeg føres ind, aldrig beder mig tage plads, aldrig hilser ordentlig høflig, dog finder anledning til at sige »Ihre Frau Gemahlin.«

Den 1. December 1887 ser Fængselslivet noget lysere ud:

»Min oplivede stemning, tror jeg, hidrører til dels fra, at jeg

idag har modtaget det første nummer af »Kölnische Zeitung«; det var dog et pust fra den store verden. Især var jeg tiltalt af, at socialisten Bebel fra Saksen har sagt dem sandheden i den tyske rigsdag, at al den tale om Tysklands fredsommelighed over for sine naboer var hykleri osv.«

Af et løsrevet Blad, formentlig fra først i December 1887:

»Kan du tænke dig, hvor det kan blusse op i mig af trang til, når jeg igen kommer hjem, at gøre avisen til et mønsterblad. Dertil hører især fire ting. For det første gode og læselige artikler; dem er jeg mand for at kunne skrive, når jeg har helbred og ikke tynges af bekymringer; for det andet en god vejledning med hensyn til meddelelse og opfattelse af verdensbegivenhederne; i dette stykke er Rossen ikke så ilde, og jeg skal se at få ham til at blive endnu bedre; for det tredje et sammentrængt fyldigt udvalg af nyhedsefterretninger; i dette stykke vil du vist gerne hjælpe mig lidt om aftenen . . . ; endelig for det fjerde en spændende feuilleton; men når du vil være ivrig med at hjælpe mig at få udvalgt og få oversat gode romaner, så skal det nok gå. Til ligefrem at bestyre og lede et bladforetagende har jeg netop særlige evner. Og så at tænke sig, når alt blomstrede, at jeg så om aftenen veltilfreds og glad efter endt dagsgerning kunde komme hjem til min elskede hustru.«

Den 8. December drages Tankerne igen hjemad:

»Der påtænkes, har jeg set, at der ved tvang skal indføres tysk undervisningssprog i alle nordslesvigske skoler til første april. Dette nye store skridt burde for befolkningen belyses på enhver måde, også ved henvisning til de tidligere løfter fra den tyske regering om, at dansk skulde beholdes som undervisningssprog, medens tysk kun skulde være undervisningsgenstand; dette betones stærkt i forordningen af 1872.«

Den 20. December, da Jessen har paadraget sig en Forkølelse:

»I morges stod jeg op et par timer efter den sædvanlige tid, lod mig melde hos direktøren og var hos ham i formiddags for at spørge, om det vel kunde nytte at ansøge hos overstatsadvokaten om at få lov til at spasere uden for fængslet for mit syns og mine nervers skyld. Han sagde, at ingen minister kunde give denne tilladelse, der kun kunde tilstedes i fæstninger. Så brast dette lille

håb, som jeg har smigret mig lidt med i længere tid. Derimod meldte jeg, at jeg i julen vilde søge om at komme en tur hjem i februar. Hvis nu også dette håb brister . . .

Jeg går jo ikke ud i disse dage. Men da der blev gjort rent i stuen, så jeg fra korridoren de snedækte trækrøner i haverne. Det var skønt. Jeg kom for resten til at tænke på, at det er første gang i mit liv, at jeg går julen i møde uden spor af julestemning.«

Juleaften, den 24. December 1887, om den fattige Jul i Glückstadts Fængsel:

»Til aftenmad fik vi juleaften bygvælling (små gryn), jeg havde fra om middagen lidt mælk tilovers, som jeg hældte i; en smule kanel havde jeg også — efter sædvane — sparet over til at strø på. Om aftenen frøs jeg og gik i seng ikke længe efter klokken otte.«

Anden Juledags Aften, den 26. December, Klokken 7½:

»Klokken henimod 7 var jeg allerede så søvrig og træt, at jeg følte trang til at gå til sengs; men så tog jeg julebrevene frem og læste dem alle igennem, moders og dit til sidst. Og så har jeg set gentagne gange i disse dage, også nu, før jeg begyndte at skrive disse linjer, på dit billede; jeg har sammenlignet det med dine andre billeder i det lille lommealbum og fundet det smukkere end de andre fra de senere år.«

Nyaarsdags Aften, den 1. Januar 1888, efter at Redaktør Jensen havde deltaget i Gudstjenesten og tænkt paa de mange Fanger:

»Vil man kende folks moral, skal man ikke altid se efter, hvad de gøre, men hvad de billige, og hvad de undlade at misbillige.«

Den 2. Januar 1888 følger de nu klassiske Linjer om »Flensborg Avis«, hvor han næsten profetisk ser ind i Fremtiden:

»Vi ere trådte ind i det femogtyvende år efter krigsåret, der skilte Sønderjylland fra Danmark. Siden den tid har der ikke lydt et dansk ord i Flensborgs borgerskoler. I efteråret, nu 1887, blev den sidste danske time strøget, der endnu blev givet i en skole i den nordligste udkant af Flensborg amt. I den største del af Flensborg omegn er der ellers ikke blevet givet dansk undervisning efter 1864. Er det så ikke næsten som et vidunder, at »Flens-

borg Avis« er til og synes at skulle vedblive at bestå. Ser du ikke, at det er en mageløs sejr, hvis vi kunne redde den for fremtiden?

Jeg skal sige dig, hvad et godt dansk blad i Flensborg er. Det er det eneste tegn og det eneste betydningsfulde tilknytningspunkt i henseende til danskheden. Det er et vagtsted, et blus, et ly, et tilflugtssted for dansk sprog; det er en bærer og levendegører af dansk sindelag; det er en vejleder og frugtbarfører i dansk oplysning og åndsliv. Et godt dansk blad er et hus på den øde hede, en oase i den golde ørken, en klippeø midt i det frådende hav. Ja, det er mere, thi det er som jærnbastationen på heden, der fremkalder en hel by; det er som vandfloden, der kan bringe grøde selv i en ørken, det er som en koralø med utallige revler ud i havet, hvorover der efterhånden kan lægge sig jord og tang og planter og muld, så mere og mere indvindes fra havet.

Uden lignelser: Kan et dansk blad i Flensborg møde med intelligens, med åndelig myndighed, med sædelig kraft, med en ejendommelig dansk og nordisk, i modsætning til tyskheden frisk og levendegørende oplysning og åndsdyrkning, så vil det ikke blot styrke de svage og hjælpeløse; men som et tegn, der imodsiges, vil det vække agtsomhed, og denne kan blive til agtelse, og denne kan blive til kærlighed.

Det danske folk har evne til at optage personer af andre folkeslag i sig, så de bliver danske. Men hvilken opgave, om vi skulde kunne stå midt iblandt fjenderne og vinde nye venner for vor sag.«

Med dette Syn for Øje nedskrev han endnu samme Aften nogle Vers, af hvilke disse Linjer:

Stande med et flag i hånd,
løfte det med kraft i vinden,
bære frem det stolt mod fjenden
uden skælven i sin ånd,
dette er mit kald i livet,
dertil blev mig evner givet,
dertil stedtes jeg i kamp.

Stand fast med frejdigt mod,
samle tæt en lille skare,
der tør trodse kamp og fare,
føler varmen i sit blod,
slynge bort med fulde kræfter
fjenden først og fjenden efter,
selv dog sårløs stå for stød.

Den 3. Januar 1888 er det det mere nære, der igen møder ham. Fængselspræsten, der har været danskkyndig, skulde læse de ind- og udgaaende Breve:

»Mens jeg sad ved middagen, kom direktøren. Han havde nok talt med præsten, og det lod til, han kom for at få mig til at afholde andre fra at skrive til mig. Men jeg fik — skønt jeg ikke var rolig — snart sagen drejet om til beklagelse over, at mit julebrev var holdt tilbage, og at jeg ønskede i morgen at skrive til Rossen. Det sidste tillod han straks. Julebrevet var holdt tilbage for den af mig i formiddags forudsete grund, at der var tale om en forøgelse af abonnenttallet som følge af domfældelserne. Jeg forklarede ham den uskyldige sammenhæng og tilbød at oversætte hele brevet på tysk. Til sidst lykkedes det, inden han slap fra mig, at få løfte om, at brevet nu måtte blive sendt afsted, hvis der ikke var anden grund i det til anke . . .

Endelig da jeg var inde i lasaretbygningen for at få de mig foreskrevne opiumsdråber, fortalte oppasseren der mig, at mit andragende til den flensborgske statsadvokat om at komme hjem i februar havde været hos fængselslægen (byens fysikus) til erklæring; han havde skrevet en del derpå. Lad os så håbe, at han har anbefalet det.«

Den 8. Januar er der Udsigt til, at Redaktør Jessen kan faa en bedre Celle. En Kontorist, som har haft en af de store Celler, er bleven løsladt.

»Der er ingen grund til at tro andet, end at jeg straks vil få den. Så kan jeg dog se. Det er så mørkt i dag i vejret, at det er vanskeligt at se at skrive eller læse her i cellen nu midt på formiddagen.«

Den 9. Januar strejfer han den Mulighed, at han oplever, at noget af den sønderjyske Jord bliver dansk igen:

»Det er pudsigt, at det ofte har slået mig, at den forandrede stilling og opgave for mig, når vi blev danske, vilde savne den nuværende kamps friskhed og højhed. Dog vil der også da være nok at gøre, især med at holde styr på vore egne embedsmænds og opbrusende privatmænds fremfærd i vore egne anliggender og over for hjemmetyskerne. Det vil være løjerligt engang at stå ved målet; men vi må attrå det af alle kræfter.«

Samme Dag flyttede Jessen over i den nye Celle, og han udtrykker flere Gange sin Glæde over nu at have faaet Luft og Lys.

Den 10. Januar kommer han tilbage til den stedfundne Omflytning:

»Nu har jeg altså udstået et fjerdingår af den mig idømte straf. Og dette fjerdingår er på et par dage nær tilbragt i en lille skummel celle. Først nu, da jeg har forladt den, føler jeg, hvor slemt det var . . .

Nu ser jeg, hvad det er for en lykke at have et luftigt og lyst værelse. Folk, der aldrig have savnet det, kunne vel ikke forstå, hvor fængslet kan virke så nedtrykkende. Forrige gang her i Glückstadt fordærvedes det fjerdingår, jeg tilbragte i cellen ved siden af denne, ved den kulde, som jeg måtte døje i det dengang nye fugtige hus. Nu er dette jo anderledes . . .

Man vænner sig snart til noget godt. I eftermiddags, da jeg gik i gården, så jeg op til vinduet i min hidtilværende celle. Jeg havde slet ikke indtrykket af, at jeg havde noget med den at bestille, og det forekom mig, da jeg tænkte mig det, rædsomt, om jeg skulde have været derinde igen. Og dog var det først i går, jeg flyttede . . .

Du skrev, at jeg ikke skulde nære bekymringer for bladet; dels gik det ganske godt med redaktionen, dels ventede folk ikke så meget af det, de kendte jo de forhåndenværende omstændigheder. Men . . ., det er en aldeles falsk betragtning. Det kommer slet ikke an på, om folk sige, at det går endda ganske godt med redaktionen i de to redaktørers fraværelse . . . Det, hvorom det gælder, er, om bladet er således, at folk gider læse det og føle sig opfordrede til at holde det. Den værste synd er kedelighed, tør-

hed foruden sendrægtighed og sjuskethed. Kunde jeg nu, som jeg håber, ved at oversætte denne roman, holde i alt fald på alle de romanlæsende abonnenter, så er derved alt meget vundet.«

Den 11. Januar 1888 har Redaktør Jessen haft Besøg af sin Hustru. I 1910 fik man som sønderjysk Pressemand i Fængslet i Flensborg Tilladelse til et maanedligt Besøg af ens nærmeste samt til at skrive et Privatbrev een Gang om Maaneden og et Forretningsbrev hver fjortende Dag. Noget lignende har nok været Tilfældet for Redaktør Jessens Vedkommende. Samtalen under et saadant Besøg fandt gerne Sted i Fængslets Kontor, og Besøget blev overvaaget af en af Funktionærerne.

I Dagbogen udtaler Jessen under samme Dato sin store Glæde over Fru Jessens Besøg. Hun har ogsaa naaet at aflevere et lille ikke-legalt Brev. Men:

»Det samme tilsmuglede brev er så overmåde kærligt, og dog har det gjort mig ondt. Når du vil glæde mig med, at du har fået oprettet en læsekreds med 38 deltagere og genoplivet foredragsforeningen, så må jeg sukke ved tanken om, at du ikke indser, hvor lidt dette — i og for sig såre godt og prisværdigt — har at sige ved siden af avisen. At holde bladet er vort et og alt foreløbig.«

Den 17. Januar har Fængselslægen forordnet, at Jessen skal have Mælk til Fangekosten, ligesom der tidligere var bevilget ham nogle Rundstykker:

»Tænk, jeg fik en hel liter god sød mælk; det vil jeg nu få hver dag. Jeg spiste straks den varme mælk med ibrokkede rundstykker i formiddags, men gemte en del til i aften til vællingen — og så fik vi uheldigvis kartoffelsuppe, den, du kender fra dit besøg her.«

Den 19. Januar har Redaktør Jessen haft en søvnløs Nat:

»Så i morges var jeg søvning og vilde helst blive i sengen. Men skønt ingen hindrer mig deri, betragter jeg det altid som en stiltiende forudsætning, at jeg er upasselig, når jeg bliver liggende. Jeg var ikke upasselig; jeg var kun søvning. Ærlighed varer længst. Altså stod jeg op . . .

Jeg har vel sagt det før; men lad mig kun sige det igen:

Jeg føler, at der boer i mig en arbejdskraft, en skaberevne, en dygtighed, der må kunne udrette ikke lidet, når jeg blot kunde arbejde under nogenlunde gode vilkår. Men desværre ved du jo, hvor dvaskheden og rådvildheden er stor der hjemme, når jeg ikke er der. Alt gemmes og opsættes, indtil jeg kommer hjem. Så bliver det mig, der skal gribe i en hob af praktiske ting, der lige så godt kunde have været ordnet under min fraværelse. På sligt skal jeg spille mine første friske kræfter . . .

I et medbragt nummer af »Dybbølpøsten« læser jeg en anmeldelse af min geografi²⁾, skreven af en tidligere elev i Broager. Den er yderst rosende. Men hvad der glæder mig mest, er, at han siger, jeg var en afholdt og overmåde dygtig lærer, hvem eleverne respekterede, skønt jeg stundom var alt for fordringsfuld, ja, undertiden rent umedgørlig! Dette er morsomt.«

Den 21. Januar er det Orlovsansøgningen, der optager ham:

»Imens hører jeg direktøren ude på gangen . . . Hos mig vilde direktøren sige, at der i dag var kommet forespørgsel fra overstatsadvokaten med hensyn til min orlovsbegæring, og jeg sagde da, at jeg ønskede den lille afbrydelse i min fængselstid for min sundheds skyld og for forretningerne, da jeg ikke havde været hjemme i fem fjerdingår. Jeg havde på fornemmelsen, at jeg skulde benytte direktørens nærværelse til et eller andet og spurgte, om jeg, da det vel nu vilde være noget, inden jeg fik svar fra Kiel, ikke straks kunde skrive hjem til dig. Nej, sagde han, det var bedre at vente, til jeg kunde melde, om jeg havde fået tilladelse eller afslag . . .

Han er nærmest uvenlig i sit væsen, sådan lidt fortrædelig, men ikke uhøflig . . .

Oppasseren fortalte mig, da jeg kom ind fra gården og fik lampen tændt, at han, da han var inde hos direktøren med hans lampe, havde hørt ham sige til rendanten, at han havde vel ikke noget at indvende imod, at jeg fik den attråede orlov; jeg havde vel opført mig godt. Nej, for hans skyld måtte jeg gerne komme hjem, svarede rendanten. Det skorter da ikke på anbefalinger. Du ved jo, min første ansøgning gik til Flensborg, efter præstens sigende, så vidt jeg forstod, ledsaget af direktørens anbefaling. Dernæst indløb den flensborgske statsadvokats meddelelse til

direktøren, at han ikke havde noget imod, at jeg fik tilladelsen, eftersom fængselslægen havde givet sin anbefaling. Nu gik det således tredobbelt anbefalede andragende til Kiel (forrige mandag) og er nu vendt tilbage her til, og det vil nu med direktørens og rendantens anbefaling gå tilbage til Kiel. Jeg synes, der nu må være gode udsigter.«

Af et løserevet udateret Blad, vistnok fra Slutningen af Januar eller Begyndelsen af Februar:

»Se, kære ven, kan jeg komme i sommer rask og rolig hjem til bladet og optage arbejdet uden bekymringer, uden uro, uden den sønderrivende utryghed, der ødelægger alt, så føler jeg kraft til at kunne gøre noget. Men skal jeg i stedet for anvende al min kraft, al min evne til at forebygge en ruin, til at samle sammen på stumperne, så er det hele omtrent fra begyndelsen af håbløst.

Halvfjærdsindstyre abonnenter faldt fra til nyår; faldt til foråret (da går der altid mange) endnu to til tre hundrede og en god del til juli, så er det til at mistvivle over. Frafaldne abonnenter komme meget vanskelig igen. Det gælder om at holde på dem. Og så er det rædsomt, når simpelthen lader de ordrer uansede, som jeg giver til at forhindre frafald. En ny udgivelsestid, så vi kunde bringe nyere efterretninger, vilde dog altid kunne gøre noget, og det er jo nu for tiden omtrent det eneste, der kan gøres.«

Lørdag Formiddag den 4. Februar blev Redaktør Jessen hentet ned til Fængselsdirektøren, der meddelte, at den ønskede Orlov var bevilget:

»Jeg takkede direktøren for hans anbefaling og sagde, at det var min fødselsdag og vor halvårs-bryllupsdag i morgen. Han lykønskede mig så meget venligt dertil. Tænk, direktøren var så liberal at ville lade mig blive hjemme til næste søndag aften eller mandag morgen.«

Den 14. Februar noterer Jessen efter Tilbagekomsten i sin Fængselsdagbog:

»Alle her, lige fra direktøren til opsynsmanden og fangerne, have været venlige og forekommende imod mig efter min ankomst, så jeg næsten kunde få en følelse af at være velkommen. Dette er selvfølgelig en stor lettelse. Både husfaderen og over-

opsynsmanden have været yderst hensynsfulde imod mig, da de skulde modtage og efterse mine sager, og direktøren vekslede straks i søndags eftermiddags nogle venlige ord med mig i gården.«

Den 16. Februar foretager Jessen nogle dog næppe alvorligt mente Beregninger over, hvad han eventuelt vilde kunne tjene som Oversætter, hvis Bladet ikke kan holdes oppe:

»I disse dage har jeg været flittig. Jeg har oversat nogle og niti sider af den franske roman, i dag alene tredivede. Da der er tredivede linjer på hver side i bogen, ser du, at jeg vilde kunne ernære mig og dig som oversætter. Med den tarveligst mulige betaling vil mit arbejde i dag være ni kroner værd (1 øre linjen), men selv med hr. Monrads beregning for oversættelse til søndagsbladet vilde jeg få omtrent det dobbelte, over 16 kroner (1 krone spalten, der er noget over 50 linjer). Da jeg nok tror, at min oversættelse er noget nær førsteangs, ser du altså, at jeg med min nuværende arbejdsevne kan forsørge en familie, hvorledes det så end går.«

Den 25. Februar:

»I dag har jeg læst mit skudsmål i det prøjsiske blad fra Flensborg i anledning af Gustav Johannsens tale i den tyske rigsdag. Ja, var jeg først hjemme, da skulde jeg give dem noget andet at tænke på. Blot helbredden og arbejdsevnen slå til, når jeg kommer hjem, og blot vore kår blive tålelige.«

Den 10. Marts, efter at Jessen har haft Besøg af sin Søster, Fru Rossen:

»Ellen medbragte nogle numre af Flensborg Avis. Heldigvis havde de i tide fået meddelelsen om den tyske kejsers (Vilhelm 1.s) død, og man var i det hele kommen godt fra det. Men dog, hvor trænges der ikke til, at jeg kommer hjem. Så skal jeg tage fat. Jeg må jo håbe, det nu ikke varer længe . . .

Af et løsrevet Blad, sandsynligvis fra den 11. Marts:

»Når jeg kommer hjem — har jeg tænkt på i aften — må jeg straks offentliggøre en artikel i spidsen af bladet om bladets egen stilling og formål og den danske sags stilling for øjeblikket. Dernæst må der en artikel i bladet om kejser Vilhelms regimente, yderst mådeholden, men dog med de ord først og sidst: Prag-

fredens artikel 5 blev ikke opfyldt. — Desuden en udtalelse om den nye tyske kejser og § 5 i. Der er så meget, så meget.«

De følgende Dage samler Dagbogen sig om den nye tyske Kejser, Frederik III. Den 13. Marts skriver Jessen med nogen Ængstelse:

»Nu er min frygt den, at den tyske kejsers personlighed og gode regimente kunde påvirke også de danske sønderjyder. Jeg kan ikke nægte, jeg er selv slået af hans optræden hidindtil. For mig har det nu ingen nød, men hvorledes vil det gå med de uselvstændige. Hvilken stor opgave at holde igen og at hævde danskheden til gavns.«

Den 14. Marts er det den anden Side ved det nye Regimente, han tænker paa:

»Efterretningerne om den nye tyske kejsers sundhed lyder foruroligende. Det er dog tungt at tænke sig, at han måske skal gå i graven uden at have kunnet udrette noget imod Bismarck, uden at have kunnet gøre noget for at bryde det indre voldsherredømme i Tyskland.«

Paaskemorgen, den 1. April er det Muligheden af en nær forestaaende Amnesti, der optager ham:

»Lad mig sige dig, hvorfor jeg ønsker at komme ud nu.

Først vil jeg tage mine pligter mod danskheden og bladet, senere mig selv, det vil sige os selv.

Det tyske tronskifte burde givet os en velkommen lejlighed til et stærkt røre. Den eneste måde til fordelagtig at henlede opmærksomheden på os er at tilkendegive forventning om, at den nye kejser i Tyskland vil afstå os til Danmark. Den unge Hansen Nørremølle har gjort et forsøg herpå i »Dybbølposten«; men det løber ud i sandet, til dels også fordi de andre blade ikke have det rette syn på sagen . . .

Hvor det dog er ønskeligt, at jeg kommer hjem. Den mulighed er ikke aldeles udelukket, at Tyskland kunde ville afstå den nordlige del af Sønderjylland for aldrig at behøve at frygte noget af Danmark under en kommende krig. Men selv om dette tilfælde ikke var tænkeligt, så burde vi af yderste evne nytte lejligheden i dette øjeblik til at minde Evropa om vor tilværelse for,

hvis krigen engang med det første kommer, og Tyskland bliver slået, da ikke at være glemte, når der skal øves retfærdighed.«

Anden Paaskedags Aften den 2. April fortæller Jessen sig i det frembrydende Foraar:

»Jeg skal lære dig at kende våren. Om få dage ville vi alt kunne se den lille spæde fine hvide gæslingeblostm ved foden af gærderne, denne lillebitte urt, hvilken jeg som barn har betragtet med undren. På hasselbuske vil der nu være gule gæslinger, der se så fornøjelige ud. Og så kommer lidt efter lidt i mark og skov og eng en vrimmel af blomster. Jeg kender dem næsten alle. Ellers skulle vi bestemme dem, hvis du har lyst dertil. Og så synge fuglene. Dem kender jeg ikke. Måske kender du nogle af dem. Ellers skulle vi kigge i bøgerne. Og jeg skal pege ud over landskabet. Og fra Horn Skrup Højder skal du se alle mosekærene i syd og vest ned mod Sankelmark og længere ad Isted-Eggen til lyse i aftenskæret som små sølvstriber og pletter, og vi skulle mindes alt det historiske, der knytter sig til Eggen. Og vi skulle gå til Bov, til Nyhus sø. Hvor skulle vi ikke gå.«

Faa Dage senere kom Amnestien, og den 4. April 1888 kunde Redaktør Jessen vende tilbage til Flensborg og til det Arbejde, hans Tanker saa fortærende havde kredset om.

Men før han forlod Fængslet, ønskede han at sige Farvel til dem, der maaske blot med et venligt Ansigt havde lettet Fængselstiden for ham:

»Jeg fik alt godt med fra fængslet, blev løsladt lidt over seks, gik hen til dr. Gehl [sikkert Fængselslægen], hvem jeg ikke traf hjemme, derpå til et par fangevogterfamilier, hos hver af hvilke jeg gav børnene 5 mark, ligesom jeg havde givet den stakkels fattige portner-opsynsmand 2 mark.«

Og som et Kuriosum til allersidst:

»Dog må jeg tilføje noget, som er morsomt. Hotelværtten fulgte mig særdeles forbindtlig ud, og under dette begyndte han engang: »Auf Wie—«, men standsede pludselig og sagde ikke noget.«

Nej, et Gensyn, et »Wiedersehen« var Jessen saavist ikke ude

om. Det forstod Værten ogsaa nok, da Situationen blev ham bevidst.

Ikke desmindre maatte Redaktør Jessen allerede det følgende Aar, i 1889, tiltræde en ny Fængselsstraf i Glückstadt, og denne Gang var det et helt Aars Ophold i Fængslet³⁾, han skulde se i Øjnene. Den 6. November blev Jessen arresteret og ført til Retsfængslet i Flensborg, hvorfra han den 12. November overførtes til Fængslet i Glückstadt. Godt og vel halvandet Aar havde han været hjemme. Nu laa der igen en lang Række trælse Dage forude, som det gjaldt om at blive Herre over uden at sætte alt for meget til af de Kræfter, han i sit Arbejde ved »Flensborg Avis« havde saa haardt Brug for.

Ogsaa fra dette Fængselsaar er der opbevaret en Del Dagbogsoptegnelser. Den første er dateret Glückstadt, den 16. November 1889:

»Der er vel i disse dage, siden jeg kom ind i fængslet, ikke sket store udvortes omskiftelser. Det er blevet bedre med de ydre kår, end jeg havde ventet. I Tirsdags eftermiddags fik jeg efter en overhaling om min genkomst dog et par småempelser af direktøren; i onsdags fik jeg mine småsager og hos lægen lov til den bedste fangekost, den såkaldte mellemkost — mellem sygekost og den tarvelige mad for sunde.«

Den 21. November noterer Jessen, at han har faaet Lov til at brænde Lys til Kl. 9 Aften i Steden for efter Reglementet til Kl. 7.

Den 24. November:

»I dag har jeg for første gang ikke spist tørt brød til min morgenkaffe her i fængslet. I går middags levnede jeg et stykke flæsk, halvanden tomme langt omtrent, en tomme bredt og en halv tomme tykt. Deraf smurte jeg så på brødet nu til morgen, kom en del salt på, og så måtte det gælde for en herreret . . .

Du veed, jeg tænker altid på, at alle burde have det lige godt, at vi burde have en socialistisk stat med lige kår for alle. Med hensyn til maden vil jeg sige, at jeg nok kunde finde mig i at leve næsten lige så tarveligt som her, dog med den forandring, at jeg fik smør på brødet, og at jeg blev fri for fedtvælling

(vandvælling med fedt i) eller for »kartoffelsuppe« om aftenen. Og så godt måtte dog let alle kunne få det . . .

Jeg har aldrig ønsket at komme i fængsel. Man kunde jo godt tænke sig, at jeg i romantisk higen havde attrået den ære at lide for sagen; men jeg har altid, lige fra første færd af, ønsket at kunne skrive bladet således, at jeg ikke kom i fængsel.«

Den 25. November er det Faderens Fødselsdag:

»Til kaffen havde jeg et stykke sukker fra teen i aftes og til brødet en smule talg fra middagen i går og en lille rest flæsk fra lørdag. Jeg kunde altså holde et slags festmåltid . . .

Jeg er siden den tid [da Jessen blev Redaktør af »Flensborg Avis«] for fjerde — eller, når vi tage arresterne med — for sjette gang i fængsel, eller for syvende gang, om man vil, når jeg regner det lille ophold fra, da jeg for to år siden kom hjem om aftenen for næste dag at ombytte det flensborgske fængsel med det i Glückstadt. Her er jeg for tredje gang. I fængslet i Flensborg har jeg selv stillet mig to gange og er bleven ført dertil tre gange. Mange pekuniære vanskeligheder har jeg haft at kæmpe med. Jeg har lidt og stridt. I ængstelse og bæven gik jeg i over et år og ventede på en afgørelse af den haderslevske realskoles skæbne. Seks gange var jeg hos regeringen i Slesvig, tre gange hos ministre i Berlin.«

Den 28. November:

»Jeg havde også meldt mig til lægen for at få mellemkosten forandret til sygekost, da jeg ikke godt kan tåle den første. Det bevilgedes tillige med mælk; det lader til, jeg kan få min hjemlige medicin, når jeg får recepten.«

Den 1. December er Jessen stærkt påvirket af Læsningen om den sidste slesvigske Krig:

»I dag har jeg læst V. Bokkenheusers bog »Fra Ejderen til Als«, 18de regiments historie i 1864. Jeg har idelig haft tårer i øjnene under læsningen; således var det mig i formiddags hårdt at komme over marchen gennem Flensborg; men da jeg for lidt siden læste om tilbagetøget fra Als og om beboerne, der kom for at vederkvæge soldaterne og sige dem farvel, da de vidste, de ikke mere fik dem at se, da måtte jeg briste i gråd. Hvor kan dog noget dansk menneske fable om venskab med tyskerne?

I formiddags tænkte jeg på, at mine lidelser gennem årene dog langtfra kunne sammenlignes med, hvad vore soldater måtte døje i 1864. Det var forfærdeligt.

Men vi have jo krigen gående. Under udvortes mindre farefulde vilkår føre vi kampen videre. Vi må da se, om vi kunne gøre godt, hvad der blev gjort ilde i 1864. Vi må se til, at Flensborg aldrig bliver en tabt skanse. Så længe Flensborg Avis er der, har byen dog sin danske fane.«

I nogle Betragtninger fra samme Dag om »En ret livsførelse« minder det lille Afsnit om Barndomstiden levende om, hvad Digteren Jakob Knudsen senere gik saa kraftigt i Brechen for:

»I barndommen skal mennesket altså lære nøjsomhed og selvstyre [Selvbeherskelse], to dyder, der lettest sammenfattes i det ene: lydighed. Derfor have alle opdragere til alle tider fornuftigvis maattet kræve lydighed som barnets grunddyd . . .

Et sundt barn, der fritages for alt, hvad der ikke er fremmede for dets sunde udvikling, og så for øvrigt kun tvinges, hvor det gælder at lære nøjsomhed og selvbeherskelse, vil bestemt føle sig lykkeligt. Dermed er den bedste grundvold lagt for livet. Når det er lykkeligt, så er det øjemed i og for sig, så behøves intet andet formål, så peger det ikke ud over sig selv eller behøver ikke at gøre det. Barnets legemlige trang skal tilfredsstilles ved leg og arbejde; dets åndelige trang ved adgang til kundskaber og sjælelige øvelser.«

Den 3. December har Jessen faaet overbragt det første Eksempplar af det danske, men tyskskrevne »Flensburger Zeitung«, som han har faaet Tilladelse til at læse. Men det volder ham foreløbig ingen Fornøjelse, fordi der er saa mange Trykfejl i det:

»Det er dog en stor skam. Jeg kan dømme fra mig selv. Jeg vilde ikke bryde mig om at læse et så sjusket blad.«

Anderledes med et Eksempplar af »Flensborg Avis«, der er nået ind til ham med nogle Kopper, Glas, Naal og Traad m. m. Han tilføjer:

»Så i aften havde jeg til gengæld en glæde. Jeg tog det nummer af »Flensborg Avis« frem, der lå på bunden af kurven. Ja, »Flensborg Avis« er mit hjertes barn. Det så jeg, thi jeg blev så glad over den. Den så, skønt den var noget krøllet, dog så

godt ud. Der var ikke meget interessant stof i den; men der var lykkeligvis kun få trykfejl. Hvor vil jeg dog gerne arbejde for at få den god, når jeg kommer hjem, skønt jeg har tænkt på at måtte indskrænke mig til ledende artikler for ikke mere at udsætte mig for at blive straffet for alt muligt . . .

Vi have en stor og stolt opgave, og vi skulle ikke lade os den ødelægge ved at bære over med ligegyldigt sjuskeri. Jeg ønsker alle det vel, og jeg vilde gerne stille medarbejderne heldig; men jeg vil bestemt forlange, at de skulle arbejde med nogen agtpågivenhed og god vilje . . .

Det er i grunden en mageløs opgave, vi har, et kæmpeværk. I begyndelsen af fyrrerne var der kun hos en uselvstændig almue svage rørelser af dansk folkeliv, og nu have vi en selvbevidst dansk folkeånd lige ned til syd for Flensborg. Tænk at holde, befæste og udvide en sådan stilling mod det hele Prøjsens, det hele Tysklands stærke tryk og voldsomme fortyskning!

Det er en livsopgave, som ikke kan tænkes større, næppe ædelere og bedre.«

Den 4. December:

»Dernæst så jeg, at det nye møde i Løgumkloster⁴⁾ var løbet glimrende af. Det var mig en stor glæde. Det var dog en halv krænkelse for mig, at jeg, der har sat det hele i værk, tilsyneladende ikke nævnedes med et ord. Det er noget utaknemmeligt; men når sagen har haft godt af, hvad jeg har gjort, så må det ikke fortryde mig, om min person glemmes . . .

I eftermiddags kl. 4—4½ var det fire uger, siden du og jeg sad ved vort middagsbord og lo så meget over vor nye piges brunkålssuppe, der var bleven »sød som honning«. Og så en halv time efter blev jeg arresteret. I går var det tre uger, siden vi rejste sammen på jærnbanen — det var endda et held i uheld, at toget var en halv time forsinket, så du kunde komme med —, og i morgen imellem klokken 5 og 6 vil jeg have udstået den første måned af straffetiden. Den er såmænd endda gået så nogenlunde; men det er ellers ikke til at forstå, hvad det hele skal blive til.«

Den 7. December:

»I middags greb jeg rask efter »Flensburger Zeitung« for at se

udfaldet for Vrang. Det blev jo et halvt år, altså i hvert fald ikke mere, end hvad vi havde ventet. Hvis han kommer her til, skal jeg nok se at gøre noget for ham.

En gang i dag kiggede jeg i etatsråd Schleisners mindeskrift om tiden 1863—78 og lidt om nutiden med. Da jeg så en fortællelse over fremragende sønderjyder, var jeg nysgerrig og forfængelig nok til at skære bogen op på det vedkommende sted for at se, om jeg var tagen med. Jo, mit navn var der. Han burde have taget også P. Skau, Reimers og Plaetner med.«

Den 8. December, da Redaktør Jessen forgæves har søgt i »Flensburger Zeitung« efter et Referat fra Bogholder Vrangs Retssag:

»Ikke et ord. Det er dog for galt. Holdt jeg en af de tyske aviser fra Flensborg, vilde jeg rimeligvis kunne få fyldige oplysninger, men af vor egen ingen. Jeg skal nok lære cand. Andersen at arbejde, når jeg kommer hjem.

Derimod indeholdt bladet en meget alvorlig efterretning i brevet fra København. »Nationaltidende« meddeler fra Hamborg, at prøjserne ville anlægge en torpedostation ved Aarøsund og altså derved fuldstændig gøre sig til herrer over Lillebælt, beherske forbindelsen mellem Fredericia og Fyn, foreløbig skyde en kile ind i det danske statslegeme, militært set sønderlemme det. Hvis efterretningen er sand, er den rædsom. Så ere prøjserne ikke blot herrer i Østersøen, men i Kattegat. Man har fra et handelsstandpunkt kaldt deres Nord-Østersøkanal et ny Øresund, men dette er jo meget værre. Nu må da hele Evropa blive klarsynet.«

Den 12. December:

»Nu skal jeg til at genoptage — fra i går — læsningen af kaptejn Axel Larsens »Kalmarkrigen«. Det gør mig ondt, hver gang de danske ikke sejre.«

Den 14. December havde Redaktør Jessen Besøg af sin Hustru, der den Dag fyldte 30 Aar. Samme Aften skriver han i Dagbogen:

»Den efterretning, du bragte, at der nu er skaffet råd til at klare al vor gæld og endda sørge for bladet i den nærmeste fremtid, hvis det skulde behøves, denne efterretning må gøre mig taknemmelig, tilfreds og nøjsom. Vi kunne nu se, at vi lades ikke i

stikken af det danske folk. Så har jeg intet at klage over, og det er min pligt herefterdags at være hensynsfuld og medgørlig. Det er også vor pligt at være sparsommelige, særlig for vort eget vedkommende. Det er fuldt i sin orden, at bladet støttes, når dette gode nationale foretagende ikke kan svare sig; men vi personlig skulle ikke modtage nogen hjælp til at leve godt og flot for. Så længe bladet trænger til støtte, burde vi nøjes med en beskeden indtægt; vi må se at indrette os på at leve af 3000 mark, det vil sige foruden skatter; men de gives jo nærmest af forretningen.

I aften har jeg læst lidt af avisen. Jo, Flensborg Avis er nu et godt blad, også når jeg er borte. Der er et og andet, som kunde være anderledes, mangt, der kunde gøres mere klart og forståeligt ved en ringe lempelse eller tilføjelse; men bladet er således, at det er en fornøjelse at se det, om end nyhedsrubrikken næppe er livlig nok. Det må jeg være meget glad og taknemmelig for . . .

Der blev talt godt på det tredje møde i Løgumkloster. Jeg blev rigtig glad blot over at læse beretningen. Alene den må kunne vække stemning hos folk. Jeg ser, at der senere, efter mødet, også var blevet udbragt en skål for mig. Det var i sin orden.«

Udateret, men fra Dagen efter, den 15. December:

»Vi havde — hvad jeg i dag fik at vide i fangegården — i går et vidne til vor samtale. Den fange, der stod ved pulten, var ekstra tilkaldt, fordi han kan dansk; han har været bykasserer i Åbenrå. Vi have da røbet den for os så gode tidende; nu, lad os ikke ærgre os over det. En anden gang må vi sige sligt på fransk. Det var for øvrigt næsten svig imod os.«

Jessens Glæde over Støtten til »Flensborg Avis« vilde nok have været lidt afdæmpet, såfremt han havde vidst, at man fra København benyttede Lejligheden til at søge at lægge Baand paa Bladet. Den radikale Skolemand Johan Ottosen, der Aaret efter indgik Ægteskab med en af Gustav Johannsens Døtre, Martha, fortæller i et Brev til H. P. Hanssen af 13. December⁵⁾, at der har været Møde om »Flensborg Avis«:

»Formaalet med Mødet var at samle 15.000 Kr. Hvor meget der kom, ved jeg ikke, men de 15.000 kommer nok. De skal forvaltes af følgende Udvalg: Villars Lunn, Kruse, Herold og Adv.

Nellemann. Den sidste skal repræsentere det selvstændige Element over for de 3 andre, som Jessen mere eller mindre kan rende med. De vil stille følgende Betingelser til Jessen (altsaa foreløbig Rossen):

Fl. A. maa ikke drive nogen Agitation for at brede sig i de andre Blades Opland.

Den maa ikke drive kongerigsk Partipolitik eller rode sig ind i Skændsmaal med kongerigske Blade.

Fl. Zeitung skal redigeres som dansk Blad og ikke som Organ for et Overgangsparti mellem dansk og tysk.«

Vi fortsætter med Fængselsdagbogen under 16. December:

»I aften har jeg fået eller videre udviklet en plan til udgivelse næste år af »Flensborg Avis's Almanak« med en beskrivelse af krigen 1864 og en beretning om de forløbne 25 år i Sønderjyllands historie af mig selv; ind imellem disse to bidrag skulde der af en eller anden forfatter være en lille fortælling fra krigen, foran alt måske et digt af Hostrup eller Richardt. Fremdeles bidrag af Johan Bentsen, H. L. Møller, dig og flere. Andersen skulde levere en lille fortælling og et digt i landsmaal, Rossen en oversigt over begivenheder i Norden i samme stil og så jeg til slutning Sønderjylland i 1890.«

At Redaktør Jessen kan være selvkritisk, fremgaar af Dagbogen for 17. December, hvor han er noget utilfreds med sig selv og finder, at han undertiden er »en tør sjæk«. Ogsaa sit eget Sprog kritiserer han:

»Min stil er for ensformig. Den må blive rigere, mere malende. Min styrke er at kunne adskille, særtægne, stille alt på den rette plads. Men der må mere liv og farve til. Så kunde det blive gode ledende artikler.«

Hvorefter han fordyber sig i Tanker om Fremtidens Arbejde:

»Kunde man åbne folks øjne for naturen og samtidig skaffe gode bøger, gode billeder, gode sange, gode foredrag, udbrede nøjsomhed, tilfredshed og tarvelighed, hvor kunde der ikke opnås et rigt og godt folkeliv. Det vilde være vor bedste styrke i kampen; men det vilde jo ikke blot være middel, men også mål.

Vi må have den flensborgske foredragsforening i gang igen, og jeg må udarbejde og lære morsomme tiltalende foredrag om vore

digtere og store mænd. Jeg behøver ikke mange kilder til hvert foredrag. Det gør jo intet, om et enkelt litterært menneske skulde kende hele indholdet, når de allerfleste kendte så godt som ikke noget deraf. Hvis jeg vorder sund og frisk, skal jeg nok lære at blive foredragsholder. Formerne har jeg, indhold og inddeling også; jeg savner kun lunet, det befriende og løftende — men det er jo hovedsagen.

For hele min gerning ønsker jeg mig, at jeg måtte blive modersmålets ikke blot trofaste, men vel udrustede ridder.«

Den 19. December har Jessen læst i Kr. Arentzens Bog om Øehlenschläger:

»Digterkongen tiltaler som ung ved sit liv, sin varmbloedighed, sit snille; men det er jo kedeligt, at han med årene bliver fed og sløj og magelig.«

I øvrigt er Jessen i Færd med at lave skriftligt Udkast til den planlagte Almanak eller »Flensborg Avis's Aarsbog for 1891«, idet han dog er mest tilbøjelig til at holde sig til Betegnelsen Almanak. »Aarsbog er mere dansk, men maaske lidt tvungent, og det kunde tage sig ud som Konkurrence til »Sønderjyske Aarsbøger«. Almanak er ogsaa mere kendt.«

Til det i det foregaaende skitserede Indhold er nu føjet Artikler med Billeder om dansk Kunst samt Bidrag af Pastor Mørk Hansen og Redaktør Skovrøy. Den skulde trykkes med »runde« [latinske] Bogstaver, »for den skulde jo se lidt fin ud og give en forestilling om nordisk kultur«. Prisen skulde være 1 Krone, i Sønderjylland 1 Mark.

»Tilmed skulde alle holdere af vore blade have den for halv pris, hvad der skulde iværksættes ved, at vi blandt kundgørelserne i bladene indrykkede en til udklipping bestemt seddel, der ved afgivelsen i en boghandel eller i en af bladets ekspeditioner skulde gælde for betaling.

Den skulde være kønt stift heftet. Der vilde altså ikke kunne tjenes noget på den; men den vilde kunne gøre umådelig nytte. For at skaffe den udbredelse skulde der med alle blade sendes et ark med billed- og tekstprøver. Dette ark kunde da indeholde det omtalte ud klip til halv betaling. Hvad der ikke blev solgt, skulde udbredes gratis i nærheden af sprogrænsen.«

Glückstadt, Juleaften 1889.

Fængselsdirektøren har meddelt, at han havde Ordre til at holde nøje Tilsyn med, hvad Redaktør Jessen sendte bort. Der er indløbet en Del Julehilsner. »Alt fra Flensborg kom i aftes til igemed bladene. Julebladet var nydeligt, aviserne gode, kundgørelserne talrige.«

Julemorgen, den 25. December skriver Jessen, at han i »Jule-roser« har læst Sophus Schandorphs Fortælling »En behagelig Juleaften«, der »er overmåde godt fortalt, deltagende uden at være følsom, og når man så er færdig, så glæder man sig over, at de tre mennesker have befundet sig så vel, og så er man lige ved at briste i latter over pudsighederne«.

Jessen er bleven saa betaget af Skildringen af de tre »gamle forasede stakler«, at han vil oversætte den til sønderjysk Landsmaal og saa lade den offentliggøre i »Flensborg Avis«.

Det vil være naturligt her at indføje en Beretning om Redaktør Jessens Fængselsliv, set udefra. Brevet er fra Fru Jessen til Pastor Mørk Hansen, Vonsild, og taler sit eget stille Sprog om de Kaar, Jessen var undergivet⁶⁾:

»Flensborg, den 11. Februar 1890.

Kære Pastor Mørk Hansen!

Hjertelig tak for Deres brev med meddelelsen om Deres svi-gerindes død, som jeg ikke havde set i bladene, da jeg netop i de dage var borte fra hjemmet. Det gør mig ondt, at De må savne en kær og trofast slægtning i Deres hjem, og det vil blive tomt for Deres datter særlig efter sygdommen, hvor der har været så meget for hende at varetage. Det vil også gøre min mand ondt at høre om fru Utkes bortgang. Den 5. februar, hans fødselsdag, var jeg i Glückstadt og blev der til næste formiddag, så at jeg fik aflagt to små besøg i fængslet. Det var da næsten otte uger, siden jeg sidst havde set min mand, og der var desværre foregået en temmelig sørgelig forandring med ham i den tid; han er bleven meget mager og bleg og har fået det matte og lyssky præg, som indespærring og fængselsluft giver. Siden før jul har han haft influenza og været slemt plaget af en ørebyld; dette er nu rig-

tignok hævet, men det er vanskeligt at komme til kræfter i et fængsel, hvor han oven i købet sidder i en lille, mørk celle. Han må nok skrive, men kan næsten ikke se, så han må jo passe på ikke at ødelægge sine øjne. Det skulde glæde os, om De vilde have indlagte fotografi, der er taget i vor forlovelsestid for halvtredje år siden, vi har intet af nyere datum. Når jeg den 5. marts tager til Glückstadt, skal jeg overbringe Deres hilsen. At overlandsretten i Kiel skulde tage sagen [de falske Vidneudsagn, der delvis var lagt til Grund for den Fængselsstraf, Jessen afsonede] i sin hånd, tør jeg næsten ikke tro, der er ikke meget at vente af tyskerne. Dog kan jeg ikke opgive håbet om, at Gud vil forkorte denne tunge fængselstid, så at min kære mand, uskadet på sjæl og legeme måtte vende tilbage til sin gerning. Vil ikke også De, kære Pastor Mørk Hansen, en gang imellem tage ham med i Deres bønner.

Med venlig hilsen til Dem og Deres datter

Deres hengivne

Marie Jessen.«

Det næste Blad i de stærkt medtagne Dagbøger er fra Søndag den 9. Marts 1890. Redaktør Jessen mindes her, at for seks Aar siden, den 9. Marts 1884 — det var ogsaa en Søndag —, mødte han første Gang i Glückstadt til Afsoning af en Fængselsstraf, dengang paa 6 Maaneder. Han føler, at det var lettere at sidde i Fængsel som ung og ugift, end det er nu.

Men Dagene gaar dog, og de gaar bedst, naar han har meget Arbejde. Derfor har han ogsaa lagt en Arbejdsplan, der begynder med Fransk om Morgen, fortsætter efter den første Gaardtur med Dansk (Retskrivningssag og Sprogforskeren Rask's Levnedsløb til Søndagsbladet), derefter Tysk og senere Engelsk. Ny Gaardtur, Aftensmad, Mørkningstime, Historie og Geografi. Og han noterer med Tilfredshed:

»Den tid vil ikke mere være fjærn, da jeg kan sige, at så godt som intet af vort modersmåls femti tusende almindeligste ord er mig ukendt, at jeg kender omtrent hele det tyske ordforråd og den vigtigste del af det franske, for det sidste sprogs vedkom-

mende henimod ti tusend ord. Kan jeg så tillige blive godt hjemme i engelsk, historie, geografi osv., så kalder jeg det godt for en mand med en dårlig hukommelse. Skal jeg blive hele den fastsatte tid her i fængslet, vilde jeg jo helst lære latin også.«

Den 11. Marts:

»I dag har jeg blandt andet tænkt på, at Gustav Johannsen og jeg på vælgerforeningens vegne hver vinter skulde holde to møder i Flensborg og dertil privat indbyde flere hundrede mænd. Ved det første, som Johannsen skulde åbne, kunde jeg så tale om socialismen, medens Johannsen ved det andet, som jeg skulde åbne, kunde give en slags halvt private interessante rigsdagsmeddelelser fra Berlin. Til slutning på hvert møde skulde vi så kapre medlemmer til vælgerforeningen.«

Løsrevet Blad, antagelig første Halvdel af Marts:

»Vi ere dog komne fremad i retning af ædruelighed og sandhedskærlighed. Fra min barndom og ungdom har jeg efter læsning af N. M. Petersens livsbillede af Rask bevaret et indtryk af Rask's liv som et sejerstog, en glimrende løbebane. Det er et fremskridt, at alle nu skildres som det. de ere: skrøbelige mennesker.«

Løsrevet Blad, muligvis fra Midten af Marts. Efter at Jessen har læst Elisa Bøghs Levnedsskildring af sin afdøde Mand, Frederik Bøgh⁷⁾):

»Ved Algreen-Ussings⁸⁾ omtale af Åbenrå og ved Bøghs beskrivelse af nogle hadersleveres besøg i Assens kom jeg levende til at tænke på det danske embedsvældes misgreb i Sønderjylland før 1864. I den klub i København, som A.-U. havde stiftet, forklarede man dannelse som takt; men det danske bureaukrati, og de ovennævnte to unge herrer med, havde ikke den takt, den hensynsfølelse over for omstændighederne, at de forstod at bære over med de små særheder og latterligheder hos en befolkning, der havde været udestængt fra dansk påvirkning og dansk åndsliv. Ved lejlighed kunde jeg nok have lyst til at fremsætte nogle sandheder i den anledning.«

Den 19. Marts maatte Fyrst Bismarck træde tilbage som det tyske Riges Kansler. Jessen kommenterer:

»Og nu lige i disse dage er Bismarck styrtet. Hvor vilde jeg

have skrevet artikler derom, hvis jeg havde været hjemme. Rossen gør det så tørt. Sådanne øjeblikke må benyttes, da man kan få læserne i tale.«

I sidste Halvdel af Marts 1890 er det »Flensburger Zeitung's« Skæbne, der sysselsætter Redaktør Jessen frem for alt andet. Der er Planer fremme om at lade det paa Tysk skrevne danske Blad gaa ind, hvad han paa det voldsomste modsætter sig:

»Jeg tænkte straks på at true med — og ikke blot som tom trusel —, at jeg gjorde min forbliven i Flensborg afhængig af det tyske blads foreløbige beståen . . ., at i hvert fald enhver moralsk forpligtelse for mig faldt bort. Dette kan jeg ikke godt skrive i et brev her fra uden forblømt. Derimod kan og vil jeg true med at opsigte forretningsføreren (Rossen), når jeg kommer hjem, hvis han lader bladet gå ind mod min vilje.

I eftermiddags har jeg endog tænkt på fremtidsplaner for det tilfælde, at jeg overlod bladforetagendet med trykkeri osv. til Rossen eller til en forening eller til hvem som helst for en betaling, der kunde dække al vor gæld, også mine personlige forpligtelser. Jeg vilde da spørge H. L. Møller, om jeg, hvis andet glippede, kunde blive sproglærer ved hans skole; jeg vilde gå til kultusminister Scavenius og spørge, om han vilde ansætte mig som seminarieforstander, adjunkt, skoleinspektør eller sligt. Den tanke kom endog, jeg har haft den før, at gå som redaktør til Norge.

Mine moralske forpligtelser kunde jeg ryste af mig. I en halv snes år har jeg lidt og stridt, og jeg vilde, når jeg gik bort, ikke være rigere, end da jeg kom. Når man ikke vilde lade mig være gennemfaldskandidat i fjerde kreds, og når man i fjor vragede mig til sprogforeningen i Åbenrå — det var jeg halvt syg ved at tænke på forleden dag —, så have repræsentanterne for befolkningen ikke gjort noget for at binde mig, og pligtfølelsen slappes. Jeg kan ikke lade mig gnave og slide i stykker af uro og bekymringer.«

Men Jessen er straks efter Nedskriften paa det rene med, at det er jo ikke, hvad han inderst inde mener:

»I disse dage har jeg tænkt på, at trods al ærlighed og sanddruhed, så blive sådanne bekendelser som de i nærværende dag-

bog dog aldrig til et tro spejlbillede af ens indre liv. Selv om alt er sandt og rigtigt, hvad man skriver, så kan det dog give en falsk opfattelse, fordi der er meget, som man ikke skriver.«

Og paa et udateret Blad, formentlig i Fortsættelse heraf, gør Jessen op med sig selv, at hans Plads er og bliver i Flensborg:

»Rigtignok vilde jeg, når jeg fik en ansættelse i kongeriget, næppe nogen sinde blive fuldt tilfreds, for jeg var nu engang udset til forpost, og man har ingen glæde af at forlade sin post; måske vilde jeg næppe kunne udholde at læse »Flensborg Avis«; thi hvad enten Rossen beholdt den, eller den kom i andre hænder, vilde den ikke let tilfredsstille mig og desuden daglig rippe op i såret.«

Hvad der laa bagved, faar man lidt at vide om gennem et Par Breve fra Johan Ottosen til H. P. Hanssen⁹). Af det første, dateret den 8. Marts 1890, følgende:

»Jeg tror, der bliver lagt godt i Kakkellovnen for Jessen i denne Tid. A. D. Jørgensen [hvis hengivne Elev H. P. Hanssen var] gaar og fortæller hans Beundrere, at det er hans Skyld, at vi er gaaet saa voldsomt tilbage i Flensborg Amt, fordi han i Aarevis har ligget og bagtalt os som en Nation i Opløsning. Tillige falder det jo Nordslesvigerne svært for Brystet, at hans Avis som et Danaidernes Kar sluger alt, hvad der kan opdrives herovre. 20.000 i et Aar — det lyder jo ogsaa grueligt. Den tyske Avis er dog sikkert dødsdømt.«

Til den Paastand, der her tillægges A. D. Jørgensen, og hvorefter Jessen skulde have »bagtalt« det danske Folk som »en Nation i Opløsning«, er det tilstrækkeligt at henvise til, hvad Jessen i Virkeligheden havde skrevet om Forholdene i Danmark, og hvor fortrøstningsfuldt han trods de skarpe Modsætninger saa paa Udviklingen derhjemme¹⁰). Men A. D. Jørgensen sparede i det hele ikke paa stærke Ord i private Breve og Udtalelser, hverken om de politiske Tilstande i Danmark, hvor han til Monrad kunde betro sig om »al vor elendighed«, »vor skam« og »forfatningens tilintetgørelse ved de to tings ubændige personlige had«¹¹) osv., eller om Personer, han ellers samarbejdede med, bl. andre ogsaa Johan Ottosen, der »på sin udfordrende måde« havde forsvaret, »at det ikke var at angribe den danske sag i Sønder-

jylland, når man væltede sig ud over højre derovre«, hvorfor han faar det Skudsmaal, at han »er og bliver dog i første linje partimand, og vor nationale sag må finde sig i at være nr. 2«¹²).

I Brev af 8. April 1890 til H. P. Hanssen¹³) beretter Johan Ottosen, formentlig om en ny Sammenkomst vedrørende »Flensborg Avis«:

»Vort Møde overdrog Madvig at se at faa Jessen til at bøje sig m. H. t. det tyske Blad, som Jessen vil opretholde for enhver Pris, skønt det sluger 8000 Mk. om Aaret. Jeg ser nu lige saa gerne, at J. holder paa det tyske Blad, des før er han fallit igen — og jo før jo bedre.«

Mens alt dette stod paa, nedskrev Jessen den 26. Marts nogle Betragtninger »om at være folkelig«, og her overvejer han indgaende, hvad der kan tale for og imod, at han har følt sig brøstholden:

»Forleden nat — og det er hændt mange gange — kogte det i mig, og jeg kunde ikke sove ved tanken om, at jeg i sommer blev vraget ved valget af et nyt bestyrelsesmedlem til sprogforeningen. Det var som en stor uret imod mig, som om jeg burde trodse eller godt kunde gå bort fra den befolkning, der ikke agtede mere på min person og gerning, som om jeg enten burde vende foreningen ryggen eller forsøge en kontra-overrumpling ved et nyt valg osv.

Det har nu i aften slået mig, at der er noget urigtigt i at stille sig op som formynder for en fri befolkning . . . Man agter ikke personlighedens ret. Den egenskab hos en folkerepræsentant, at være meget lydhør over for folkestemningen, kan være af noget tvivlsom værd; men der er noget rigtigt i at søge i selve befolkningen de spirer, der kræver fremvækst, og så gøre sig til opelsker og havemand for dem.

Laurids Skau værgede tit for borgerne i Haderslev imod den danske embedsstand; Krüger var ikke selvstændig nok over for den københavnske indflydelse, idet han trods aftale med vælgere lod sig forlede af københavnerne til at stemme for novemberforfatningen 1863; men senere synes han at have haft held til netop at gribe det, som folkestemningen krævede, bortset fra de senere år, da han var affældig. Før har jeg ikke indset, at der —

det ser jeg først i aften — var den mangel ved Junggreen, at han mere var profet end folkelig tillidsmand; han vilde gøre alt for sagen; men opfattelsen af, hvad der båder sagen, må man jo hente et sted, og man henter den jo helst hos sig selv, medens man først skulde søge hos dem, hvem sagen gælder, selve folket, af hvilket man dog, når alt kommer til alt, er en forsvindende ringe del . . .

Jeg har flere gange i vinter tænkt med bitterhed på, at vestkystens befolkning uden tvivl foretrak Gustav Johannsen som kandidat fremfor en så uafhængig, efter ingen værdighed tragende og aldeles uegennyttig fædrelandsven som Knudsen paa Trøjborg. Men det slår mig nu, at Knudsen har alle hæderlige egenskaber som privatmand; men befolkningen vil ikke have en privatmand til sin tolk, men en offentlig mand, en mand, der ikke mere fuldt tilhører sig selv, men tilhører folket. På dette punkt har jeg min svage side, idet jeg helst vil beholde hele min private uafhængighed. Derfor er jeg heller ikke folkelig.«

Mod Slutningen af Marts, Dato forefindes ikke, arbejder Jensen med Planer om at skrive en »Livsbog« eller Levelære for Ungdommen, og man mærker her som ellers tit den fødte Pædagog:

»Bogen skulde kunne læses af den fattigste tjenestedreng og dog ikke være for tom eller barnagtig for den flinkeste student, den fineste grevesøn eller en prins. Den skulde pege på alle naturens og livets rene og ædle glæder og i milde belærende klarørende ord vise lastens slette sider . . .

Alle danske ordsprog skulde jeg gennemgå og tage alle de ægte og vægtfulde og sætte dem ind på de passende steder og i en sammenhæng, hvor de gøre fuld virkning. Mange mænds livsførelse skulde jeg gennemgå og samle levende vidnesbyrd om udvikling og livsgang. Af skuespil og fortællinger skulde jeg hid-sætte Eksempler, t. e. Erasmus Montanus ved afdelingen om kundskab som den opblæsthed og taktløshed, der følger med lærdom, som kun udvortes klæbes på uden at berige sjælen gennem glæden over at vinde i indsigt . . .

Hvor var det ikke en smuk opgave, om jeg kunde skrive en bog, som enhver god yngling vilde gribe med glæde, opbevare

som en skat, omgås som en god ven, udspørge som en elsket rådgiver, så hans bedste følelser vakttes og voksede sammen med den bog.«

Dertil skulde saa endnu føjes en Udgave for Kvinder og en Sundhedslære.

Formodentlig Paaskedag den 6. April 1890:

»Så i formiddags i kirken talte præsten en hel del om arbejdernes forførelse, der levede flot, om nødvendigheden af rigdom og fattigdom, om socialistisk ugudelighed osv.. Det blev ganske rigtigt taget for udæskninger, og der var hvert øjeblik på passende steder almindelig hosten og spyttet for ikke at sige knurren over hele kirken. Han trak alligevel ikke følehornene til sig, men blev ved at tordne løs med sin svage stemme. Han er en ganske rar mand; men det er theologisk trangsyn og blindhed . . .

Også fadervor er jo meget smukt; jeg sagde det da også indvendig med på dansk i dag i kirken. Over for fadervor har jeg altid vist ærbødighed.«

Den 6. April, Paaskedags Aften:

»Efter kirketid fik jeg bladene, »Flensborg Avis« bl. a. med »Vi unge« og notitsen om processen i numret for i går, søndagsbladet med den første artikel om grundtvigianismen, som måske forekommer mig bedre, end den er, da næsten hvert udtryk er overlagt og vejjet og derfor for mig selv dækker en tanke. Notitsen om processen var, som alt, hvor Rossen skriver af den art, noget ufuldkommen.«

Den 11. April:

»I disse dage arbejder jeg ret flinkt på bogen om den danske udtale og retskrivning.

Da jeg havde læst [den franske Forfatter] Nisards bemærkninger om stilen, tog jeg søndagsbladet i hånden for at se mit første stykke om grundtvigianismen; jeg kan ikke nægte, at jeg bestyrkede mig selv i den tanke, jeg hele tiden har haft, at dette er god, klar og fyldig stil, at dette er godt dansk.«

Den 13. April har Jessen faaet de sidste Abonnenttal i Hænde, og han vender tilbage til »Flensburger Zeitung«:

»Tallene var nedadgående. Det var at vente. Uheldigvis er det lille blad gået ned under halvdelen af udbredelsen i efteråret.

Men det er jo især — om end kun for en del — en følge af forhøjelsen i betalingen, så det kan der ikke siges så meget til. Hvad derimod er skændigt, er, således som det er gået med det tyske blad. Mine værste bekymringer, som jeg har udtalt i flere måneder. mundtlig og skriftlig, atter og atter, er blevne overgåede af det usle resultat. Fra 108 postabonnenter er man kommet ned til — 16.«

Den 16. April:

»Ved tilfældigvis at se i almanakken i mørkningen opdagede jeg, at det i dag såmænd er Estrups fødselsdag. Han er i hvert fald en dygtig og agtværdig mand.«

Den 29. April.

Det er igen »Flensburger Zeitung«, det drejer sig om, og Jessen klager over, at der begås for mange Fejlgreb i hans Fraværelse:

»Idelig dråbe udhuler stenen, og jeg anser det for meget sandsynligt, at vi ved vedblivende fornyede anstrængelser vilde kunne nå målet; dertil have vi imidlertid ikke midlerne. Lykkes dette forsøg ikke, må vi altså sørgeligvis lade foretagendet falde.«

Den 19. Maj har Redaktør Jessen faaet Meddelelse om, at han maa rejse hjem paa Orlov den 24. Maj og skal være i Glückstadt igen den 24. Juni.

Den 20. Maj:

»Den tyske avis var god i dag. Ondt er der ikke sket, og jeg har skrevet et par småartikler om Flensborg fjord til det tyske blad. Desuden har jeg indskrevet ord i [Bjørnstjerne Bjørnsons Roman] »Paa Guds Veje« og afdelt hele bogen i passende stykker til feuilletoner i det tyske blad.«

Efter at være vendt tilbage fra Orlov, genoptager Jessen Indførelserne i Dagbogen. Det ses tydeligt, at den tilbagelagte Maa-neds Frihed har givet ham ny Modstandskraft til at leve videre bag Murene. Fru Jessen har efter Sammenhængen fulgt sin Mand til Glückstadt:

»Morsomt nok er det, at selve fængselslivet ikke har virket afskrækkende på mig. Alle have været venlige imod mig. Ligesom efter min orlov for to år siden følte jeg mig omtrent som budt velkommen tilbage, endog i forøget grad. Det glædede mig blandt

andet af den grund, at det måske turde tyde på min voksende evne til at omgås mennesker og vinde velvilje — som redskab for sagen.

Cellen her er kold, men heldigvis har jeg i dag hele tiden kunnet have vinduet åbent; jeg står nu ved den nye pult og skriver. Sædet på træstolen har ikke været mig til besvær, heller ikke det hårde sengeleje. Den tarvelige bøttesuppe til middag smagte mig omtrent lige så godt som de fire retter mad og jordbær-desserten i går på hotellet.«

Men den rolige Tilværelse har ikke været længe. Jessens Pen, hans Initiativ og Aarvågenhed savnedes hårdt derhjemme, og Kvartalsskiftet 1. Juli 1890 faldt dårligt ud både for »Flensborg Avis« med Særudgaver og især for »Flensburger Zeitung«. De efterfølgende løsrevne Blade af Dagbogen maa henføres til Juli Maaned:

»Lidt før klokken 4 modtog jeg dit brev med de attråede oplysninger. Jeg var yderlig nedslået, da jeg gik ude i gården. Postabonnerterne ere fra den 3. december indtil den 10. juli gået tilbage på følgende måde: Det lille blad 2294—750 (altså nu ikke engang en tredjedel), »Flensburger Zeitung« 108—33 (heller ikke en tredjedel), Åbenrå Avis 66—47 (rigelig $\frac{2}{3}$), Vestslesvigs Tidende 424—299 (ikke nær $\frac{3}{4}$), Flensborg Avis 1633—1585. Men Flensborg Avis var — som følge af fordyrelsen af det lille blad — i marts oppe på 1714, nu 1585. I slutningen af sidste december måned var antallet af postabonnerter på alle danske udgaver 4577; nu er det 2681.«

Om »Flensburger Zeitung« hedder det:

»I en måned eller i fjorten dage samlede jeg på det tyske blad 4—500 abonnerter; jeg skulde i løbet af et fjerdingår have bragt det op til 1000, om jeg havde kunnet være hjemme og haft helbred og tid til at passe det. Nu må det måske gå ind. Til 1. oktober ophører socialistloven, og så have vi naturligvis straks i Flensborg et socialistblad; så er for bestandig måske muligheden dræbt for et dansk blad på tysk.

Hvor er det dog skammeligt, hvor er det dog ærgerligt, hvor er det dog harmeligt. Det tyske blad skulde blevet en indtægtskilde, der kunde betrygge den danske avis's selvstændige til-

værelse for mange tider; det skulde tilmed været et middel til delvis at beherske stemningen hos det tysklæsende publikum i Flensborg og sydpå. Uden det er jo i virkeligheden byen næsten så godt som tabt. Det danske blad kan kun være en forpost i en by, hvor ni tiendedele af befolkningen taler tysk.

Jeg havde givet mine ordrer, og jeg gentog dem tidligt og silde: stort mådehold i det politiske, agtpågivenhed for det lokale, omhu for hurtige nyheder, påpassenhed med torvepriser, markedsmeddelelser osv., forsøg på at oparbejde avertissementsafdelingen, god korrektur. Hvad gjorde man så. Man optog i valgtiden bramarbasserende skvadronerende latterlige artikler om »Dänentreu und Dänenmuth«, der stod i et skrigende misforhold til det fattige valgresultat; man forsømte aldeles det stedlige, undlod af magelighed de nyeste efterretninger, som man ikke gad samle, udelod ganske simpelthen torvepriser og markedsmeddelelser, optog ikke engang de tyske annoncer fra Flensborg Avis, man lod de samme annoncer paradere dag ud og dag ind, en gang en hel side urørt i otte efter hinanden følgende numre, og så — til topmål — var korrekturen så elendig, som jeg ikke har set i noget som helst blad. Og hvad jeg sagde, og hvad jeg skrev, forblev uændret lige til slutningen af marts —, da det var for silde. Betegnende var det, at abonnementsindbydelsen hele vinteren igennem ikke een gang kom med i rette tid, skønt jeg idelig skrev derom.

Se, ... alt dette var slemt. Kandidat Andersen er så lad, at han ikke gør andet, end hvad man nøder ham til, skønt han kan nok — i disse dage er bladet upåklageligt —, og Rossen ser i doktrinær stædighed hellere, at det tyske blad går ind i dag end i morgen.«

»Du ser altså«, sluttede Jessen, »at jeg sidder magtesløs.«

Det kunde nok gøres behov, at han snart kom hjem for at orientere sig nærmere og træffe Dispositioner, hvor de var mest tiltrængt. Den 19. September om Formiddagen fik han Meddelelse om, at en ønsket Orlov fra 26. September til 2. Oktober var bleven bevilget.

Den 25. September melder Dagbogen, at han lider af Ansigts-

smarter og er ked af Dagen efter at komme hjem som halv Patient:

»Så må jeg vel endda være glad, når der ikke er andet i vejen. Jeg vil håbe, at flytningen af trykkeriet osv. må gå godt for sig, og at vi må få mange nye abonnenter til 1. oktober, så vi kunde blive fri for pengesorger.«

Mod Midten af den følgende Maaned har Jessen igen kastet sig over sin Læsning. Den 13. Oktober refererer han i Dag-bogen:

»I aftes sluttede jeg dagen med at læse i Martensens etik om den frie og den bundne vilje. Det er ret fornuftigt. Han er jo ikke yderliggående. Jeg er endog mere determinist [Tilhænger af den Anskuelse, at den fuldkomne frie Vilje eksisterer ikke]. Det slog mig, hvor megen ret Rasmus Nielsen¹⁴⁾ og andre har haft i at fordømme theologien som videnskab. Det er utroligt forbløffende midt i en videnskabelig undersøgelse idelig at møde theologiske eventyr og paradokser, der skulle gå ind i undersøgelsesrækken som gode videnskabelige led, som fuldt antagne videnskabelige sandheder. I undersøgelsen om den frie vilje optræder fru Eva og hendes æble som en alvorlig ment bevisgrund mod determinismen. Det er jo omtrent det samme som at modbevise det kopernikanske system med historien om Josva, der lod sol og måne stå stille.«

Den 5. November:

»I går og i dag har jeg været flittig; jeg har skrevet tre lange stykker om småbørns oplæring i hjemmet.«

Den 6. November er selve Fængselsåret omme og kun Orlovstillægene tilbage.

Den 10. November mindes han Overflytningen fra Fængslet i Flensborg til Neumünster:

»Det var nok i dag for et år siden, at du blev vækket om morgenen og styrtede til banegården, hvor du traf din mand og derpå fulgte ham til Neumünster — hele tiden med din uredte hårfletning hængende ned i nakken under kåben. Hvor havde jeg dog om aftenen og natten spekuleret på, om skæbnen skulde lade mig få dig at se. Skæbnen lod indtræde en togforsinkelse på over

en halv time, du blev hentet, og vi talte sammen. Det var uden tvivl tirsdagen den 10. november.«

Jessen husker her fejl. Overflytningen skete den 12. November.

Den 14. November:

»I dag om en måned, i overmorgen fire uger skal jeg være hjemme hos dig og lykønske dig til fødselsdagen . . .

Jeg har lige efter spasereturen fået afslag på mit andragende til overstatsadvokaten om skridt til at sætte de falske vidner under tiltale. Svaret var ledsaget af en skrivelse til fængselsdirektionen, ifølge hvilken jeg skrev alt for mange andragender, så at jeg ikke måtte gøre synderligt ved mit arbejde; det henstilledes til direktionen, om den vilde tillade mig at afsende flere af sådanne skrivelser. Jeg får en fornemmelse af at burde være forsigtig, når jeg kommer hjem. Nægte mig at skrive til statsadvokaten kan man nu ikke.«

Den 4. December begynder Jessen at forberede sin Hjemrejse. Der er nu kun ti Dage til.

Den 6. December:

»I dag har jeg så skrevet til dig for sidste gang — ja, gid det dog må blive den allersidste gang fra et fængsel.«

Hermed ender Redaktør Jessens Fængselsdagbøger. Sit sidste Ønske fik han ikke opfyldt. Fra de efterfølgende Fængselsophold foreligger der ingen Optegnelser.

MERE PRØJSISK RETSPLEJE

Den 10. Juli 1890 kunde »Flensborg Avis« meddele, at Bogholder Vrang Dagen i Forvejen var bleven løsladt fra Retsfængslet i Flensborg efter at have udstaaet 6 Maaneders haardt Fængsel.

»Hr. Vrang har i det forløbne halve Aar ikke haft den mindste Lempelse i Fængselsstraffen, men er bleven behandlet fuldstændig som de andre Fanger, der var dømt for Forbrydelser af kriminel Natur, og han har hele Tiden været beskæftiget med strengt Fangearbejde. Siden den 28. Januar har Fangen ikke været i fri Luft. I de sidste fjorten Dage forordnede Fysikus Mælk og Sigtebrød til ham i Steden for den almindelige Fangesuppe, der serveres Morgen og Aften. Hr. Vrang, hvis Helbred ikke er godt, agter at tage på Landet nogen Tid for at komme til Kræfter.«

Da Redaktør Jessen den 14. December 1890 vendte tilbage til Flensborg fra Fængslet i Glückstadt efter at have afsonet den ham den 6. Juli 1889 idømte Fængselsstraf paa et Aar, havde ogsaa han igen et haardt Fængselsophold bag sig. Mod Slutningen af syv store Artikler i »Flensborg Avis« fra 15. November til 22. November 1890, »Prøjsisk Pressefrihed i Hertugdømmet Slesvig«, antagelig nedskrevet under den Orlov, han havde haft fra Fængslet, og ogsaa af Hensyn til den tyske Presse og det tyske Publikum offentliggjort i det tyske Sprog, gav Jessen en Antydning af, hvorledes Fængselsopholdet havde formet sig for ham. Han havde hele Tiden »været indespærret i en almindelig Fængselscelle med et lille Vindue oppe i Muren over Mandshøjde. Man overlod ham altsaa ikke engang en af de større Celler i

Fængslet, end ikke da det viste sig, at han paa Grund af det utilstrækkelige Dagslys havde paadraget sig en Øjenlidelse (Aarehindebetændelse), der medførte stærk Nærsynethed.«

Ikke saa underligt, at Jessen ved sin Hjemkomst blev Genstand for stor Hyldest.

»Iblandt de Vidnesbyrd om Deltagelse«, skrev »Flensborg Avis«, »som den hjemvendte har modtaget fra nær og fjern, kan nævnes, at der af Personalet i Bladets Trykkeri blev foræret ham en smuk Sølvpokal med Indskrift, og at der indløb Adresser fra et stort Antal danske Studenter og fra en Kreds af danske Skibsførere.«

I Studenternes Adresse bragtes der Redaktør Jessen en Hilsen og en Tak for hans utrættelige Kamp i den danske Sags Tjeneste, og som et Tegn paa den Taknemmelighed, man nærrede over for ham, og »med hvilken Deltagelse den sønderjyske Sag og Deres egen Skæbne omfattes af den studerende Ungdom«, bad man ham modtage som Gave et Maleri, der vilde indtræffe snarest.

Gaven viste sig at være et stort Lærred af Landskabsmaler Kyhn. Da den nedsatte Komité henvendte sig til Kunstneren, udtalte denne straks Ønske om selv at være med som Bidragyder. Givernes Antal havde været 425, af hvilke 340 unge studerende.

Ikke mindre hjertelig var den meget smukke Adresse fra danske Skibsførere:

»Hr. Redaktør Jessen,

Flensborg.

Et gammelt Ord siger om os: »Vi Sømænd gør ej mange Ord«, hvilket vel ogsaa er en Sandhed, idet vor Gerning paa Søen, særlig paa denne Aarstid, maa stemme os til Alvor og Tavshed. Det er dette vort naturlige Anlæg for Alvoren i Livet, der saa dybt har kunnet fatte den tunge Alvor, der er gaaet hen over Deres Liv i Kampen for vort stakkels sønderrevne Fædreland. Vi betræde kun sjældent vort skønne Land, men vi kan dog, naar Danebrog vajer fra Agterstavnen, forvandle vort ringe Skibs-

dæk til et Fædreland, hvor Modersmaal og Moders Farve ikke ere bandlyste.

Med dyb Beundring og Stolthed have vi Sømænd altid fulgt Deres Gerning i »Flensborg Avis«, og vi kunne ikke undlade at bringe Dem vor varme Taksigelse for alt, De har udrettet og har maattet lide for Danmarks Sag. Vi knytte dertil Ønsket om, at det lille kraftige Folkeskib, i hvilket De er om Bord som en af Styrmandene, ved Guds Hjælp maa komme karsk i Hjemlandets Havn med Danebrog i Agterstavnen og Danmarks Konflag paa Stortoppen.

Som et beskedent Bevis paa vor oprigtige Takfølelse og Deltagelse for Dem bedes De ikke at forsmå medfølgende lille Billede som et synligt Tegn paa, at De, Hr. Redaktør Jessen, blandt danske Sømænd har stille Venner paa Havet.«

Med den kaligraferede Adresse fulgte et Søstykke af Kunstneren Chr. Blache.

Ogsaa fra Forretningsudvalget for De samvirkende sønderjyske Foreninger modtog Redaktør Jessen en Skrivelse, hvori udtryktes oprigtig Sympati »for Dem og Deres byrdefulde Gerning samt en hjertelig Tak for, hvad De hidtil har udrettet for vor nationale Sag. Vi nære det Haab, at Forsynet ogsaa fremtidig vil skænke Dem Helbred og Kraft til at varetage Deres ofte saa vanskelige Hverv og bede Dem være forvisset om »De samvirkende sønderjyske Foreningers« varme Følelser for Dem og for vor fælles store Sag.«

Betegnende for Jessen, der aabenbart har faaet at vide, at der var Bidragydere af vidt forskellig indrepolitisk Anskuelse, er den Takkeskrivelse, han den 7. Januar 1891 rettede til Komiteen for Gaven fra danske Studenter, og som Komiteen af Hensyn til de mange Bidragydere lod offentliggøre i de københavnske Morgenblade.

»Om det end«, hedder det i Skrivelsen, »maa være mig en stor Opmuntring gennem Deres smukke Skrivelse at modtage et Vidnesbyrd om Deltagelse og Anerkendelse, og om det end har været min Hustru og mig en levende Tilfredsstillelse at kunne pryde vort Hjem med et dejligt Maleri af en af vore første

Kunstnere, saa er min største Glæde dog den styrkende Bevidsthed, at der hos en stor Del af den danske Ungdom lever en ædel Harmе over Danskhedens Undertrykkelse i Sønderjylland, en varm Kærlighed til den kuede danske Befolkning og en fast Tro til Rettens og Sandhedens endelige Sejer.

Vi Sønderjyder have baade før og efter 1864 paa Grund af den fra Kongeriget forskellige Udvikling i mangt og meget indtaget et fra den almindelige kongerigske Opfattelse noget afvigende Standpunkt. Et sønderjysk Blad, der vil hævde sin Adkomst til at udtale sig selvstændig om almindelige Spørgsmaal og om Forhold, der ikke umiddelbart vedrører Grænsekampen mod Tyskeriet, vil næppe kunne undgaa nu og da at give Anledning til nogen Misstemning hos denne eller hin Retning i Kongeriget, og dette vil saa meget lettere kunne ske, naar den skrivende udtaler sig paa det personlige Grundlag af en Sindsstemning, der er paavirket af henimod tre Aars prøjsisk Fængsel og lige saa lang Tids næsten uafbrudt Retsforfølgelse.

Naar der til Trods for, at »Flensborg Avis« dels i Medfør af Forholdene, dels maaske uden Nødvendighed nu og da har saaret en kongerigsk Opfattelse paa det ene eller det andet Punkt, dog vedblivende vises Bladet saa megen Agtelse og Velvilje, som Tilfældet har været, saa er dette for mig et Bevis for en i vide Kredse tilstedeværende Fædrelandskærlighed, der evner for Sagens Skyld at se bort fra Enkeltheder og Smaaligheder, og det er dette Vidnesbyrd om ædel dansk Folkefølelse, der især volder mig hjærtelig Glæde og giver mig Mod til at takke ikke blot for min egen Persons Vedkommende for en hædrende Gave, men ogsaa som Sønderjyde for den mod vor fraskilte Landsdel bevarede Kærlighed.«

»Flensborg Avis« meddelte ved samme Lejlighed, at Jessen for nogle Aar siden, formentlig ligeledes efter at have udstaaet en Fængselsstraf, fra »Venner i Danmark«, blandt dem de forhenværende Ministre Hall og Madvig samt Skuespillerinden Fru Heiberg, havde faaet tilsendt et Skovbillede af Godfred Christensen, og at de saaledes modtagne Gaver alle var fremragende Prøver paa dansk Kunst.

Men den Gave, der nok har glædet Redaktør Jessen mest af

alle, kom fra omkring 1000 Kvinder paa den slesvigske Vestkyst. Den 6. Juni 1891 overbragte en Deputation, bestaaende af Fru Knudsen paa Trøjborg, Fru Knudsen paa Visby Hedegaard og Fru C. Hansen fra Møgeltønder et Te- og Kaffeservice af Sølv, udført af Hofjuveler Michelsen i København. Paa en Bakke af Ibenholt var anbragt en Sølvplade med Indskrift: »Redaktør Jessen med Tak fra Kvinder paa Sønderjyllands Vestkyst.« Deputationen tolkede Givernes Tak for den Maade, hvorpaa »Flensborg Avis« røgtede sin Opgave.

Den 9. Juni bragte Redaktør Jessen derefter bag i Bladet en Tak til Giverne, som er noget af det skønneste og mest karakteristiske, han har skrevet. Jessen giver her mere af sig selv, end det var hans Sædvane, og ogsaa af den Grund fortjener dette Indlæg at blive gengivet uden Afkortning:

»Naar mange Hundrede Kvinder paa Sønderjyllands Vestkyst har hædret mig med en stor Gave, og naar der samtidig er overbragt mig den Hilsen, at Giverne ikke blot have følt Deltagelse for mig under de Straffedomme, som præjsiske Domstole have udtalt over mig, men at de ogsaa takke mig for den Maade, hvorpaa »Flensborg Avis« røgter sit Hverv, saa føler jeg en dyb Trang til over for alle Giverne at tolke min inderlige Tak og Glæde over dette Vidnesbyrd om, at Kampen for en god Sag foruden den Løn, en god Bevidsthed giver, tillige vinder mange trofaste Hjærter Tilslutning og Paaskønnelse.

Det kan ikke være andet, end at naar man har prøvet i Aarevis at tilbringe omtrent sin halve Tid i Fængsel, og den øvrige Tid hvert Øjeblik at blive hidset og foruroliget af Stævninger, Forhør, Undersøgelser og pludselige Arrestationer, naar man har været underkastet alle de Krænkelser og Ydmygelser, som Prøjerne tilsyneladende anse det for ønskeligt at anvende over for politiske domfældte, naar man har følt sig gennemglødet af den Afmægtens Harme, der er tifold bitter, naar man skønner, at Krænkelsen rammer ikke ens egen Person, ikke blot den Befolkning, man har viet sine Kræfter, men den højere Retfærdighed, den hellige Troskab, som man søger at tjene, omend kun som et ringe Redskab, naar man har følt sig oprørt i sit inderste over, hvad man maa opleve, saa kan det næppe undgaas, at der kom-

mer enkelte Mismodets Timer, da Lidelsen føles som en knugende Byrde, og da Modstandernes Haan formaar at saare ens Selvfølelse. Over for et sligt mistrøstigt Indtryk kan jeg ikke tænke mig en større Oprejsning, end at Hundreder af ædle Kvinder paa min Fødeegn give mig til Kende, at de takke mig for det, som de præjsiske Domstole straffe mig for, at de føle Forfølgelsen mod mig som en Smerte, at de med Højagtelse og Kærlighed ere Vidne til det Arbejde, som jeg for min ringe Del lægger til i Kampen for vor Folkesag.

Rives man idelig for lang Tid bort fra sin Gerning, og maa man under sin Nærværelse i Hjemmet derfor saa meget mere føle sig bunden til det daglige Arbejde, saa vil man vanskelig faa megen Lejlighed til at komme i Vekselvirkning med den Befolkning, til hvilken man er knyttet. Det kunde tænkes, at Ensomheden og Afsondringen havde draget ens Tanker i en Retning, der var afvigende fra Befolkningens Ønsker og Krav, at Samfølelsen var slappet, det aandelige Fælleskab løst. Det kunde tænkes, at »Flensborg Avis« ensidig afstak sig sin egen Bane, og at Udviklingen i Befolkningen gik i en anden Retning. Den fraværende har altid Uret. Selv blandt Venner kan det hændes, at den, der har været borte, ikke længere finder sin Plads ledig, naar han vender tilbage. Skulde der undertiden hos mig være opdukket en Tvivl, om jeg ogsaa havde bevaret Overensstemmelsen med den Befolkning, hvoraf jeg er udrunden, saa er det mig en dobbelt Tilfredsstillelse, at der fra de mange Hundrede Hjem er bragt mig det Budskab, at de takke mig baade for den Gerning, hvorved mit Blad søger at styrke Kærligheden til det gamle Fædreland, og for den Virksomhed, hvorved vi stræbe at blotte Intetheden af de Grunde, med hvilke Modstanderne rykke i Marken mod os, Usselheden i den Færd, der bestaar i at vrage Slægtens Modersmaal og Folkearv for at kaste sig i Støvet for Magtens skinnende Guldkalv. Jeg kan ikke vente, at den danske Befolkning alle Vegne i et og alt skulde være enig med den sydligste Forpost for den danske Presse; dertil søger »Flensborg Avis« alt for meget at hævde sin Selvstændighed og Ejendommelighed baade i stort og i smaat; men det glæder mig at faa et utvetydigt Bevis for, at Befolkningen i min Hjemstavn i det hele

betragter Bladet som en Talsmand for sine egne Tanker og Følelser.

Ved Siden af denne Tilfredsstillelse paa mine egne og mit Blads Vegne har den Hædersbevisning, jeg har været Genstand for, ydet mig en endnu langt større Glæde. Faa og smaa og overvundne, som vi ere, maa vi først og fremmest se at holde Modet oppe iblandt os. Til daglig Brug holde vi derfor ikke af at tale for meget om de Farer, der omringer os paa alle Sider, og det turde være, at vi ere i Vane med at lægge for ringe Vægt paa alt det, der truer os. Men vi bør ikke dølgge for os selv, at vor Stilling er alvorlig. Det er næppe Trykket af den udvortes Magt, der er det værste, næppe heller den almenmenneskelige Svaghed og Ynkelihood, hvorved Folk fristes til Frafald og Overløberi; men den fremmede Herlighed rummer i sig en dragende Magt, der kan øve sin Virkning paa unge Sjæle, som ikke alt ere befæstede i et sundt og vakt Aandsliv. Opøves Ungdommen fra Barndomsaarene i tysk Sprog, tysk Sang, tysk Tanke-sæt, præjsisk Eksersits, præjsisk Historie, præjsisk Forgudelse, brandenborgsk Lydighed, og føres dette Arbejde hos den mandlige Ungdom videre ved Gymnastik- og Idrætsforeninger, frivillige Brandværn og Krigerforeninger, ganske bortset fra selve Militærtiden, saa kan det hændes, at en Fader og Moder med Sorg i Hjærtet en Dag maa opdage, at deres Barn er revet bort fra dem, at han er bjærgtagen af en fremmed Aand, at han ikke længere kendes ved sit eget og sine egne. Det nytter ikke at lukke Øjnene for denne Fare. Den er til Stede og maa modarbejdes med Kraft. Men dette Arbejde kan kun optages af Hjemmet, og det tilfalder her først og fremmest Kvinden. Lade vore Kvinder sig daare af fremmed Væsen, laane de Øre til fremmed Tale, tages de fangne af en taabelig Forfængelighed efter at slutte sig til de mægtige Indvandrere, saa brydes Hjemlivet i sin Hjærtespire, og vor Folkeager fyldes med Ukrudt. Men naar jeg ser mange Hundrede Kvinder paa en enkelt Egn ved at hædre en Deltager i Kampen for Folkesagen lægge deres Alvor og Kærlighed for Dagen, en Alvor, der med Foragt vrager fremmed Gøgl og Tant, en Kærlighed, der ikke trættes ved atter og atter at tænde Haabets og Troskabens Kærte, saa styrkes jeg i den

Forvisning, at den danske Befolkning i Sønderjylland evner for lange Tider at føre Kampen for vort Folks og vort Fædrelands hellige Sag.

Derfor bringer jeg af mit fulde Hjærte en inderlig Tak til de trofaste Kvinder, der have villet vise mig, at Kampen for Retten tæller mange Venner.

Flensborg, den 7. Juni 1891.

J. Jessen.«

Faa Dage efter, at Redaktør Jessen var vendt hjem fra Fængslet i Glückstadt, den 21. December 1890, læstes i »Flensborg Avis«, at Bladets Udgiver fra den nævnte Dag igen deltog i Redaktionen og samtidig havde overtaget det juridiske Ansvar »ikke blot for de Afdelinger af Bladet, han besørger, men ogsaa for de enkelte Stykker i andre Afdelinger, som han skriver eller gennemlæser før Trykningen eller Udsendelsen. Efter de gjorte Erfaringer vil nemlig Udgiveren for Fremtiden hverken kunne levere noget som helst Bidrag til Bladet eller blot kunne gennemlæse noget saadant før Trykningen, uden at han udtrykkelig betegnes som ansvarhavende for disse Stykker, da han ellers udsætter sig for ved given Lejlighed at blive tiltalt for Artikler, som han ikke har skrevet, ja end ikke set, før de stod trykt i Bladet.«

Trods disse nye Sikkerhedsforanstaltninger lykkedes det ikke Redaktør Jessen ret længe at holde sig paa Afstand af den lokale og stadig national-politisk virksomme præjssiske Retspleje. Den 10. Juni 1891 blev Jessen stævnet i Forhør for to Indlæg i Bladet, som han selv efter det foran tilkendegivne bar Ansvaret for.

Den første Sag vedrørte en Notits fra Vestslesvig i »Flensborg Avis« for 22. April [den paaklagede Notits er ved Trykningen bleven saa kraftigt makuleret, at næsten kun Overskriften kan læses], i hvilken der var Tale om Beskaffenheden af visse Korrespondancer, der optoges i tyske Blade, blandt dem det tyske Tønder-Blad »Tondersche Zeitung«, som i en saadan Korrespondance havde bragt et falsk Citat af »Flensborg Avis«. Skønt den tyske Korrespondent ikke var nævnt, og skønt han var Redaktionen

ubekendt, havde han alligevel stillet Straffekrav. »I Forhøret i Gaar«, skrev »Flensborg Avis« den 11. Juni, »hørte Redaktøren hans Navn for første Gang og oplystes om, hvor han boede. Det var en tysk Skolelærer paa Vestkysten. Det skal nu vise sig, om Statsadvokaturen finder, at det er i Offentlighedens Interesse, at der anlægges Sag mod et Blad, som fremsætter en almindelig Bemærkning om visse Elementer i de tyske Bladkorrespondenters store Skare.«

Den anden Sag drejede sig om en Regeringshandling i Hertugdømmet Brunsvig og »Flensborg Avis's« Kritik heraf. Prins Albrecht af Prøjsen, der under Hertugen af Cumberland, den danske Konges Svigersøns, tvungne Fravær var stedfortrædende Regent i Hertugdømmet, havde indstiftet en Erindringsmedaille i Anledning af brunsvigske Troppers Deltagelse i Oprøret mod Danmark i 1848. Artiklens Slutningssætning var af Statsadvokaten fundet fornærmelig for Prinsregenten, og da der i Sager vedrørende tyske Landsfyrster ikke behøvedes Straffekrav rejst af den paagældende, havde Statsadvokaten besørget det fornødne. Den indfangede Sætning lød i al sin Fornærmelighed saaledes:

»Hvis Prøjserne mene, at Prins Albrekt har lagt særlig Taktfølelse for Dagen ved denne Lejlighed, saa ere de vist ene om denne Mening.«

Den 10. Avgust fandt Forhandlingen Sted ved Landsretten i Flensborg, og Redaktør Jessen stod anklaget for Fornærmelse mod Skolelærer Wolf Steffen i Højer og Regenten i Brunsvig, Prins Albrecht af Prøjsen.

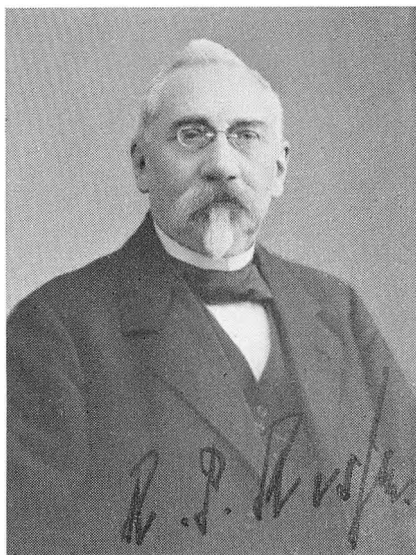
Jessens Forsvarer, Advokat Ebsen, Flensborg, gjorde straks opmærksom paa, at der var adskilligt at udsætte paa Rettens Fremgangsmaade over for den anklagede. Han ankede bl. andet over, at der i Klageskrifterne og Stævningerne ikke var paapeget bestemte fornærmelige Udtalelser, hvorved et Forsvar næsten gjordes umuligt. Han anmodede derfor om, at Forhandlingen enten standsedes, eller at Sagen vistes tilbage til Undersøgelsesdomstolen.

Andragendet blev afvist.

Først oplæstes derefter et Stykke i »Flensborg Avis« om Pen-

J. Vrang.

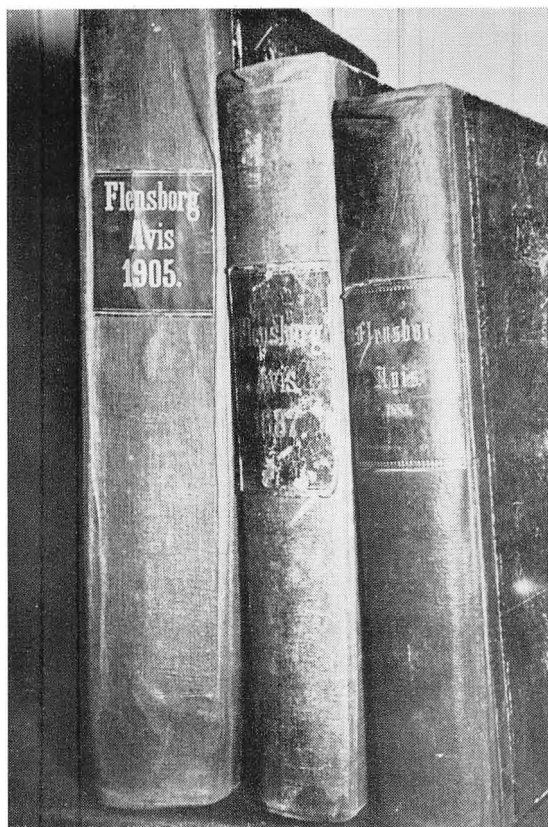
R. P. Rossen.

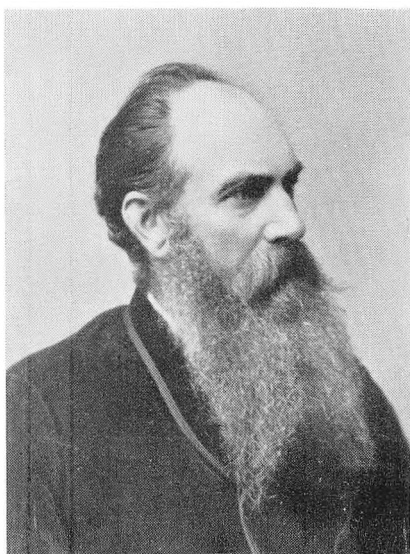
N. Petersen.

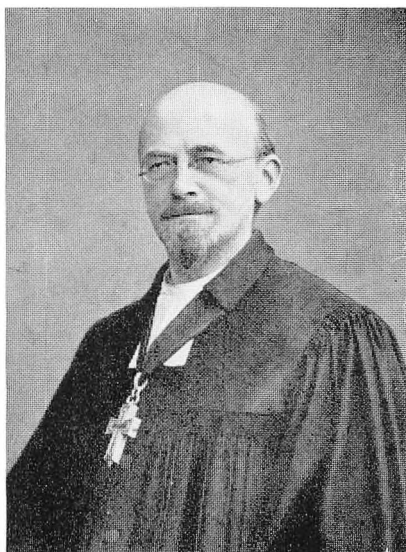
Statsadvokat E. Danskernes Historie Online
A Danish History Online

»Flensborg Avis«, Aargange-
ne 1885 (Aaret efter, at Jes-
sen havde overtaget Bladet),
1887 (efter den første Udvi-
delse i 1885) og 1905 (Aaret
for Jessens Død).

S. Th. Amorsen.

Biskop Th.

geindsamlinger, i hvilket danske Folk advaredes imod at give deres Penge bort til tyske Opdragelsesanstalter. Jessen erklærede, at han var ansvarlig for Stykket, men ønskede ikke at oplyse, om han ogsaa selv havde skrevet det. Dernæst oplæstes en Artikel i »Tondernsche Zeitung«, der imødegik »Flensborg Avis«, men med falsk Citat. Endelig oplæstes det Modindlæg med Overskriften »Tysk Frækhed«, som rummede en Kritik af denne Adfærd, og som Jessen var anklaget for. Ogsaa her erklærede Jessen, at han var den ansvarlige.

Jessen hævdede som under Forhøret, at Kritikken ikke var vendt specielt mod Læreren i Højer, som han ikke kendte, og som Læserne heller ikke havde noget Kendskab til.

Advokat Ebsen fremhævede, at »Tondernsche Zeitung« havde udmærket sig ved uafbrudt at angribe Jessen personligt. Han havde medbragt ikke færre end seks Eksemplarer af det tyske Blad, som indeholdt grove Fornærmelser mod den anklagede. Paa et Spørgsmaal til Bladets Redaktør, Thamssen, der var tilkaldt som Vidne, om, hvem der havde skrevet en Artikel i »Tondernsche Zeitung«, indeholdende de mest usømmelige Fornærmelser mod Jessen og de danske Kvinder fra Vestkysten, der havde overrakt Jessen en Hædersgave efter hans Hjemkomst fra Fængslet, svarede Thamssen, at det vidste han ikke. Han havde aftrykt Artiklen efter et tysk Blad i Haderslev, og han havde intet Kendskab til, hvem der var dens Forfatter.

Til Artiklen »Slesvig-Holstenisme i Brunsvig« erklærede Jessen, at han ikke alene var ansvarlig, men at han ogsaa selv havde skrevet den.

Anden Statsadvokat Prael, der var offentlig Anklager, mente, at Redaktør Jessen netop havde haft til Hensigt at fornærme Skolelæreren i Højer. Om han kendte ham eller ej, var ligegyldigt. At den paagældende Korrespondent havde været ukorrekt i sin Fremstilling, maatte dadles, men gav ikke Jessen Adkomst til at fornærme ham. Da der trods alt her forelaa en Pressefejde af mere almindelig Karakter, vilde han nøjes med at andrage paa 2 Maaneders Fængsel. Anderledes laa Sagen for Fornærmelse mod Prinsregenten i Brunsvig, der var Medlem af det henzollerske Fyrstehus. Beskyldningen for Taktløshed vilde han

taksere til 6 Maaneders Fængsel. Sammendraget androg han paa Idømmelse af 7 Maaneders Fængsel.

Advokat Ebsen fastslog i sin Forsvarstale, at skulde nogen have følt sig fornærmet over »Flensborg Avis's« Kritik af Korrespondancen i det tyske Blad i Tønder, kunde det i det højeste blive Bladets Redaktion. Men den havde ikke stillet Straffeandragende. Retorsion var berettiget, naar nogen anvendte falske Citater. Hertil kom, at »Tondersche Zeitung« i sin Iver for at komme Redaktør Jessen til Livs havde gengivet et Angreb paa ham og hans Forhold til de vestslesvigske Damer, som havde hyldet ham, der virkede ligefrem oprørende. Skulde der ikendes Straf, vilde han andrage paa ikke at lade Straffen gaa ud over Arrest.

Artiklen om den brunsvigske Medaille var ikke rettet mod Prinsen af Prøjsen som saadan, men mod den brunsvigske Regent, hvorefter den af Anklagemyndigheden benyttede Paragraf i Straffelovbogen ikke kunde finde Anvendelse. For øvrigt turde det næppe være fornærmeligt at antage, at heller ikke en Regent i et og alt var lige taktfuld. Af Hensyn til Redaktør Jessens svage Helbredstilstand vilde han andrage paa, at den anklagede, hvis han i det hele taget skulde findes strafbar, ikke straffedes med Fængsel, men med Fæstning, og at en eventuel Arreststraf for paastaet Fornærmelse mod Skolelæreren ligeledes forvandledes til Fæstningsstraf.

Efter et kortere Ordskifte mellem Statsadvokaten, Advokat Ebsen og Redaktør Jessen meddelte Rettens Formand, at Dommen vilde blive forkyndt den 12. August.

Denne Dom er bemærkelsesværdig derved, at den undtagelsesvis gik langt ud over, hvad Statsadvokaten havde foreslaaet. Den anklagede havde kritiseret en Regeringshandling af Regenten i Brunsvig, Prins Albrecht af Prøjsen, og da en Regents Handlinger ikke kunde skilles fra hans Person, betegnet Prinsens Handlemaade som upassende. Anklagede burde straffes for Fornærmelse mod et Medlem af Landsherrens Hus, og da det var en meget grov Fornærmelse, kunde Fæstningsstraf ikke anvendes. Den Maade, hvorpaa anklagede optraadte i et tysk Land for at virkeliggøre sine Ideer, krævede en streng Straf, og Ret-

ten havde derfor anset en Fængselsstraf paa 10 Maaneder som passende. Den anklagede havde ligeledes gjort sig skyldig i Fornærmelse mod Lærer Wolf Steffen i Højer, og ogsaa her havde han benyttet sig af Lejligheden til at kaste sig over tysk Væsen. Anklagedes Tendens gik ud paa at nedsætte alt, hvad der var tysk. Derfor havde Retten i dette Tilfælde anset en Fængselsstraf paa 7 Maaneder for passende. Sammendraget vilde den fastsætte Straffen til i alt 15 Maaneders Fængsel.

Skolelæreren skulde have Ret til fjorten Dage efter, at Dommen var bleven retsgyldig, at offentliggøre Domfældelsen i den Sag, som vedrørte ham, een Gang paa den domfældtes Bekostning i de forskellige Udgaver af »Flensborg Avis« samt i »Ton-dernsche Zeitung«.

I en Artikel »En Pressesag« i »Flensborg Avis« for 14. Avgust kommenteredes Dommen med nogle rent saglige Oplysninger.

»I Anledning af de ofte forekommende Misforstaaelser med Hensyn til en saadan Doms endelige retslige Gyldighed«, skriver Jessen, »skal her bemærkes, at den tyske Retsordning i Straffesager ikke kender nogen Appelinstant over Landsretterne. Den tyske Rigsret har det kun i sin Magt, naar der nedlægges Paa-stand paa Revision, at stadfæste Dommen eller at kuldkaste den paa Grund af Formfejl, men den kan ikke nedsætte Straffen. I de sjældne Tilfælde, at Rigsretten forkaster en Dom, bliver denne i Reglen henvist til ny Behandling ved en anden Ret...

Med Hensyn til de forskellige Straffearter skal endnu bemærkes, at »Arrest« omtrent svarer til dansk »simpelt Fængsel«, hvorimod »Fæstningsarrest« er noget lempeligere. Almindelig prøvsisk Fængselsstraf svarer derimod til den danske Straf »Fængsel paa almindelig Fangekost«, men er strængere end denne. Det er denne sidste haardeste Straffeart, der er bragt i Anvendelse i den nye 15 Maaneders Dom over Redaktør Jessen.«

I samme Nummer af »Flensborg Avis« læstes andensteds i Bladet:

»Redaktør Jessen vilde i Dag, Fredag, Klokken 8,40 rejse med Toget til Aabenraa for som Medlem af Komiteen at overvære Afsløringen af Mindesmærket for Junggreen. Da han sammen med Rigsdagsmand Gustav Johannsen vilde træde ind i en Kupé,

blev han af en Politibetjent anholdt med den Bemærkning, at Borgmesteren (Politimester Dr. jur. Langenheim) havde givet Befaling til at skride ind, naar Redaktør Jessen vilde forlade Byen med Jernbanen. Jessen forlangte at se en skriftlig Ordre, men Politibetjenten havde ingen. Den løste Returbillet til Aabenraa blev derefter afgivet til Billetkontoret. Da Politibetjenten opfordrede Redaktøren til at følge med til Politikontoret, protesterede han derimod, men fulgte alligevel med, da Politibetjenten erklærede at have Ordre til at føre ham derhen. Af Politikommissæren fik han den samme Oplysning som af Betjenten, hvorpaa han efter eget Ønske fik optaget en Protokol over det passerede.

Medens det saaledes forbydes Jessen at rejse med Jernbanen, har han hidindtil uhindret hver Eftermiddag kunnet sejle med Dampskibet til Sønderhav, hvor han har Sommerbolig. Imidlertid har man bemærket, at der hver Morgen, naar han kommer ind til Byen, er flere Politibetjente i Nærheden af Dampskibsbroen i Flensborg.«

Ved Afsløringen af Mindesmærket for afdøde Rigsdagsmand J. P. Junggreen paa Aabenraa Kirkegaard, hvortil der var mødt Deltagere fra alle Egne af Nordslesvig, holdt forhenværende Fysikus Madvig, Haderslev, Afsløringstalen. Bagefter var der Fællesspisning paa et af Hotellerne i Aabenraa, og her indledede Rigsdagsmand Gustav Johannsen Talernes Række med en Beklagelse af, at han ikke tilstrækkeligt havde kunnet forberede sig til en Mindetale over Junggreen, da den Mand, hvem Komiteen havde udset til dette Hverv, ved Magt var bleven hindret i at give Møde.

Senere havde blandt andre Junggreens Svigersøn, Landstingsmand, Ingeniør Lunn fra Knabstrup, Ordet. Efter at have takket paa Familiens Vegne udbragte han en Skaal for den Mand, der ved Magtbud var hindret i at være til Stede, Redaktør Jessen fra Flensborg. Det Venskab, som han og Familien nærede for denne Mand, skrev sig oprindeligt fra den Forstaaelse og Værd-sættelse af J. P. Junggreens Personlighed, som Jessen havde lagt for Dagen i de Ord, med hvilke »Flensborg Avis« havde ud-

sendt Budskabet om Junggreens Død, og ved den Biografi, han havde skrevet af den hedengangne.

»Taleren dvælede derefter«, hedder det videre i »Flensborg Avis's« Referat, »ved Jessens Virksomhed i det hele taget og udtalte i bevægede Ord Ønsket om, at den haarde Medfart, der var overgaaet ham, og som forekom hans Landsmænd saa ubegribelig og uforskyldt, ikke maatte nedbryde hans Kraft, men at den Mand, hvem hans Svigerfader et Aars Tid før sin Død havde omtalt for ham med disse Ord: »Der staar en Mand, som kan bære en stor Del af det sønderjyske Folks Sag«, maatte endnu længe kunne tale sine Landsmænds Sag.«

Den Dom, der var overgaaet Jessen, blev nu ikke alene gjort til Genstand for en skarp Kritik i den kongerigske Presse. Ogsaa et Blad som den landskendte Pastor Paulsens »Wochenschau« i Krop i Sydslesvig vendte sig kritisk imod Dommen.

»Den Strengthed«, skrev Bladet, »hvormed man i Nordslesvig gaar frem mod Danskerne, fremtræder især i den flensborgske Landsrets Kendelser. Den har idømt Redaktør Jessen i Flensborg en Fængselsstraf paa 15 Maaneder for forholdsvis meget ubetydelige Handlinger. Jessen havde paastaaet, at Prins Albrecht af Brunsvig havde begaaet en Taktløshed, fordi han havde dekoreret tidligere slesvig-holstenske Officerer. Nu har Rigsretten imidlertid flere Gange erklæret, at en dadlende Kritik af en Landsherre endnu ikke var nogen Majestætsfornærmelse. Men Redaktørens Straf med 7 Maaneders Fængsel for Fornærmelse af en anonym Korrespondent, der bestandig er gaaet angribende frem mod det danske Parti, finde vi endnu strengere. Det synes os overhovedet dog at være en egen Sag, naar Regeringen i et saadant Tilfælde gennem Statsadvokaten andrager paa Afstraffelse for en Privatfornærmelse. Vi kunde ønske, at den kongelige Regering maatte i Nordslesvig bekvemme sig til en mildere Behandling af den nordslesvigske Presse. Beboerne ere dog paa en vis Maade provokerede derved, at Regeringen vil tilbagetrænge det danske Sprog. Man kan dog ikke fortænke et Folk i, at det kæmper for sit Modersmaal.«

Som ventet blev der, efter at den skriftlige Udfærdigelse af Dommen var kommen Redaktør Jessen i Hænde, nedlagt Paa-

stand om Revision, for at Rigsretten kunde træffe Afgørelse om, hvorvidt Sagens Behandling havde været stridende mod de gældende Retsnormer.

Omtrent samtidig offentliggjorde det paa Tysk skrevne danske Blad »Flensburger Zeitung« en længere Redegørelse for talrige personlige Angreb, Redaktør Jessen havde været udsat for i »Tondernsche Zeitung«, og hvoraf et af disse kom til at spille en betydningsfuld Rolle i den Offensiv, Jessen senere for sit Vedkommende indledte mod en Række tysk-slesvigske Blade, og hvorved den præsiske Retspleje yderligere kom ud for en saa grel Belysning, at dens Udøvere sikkert mere end een Gang har ømmet sig ved det.

Det særlig fremdragne Eksempel paa Angrebene i »Tondernsche Zeitung« indeholdt et Afsnit som dette:

»Endskønt de maadeholdne dansksindede allerede forlængst have sagt sig løs fra Bladet, saa gives der bestandig nogle, som finde Behag i den Føde, der bydes i »Flensburg Avis«. Som Tegn paa dette Behag er der af Damer paa den nordslesvigske Vestkyst, de tidligere danske Enklaver, i disse Dage bleven leveret Udgifveren og den aandelige Leder for Journalen »Fl. A.«, Hr. J. Jessen, et Sølv-Te- og Kaffeservice. Som passende Indskrift for denne Cadeau, dette Tegn paa kvindelig Taknemmelighed, kunde vi anbefale det Vers af Heine:

Selten habt Ihr mich verstanden,
selten auch verstand ich Euch,
nur wenn wir im Schmutz uns fanden,
dann verstanden wir uns gleich.«

I dansk Oversættelse:

Sjældent har I forstaaet mig,
sjældent forstod ogsaa jeg jer,
kun naar vi mødtes i Sølet,
forstod vi straks hinanden.

»Naar man betænker«, tilføjede »Flensburger Zeitung«, »at disse Linjer af Digteren Heine var rettede til de offentlige Fruentimmer, de prostituerede Piger i Berlin, saa forstaaer man Fornærmelsens hele Omfang.

Uagtet Redaktør Jessen ved en Række Fornærmelser og Skældsord i »Tondernsche Zeitung« var bleven angrebet personligt paa denne Maade, medens han selv kun var anklaget for at have fornærmet en ham af Navn ganske ubekendt Korrespondent til samme Blad, saa blev det ham dog ikke, som omtalt foroven, gjort muligt at rejse den i Privatklagesager lovlige Modklage, idet Sagen i Steden for til Bisidderretten blev henvist til Landsretten, hvor der ikke kan rejses Modklage. Paa denne Maade blev han for en eneste Artikel dømt til en 7 Maaneders Fængselsstraf, medens »Tondernsche Zeitung« hidtil er forbleven ustraffet for alle sine Fornærmelser.«

Den 15. Oktober 1891 kom Redaktør Jessens Sag for Rigsretten i Leipzig, der denne Gang ophævede Dommen og henviste den til ny Behandling.

Rigsadvokaten, Dr. Lippmann, fandt, at Anklageskrifterne og Optagelsesbeslutningerne havde været affattet i Overensstemmelse med Straffeprocenordningen. Med Hensyn til selve Dommen indrømmede han, at Domsgrundene, for saa vidt de vedrørte Prins Albrecht, var temmelig tarvelige, om han end ikke troede, at der herved forelaa en Retsvildfarelse. Han nedlagde derfor Paastand om, at Revisionsandragendet maatte blive forkastet.

Rigsretten sluttede sig i sin Kendelse ikke til Rigsadvokatens Forslag, men ophævede Dommen og viste Sagen tilbage til ny Behandling ved Landsretten i Flensborg.

Redaktør Jessen understregede i en ledende Artikel »En Rigsretsdom« i »Flensborg Avis« for 5. November 1891, hvor vigtigt det var, at Rigsretten paa ny havde indskærpet den Bestemmelse, at ingen kan blive stillet for en Domstol, uden at han i Forvejen tilbørligt er bleven oplyst om, hvad man anklager ham for. Det er maaske længe siden, siger Jessen, at Rigsretten har udtalt sig saa skarpt mod nogen Myndighed som i det foreliggende Tilfælde, baade mod de flensborgske Statsadvokater, der begge havde medvirket ved Sagen, og mod de af henholdsvis 3 og 5 Dommere bestaaende to Straffekamre i den flensborgske Landsret.

Og det var visselig ingen Overdrivelse, at her havde Rigsretten taget fat med haard Haand. Om andet Straffekammers Med-

virken hed det saaledes: »At slige Kendelser, der savner enhver Bestemmelse og Begrænsning af den Gerning, der lægges den anklagede til Last, grovelig (»gröblich«) støde an (»verstossen«) imod § 205 i Straffeprocessordningen, at de ere ligefrem ubrugelige (»schlechthin untauglich«) til at afgive det af Loven krævede Grundlag for Tiltale og Hovedbehandling, og at de i Særdeleshed i utilstedelig Grad indskrænke (»in unzulässiger Weise verkümmern«) Retten til Forsvar, er gentagende fremhævet af Rigsretten og behøver ingen ny Udvikling.«

Til første Straffekammer har Rigsretten den Bemærkning, at ved Forhandlingen »ankede anklagede i rette Tid over de før nævnte Mangler, men blev ved en Retskendelse afvist«, hvilket maatte anses for uberettiget.

Paa Grundlag af sine Undersøgelser fastslaar Rigsretten hen imod Slutningen af sin Kendelse:

»Herefter var den dømmende Ret, naar den ikke vilde lade Sagen falde (»das Verfahren einstellen«), men lade den nyde Fremme paa Grundlag af de formløse Optagelsesbeslutninger, i hvert Fald forpligtet til (»allerdings verpflichtet«) ikke at henvise den anklagede til Anklageskrifterne, men paa en passende Maade selv at udfylde de ufuldstændige Kendelser, herved paa klar og tydelig (»bestimmt erkennbarer«) Maade at fastlægge den Gerning, som lagdes den anklagede til Last, og give den anklagede Lejlighed til at forsvare sig herimod. Da dette er undladt« osv., maatte Dommen ophæves.

Det var altsaa i den indledende Sætning til dette Afsnit af Rigsrettens Dom ligefrem antydet, at det mest rimelige havde været, om Landsretten havde ladet hele Sagen falde. En kraftigere Kritik af de 15 Maaneders Fængsel fra en overordnet Domstol, det daværende Tysklands Højesteret, og dermed indirekte af den flensborgske Landsrets Holdning i politiske Retssager, kunde ikke godt fremsættes. At den i alle Tilfælde var af stor moralsk Betydning for Redaktør Jessen, ligger ligefor.

At Rigsrettens Kendelse havde vakt Opsigt endog i konservative tyske Kredse, fremgik af en ny Kommentar i det før nævnte »Wochenschau«, gengivet i det frisindede »Berliner Tageblatt«.

»Rigsretten«, hedder det, »lader tydeligt skinne igennem, at det vel havde været rigtigere at lade hele Anklagen, der drejer sig om Fornærmelse af Prinsregenten af Brunsvig, Prins Albrecht af Prøjsen, og en anonym Korrespondent til »Tondernsche Zeitung«, falde, fordi der virkelig kun er Tale om Ubetydeligheder (»Lappalien«). Dommen vil efterlade et ubehageligt Indtryk i mange tyske Kredse. Man burde dog undgaa Skinnet af, at Domstolene blev paavirket af Politikken og behandlede de politiske Modstandere strængere end tyske Meningsfæller . . .«

Men ogsaa andensteds havde man mærket sig den Kendelse, Rigsretten havde afsagt.

I Begyndelsen af December bragte »Tondernsche Zeitung« en Meddelelse om, at Lærer Steffen i Højer efter Forlydende havde forsøgt at tage det Straffeandragende tilbage, som han i sin Tid havde stillet mod Redaktør Jessen. Men hans Bestræbelser var forbleven frugtesløse. Første Statsadvokat i Flensborg havde bestemt, at efter at den under 15. Avgust fældede Dom var bleven retskraftig, kunde Andragendet ikke mere tages tilbage.

Heroverfor protesterede Jessen. Dommen var aldrig bleven retskraftig, fordi der først var nedlagt Paastand om Revision, og fordi Dommen senere var bleven ophævet.

Den 23. December modtog Redaktør Jessen Svar paa en Henvendelse til Landsretten om Forkastelse af de tre Dommere i andet Straffekammer, til hvis Prøvelse Statsadvokatens nye og supplerede Anklageskrift i de fra den tyske Rigsret tilbagesendte Pressesager var henvist. Svaret gik ud paa, at da de tre Dommere selv ansaa sig for uhildede, da Statsadvokaten gjorde det samme, da deres politiske Optræden ikke var til Hinder for den nødvendige Upartiskhed, og da Dommerne ikke kunde forkastes, fordi de havde medvirket ved de af den tyske Rigsret underkendte Anklagebeslutninger, saa maatte den fremsendte Begæring anses for ugrundet.

Ny Indsigelse til Overlandsretten i Kiel afvistes ligeledes.

Den 4. April 1892 forhandlede Sagen da paa ny ved Landsretten i Flensborg med Landsretsdirektør Macco som Formand og første Statsadvokat Schwarz som offentlig Anklager. Aaben-

bart under Indtryk af, at Jessen gentagne Gange havde andraget om Forkastelse af Dommerne i andet Straffekammer, var Sagen nu henvist til første Straffekammer.

Før Anklagebeslutningen oplæstes, fremsatte Redaktør Jessen følgende Andragende:

»Jeg andrager herved paa, at Dommerne i første Straffekammer skulle forkastes, fordi flere af de Herrer Dommere, deriblandt Præsidenten, Landsretsdirektør Macco, som endnu i de sidste Dage har været en af de betydeligste blandt Indbyderne til et Festmaal med efterfølgende »Kommers« til Ære for Fyrst Bismarck, have taget livlig Del i det politiske Liv overhovedet samt specielt i Agitationen mod den danske Nationalitet, ligesom de have været Medlemmer af forskellige politiske Valgkomiteer, bl. andet en, som i sine Opraab direkte og heftigt polemiserede mod det af mig udgivne og redigerede Blad »Flensborg Avis«.

Jeg er overbevist om, at jeg som Redaktør af »Flensborg Avis« er Genstand for den største Animositet fra samtlige de Herrer Dommeres Side, hvorfor jeg stiller Andragende om, at de maa forkastes.«

Rettens Formand spurgte, om Andragendet om Forkastelse gjaldt alle de tilstedeværende Dommere, hvilket besvaredes med Ja. Endvidere ønskede han oplyst, hvor anklagede mente, Dommerne var politisk virksomme, i Tyskland, i Flensborg, eller hvor. Redaktør Jessen svarede, at han hermed mente Agitation i Hertugdømmet Slesvig. Formanden vilde endnu have klarlagt, hvad der skulde forstaas ved dansk Nationalitet, om der dermed tænktes paa danske Statsborgere. Jessen svarede, at til dansk Nationalitet hørte alle, hvis Sprog var dansk og som nærede dansk Sindelag. Rettens Formand var stadig ikke tilfreds, men ønskede Begrebet dansk Sindelag nærmere belyst. Om der hermed mentes dansk Agitation (»Dänisches Treiben«). Heroverfor protesterede Jessen og tilføjede, at Begrebet dansk Sindelag var tydeligt nok. Da Formanden nu truede med at lade tilføre Protokollen, at den anklagede havde vægret sig ved at give de fornødne Oplysninger, lod Jessen indføre, at ved dansk Sindelag forstod han for det første Troskab mod de tidligere Forhold i Landet og for

det andet Haabet om i Fremtiden at kunne hævde vor nationale og politiske Stilling.

Retten trak sig derefter tilbage, og efter en kort Raadslagning meddeltes, at hvis der fandtes et tilstrækkeligt Antal Dommere ved Landsretten, saa der kunde sammensættes en Ret, hvis Medlemmer ikke havde været stemplet som hildede, skulde disse træde sammen og afgive Skøn om, hvorvidt Andragendet burde afvises eller ej. Sagen vilde saa i givet Fald kunne tages op senere paa Dagen.

Efter nogle Timers Forløb blev der tilstillet Redaktør Jessen en Beslutning fra tre Dommere, af hvilke de to af Jessen var erklæret for hildede, og hvori fremførtes, at saafremt og for saa vidt de forkastede Dommere offentligt var optraadt imod dem, hvis Bestræbelser gik ud paa at pleje og bevare Troskaben mod tidligere statsretlige Forhold for Hertugdømmet Slesvig, og som havde sat sig til Opgave at opretholde Brugen af det danske Sprog, og de nævnte Dommere derved maaske ogsaa direkte og heftigt havde polemiseret mod »Flensborg Avis«, saa afgav dette dog ingen Grund til at forudsætte en personlig Animositet over for den anklagede, saa man kunde nære Frygt for Partiskhed. Andragendet erklæredes derfor for ubegrundet.

Forhandlingen genoptoges derefter hen paa Eftermiddagen.

Forsvareren, Advokat Ebsen, foreslog, at Sagen af formelle Grunde blev standset. Men det vilde Retten ikke gaa med til.

Redaktør Thamssen, »Tondernsche Zeitung«, var ligesom sidst stævnet som Vidne. Da han kom ind paa en Omtale af Artiklen mod Jessen og de dansksindede Damer paa Vestkysten, der havde skænket Redaktør Jessen en Hædersgave, forsvarede han sig med, at det var de danske Blade, der havde angrebet først, og at han som Forkæmper for den tyske Sag maatte have Lov til at forsvare sig. Her afbrød den upartiske Landsretsdirektør Macco og fastslog, at den anklagede Jessen i sit Blad baade før og efter denne Artikels Fremkomst havde kastet Snavs paa alt tysk. Det vidste hele Verden, og derfor behøvede det ikke her at omtales nærmere.

Da en Diskussion med Rettens Formand ikke var tilladt, kunde Jessen ikke tage til Genmæle.

Statsadvokaten fastholdt, hvad han havde udtalt før den første Domfældelse, og androg paa de idømte 15 Maaneders Fængsel. Hvorvidt der skulde tages Hensyn til, at Skolelæreren havde villet tage sin Klage tilbage, maatte han overlade til Retten at afgøre.

Dommen forkyndtes den 11. April og lød paa i alt 10 Maaneders Fængsel. Bemærkningen om manglende Takt over for den brunsvigske Regent takseredes igen til 9 Maaneders Fængsel. Den fornærmelige Artikel mod Skolelæreren i Højer havde anklagede ikke selv skrevet. Men han havde kendt den før Offentliggørelsen, og han var saaledes medskyldig. Da Skolelærer Steffen klart og tydeligt havde udtalt, at han ikke ønskede den anklagede straffet, kunde Straffen her nedsættes til 2 Maaneders Fængsel. Sammendraget i alt 10 Maaneders Fængsel.

Redaktør Jessen offentliggjorde i de følgende Dage nogle »Smaastykker« om Retssagen mod »Flensborg Avis«, der sikkert er bleven indgaaende studeret dels i Statsadvokaturen og dels i de forskellige Dommerkollegier i Flensborg.

Jessen gjorde bl. andet opmærksom paa, at da den tyske Kejser den 24. Februar samme Aar havde holdt sin sidste større Tale, fremkom der en Mængde misbilligende Udtalelser i den tyske Presse. Det store national-liberale Blad »Kölnische Zeitung« skrev da, at Kejserens Tale »havde fremkaldt et stærkt Mishag« i monarkisk sindede Kredse. »Det synes«, skrev Bladet ordret, »at være et Træk, der er betegnende for vore Magthavere, at det skorter dem paa en i en sikker Taktfølelse og i en fin Anelsesevne grundfæstet Dom om Virkningen af deres egne Ord og Handlinger.«

Naar man overhovedet maatte undre sig over, tilføjede Jessen, at se et stort »rigstro« tysk Blad rette et utilsløret Angreb paa Kejser Vilhelm, saa maatte man endnu mere stødes ved at se de anvendte Udtryk. »Det er dog mildest talt ikke passende at kalde sin Kejser for en Magthaver . . . Selv om det ikke over for alle og enhver kan gælde for en strafbar Fornærmelse at sige, at de savne sikker Taktfølelse og fin Skønsomhed, og at deres Domme vidne derom, saa var det dog i hvert Fald betænkeligt over for Kronens Bærer.«

Der var da ogsaa bleven anlagt Sag imod »Kölnische Zeitung«. Men Sagen blev slaæet ned, idet den kølnske Landsrets Anklagekammer ikke fandt den paaklagede Artikel fornærmelig.

Det laa nær for Redaktør Jessen at sammenligne Artiklen i »Kölnische Zeitung«, der havde set det som »et betegnende Træk« hos selve den tyske Kejser, at han savnede »sikker Taktfølelse«, med Artiklen i »Flensborg Avis«, hvor der om Prinsregenten i Brunsvig var sagt, at han ved en bestemt Lejlighed næppe havde lagt »særlig Taktfølelse« for Dagen. »Naar alligevel tilsyneladende værre Fornærmelser mod Kejser Vilhelm af en Domstol anses for ustraffelige, medens mildere Ytringer mod Prins Albrekt af en anden Domstol straffes med 9 Maaneders Fængsel, saa er der næppe nogen anden Maade at forklare denne Sag paa, end at de to Domstole have temmelig forskellige Opfattelser af, hvad der maa anses for strafbart og hvad ikke.«

I det paafølgende Nummer tog Jessen sig med bidende Ironi af Landsretsdirektør Macco, der under Forhandlingen den 4. April i sin Egenskab af Rettens Formand havde udslynget den Paastand, at det var Alverden bekendt, hvorledes den anklagede nu som før kastede Snavs paa alt tysk.

»Forklaringen kan ikke søges i«, skrev Jessen, »at Landsretsdirektør Macco har set sig bitter paa den anklagede og hans Færd. Tværtimod. Han havde samme Dag i en officiel Erklæring i Anledning af Forkastelsesandragendet udtrykkelig udtalt ikke at have noget imod den anklagede personlig, men at staa fuldstændig uhildet og upartisk over for ham.

Der er da formentlig kun een Mulighed tilbage til at forklare sig Hr. Maccos stærke Udtryk. For nogle Dage siden kunde man baade i liberale og i katholske tyske Aviser læse, at Fyrst Bismarck i sin Omtale af Redaktør Fusangel i Bochum havde oversprøjtet ham med Skarn (»ihn mit Koch bespritzt«). De bismarcksindede Aviser ytrede ved denne Lejlighed, ligesom de have gjort før, at Fyrst Bismarcks Modstandere »oversprøjtede ham med Skarn«.

Her turde vi have Nøglen til en Forklaring af Landsretsdirektør Maccos Færd. Det er saa prøjsisk Sprogbrug. Naar det gæl-

der en ildset Kritik, saa hører det sig til at tale om at kaste med Snavs og at sprøjte med Skarn. Naar man kun veed det, saa forarges man ikke mere over de stærke Udtryk. Landsretsdirektør Macco har hverken villet sige noget usandt eller tilføje den anklagede en Fornærmelse; han har blot bevæget sig i almindelige præjsiske Udtryksformer.«

Ogsaa efter den sidste Domfældelse blev der nedlagt Paa-stand om Revision ved Rigsretten i Leipzig.

Sagen kom til Forhandling for Rigsrettens fjerde Straffesenat den 16. September 1892, og Redaktør Jessen havde selv givet Møde for at forsvare sig. Efter at saavel Jessen som Rigsadvokaten havde haft Ordet til lange Indlæg, faldt Dommen. Der blev i Domsgrundene taget mange Forbehold over for Landsrettens Behandling af Sagen, og der blev tillagt Revisionsgrundene en vis Berettigelse. Der kunde rejses Betænkeligheder mod flere Punkter i Landsrettens sidste Dom, men de var af den Art, at de ikke henhørte under Rigsrettens Afgørelse. Forkastelsesandragendet burde maaske have været taget til Følge. Om Fornærmelsesbegrebet var rigtigt anvendt, kunde Rigsretten ikke undersøge, eftersom det var afhængigt af flere Omstændigheder, som kun Landsretten i Flensborg kunde bedømme.

Rigsretten troede derefter trods de nævnte Forbehold at burde stadfæste Dommen.

Som et sidste Skridt til en Mildnelse af den haarde Straf foretog Redaktør Jessen endnu en personlig Henvendelse til den præjsiske Justitsminister samt til Overstatsadvokaten i Kiel om at faa Fængselsstraffen forandret til Fæstningsarrest. Justitsministeren anordnede straks Udsættelse af Straffens Afsoning, indtil Sagen var bleven forelagt den tyske Kejser, og da de ovennævnte Instanser havde stillet sig velvilligt, regnede Jessen nærmest med, at Ansøgningen vilde blive bevilget. Saa meget mere, som Chefen for det kejserlige Civilkabinet over for Ansøgeren havde udtalt, at Kejseren i saadanne Anliggender som konstitutionel Monark plejede at rette sig efter sine ansvarlige Raadgivere. Imidlertid var det senere sivet ud, at Prinsregenten af Brunsvig ikke ønskede Fængselsstraffen forandret til Fæstningsarrest, og den

10. December modtog Jessen Meddelelse om, at Ansøgningen var bleven afslaaet.

Den 27. December 1892 tiltraadte Jessen den nye Fængselsstraf paa 10 Maaneder, der denne Gang skulde afsones i Landsretsfængslet i Flensborg.

DET SLESVIGSKE STANDPUNKT

Enhver, der paa nærmeste Hold har oplevet Genforeningen i 1920, veed af Erfaring, at en Grænseflytning er et kompliceret Foretagende. Den griber ind i mange Menneskers tilvante Levevis, og der kræves megen Varsomhed ved Indførelsen af de nye Tilstande, ligesom der i mange Maader skal Tid til at omstille og indleve sig selv for den Del af den af Flytningen berørte Befolkning, der varmest har tilstræbt den.

I Realiteten var Nyordningen af det danske Styre i Sønderjylland efter Trearskrigen ogsaa en Slags Genforening, for saa vidt som den medførte et Brud med meget af det gamle og en gennemgribende Begyndelse paa noget nyt. At dette gamle i den nordlige Del af Sønderjylland mere eller mindre bevidst havde været følt som folkeligt tyngende og nedværdigende, ændrede intet ved, at der i de sydligere Egne skulde et ikke ringe Maal af Tilpasning til, for at det paabegyndte Værk kunde blive, hvad det var tænkt at skulle være, en Befrielse fra paatvungen fremmed Indflydelse, en Hjælp for den paagældende Befolkning til at genvinde sit eget naturgroede Folkeliv, en Bod for Fortids Uret og Uforstand. Omvæltningen kom sent, under de givne Forhold mere end sent. Adskilligt vilde nok have formet sig lykkeligere, om man var gaaet lidt mere lemfældigt til Værks og havde lagt mere Vægt paa Befolkningens Medvirken. Det var imidlertid stort set forbeholdt senere Slægtled med andre Forudsætninger at erkende Fejl, der trods god Vilje var begaaet og tage ved Lære af dem.

Blandt dem, der tidligst saa, hvad der burde have været anderledes, var Redaktør Jessen. Ikke for intet var han vokset op i

et Hjem, hvor nedarvede slesvigske Traditioner indgik som et berettiget Led i den Danskhedsfølelse, der var det bærende, og hvor der næredes dyb Forstaaelse for, at Genvinding af det nationalt tabte kun kunde opnaas ad Frivillighedens Vej og med vidtgaaende Hensyntagen til den særlige Udvikling, Grænselandet gennem Aarhundreder havde faaet Præg af. Det var da ogsaa saadanne Synspunkter, der kom til Udtryk i Jessens Artikler af 1883 om Sprogordningen mellem de slesvigske Krige¹⁾, hvor han ganske vist med Skarphed vendte sig mod Biskop Martensen, der i sine Erindringer havde fældet saa ensidige og haarde Domme over Sprogreskripterne for det mellemslesvigske Distrikt, men hvor han jævnsides hermed uforbeholdent indrømmede de Fejl, der var begaaet. Og det var Tanker af den Art, han efterhaanden sammenfattede under Begrebet: Det slesvigske Standpunkt.

I første Halvdel af Oktober 1892 havde Hørup i en Tale i den liberale Vælgerforening i København ogsaa strejft sønderjyske Forhold og bl. andet forlystet sine Tilhørere med følgende:

»Der er mere Pressefrihed i et erobret Land som Slesvig, end der er her i Kongeriget. I Slesvig dømmes de danske Blade, men de dømmes efter Lands Lov og Ret. Her i Danmark dømmes der efter en Statsraadsbeslutning, der er forkastet i Rigsdagen.«

Med de Domme i frisk Minde, der for nylig var overgaaet Redaktør Jessen ved Landsretten i Flensborg, kunde en saa uhyrlig Paastand ikke godt faa Lov til at henstaa uantastet. I en Artikel »Hr. Hørup og Sønderjylland« i »Flensborg Avis« for 15. Oktober 1892 gav Jessen Svar tilbage:

»Hr. Hørup, hvis Interesse for de »nationale«, det vil sige de sproglige Forhold i Sønderjylland nok ikke er større, end at han for et Par Aar siden efter Sigende ikke kendte Forskel paa Flensborg og Haderslev, Sønderborg og Lyksborg, er vist ikke naet saa vidt, at han nogen Sinde tager et sønderjysk Blad i Haanden. Ellers vilde vi tro, at der skulde mere end selv Hr. Hørups Frejdighed til for at kunne fremsætte de ovennævnte Paastande. Hr. Hørup blev for flere Aar tilbage af Højesteret frikendt for Majestætsfornærmelse, skønt hans Avis paa en Maade, der ikke kunde mistydes, havde i de uartigste Ord truet Kongen med

Vold. Hans Blad indeholder omtrent daglig Ytringer, der anvendte paa tyske Forhold vilde, behandlede for den prøjsiske Domstol i Flensborg, kunne medføre lange Fængselsstraffe. Tør Hr. Hørup paastaa, at en Ytring om »ikke særlig Taktfølelse« vilde under danske Forhold kunne medføre Straf, end sige 9—10 Maaneders Fængsel. Tør Hr. Hørup give at forstaa, at Ytringer mod en unavngiven og ukendt Aviskorrespondent af en kongerigsk Domstol vilde kunne straffes med Fængsel, endog paa 7 Maaneder. Hvis Hr. Hørup ikke tør dette, saa erklære vi hans Ytringer om »Pressefriheden« i Sønderjylland for uvederheftig Tale i en løs Mund.«

Hørup havde i sit Foredrag ogsaa været inde paa Ulykken i 1864 og der sagt noget om, at den naturlige politiske Deling i Danmark var mellem Mændene og Idealerne fra før 1864 og Mændene og Idealerne fra efter 1864. Derfor havde det været hans og Meningsfællers Opgave »at banke ind i Folks Bevidsthed, at den gamle Tid var ude, Krigstiden og Stortiden, at den havde sine Gravsteder ved Danevirke og Dybbøl og paa Als, og at vi med 1864 var begyndt en helt ny Tid, en beskednere og uanseligere, som dog derfor ikke behøvede hverken at være mindre lykkelig eller at savne sin Ære og sine menneskeværdige Op-gaver«.

»Vi have aldrig lagt Skjul paa«, bemærkede Jessen hertil, »at der var en stor Kløft imellem den danske national-liberale Politik før og i Aaret 1864 og det »slesvigske« Standpunkt, og at vi endnu vedkende os det sidste, for saa vidt det kan sammenfattes i den Tanke, at der ikke, især af en lille og svag Stat, pludselig og voldsomt kunde brydes overtvært med en flere Aarhundreder gammel Udvikling, men at Forbedringerne maatte indføres med Lempe og Fremskridtet ske i jævne Overgange.«

Efter dette kunde man tro, fortsatte Jessen, at der vilde være Ørenlyd i Sønderjylland for det af Hørup her fremførte:

»Alligevel er der noget i denne Betragtning, som ikke tiltaler os. Ganske vist holdt »Slesvigerne« ikke af, at Danmark før 1864 skulde spise Kirsebær med de store; men netop fordi de troede at se Faren, blev de ikke saa knugede og tilintetgjorte, som det havde kunnet tænkes, da Ulykken kom. For Sønder-

jyderne gives der derfor heller ikke en Kløft mellem Betragtningerne før og efter 1864. Fordi vi Danske dengang var for store, synes vi ikke om efter Ulykken at gøre os mindre, end vi ere. Tvært imod, da efter 1864 hos alle tænkende Mennesker i Danmark alle Lyster til at spille en Rolle i Evropa ere forsvundne, saa er der ikke noget i denne Retning at kæmpe imod.«

Den 18. Oktober fremkom der derefter i det københavnske Organ »Dagbladet« et Indlæg, mærket C. P. [Carl Ploug], henvendt til »Flensborg Avis«. Forfatteren vilde, hed det, »være den ærede Redaktion af »Flensborg Avis« meget forbunden, i Fald den vilde oplyse mig om, hvor den »store Kløft« imellem den nationale Politik og det saakaldte slesvigske Standpunkt har ligget, hvad der har frembragt den, og hvem der blandt alle Fortidens vel bekendte Repræsentanter for den danske Del af og den danske Folkestemning i Slesvig, der enten mundtlig eller skriftlig har vedkendt sig en saadan Kløfts Tilstedeværelse, samt hvor og naar dette maatte være sket. Thi jeg, der i det mindste baade har ønsket og burdet følge med Stemninger og Tilstande saavel her i Kongeriget som i Slesvig, jeg maa tilstaa, at jeg aldrig har anet, at der var noget særlig slesvigsk Standpunkt til, endsige nogen »stor Kløft« mellem Slesvigernes politiske Anskuelse og deres den Gang ledende danske Landsmænds Politik.«

Den anonyme Forfatter stiller ikke dette Spørgsmaal for sin personlige Belærings eller Fornøjelses Skyld, men fordi han anser det for meget betænkeligt, om Meninger og Paastande, »der synes kun at have en overfladisk og utilstrækkelig Viden til Grundlag«, faar Lov til uimodsagt at udstrø et Mistroens Frø i Hjerterne hinsides Kongeaen, der kunde blive til et farligt Ukrudt.

Redaktør Jessen imødekom Henvendelsen i en Artikel »Den national-liberale Politik og Slesvigerne«, »Flensborg Avis« for 21. Oktober, hvori han indledende gjorde opmærksom paa, at Spørgeren var kommen til at citere mindre rigtigt. Der havde i »Flensborg Avis« kun været paastaaet, at der var en Kløft mellem det slesvigske Standpunkt og den national-liberale Politik, ikke, som Hr. C. P. fejlagtigt havde opfattet det, den nationale.

»At der«, skrev Jessen, »fra en saa kyndig Side tilsyneladende kan udtales Tvivl om, at der var en Kløft mellem det »slesvigske« Standpunkt og den national-liberale Politik, virker lidt overraskende. Bladet »Fædrelandet's« [redigeret af C. Ploug 1841—1881] gamle Læsere ville vistnok alle mindes, at der ikke saa sjældent blev fremsat den Beskyldning imod de danske Sønderjyder, at de ved tidligere kun at ville være »Slesvigere« havde lagt Vanskeligheder i Vejen for den danske Politik. Hvis vi ikke tage fejl, har Dr. C. Ploug ogsaa i offentlige Taler eller Foredrag fremsat den samme Tanke. Hvem der fører Klage over det »slesvigske« Standpunkt, forudsætter dets Tilværelse.

Naar der spørges, hvor Kløften har ligget, og hvad der har frembragt den, saa kan der her kun svares med et Par korte Andtydninger. At de danske Sønderjyder foreløbig vedblivende vilde være »Slesvigere«, vil sige, at de fastholdt Resultaterne af en flerhundredaarig Udvikling og, hvad enten det nu var af Forkærlighed eller af Forsigtighed, ønskede en lempelig Fremskriden i Tilnærmelsen til Kongeriget. Det tør vel betragtes som uimodsigeligt, at Tanken om Hertugdømmet Slesvigs Deling lige indtil 1864 ikke fandt nogen Jordbund hos Sønderjyderne. I »Fædrelandet« for 1865 nævnes, at der blandt de danske Slesvigere var forskellig Mening om den Personalunion med Kongeriget, der da mentes muligvis at være opnaelig. Denne Indrømmelse tør vel nok udvides derhen, at det store Flertal af de danske Sønderjyder uden Sammenligning foretrak en hvilken som helst Forening med Kongeriget — selvfølgelig uden at dette led Skaar i sin Selvstændighed — fremfor den senere Indlemmelse i Prøjsen. Have vi nu i 28 Aar kunnet hævde vor Nationalitet under prøjsisk Herredømme, saa vilde vi vel have kunnet gøre det nok saa godt under den danske Kongehertugs Scepter. De københavnske national-liberale, der den Gang betegnede en Personalunion som omtrent det værste af alle Onder, nærrede vistnok for ringe Tillid til baade det danske Hof og den sønderjyske Befolkning. Men hvem der nu havde Ret eller ikke, saa var her en Adskillelse, en Kløft.«

Skulde det virkelig være nødvendigt, fortsætter Jessen, at ønske Bevis for, at de danske Sønderjyder ikke syntes om Novem-

berforfatningen af 1863, London-Konferencens Sprængning i 1864, det sidste Forsvar af Dybbøl, Tabet af Als »og alle de øvrige Ulykker, for hvilke den sorte Ulykkesfugl Monrad bærer Hovedskylden«.

»Det er ikke vanskeligt«, skriver Jessen videre, »at indse, hvad der har frembragt en Uoverensstemmelse mellem slesvigske Tankegang og den offentlige Mening i Kongeriget før og efter 1848. Det ensidig æsthetisk og litterært udviklede Aandsliv i Kongeriget havde kun ringe Lighed med den nøgterne Opfattelse hos den jævne, men med ikke ringe Selvstændighedsfølelse udrustede slesvigske Befolkning. Der var en lignende Forskel som mellem Erasmus Montanus og hans Broder Jakob Berg. Under Krigen 1848—50, da det gik i Kongeriget, som Dr. Ploug for en Del Aar tilbage udtrykte sig i »Fædrelandet«: »vi blev berusede af vore halve Sejre«, skærpedes hos den sønderjyske Befolkning Forsigtighedssansen og Bevidstheden om den store Fare, der lurede i Syd. Medens den national-liberale Presse i Kongeriget og dens daværende Aflægger i Haderslev kunde omtale en kommende Krig som et mindre Onde -- »Dannevirke« skal den Gang have skrevet: Hvis Forholdet til Tyskland ikke blev bedre, da »hellere Krig, Krig, Krig!« —, saa var hos den sønderjyske Befolkning den Tanke levende, at al god Politik først og fremmest burde gaa ud paa at holde Fjenden ude fra Landet.

Det ligger nær, at Danskhedens Talsmænd i Sønderjylland før og under Krigen 1864 nødigt vilde vanskeliggøre den danske Regering den i Forvejen saa farefulde Opgave ved at udtale sig imod dens Politik. I 1863 var Kryger ved en Sammenkomst med flere af de fremragende blandt hans Vælgere paa »Harmonien« i Haderslev enig om, at han ikke vilde stemme for Novemberforfatningen; under Pressionen i København og i den Følelse, at hans Stemmegivning ikke vilde forhindre Vedtagelsen, men blot give Tyskerne Vaaben i Hænde, stemte han, da det kom til Stykket, alligevel for den. Før 1864 kunde det »slesvigske« Standpunkt saa meget vanskeligere hævdes i det offentlige Liv, som det kun repræsenteredes af et eneste Organ, »Freja« i Aabenraa — Fr. Fischer blev derfor ogsaa stærkt angreben i

den national-liberale Presse —, idet »Dannevirke« efter P. C. Kochs Bortgang vel nok blev talentfuldt redigeret, men, bortset fra Laurids Skaus Artikler, aldeles ikke havde noget sønderjysk Præg, hvad der til Dels ogsaa kan siges om »Vestslesvigsk Tidende«, medens »Den danske Slesviger« og »Flensburger Zeitung« vel nærmest kun var loyalt dansksindede uden ellers at repræsentere et politisk Standpunkt. Efter 1864 har den danskeslesvigske Presse ikke optaget den national-liberale Politik til Drøftelse; kun i Ny og Næ har der været fremsat en Bemærkning, som gav en Antydning af Bladenes Standpunkt . . . For saa vidt bekendte Mænd herovre fra have udtalt sig, har det været til Forsvar for det slesvigske Standpunkt. Endnu i Halvfjerdserne skrev Hr. P. Skau paa Bukshave en Artikel i denne Aand i selve »Fædrelandet«, hvor han jo blev imødegaaet af Redaktionen. For et Par Aar siden fremkom der i »Dybbøl-Posten« efter Biskop Hansens Død en ogsaa her i Bladet optagen Levneds-skildring af denne Forkæmper for den danske Sag i Fyrreerne; der blev i denne Skildring ikke lagt Dølgmaal paa den gamle Biskops Sorg og Harme over for den national-liberale Politik. Hans Venner fortalte, at endnu i de sidste Aar af sit Liv kunde han tale sig varm og forbitret, naar Talen faldt paa dette Emne.

I denne Sag ere vistnok saa godt som alle Sønderjyder enige. Der er vel nærmest kun Tvivl om Betimeligheden af at udtale sin Mening. Blandt de tidligere national-liberale findes nogle af den sønderjyske Sags mest trofaste Venner og nogle af Danmarks bedste Mænd. Vi ville derfor lige saa lidt som andre danske Sønderjyder forsøge noget Rethaveri over for dem, og for saa vidt vil Omtalen heraf forblive »overfladisk«; men vi indse ikke Nødvendigheden af at fremhykle en Tilslutning eller Beundring paa et Punkt, hvor den ikke findes. Selv om det kun havde historisk Interesse, vilde vi derfor ikke lægge Skjul paa, at der har bestaaet en Uoverensstemmelse mellem »slesvigsk« Opfattelse og national-liberal Tankegang.«

Dette forringer dog ikke, slutter Jessen, den Taknemmelighed og Højagtelse, han maatte nære for mange af de Mænd, der indtog en ledende Stilling inden for de national-liberales Rækker.

Den 28. Oktober indeholdt »Dagbladet« et nyt Indlæg fra C. P., »Den national-liberale Politik og Slesvigerne«, hvori Forfatteren først erklærer sig forvisset om, at Bismarck vilde have angrebet Danmark, selv om Novemberforfatningen ikke var bleven vedtaget, mens han med Hensyn til en eventuel Personalunion, hvis Muligheden havde været der, anser det for givet, at Danmark fra at være en selvstændig Stat da var bleven et tysk Vasaland med Kiel som prøjsisk Krigshavn, og for sandsynligt, at Personalunionen kun var bleven en midlertidig Overgangsform til den nuværende Tilstand, om ikke hele Danmark var bleven indlemmet.

Selvfølgelig, siger Forfatteren, har den nationale Politik i Tiden mellem de slesvigske Krige, lige saa lidt som vore Forfædres, kunnet undgaa Fejl, og Nationens forskellige Skrøbeligheder har haft deres store Andel i dem. Og da det er Slesvigerne, der maa døje mest under Følgerne, maa man heller ikke tage dem ilde op, at de dømmer noget haardere end de Danske i Kongeriget. »Men vi maa forlange, at de dog stræbe efter at vise baade Billighed og Retfærdighed imod Landsmænd, som have ofret Kræfter og Arbejde for at afværge deres Skæbne, og at de ikke maa tro ingen Taknemmelighedspligt at have mod deres Landsmænd, fordi det foreløbig synes at have været et Sisyfus-Arbejde, der kun har bragt dem fra Dynen i Halmen. Det er dog vistnok vor største og uopretteligste Fejl, at vi have sovet for længe tillige med Slesvigerne selv, inden der begyndtes. Da Hertugdømmets Hovedlandskab Angel tillige med dettes Stabelstad Flensborg i Aarene 1820—40 svigtede sit Modersmaal og antog den tyske Tunge — hvilket var den da modne Frugt af Superintendent Struensees ivrige Fortyskningsarbejde i det forrige Aarhundrede —, da var Slesvigs sydlige Halvdel vistnok baade i national og politisk Henseende tabt. At Undergrunden endnu var dansk, viste sig dog af Børnenes Villighed til at lære Dansk i Skolerne mellem 1851 og 1864, men til at vinde det tabte tilbage behøvedes en Menneskealders Arbejde i Ro, som efter Oprøret og under den vedvarende Agitation sydfra ikke kunde faas. Derfor havde Delingen været at foretrække, om den havde været mulig. Jeg tror, at det sundeste og klareste »Standpunkt«, hvor-

paa den danske Befolkning i Slesvig nu kan og bør stille sig, er det slet og ret danske, det, som Ahlmann og Krüger udtrykte, da de erklærede, at de var danske og vilde vedblive at være det, men ikke at gøre Krav paa nogen som helst anden slesvigsk Særegenhed end Ret til Sympathi og Støtte, til broderlig Kærlighed og til aandeligt Sameje, som dens Trofasthed i Ulykken fortjener, og dens Afstamning giver den.«

Ved det meste af sit Indhold, tilføjede Jessen, der vil billiges af alle, ved sin hensynsfulde Form og sin smukke Slutning paakalder dette Indlæg ikke at blive stærkt imødegaaet. Han kunde i og for sig have ønsket at lade det henstaa uden Kommentar. Men da han dog paa et Par Punkter ikke er enig med Indsenderen, og for at afværge al Misforstaaelse, vil han alligevel uddybe sine Synspunkter vedrørende de politiske Anskuelser, der har kunnet betegnes som særlig slesvigske. Redaktør Jessen kommer her nærmere ind paa ikke alene de nationale, men ogsaa de sociale Problemer og viser her igen, at han var langt mere demokratisk af Sind og Tankegang, end uforstaaende Modstandere har villet medgive.

»Det »slesvigske« Standpunkt«, fastslaar Jessen i sin supplerende og linjefaste Artikel af 2. November, »bunder i de historiske Forhold. At henpege paa det forkvaklede i Hertugdømmet Slesvigs statsretlige og administrative Stilling, som den var i Fyrerne, turde være uforment, da det er sket tit nok. Til Forsvar for det »slesvigske« Standpunkt er der ved forskellige Lejligheder gjort opmærksom paa, at der i Kongeriget før 1848 var bevaret flere gammeldags Indretninger, saa man ikke engang kunde komme ind i en Købstad uden at mødes af »Posekigere«, der krævede Porttold, medens sligt ikke kendtes i Hertugdømmet, hvor der desuden var flere Friheder og Rettigheder, t. E. Præste- og Degnevalg, som Befolkningen satte Pris paa.

Hvad der derimod sjældnere turde være fremhævet, er Forskellen i Samfundstilstande og Klasseforhold. For Sønderjyder var der noget fremmed i, naar de endnu et kvart Hundredaar efter Grundlovens Indførelse have kunnet læse i københavnske Aviser som noget aldeles selvfølgeligt, at Gaardmandsklassen hørte til Almuen, og derfra var der saa et Spring op til Køb-

mændene, som atter stod et eller flere Trin lavere end Embedsmændene. Denne Adskillelse har man nemlig enten slet ikke eller kun delvis kendt i Sønderjylland. Storbønderne i Nordslesvig have vist aldrig set op til Handelsstanden i Købstæderne. I Flækken Højer hed det altid tidligere, at Haandværkere og Købmænd hørte ikke med til de »store«, Matadorerne; det var udelukkende Bønderne. I Flensborg have fremragende Købmænd vist aldrig følt sig trykkede af Embedsmændenes Overlegenhed. I Sønderjylland var Standsforskellen langt ringere end tidligere i Kongeriget, og Embedsstanden stod for saa vidt Befolkningen nærmere. Det var ikke ualmindeligt, at der i en Gaardmandsfamilie fandtes en Broder, som var Præst, en Svoger, som var Skibskaptejn, og en Onkel, som var Herredsfoged. Præsterne paa Landet deltog i Gilder hos Bønderne, og disse spændte fra og drak Kaffe i Præstegaarden om Søndagen.

Hos den almindelige Befolkning var der mere Kultur syd end nord for Kongeaen.

Der var det slemme derved, at den højere Kultur jo for det meste havde et tysk Præg. Men naar man tænker paa alt det Tyskeri, der endnu i Trediveerne og Fyrreerne, for ikke at gaa længere tilbage i Tiden, trivedes i København, i de kongerigske Købstæder og paa Herregaardene, saa behøvede man ikke at mistvivle om, at Danskheden efterhaanden vilde kunne hævde sin Ret i den største Del af Sønderjylland paa lignende Maade, som det er gaaet i Kongeriget, hvor det gamle Tyskeri længst er fejjet ud.

Naar Hr. C. P. siger, at Landskabet »Angel tillige med dettes Stapelstad Flensborg i Aarene 1820—40 svigtede sit Modersmaal og antog den tyske Tunge«, saa er dette ikke helt rigtigt. Dels gennemførtes Angels Fortyskning næppe før i Krigsaarene 1848—50 — endnu for ikke mange Aar siden, længe efter 1864, hørte Generalsuperintendent Godt paa en Visitats ældre Kirkegængere tale indbyrdes Dansk ved Hyrup Kirke —, men til Gengæld var Sprogskiftet i Byen Flensborg indtraadt længe før. Man maa ikke lade sig vildlede af de for Danskheden heldige Talangivelser fra Begyndelsen af dette Aarhundrede. De mange dansk-talende boede ikke i Byens Midte, men i Udkanterne, hvor der

pludselig, efter Meddelelse af Tilladelsen til at bosætte sig uden for de tidligere Mure, var opstaaet hele Bydele, som rekrutteredes af den omgivende rent dansktalende Landbefolkning. I den indre Del af Byen Flensborg havde det tyske Sprog vistnok haft Overvægten i omtrent et Par Hundrede Aar. Det var her ved Tidens Hævd blevet en berettiget Ejendommelighed, og man kunde ikke forlange, at Borgerskabet paa en Gang skulde skifte Modersmaal.

Men lige saa lidt som i Svejts, Elsass eller Luksemborg behøvede Sprogforskellen i Hertugdømmet Slesvig at blive bestemmende for de politiske Forhold. I hvert Fald var i Flensborg den største Del af Befolkningen dansksindet, og paa flere Steder havde det kunnet gaa som her, at naar der paa det sproglige Omraade blev faret med Lempe, saa vilde man have taget Brodden fra den politiske Ophidselse. Men den Adskillelse mellem sproglige og politiske Bestræbelser, som vi danske Sønderjyder den Dag i Dag have godt af at lægge Mærke til, kunde ikke ventes særlig ændset af den offentlige Mening i Kongeriget i Halvtredserne og af det Parti, der beherskede den, det »national-liberale«, der netop ved sit Navn betegnede en nær Forening af nationale og i snævrere Forstand politiske Bestræbelser.

Det national-liberale Parti vilde paa en Gang genfordanske Slesvigerne og gøre dem lykkelige ved at inddrage dem under Kongerigets frie Forfatning. Man kan næppe fortænke Slesvigerne i, om de betænkte sig lidt. De havde jo hidindtil betragtet deres Hjemstavn som Frihedens og Fremskridtets Land fremfor Kongeriget. Man kan ikke forlange af en politisk uudviklet Befolkning, at den skulde kunne forudse den fuldstændige Forandring, der maatte skabes ved et Blad Papir som Grundloven. Og saa de fleste danske Slesvigere ønskede den Gang at forblive »Slesvigere«.

Redaktør Jessen vil ikke dermed have sagt, at den danske Regering, naar der kom et heldigt Øjeblik, burde betænke sig paa at indlemme Hertugdømmet i Kongeriget. »Var Hertugdømmet Slesvig først en almindelig dansk Provins, vilde Indbyggerne snart have vænnet sig til det nye Forhold, især naar der i For-

valtning og Sprogordning ikke kom alt for hovedkulds Forandringer paa en Gang.«

Hvis Frederik VII havde haft Vilje og Regeringen Evne til at udføre en saadan Indlemmelse i det lykkelige Øjeblik straks efter Istedslaget, vilde, mener Jessen, maaske alt være gaaet godt.

»Men da det heldige Øjeblik forsømtes, og da den danske Regering oven i Købet lod sig hilde i halve Løfter og Aftaler, saa burde det national-liberale Parti, efter at det var kommet til Magten, formentlig i højere Grad, end det gjorde, have følt sig bundet ved disse Forudsætninger, der ikke ensidig kunde stryges.

Det gælder ikke blot om at have Ret, men ogsaa om at kunne bevise sin Ret. For en retfærdig Domstol er dette tilstrækkeligt, men ikke i Politikken. Kan man der ikke med Vaabenmagt hævde sine Rettigheder, saa er det ikke nok, at man, selv med de mest velskrevne Noter, kan føre et omstændeligt Bevis for i Hovedsagen at have Ret; men alt maa være saa klart, at Alverden ogsaa uden nogen Bevisførelse kan se, at man har Retten paa sin Side. Alt, hvad der kunde gøre Sagen indviklet, uklar eller mindre overskuelig, maatte derfor fra dansk Side undgaas.

For Danmarks Politik i Aarene efter den første slesvigske Krig maatte en Ting synes at være det ene fornødne: *ikke at give Fjenden nogen Anledning til paa ny at komme ind i Landet.* Med Prøjsernes Nærværelse her i 1848—50 var der gjort Generalprøve; det gjaldt om at forhindre selve Skuespillet i at blive til Virkelighed . . .

Gennem sine Presseorganer har Fyrst Bismarck i det sidste Aars Tid rost sin i de senere Aar af sin Rigskanslervirksomhed fulgte »dilatoriske« Politik over for Østerrig og Rusland. En saadan opsættende og forhalende Politik havde efter slesvigsk Opfattelse været den rette for den danske Regering i Tresserne. Værre end det gik i 1864, kunde det ikke gaa. Et uheldigere Øjeblik end Slutningen af 1863 kunde ikke tænkes. Netop fordi i Sønderjylland alt gik saa godt før Krigen, maatte denne Tilstand godt vedvare. Vi kunde intet tabe derved.

Fra »slesvigsk« Side maatte det derfor blive betragtet som en stor Ulykke, at Kong Kristian den niende under den offentlige

Menings Tryk saa sig foranlediget til at underskrive Novemberforfatningen . . .

Hvorledes det var gaaet, om Novemberforfatningen ikke var bleven underskrevet, kan naturligvis nu ingen sige, ligesom ingen kan vide, paa hvad Maade Bismarck i 1870 vilde have fremkaldt Krigen med Frankrig, hvis Napoleon ikke havde ladet sig forlede til at udstede en Krigserklæring. De to Ting kunne naturligvis ikke sammenlignes; men Novemberforfatningen blev i hvert Fald den af Bismarck attraaede Anledning til at paaføre Danmark Krigen. At Danmark i 1863 skulde være rede til at gaa ind paa en Personalunion, kunde ingenlunde forlanges. Her i Bladet er det ogsaa kun paastaet, at Slesvigerne efter Krigen, da alt var tabt, ansaa en Personalunion, om en saadan paa dette Tidspunkt havde været opnaelig, for et mindre Onde end den senere Indlemmelse i Prøjsen . . .

Da saa det værste skete, kunde al Varsomhed ikke mere bringe et andet Resultat. Rigtignok ønskede i 1865 Hovedmassen af de danske Slesvigere, maaske en god Del af de tyske med, i Modsætning til den national-liberale Presse en Personalunion med Kongeriget, hvis en saadan kunde opnaas — og den behøvede jo ikke at have været mere farebringende for Danmark end Luxembourg for Holland —, men de var lige saa rede til straks at blive Jyder. Et Vidnesbyrd herom var den efter Krigen bestandig tiltagende Brug af Ordet Sønderjyder. Slesvigerbesøget 1865 gjorde det straks klart for alle, at den danske Befolkning her nede kun attraaede en Forening med Kongeriget, helst en ligefrem Indlemmelse. For Fremtiden, da først Prøjsen havde taget begge Hertugdømmer, blev dette Standpunkt det eneste mulige.

Hvor lidet der blev tilbage af den tidligere slesvigske Uoverensstemmelse med den offentlige Mening i Kongeriget og af den dermed forbundne Bitterhed, ses bedst af, at Sønderjyderne nu i en lang Række af Aar i den radikale kongerigske Presse ere blevne betegne som stokreaktionære Højremænd, skønt de fra gammel Tid af ere demokratiske og alt andet end Venner af Militarisme, Funktionarisme, Bureaukratisme osv. Navnlig bliver den dansk-slesvigske Presse den Dag i Dag betegnet som

højresindet, det vil sige som Tilhænger af det Parti, der nærmest har taget Arven efter de national-liberale.

Rigtignok er der kun liden Sandhed i den Tale, at vi ere ivrige Højremænd. Sandheden er, at vi sætte Danmarks Bestaaen og Selvstændighed over alt, altsaa ogsaa over parlamentariske Spørgsmaal og Stridigheder. Alle de, der gøre det samme, ere vore Venner, i hvad Lejr de saa end findes.

Der er selvfølgelig ingen Grund til at takke os, fordi vi ville tilbage til Danmark. Det ville vi jo først og fremmest for vor egen Skyld. Paa den anden Side føle vi os næppe forpligtede til stor Taknemmelighed imod vore gamle Landsmænd, fordi de nok ville have os igen. Men naar de have deres Kærlighed og Varme med i vor Sag, saa er det baade en Pligt og en Trang for os at yde dem vor bedste Tak.

En saadan Tak vise vi bedst i Gerning ved at hævde os som danske. Evne vi dette, saa betyder dette for vore gamle Landsmænd, ikke blot at vi bevare et Vilkaar for en senere Genforening, men det betyder tillige, at vi vise, en Gren af det danske Folk ejer Mod og Kraft i sig til at hævde sit Sprog og sit Liv under Modstand mod stærke Magter. Med andre Ord, vi give det danske Folk Tillid til sin egen Levedygtighed. Formaa vi dette, saa ville nok selv de gamle national-liberale bære over med, at »Slesvigerne« ikke ere aldeles overbeviste om det forkastelige i deres tidligere Selvklogskab og Egensindighed over for den offentlige Mening i Kongeriget.«

Dermed ophørte Ordskiftet. Men endnu faa Aar før sin Død, under Valgkampen i 1902, da Redaktør Jessen var udpeget til at være Gustav Johannsens Efterfølger som dansk Medlem af den tyske Rigsdag, vendte han tilbage til, hvad han her havde gjort gældende. I en Valgtale i Haderslev den 9. Februar 1902, »Vor Fremtid«, gentog han, at Krigen i 1864, saa vidt det stod til os Danske, burde have været hindret med alle Midler:

»Men Danmark vidste ikke, hvor god vor Stilling, trods al Forvrøvling og Uklarhed udadtil, var her i Sønderjylland. For hvert Aar, der gik, blev Landet mere dansk. Havde Krigen kunnet undgaas ved Tronskiftet, var den rimeligvis aldrig kommen. Den største Del af Slesvig vilde saa nu have været lige saa dansk

som Ærø eller de otte tidligere slesvigske Sogne ved Kolding. Flensborg vilde have været en fuldstændig dansksindet By, og Sydslesvig efter al Sandsynlighed danskvenligt.«

Det er værd at lægge Mærke til, selv om Redaktør Jessen ikke har nævnt det, at Professor Chr. Paulsen i sit epokegørende Skrift »Om Hertugdømmet Slesvigs Folkepræg og Statsret« fra 1832 har været inde paa noget af det samme, hvor han behandler Hertugdømmets Erhvervs- og Afgiftsforhold sammenlignet med de kongerigske. Ligesom Jessen slog han bl. andet ned paa Konsumptionsvæsnet, »Posekiggeriet«, hvorefter der i Kongeriget maatte udredes en Afgift af alle indenlandske Produkter, der fra Landet bragtes ind til Byerne, en Indretning, man syd for Kongeaaen var fri for. Det kommunale Selvstyre, Formynderivæsnet m. m. var ligeledes bedre ordnet i Hertugdømmerne end i Kongeriget, og Professor Chr. Paulsen fremdrager som Illustration hertil, at Byen Ribe i nyeste Tid havde ønsket at blive betragtet som en slesvigsk By, hvilket den ogsaa til en vis Grad paa Grund af sin særlige Beliggenhed havde opnaet.

Det afgørende for Jessen var naturligvis i denne Sammenhæng vor Stilling over for nationalt anderledestænkende. Som han stadig kom tilbage til, at man i det blandede Distrikt i Tiden mellem de slesvigske Krige burde være gaaet mere forsøgsvis frem, saaledes søgte han lige saa vedholdende efter 1864 at holde en Dør aaben til den hjemmetske Del af Befolkningen, saa vidt det var gørligt. Her var hans slesvigske Standpunkt klart og utvetydigt, og han var en Menneskealder før 1920 i Takt med de Tanker, der blev bestemmende for den mindretalspolitiske Udvikling i Nordslesvig, da Genforeningen var indtraadt.

JESSEN OG SKOLEFORENINGEN

Den 22. November 1892 læstes i »Flensborg Avis« efterfølgende Kundgørelse, der samtidig offentliggjordes i de øvrige dansk-slesvigske Blade:

»Vort Modersmaal er nu snart fuldstændig fortrængt af den offentlige Skole, vore danske Privatskoler ere lukkede, og man forbyder os at lade vore Børn undervise i kongerigske Skoler. Disse sørgelige Skoleforhold maa ganske naturlig opfordre alle danske Forældre til af al Kraft at værne om den Rest af Dansk, der endnu er tilbage i Folkeskolen, til at tage energisk fat paa dansk Undervisning i Hjemmene og til i saa stor Udstrækning som muligt at sørge for Ungdommens Undervisning i Dansk, efter at Skolepligten er ophørt.

En Forening, som kan lede, spore og støtte Arbejdet i disse Retninger, vil efter vor Mening kunne gøre et velsignelsesrigt Arbejde og danne et betydningsfuldt Led i den nationale Forsvarskamp, der er bleven os paatvungen.

Vi indbyde derfor vore Meningsfæller til et offentligt Møde hos Gæstgiver Aabling i Skærbæk Onsdag den 30. Novbr., Efterm. Kl. 3, for at raadslaa om, henholdsvis oprette en almindelig Skoleforening for Nordslesvig.«

Under Bekendtgørelsen fandtes c. 60 Navne, blandt hvilke den danske Rigsdagsmand Gustav Johannsen, Flensborg, Landdagsmand Hans Lassen, Lysabild, den tidligere Landdagsmand A. D. Hørlück, Rurup, Vælgerforeningens Formand, P. Reimers, Sønderborg, og dens Sekretær, H. P. Hanssen, Sønderborg, J. N. H. Skrumsager, Københoved, og P. Skau, Bukshave, desuden en Række kendte Mænd fra den slesvigske Vestkyst.

Tanken om Oprettelse af en saadan Forening var oprindelig fremsat af den sønderjysk fødte Højskoleforstander Salling i Ribe. Salling forelagde Sagen paa nogle private Møder ude paa Vestkysten, og blandt dem, han ellers personligt henvendte sig til, var P. Skau, Skrumsager og H. P. Hanssen. De to førstnævnte billigede Tanken, men Skau ønskede Virksomheden knyttet til Vælgerforeningen, mens Skrumsager vilde have den henlagt under Sprogforeningen. Ogsaa Hans Lassen var tvivlraadig med Hensyn til Gavnigheden af en ny Forening. I et Brev af 23. November skrev han til H. Thomsen i Roost¹⁾:

»Formaalet, der tilstræbes med en Skoleforening, tiltræder jeg selvfølgelig fuldt ud, men kunde det ikke ogsaa opnaas igennem de Foreninger og Organisationer, som vi allerede have? Jeg tænker herved navnlig paa Vælgerforeningen, men ogsaa paa Sprogforeningen. Jeg har en vis Frygt for at faa oprettet alt for mange Foreninger. — At Sagen bliver drøftet, kan jo imidlertid i mine Øjne kun være til Gavn.«

H. P. Hanssen holdt fast ved Tanken om en ny Forening, og at den skulde have sit Sæde paa Vesteregnet. Her havde Højskoletanken først slaaet Rod, og herude havde Rødding Højskoles Vugge staaet.

Ved en forberedende Sammenkomst hos Gaardejer J. P. Jensen, Lovrup ved Døstrup, der blev Skoleforeningens første Formand, forelagde H. P. Hanssen Udkast til Love og udarbejdede Indbydelse til det offentlige Møde. Derpaa affattedes ifølge H. P. Hanssen »en Liste over 60 ansete danske Mænd, som skulde opfordres til at underskrive Indbydelsen. Vesteregnet og Slogs Herred blev særlig stærkt repræsenteret. Det øvrige Nordslesvig kun af Vælgerforeningens Bestyrelse og enkelte fremragende Mænd, om hvem man paa Forhaand vidste, at de omfattede Højskolesagen med megen Varme²⁾.« Endelig udpegedes 15 Mænd, som man fandt særlig egnede til at udgøre den første Bestyrelse, og der nedsattes et forberedende Udvalg paa 3 Mand, af hvilke H. Thomsen, Roost, blev kendt viden om som Foreningens mangeaarige virksomme Kasserer.

For saa vidt var alt saare vel. Men da Indbydelsen var ud-

sendt, fortæller H. P. Hanssen, »rejste Redaktør Jessen uventet heftig Modstand imod Foreningens Oprettelse«.

Hvad der var sket nogle Aar tidligere ved Vælgerforeningens Oprettelse, havde gentaget sig her. Redaktør Jessen var bleven holdt ude. Selv om Jessen lejlighedsvis havde fremsat kritiske Bemærkninger om Højskolernes Forhold til den indredanske Partistrid, og den listeaffattende Kreds af Indbydere ikke vilde henregne ham til de omtalte varme Venner af Højskolesagen, saa stod det dog fast, at han baade fuldt ud havde erkendt den Betydning, der tilkom Højskolen som saadan, og den Støtte, den kunde yde den sønderjyske Befolkning i den Nationalitetskamp, den var tvunget ud i³). Og hvad mere var, ingen havde som Jessen slaaet til Lyd for den Hjemmeundervisning i Dansk, som var et af Hovedpunkterne i Skoleforeningens Program, idet han omgaaende, da den prøjsiske Skoleforordning af 1888 var bleven udstedt, lod udarbejde og udsende en dansk Sangbog for Børn og en dansk Stavebog til Brug i Hjemmene, der i Tusinder af Eksemplarer blev spredt ud over Landsdelen⁴). Det vilde da have været naturligt, om Redaktør Jessen, hvis Blad desuden var det mest udbredte paa den slesvigske Vestkyst, var bleven draget med ind i de Forhandlinger, der fandt Sted forud for Skoleforeningens Oprettelse, saa han der havde kunnet fremføre de Betænkeligheder, som ogsaa han nærede, og maaske have faaet dem afkræftet eller i alt Fald neddæmpet.

Nu stod han igen udenfor, og den Form, han gav sine Indvendinger, var præget af det.

Den 23. November bragte »Flensborg Avis« en Artikel: En dansk »Skoleforening«, mærket —ss—, hvor Jessen efter at have omtalt de under Sprogforeningen og Vælgerforeningen henlagte Opgaver fremførte sine Modargumenter:

»Skulde man mene, at der trængtes til en Forening mere, saa er der tre Felter, paa hvilke en saadan kunde søge sin Virksomhed. Siden Sprogforeningens Stiftelse er Foretagsvirksomheden bleven udvidet; der er nu i flere Egne oprettet stedlige Foretagsforeninger. Man kunde tænke sig disse samlede i en stor fælles nordslesvigsk *Foretagsforening*, hvis Bestyrelse satte sig i Forbindelse med Foretagsholdere, ordnede deres Rejser osv.

Dernæst kunde man, hvis ikke Foredragsforeningerne evnede at samle ogsaa de mindre oplyste og mindre velstillede Medborgere til Sammenkomsterne, grundlægge et Net af *Arbejderforeninger*, for at ikke de tyske Socialdemokrater med københavnsk Understøttelse skulde erobre den nordslesvigske Arbejderstand, ligesom de have taget den flensborgske. En fælles stor Arbejderforening kunde samle de forskellige stedlige Filialer i sin Rame. Endelig kunde der tænkes paa en aldeles upolitisk *Velgørenhedsforening*, der, samtidig med at den gjorde godt og lindrede vore trængendes Nød, kunde forebygge, at moralsk uselvstændige velgørende Landsmænd lade sig aflokke Penge til Foreninger, der sende Halvdelen af deres Midler ud af Landet.

Der kunde let findes Formaal, hvorom man kunde samle en Forening, uden at man behøver at gribe ind i Sprogforeningens Virksomhedsomraade ved at danne en »Skoleforening«. En saadan skulde vel nærmest udsende Privatlærere, der kunde undervise uden for Skoletiden, og dernæst samle Penge til at understøtte voksne unge Mennesker, der ville søge kongerigske Folkehøjskoler. Men det indses rigtignok ikke, hvorfor Sprogforeningen ikke kan besørge dette. Siger man, at den kan ikke overkomme det, saa kan den ved Siden af sin Bestyrelse, der efter Lovene maa være ulønnet, ansætte en lønnet Sekretær. Det vilde desuden ikke være noget overvættets stort Arbejde at ordne Kursen og Ruterne for et Par Privatlærere og gennem Kredsførmændene at fordele nogle faa Fripladser paa kongerigske Folkehøjskoler. At en ny »Skoleforening« bedre skulle kunne formaa den prøjsiske Regering til at standse Skolernes Fortyskning, kan man ikke uden Troskyldighed mene. Men hvis Sprogforeningen kan overkomme Arbejdet, hvad skal saa Splittelsen til? Spredt Fægtning duer ikke.

Vi burde alle ofre langt mere, end vi gøre. Men det er ikke Vejen til at skaffe større Offervillighed, naar man udstykker Arbejdet i Stumper og Brokker eller skaber nye gabende Sparegrise. Naar Folk give Penge — selv om det kun er smaa Beløb — til den nordslesvigske Vælgerforening, den nordslesvigske Sprogforening, den nordslesvigske Kunstforening — for hvilken vor Rigsdagsmand er Formand —, til Landboforeninger, Fore-

dragsforeninger, selskabelige Klubber, økonomiske Foreninger for Hagelskade, Brandskade, Heste, Køer, Faar, Geder og Svin, saa er der sandelig Afløbskanaler nok for de frivillige Ydelser; vi trænger ikke til flere.«

Jessen harcellerede over, at vi nu skulde have en »Skoleforening«, som Tyskerne havde en »Schulverein«, der indsamlede Penge over hele Tyskland til Fremme af Tyskheden i ikke-tyske Lande som Ungarn og Transsilvanien, og sluttede:

»Over for de mange ansete Navne under Indbydelsen kunde man fristes til den Bemærkning, at det maaske vilde være nok saa heldigt, om nogle af vore bedste Mænd vilde betænke sig lidt mere, inden de lægge Navn til et Foretagende, der vel i og for sig kan være godt nok, men som burde underkastes en alvorlig Prøvelse og Overvejelse, inden det faar Lov at starte.«

I en Efterskrift udtaltes det ønskelige i, at Sagen blev flersidig drøftet i de otte Dage før Mødets Afholdelse, og at Bladet vilde staa aabent for Imødegaelser af de fremsatte Betragtninger.

Redaktør Jessens Modgrunde var ingenlunde uvæsentlige. For to Punkters Vedkommende viser de igen den sociale Forstaelse, der var ham i Kødet baaret, og den Fremsynethed, han Gang paa Gang viste sig i Besiddelse af. Der kom og maatte komme den Tid, da Arbejderspørgsmaalet i Nordslesvig trængte sig paa, hvad der bl. andet gav sig Udtryk i Oprettelsen af et Arbejdersekretariat under Vælgerforeningen i 1908 og af Nordslesvigsk Kvindeforening, der samlede sig om velgørende Formaal, i 1910, ligesom der fra dansk Arbejderside oprettedes en dansk Arbejderforening i 1911. Den Velfærdsorganisation, Jessen havde tænkt sig, kom under et nyt paagaende Pres sydfra efter Genforeningen i Skikkelse af Sønderjysk Hjælpefond med den danske Kronprinsesse, senere Danmarks Dronning, i Spidsen og talrige Lokalkomiteer spredt over hele Landsdelen.

Opfordringen til at faa Sagen drøftet før det paatænkte Møde drog kun et enkelt Indlæg i »Hejmdal« efter sig, hvilket Jessen tydede derhen, at man altsaa ikke havde synderligt at indvende mod de af ham anførte Grunde. I en ny Artikel, »Skoleforenings-Projektet«, i »Flensborg Avis« for 29. November svarede Jessen:

»Indsenderen i »Hejmdal« har i Grunden kun en enkelt Be-

mærkning at gøre, oven i Købet en Udenomsbemærkning, idet han afviser Tanken om, at vi særlig bør gøre noget for Arbejderstanden for at faa den med i den politiske Bevægelse. Hertil vil jeg svare, at saa længe vi ikke almindelig faa Arbejdsfolk med paa vore Møder — og i Aabenraa er det særdeles maadeligt i saa Henseende —, saa længe er der mere end Grund nok til at gøre noget for Arbejderne.«

Vi skal ikke, hævdede Jessen, matte og trætte vore Meningsfæller med idelige krampagtige Forsøg paa at lave et eller andet:

»Alle vore Foretagender skulle helst være Udslag af en Trang i selve Befolkningen, noget, der naturlig og frit vokser frem af den hjemlige Jordbund. Saa længe der endnu gives hele Egne, hvor Vælgerforeningen og Sprogforeningen kun have ganske enkelte Medlemmer, er der næppe Trang til flere lignende politiske eller nationale Sammenslutninger, særlig ikke saadanne, der ikke kunne andet end konkurrere med dem. Lad først Vælgerforeningen faa 5—6000 Medlemmer, Sprogforeningen 2—3000, saa kunne vi tales ved, om der er Raad til flere.

Det er sandt, at ikke blot Tyskerne have Skoleforeninger. Bøhmerne, Tjekkerne have ogsaa saadanne. Men der er den Forskel, at Tjekkerne lige saa vel som Tyskerne i Bøhmen, i Ungarn og andre østerrigske Lande have fuld Frihed til at oprette Privatskoler. Det have Nordslesvigerne ikke. Hos os bliver det altsaa en Skoleforening uden Skoler.

Hvis vi uhindret kunde oprette almindelige Privatskoler eller endog blot Pogeskoler — Samlingssteder for Børn under den skolepligtige Alder — eller Voksneskoler for den konfirmerede Ungdom, eller hvis vi endda havde Frihed til at samle Børn uden for Skoletiden. t. E. hver Onsdag eller Lørdag Eftermiddag, saa var der Mening i at oprette en stor almindelig Skoleforening med en Filial i hvert Sogn. Alle kunde da faa Gavn deraf, og alle burde være med.«

Det højeste, der kan opnaas, er, fortsatte Jessen, at der i Ny og Næ i et Privathjem samles et Par Nabobørn til Danskundervisning hos en Privatlærer, indtil Myndighederne lægger sig i Vejen for det:

»Men man kan vædde ti imod en paa, at saadan Undervisning

aldrig vil blive almindelig. Det maa være Forældrene selv, der paatager sig at give deres Børn Vejledning i Modersmaalet. Der-til kan Sprogforeningen skaffe dem Bøger, og saa trænges der ikke til nogen Skoleforening.

Selvfølgelig kan og bør der arbejdes for, at unge Mennesker sendes til kongerigske Folkehøjskoler. Kunde vi opnaa, at 5 af 100 blandt den nordslesvigske Ungdom kom paa en Efterskole eller Folkehøjskole, saa vilde meget være vundet. Det vil endda koste meget, hvis flere af dem skulde have Friplads eller halv Friplads. At stifte en for alle og enhver, ogsaa for de mest uformuende, beregnet Skoleforening til at samle Midler i dette Øjemed vilde dog være forfejlet. Af ubemidlede bør der ikke kræves Penge til andet, end hvad der kan gives dem noget Vederlag for. Det vilde være urigtigt at forlange, at Smaakaarsfolk skulde give Penge til, at andre Folks Børn kunne sendes paa Folkehøjskole.«

Til Slut gik Jessen til Angreb mod dem, hvis ømme Punkt var Pengepungen:

»Den tjekkiske Skoleforening i Bøhmen har sat sit aarlige Medlemsbidrag til 5 Gylden, noget over 10 tyske Rigsmark. Hvis man her i Nordslesvig ikke har Tillid til, at Sprogforeningen kan magte Opgaven og derfor vil stifte en Skoleforening med et aarligt Kontingent af 10 Mark — saa til Lykke! Saa kan det dog blive til noget. De 50 Underskrivere kunne let selv give det og maa ogsaa kunne skaffe hver 3 Medlemmer, saa er der straks 2000 Mark om Aaret at raade over. Men at ville foreslaa Kontingentet sat til usle elendige 50 Penning, det er meningsløst og fører til intet ...

Vi skulle ikke vælte Byrden over paa Smaafolk. Skal der dannes en Skoleforening uden Skoler, saa lad os faa Bidraget sat saa højt, at det kan tyde paa Offervillighed og Alvor hos dem, der sætte Sagen i Gang. Altsaa 10 eller 20 Mark om Aaret!«

Mødet i Skærbæk afholdtes som kundgjort den 30. November.

H. P. Hanssen naaede til Skærbæk, lige før Mødet skulde begynde. »Her var jeg bleven ventet med Længsel. Angrebet i »Flensborg Avis« havde bragt Vaklen i Rækkerne. Et Par af Stifterne var bange for, at Foreningen ikke vilde faa tilstrække-

lig Tilslutning. Gustav Johannsen havde telegraferet, at han var forhindret i at deltage i Mødet, og man havde været ængstelig for, at jeg ogsaa skulde udeblive⁵).«

Den 2. December bragte »Flensborg Avis« et fyldigt Referat fra Mødet, som blev aftrykt af de andre nordslesvigske Blade, og ifølge hvilket der trods den daarlige Jernbaneforbindelse var mødt c. 150 Personer fra forskellige Egne af Nordslesvig.

H. P. Hanssen valgtes til Ordstyrer og anbefalede den planlagte Forening.

Befolkningens danske Modersmaal blev mere og mere til-sidesat i Folkeskolerne, og det var klart, at en 4 Timers dansk Religionsundervisning om Ugen langtfra kunde siges at være tilstrækkelig. »Den tyske »Centralforening« søgte ved alle Haande Midler endogsaa at faa denne Smule Dansk dreven ud af Skolerne, og det selv i Byer, hvor det, som i Sølsted, havde vist sig, at $\frac{3}{4}$ af Skoleinteressenterne var imod det. At der baade burde og kunde gøres noget fra dansk Side mod denne tyske Indflydelse, beviste Forholdene i Hovslund ved Aabenraa, hvor man ved Modpetition havde opnaaet at beholde den danske Religionsundervisning i Skolen. I Ris Sogn derimod var der lidt efter lidt blevet indført tysk Religionsundervisning i alle Sognets Skoler. Præsten havde nu begyndt paa tysk Konfirmation, derfra og til Indførelsen af tysk Gudstjeneste i Kirken var kun et Skridt. Der maatte absolut gøres skarp Front mod denne Bevægelse. Spørgsmaalet var nu, om de Foreninger, vi allerede havde, kunde gøre dette, eller om det var hensigtsmæssigt at have en Fagforening, der ene tog Sigte paa Børnenes og Ungdommens Undervisning i Dansk. Der var jo begyndt derpaa, idet en Vandrelærer havde undervist paa forskellige Steder. Dette var blevet ham forbudt i Haderslev Amt, medens det var blevet tilladt i Sønderborg Amt, hvor den samme Vandrelærer underviste i Dansk paa forskellige Steder med Myndighedernes Vidende og Vilje. Paa samme Vis var det gaaet en Lærerinde, som havde kunnet undervise uhindret i Sønderborg Amt, men hvem det var blevet forbudt i Ager-skov i Haderslev Amt. Dette viste, at der var en Forskellighed i Opfattelsen hos selve de præjsiske Myndigheder, og dette Spørgsmaal maatte absolut gøres til Genstand for en Retskendel-

se. Men den Art Retsomkostninger, som en Afgørelse for Domstolene medførte, burde ikke lægges de paagældende Forældre til Byrde, men dækkes af en fælles Kasse. At samle Midler dertil var ogsaa en af Skoleforeningens Opgaver. Desuden burde en slig Forening virke for Undervisning i Hjemmene og i Efterskoler, hvortil der var stor Trang. Adskillige mente, at baade Arbejdet og Midlerne til Løsningen af disse Opgaver burde skaffes til Veje af de allerede bestaaende Foreninger. Taleren mente derimod, at eftersom den politiske Udvikling gik frem hos os, maatte det føre til Decentralisation af Kræfterne, til Arbejdets Deling. En anden Ting var det, dersom man havde Midlerne til en Løsning af Kræfterne [sikkert en Korrekturfejl, der skulde antagelig have staaet: af Opgaverne]. Men da man ikke havde det, — maatte helst Arbejdet deles paa flere Hænder.«

Blandt de følgende Talere var Skrumsager fra Københoved, der i Førstningen havde »næret en hel Del Betæneligheder ved Sagen og tænkt, om man nu skulde have den tredje Forening. Det forekom ham, en Skoleforenings Opgaver nærmest hørte ind under Sprogforeningen. Men paa den anden Side var denne Forenings Midler jo ikke saa rigelige, at den kunde magte Opgaven uden at forhøje Medlemsbidraget.« Hans Betæneligheder var dog svundne, siden han havde talt med flere og ved at se den Fortrøstning, man nærrede til Sagen her ude paa Vestkysten, hvor man ellers havde Ord for at tage sig en Middagslur for meget.

Tyssen Hansen fra Randerup »havde ogsaa først næret Betæneligheder. Men da han havde set de mange Navne under Opraabet og set Tilslutningen, saa var hans Betæneligheder svundne.«

Cand. phil. Jacobsen fra Brøns — det maa antagelig være ham, H. P. Hanssen i sin kortfattede Beretning om Mødet affærdiger med Betegnelsen »en ung Journalist« —, »mente, at en Decentralisation ikke var heldig, at det tvært imod gjaldt om at samle Traadene i en Haand. Vi havde Foreningen til Sprogets Bevarelse, og han holdt for, at en Skoleforenings Opgaver hørte ind derunder. Han foreslog en Supplering af Foreningens Be-

styrelse og Skolesagen behandlet i en Underafdeling af Sprogforeningen.«

H. P. Hanssen troede ikke, at Tilgangen til Sprogforeningen vilde blive større eller Bidragene flyde rigeligere, hvis man supplerede Bestyrelsen og henviste Skolesagen til en Underafdeling af Foreningen. Han mente, at en ny Forening vilde tilvejebringe flere Midler.

Ved Afstemningen om, hvorvidt der skulde oprettes en Skoleforening, vedtoges dette med alle Stemmer mod 6. Ved Gennemgangen af Lovene fastsattes det aarlige Medlemsbidrag til mindst 1 Mark. Kredsformændene skulde sørge for, at de, der havde Evne og Vilje dertil, svarede et højere Bidrag, og de skulde ogsaa modtage frivillige Bidrag til Foreningen.

Til Medlemmer af Bestyrelsen valgtes blandt andre Rigsdagsmand Gustav Johannsen, Flensborg, og Journalist H. P. Hanssen, Sønderborg.

I »Flensborg Avis« for 3. December fulgte en tredje og sidste Artikel, »Den nye Skoleforening«, hvori Redaktør Jessen, denne Gang uden Mærke, gjorde Resultatet op. Da der ifølge Referatet var omtrent 150 Personer til Stede, skrev han, medens kun rigelig 100 straks tegnede sig som Medlemmer, »er det tilsyneladende heller ikke ved Mødet lykkedes at overbevise alle Deltagerne om det praktisk rigtige i at stifte denne nye Forening«. H. P. Hanssen gengiver disse Linjer og tilføjer: »Derefter fulgte et personligt Angreb paa mig. Dette tilspidsedes mere i en imod det af Falkenstjerne og Morten Pontoppidan udgivne Ugeblad »Tidens Strøm« rettet Artikel, som indeholdt følgende Elskværdigheder til mig.« Hvorefter nogle Jessen-Citater, der er løstrevet fra deres Sammenhæng og ikke har noget med Skoleforeningen at gøre.

Det som personligt Angreb kendetegnede gik nu ikke ud over, hvad der sagligt maatte være ret nærliggende.

»Der blev paa Mødet gjort gældende«, skrev Jessen videre, »at de bestaaende Foreninger ikke kunde løse Opgaven, da Bestyrelsesmedlemmerne var ulønnede, og der burde efterhaanden indføres en Decentralisation af Kræfterne, en Arbejdets Deling. Den Taler, der sagde dette, er selv Medlem af Vælgerforeningens

Bestyrelse, blev for et Par Aar siden ved en Statutforandring gjort til Medlem af Sprogforeningens Bestyrelse og lod sig nu indvælge ogsaa i Skoleforeningens Bestyrelse. At dette er en Decentralisation og en Deling af Kræfterne, turde næppe være indlysende for alle, selv om man finder det rimeligt, at de nævnte Bestyrelser have nogle Fællesmedlemmer.«

At der til den nye Bestyrelse var valgt en Del Medlemmer, som ikke hidtil var traadt i Forgrunden i det nationale Arbejde, hilste Jessen med Glæde. »Derved fik den nye Forening Præg af at have Rod i selve Befolkningen. De nævnte Mænd ere uden Tvivl opfyldte af Nidkærhed for at virke til bedste for Sagen. De fortjener derfor ogsaa at have Held med deres Bestræbelser.«

Naar tyske Blade i Pressens Kølighed og i den Omstændighed, at saa faa Købstadboere havde undertegnet Indbydelsen, troede at kunne spore en begyndende Splittelse inden for den danske Lejr, saa var denne Slutning, fastslog Jessen, meget forfejlet.

»Lykkes det efterhaanden »Skoleforeningen« at skabe sig en heldbringende Virksomhed, vil den nok med Tiden kunne vente at møde Velvilje og Støtte fra alle Sider.

At skaffe Midler til Veje til Vandrelærere og til Fripladser paa Efterskoler og Folkehøjskoler burde have været Sprogforeningens Opgave, naar den fik mere Udbredelse; at føre igennem, at Vandrelærere uhindret tør give Undervisning uden for Skoletiden, kunde blive Vælgerforeningens Sag. Det kan ikke være andet, end at den nye Forening tager Brødet ud af Munden paa de ældre, baade med Hensyn til Opgaver og Midler. Paa dette Punkt ligger den største Betænkelighed ved dens Oprettelse.«

Men da Skoleforeningen nu engang var bleven til Virkelighed, sluttede Jessen, saa var det hans Haab, at Fordelene ved den mere end vilde opveje Ulemperne, og han kunde derfor kun ønske den alt godt.

Den Artikel, der var rettet imod »Tidens Strøm«, og som H. P. Hanssen anbringer i Fortsættelse af Artiklerne om Skoleforeningen i November og December 1892, skyldtes et anonymt Indlæg i det omtalte Tidsskrift, undertegnet »En yngre Sønderjyde«, som gentog de kendte Angreb paa den sønderjyske Presse, og som besvaredes i »Flensborg Avis« den 18. Februar 1892,

altsaa tre Fjerdingaar tidligere. Da Hanssen har lagt Vægt paa at faa Kontroversen med i sine Erindringer, kan den heller ikke her lades upaaagtet.

Af den anonyme Artikel i »Tidens Strøm« er det tilstrækkeligt at gengive nogle faa Afsnit om den Maade, hvorpaa Sønderjyderne indtil da havde ført deres Forsvar over for Tyskeriet:

»Vi stirrede ud til alle Sider og tænkte ikke stort paa at tage nogen Kamp op selv. Ved § 5's Ophævelse fra Tysklands Side kom enkelte dog paa andre Tanker. Udvandringen svandt næsten ind til det halve. Ungdommen blev mere hjemme, trak i tysk Trøje for senere at kunne tage Opgaverne op, hvor de gamle nødvendig maatte slippe. I den sidste halve Snes Aar er denne Strømkæntring bleven mere og mere fuldstændig. Højskolebesøgene i Danmark blive ogsaa større, her fra Højskolerne er det, at Ungdommen maa suge Næring og Kraft til sig for at staa imod. Disse Højskoler har vor Presse ikke haft stort tilovers for. Vil man tale med den om, at vort Spørgsmaal maa løses ved Ord og Aand, da blæser den det hele et Stykke. Nej, i dette Sted vender den sit straalende Ansigt mod Øst, Pegefingeren holder den stift paa Ruslands Midtpunkt for dermed at bilde sig selv og andre ind, at herfra maa Befrielsen komme.

Hvad vi andre holder for det absolut vigtigste: Ungdommens Oplysning og Udvikling, det tager Pressen sig ikke synderlig af. Lige fra 64 og til nu har den i det væsentligste fodret os med Stumper og Stykker af den københavnske Højrepresse, mens vore egne Forhold har ligget brak. En langvarig Kamp, haardere jo længere den skrider frem, maa blive det Billede, som tegner sig for os. Men under saadanne Forhold maa det ikke undre nogen, om Ungdommen ikke vil nøjes med københavnsk Spildedamp. Følgen bliver ogsaa, at vor Presse præker mere sit Befrielses-Evangelium for de døde end for de levende. Som Skolemester i Sønderjylland er Pressen ved at udspille sin Rolle. Gang efter anden kan den jage sine ti Fingre op i Haaret, mens den med Græmmelse maa se paa, at Ungdommen skulker af dens Skole.«

Redaktør Jessen gendrev Punkt for Punkt de uholdbare anonyme Beskyldninger:

»Vi lod Arbejdet ligge. Højskolebesøget bliver først nu større.

Til Belysning af disse Paastande tjener følgende: I Aarene efter 1864 blev der i Sønderjylland oprettet Folkehøjskoler i Brøns, Vonsbæk, Sandbjerg og Aagaard og store danske Privatskoler i Haderslev (2), Aabenraa, Tønder, Flensborg (2) og flere Steder; enkelte af dem havde over 100 Elever. De blev lukkede af Prøjserne, til Dels blot med den Begrundelse, at der ikke var Trang til dem. Nogen Statistik over Besøget paa de kongerigske Folkehøjskoler haves ikke; men vi tvivle ikke om, at det i Halvfjerdserne var omtrent lige saa stort som nu.

Ved § 5's Ophævelse svandt Udvandringen næsten ind til det halve. Sandheden er, at Udvandringen midt i Halvfjerdserne begyndte at aftage, uden at der senere kan spores nogen særlig Nedgang, da det 1879 blev bekendt, at Østerrig havde givet Afkald paa sin Ret til at kræve § 5 opfyldt.

Ungdommens Oplysning og Udvikling tager Pressen sig ikke synderlig af. I henimod 20 Aar have de mest udbredte danske Blade været ledsagede af »Nordslesvigsk Søndagsblad«, som i denne Aarrække netop til Oplysning og Udvikling for Ungdommen har bragt Afhandlinger og Skildringer vedrørende saa godt som alle de Mænd, der før og efter 1848 have staaet i Spidsen for den danske Sag i Sønderjylland — Laurids Skau, Kryger, Hans Nissen i Hammelev, Nis Lorenzen paa Lilholt, Peder Hiort Lorenzen, Peter Christian Koch, Chr. Flor, Chr. Paulsen, Junggreen og flere, og næsten alle de største danske Digtere, Forfattere og andre Stormænd have været Genstand for lignende Fremstillinger, rigtignok for det meste Bearbejdelser paa anden Haand, men deri er der jo ikke noget ufolkeligt; al Folkehøjskolevisdom er jo heller ikke førstehaands.

Lige fra 64 til nu har Pressen i det væsentlige fodret os med Stumper og Stykker af den københavnske Højrepressen, mens vore egne Forhold have ligget brak. Vi skulle ikke tale om Tiden »lige fra 64«, thi, som den unge Forfatter naturligvis ikke ved, var de danske Aviser næsten allesammen undertrykte i de første Aar efter 1864. Men vi ville tale om Nutiden. Nærværende Blad udpeges af Radikalerne sædvanlig som den værste af de sønderjyske Højreaviser. Det er nu meget let at undersøge, om det fortrinsvis fodrer sine Læsere med Stumper og Stykker af den

københavnske Højrepresse, medens vore egne Forhold ligge brak. Vore Læsere have næppe det Indtryk, at de sønderjyske Forhold ligge brak i dette Blad, og hvad Højreavisstumperne vedrøre, saa er den Sag let at opgøre. Bladets stadige Rubrikker ere »Verdens Gang«, »Dagens Emner«, »Dagsnyt« og Feuilletonerne. De sidste ere enten Oversættelser, skrevne for Bladet eller Smaaskildringer paa Sønderjysk. »Verdens Gang« er hver Dag en fuldstændig Udarbejdelse efter tyske, franske og engelske Aviser uden saa meget som en Linje efter københavnske Blade. I »Dagens Emner« aftrykkes undertiden Udtalelser efter danske Blade baade af Højre og Venstre, men de fleste Stykker ere selvstændige Betragtninger, Bearbejdelser eller Oversættelser. Fremdeles kan enhver ved at slaa efter i Bladets Nyhedsrubrik overbevise sig om, at langt over Halvdelen — især saa godt som alt med Smaaskrift — handler om Sønderjylland og i Reglen kun højt regnet en Fjerdedel om Kongeriget. Endelig har Bladet, for at holde os til et overskueligt, bestemt Tidsrum, i det halve Fjerdingaar fra Nyaar til nu indeholdt omtrent et halvt Hundrede større Artikler, af hvilke over Halvdelen var originale eller oversatte, 14 tagne fra Højreblade og 7 af Venstreblade. De fleste Artikler efter Højreblade — der for Resten aldeles ikke handle om kongerigsk Indenrigspolitik — forekomme paa en Tid, da der var Sygdom i Redaktionen og derfor noget mindre Arbejdskraft. Det kalder man altsaa, at vi lade vore egne Forhold ligge brak og fodre vore Læsere med Stumper og Stykker af den københavnske Højrepresse.

Ungdommen skulker af Pressens Skole. Da »Dannevirke« og »Freja« sammensmeltedes i Midten af Halvfjerdserne, bekendtgjorde Forlæggeren, at det forenede Blad havde 1600 Abonnenter. »Flensborg Avis« havde rimeligvis den Gang, ligesom nogle Aar senere, 800 Abonnenter. Vi gaa vel ikke »Dybbølposten« for nær ved at antage, at dets Abonnenttal ikke var større. Flere danske Blade var der ikke. Altsaa havde den dansk-sønderjyske Presse midt i Halvfjerdserne kun rigelig 3000 Abonnenter. Nu derimod have de danske Blade i Sønderjylland omtrent 10.000 Abonnenter, deriblandt dog rigelig 1000 i Kongeriget og Amerika. Naar den sønderjyske Presse har forøget sit Abon-

menttal til det tredobbelte, saa udlægges det saaledes, at den mister sin Indflydelse, at Ungdommen skulker fra den.

Det »straalende Ansigt mod Øst« og Pegefingeren »stift paa Ruslands Midtpunkt (Nisjnij Nowgorod?) »ville vi skænke den ungdommelige Forfatter, hvis Flovser vi ikke skulde have ulejlighet os med, hvis de ikke havde givet os en god Lejlighed til at slaa en Del Sandheder fast, som vi ikke have Grund til at lægge Dølgmaal paa.«

H. P. Hanssen har i sine Erindringer ikke med et Ord antydnet hverken Aarsagen til Mellemværendet med »Tidens Strøm«, det anonyme Angreb eller Jessens omhyggeligt udarbejdede Bevisførelse, vendt imod det. Derimod har han heftet sig ved nogle forudskikkede Betragtninger, hvor Jessen undrer sig over, at Tidsskriftet »giver Plads for et saa umodent Produkt som den nævnte Artikel, der er for lidet velskreven til at kunne stamme fra samme Kilde som de tidligere i adskillige Venstreblade fremkomne Angreb paa Pressen og de ledende Mænd i Sønderjylland«, samt ved følgende Vendinger:

»Naar vi ville have Lov til at kritisere kongerigske Forhold, kunne vi selvfølgelig ikke have noget imod, at man i Kongeriget kritiserer den Maade, hvorpaa vi Sønderjyder føre vort Selvforsvar. Naar »Tidens Strøm« og andre radikale Blade ville give lidt ondt af sig, staar det dem frit for; men vi synes ikke om, at Artikler af denne Art undertegnes »en Sønderjyde«, »en yngre Sønderjyde«, »en af de unge i Sønderjylland« eller sligt. Det er meget muligt, at kongerigske Radikalere paa en Riffelhøjskole eller i »Studentersamfundet« kunne faa Hovedet forrykket paa en Grønskolling her ovre fra og gøre ham til Talerør for deres egne Meninger; men disse blive aldeles ikke bedre for det. Det er ikke nogen sønderjysk Sang, naar Melodien er lært i Kongeriget.«

H. P. Hanssen citerer de sidste Sætninger som møntet paa ham. Men hvis Hanssen var sagesløs, vilde han med Sindsro have kunnet forbigaa dem som noget, der vedkom den anonyme og udelukkende den anonyme. Revet ud af Sammenhængen og anbragt, hvor de ikke hører hjemme, bidrager de kun til yderligere at fortegne Modsætningsforholdet mellem Jessen og H. P.

Hanssen og at godtgøre Mangleerne ved Hanssens i mange Maader saa værdifulde Historieskrivning.

Med Skoleforeningen gik det langt bedre, end de fleste vel havde ventet. H. P. Hanssen ender med berettiget Stolthed sin Omtale af Skoleforeningens Oprettelse saaledes⁶⁾:

»Skoleforeningens Organisation skred hurtigt fremad. I Marts 1893 havde den allerede 350 Kredsformænd, over 2000 Medlemmer og c. 5000 Mark i Kassen. Inden Aarets Udgang havde den 4319 Medlemmer og i det første Forretningsaar kunde den allerede med en samlet Udgift paa 12.800 Mark understøtte 266 unge Sønderjyder til Ophold paa danske Skoler. I de følgende Aar vandt Foreningen hurtigt stigende Tilslutning og fast Fodfæste over hele Nordslesvig.«

Men den Frygt, Redaktør Jessen havde næret for, at det vilde komme til at gaa ud over Sprogforeningen, viste sig i den følgende Tid at være ikke ubegrundet. I Skoleforeningens Protokoller savnes gennem en Aarrække Medlemstallene. Men i 1909 havde Skoleforeningen 7212 Medlemmer, Vælgerforeningen 6420 og Sprogforeningen 4711. Ved det sidste danske Aarsmøde i Haderslev 1914 var Medlemstallet for Skoleforeningen 10.853, for Vælgerforeningen 8214 og for Sprogforeningen 6354. Efter Genforeningen har saavel Skoleforeningen som Sprogforeningen haft Tilgang af Medlemmer ogsaa fra det øvrige Land, mens Vælgerforeningen blev ophævet.

Redaktør Jessen blev for øvrigt inden længe en god Ven af Skoleforeningen, hvad han ved flere Lejligheder gav Udtryk for.

FRA EN KRISETID

Den 20. Februar 1890 var der Valg til den tyske Rigsdag, og der blev i de forskellige sønderjyske Amter afgivet i alt 13.672 danske Stemmer. Redaktør Jessen sad i Fængsel, og i en kort Oversigt over Valget i »Flensborg Avis« for 24. Februar fremhæves, at mens der øjensynligt var kommen mere Liv i det danske Arbejde i Haderslev, Sønderborg og Tønder Amter, saa hæmmedes Danskheden betydeligt i Aabenraa og Flensborg Amter af den tysk-socialistiske Bevægelse. Det tyske Social-Demokrati havde, sammenlignet med Valget for tre Aar siden, fra Flensborg til Kongeaaen haft en Fremgang paa over 1300 Stemmer.

Men Valget var dog ikke helt uden Lyspunkter i de sydlige Distrikter, og i en Artikel »Det lille Blad« i »Flensborg Avis« for 18. Marts paapeges, hvilken Andel denne Særudgave maa antages at have haft i de opnaaede Resultater. Artiklen indleder med, at det nu er rigelig tre Aar siden, denne billigere Udgave af »Flensborg Avis« begyndte at udkomme under Navnene »Flensborg Tidende« og »Tønder-Bladet« for senere at blive til »Det lille Blad«, og at det nærmest var Egnen mellem Flensborg og Tønder, det skulde henvende sig til:

»Det skulde skaffe sig Indgang i Hjem, hvor man hidtil enten slet ikke havde haft dansk Læsning, eller hvor man kun i Ny og Næ kunde liste sig til at laane en Stump gammel Avis hos en eller anden, der holdt et større Blad. Dets Formaal var at bringe regelmæssigt Bud ude fra til Smaakaarsfolk og Smaaborgere, som hverken havde Raad til at holde eller Tid til at læse større Dagblade.«

At virke i dette Formaals Tjeneste er, fortsatte Artiklen, lykkedes over Forventning godt. Abonnenttallet var steget fra nogle faa Hundrede til to Tusende, og det havde faaet sin Hovedlæsekreds i de forsømte Egne omkring Tinglev og Ravsted ned imod Læk og Store Vi længere sydpaa:

»Man er da berettiget til at spørge, om »Det lille Blad« har udrettet noget i de tre Aar, det har bestaaet. At det har vedligeholdt Sansen for dansk Læsning paa Sproggrænsen og derved bidraget sin Del til Modersmaalets Bevarelse her, kan ikke være Tvivl underkastet.«

Man vil imidlertid gerne have noget bestemt at holde sig til, vil med Tal kunne paavise, hvad Nytte det har gjort. Der er da ikke nogen bedre Lejlighed til at konstatere Bladets nationale Betydning end ved de for kort Tid siden foretagne Valg til den tyske Rigsdag, og der er to Steder, som man i den Anledning særlig tør dvæle ved. Det er Ravsted og Tinglev:

»I Ravsted, hvor før 1884 ingen danske Blade havde faaet Indgang, har »Det lille Blad« erobret sig en fast Plads. Virkningen er bleven, at medens der ved Rigsdagsvalget 1884 [i 1887 deltog man i Tønder Amt ikke i Valget] i Ravsted ikke afgaves en eneste dansk Stemme, afgaves der ved Valget 1890 akkurat et halvt Hundrede. I Tinglev afgaves der i 1884: 4 danske Stemmer, i 1890 63 Stemmer. Disse Tal tale for sig selv.

Hermed er Materialet paa ingen Maade udtømt. Man kan gaa alle de truede Distrikter igennem fra Flensborg til Tønder, og man vil alle Vegne se en betydelig Fremgang. Kun nogle enkelte Tal skulle nævnes endnu: Burkal 1884: 11 danske Stemmer, 1890: 68, Abild 1884: 26, 1890: 47, Øster-Højst 1884: 46, 1890: 62, Jejsing-Hostrup 1884: 38, 1890: 69. I Medelby og Ladelund var der i Aar henholdsvis 4 og 8 danske Stemmer. I de mest udsatte Byer som Valsbøl, Timmersig, Hyllerup og Store Vi er Stillingen paa det nærmeste holdt, og et enkelt Sted, Skovlund i Valsbøl Sogn, er der endog lidt Fremgang.

Det har vist sig ved Valgene, at et af de Hovedformaal, der blev opstillede ved Paabegyndelsen af »Det lille Blad«, er blevet fuldstændig opnaaet. Smaakaarsfolk have faaet fornøden politisk Oplysning og behøve ikke at gaa uforberedte til Valg-

urnen; de vide, ogsaa før Valgsedlen bliver stukket dem i Haanden, hvad kampen drejer sig om; deres politiske Interesser ere blevne vakte; de have faaet Fællesskabsfølelse med deres bedrestillede Meningsfæller, og de have nu en levende Ansvarsfølelse af, at det ogsaa er deres Pligt at støtte den fælles Sag.«

»I »Flensborg Avis« for 7. Juni 1890, da Redaktør Jessen havde en Maanedes Orlov fra Fængslet, offentliggjorde han en Artikel, der kastede Lys over »Flensborg Avis's« Udbredelse som Helhed paa daværende Tidspunkt. Artiklen gengives her uden Afkortelse:

»I »Illustreret Tidende« for Søndagen den 4. Maj d. A. findes i en Artikel om den sønderjyske Presse følgende Bemærkninger om »Flensborg Avis« og min Gerning som dens Udgiver: »Ved sin ihærdige Agitation har han tvunget de øvrige Redaktioner ind under en nyttig Konkurrence og bragt sit Blads Holdertal stærkt i Vejret, især i Kongeriget. »Flensborg Avis« bærer Præget af at blive redigeret med stadigt Hensyn til Læserne her oppe.« Et andet Sted i Artiklen siges om »Flensborg Avis«, at den har »opnaaet at faa en stor Udbredelse i Kongeriget, især i København«. — I Fjor indeholdt Maanedsskriftet »Tilskueren« i en af Hr. Løjtnant, Kommunalærer P. Lauridsen skreven Afhandling om Flensborg en Notits om, at »Flensborg Avis« »for Tiden« ikke havde noget Fodfæste i Byen.

Af disse Udtalelser og af flere lignende i enkelte andre kongerigske Blade have Læserne kunnet faa det Indtryk, at der maatte være noget sandt i de fra tysk Side fremsatte Paastande, hvorefter »Flensborg Avis« i Aarenes Løb er bleven rokket i sin Stilling i selve Byen Flensborg og dens nærmeste Opland og nu i Hovedsagen maa søge sine Læsere i Kongeriget.

Det forekommer mig rigtigt at imødegaa en saadan for Danskheden uheldig Opfattelse, og jeg tillader mig derfor til Belysning af Sagen at fremdrage et Par Tal, der give et uimodsigeligt Vidnesbyrd om det virkelige Forhold. Samtidig skal jeg bemærke, at den mig tillagte »energiske Agitation« for Avisens Udbredelse ingen Sinde har været af nogen personlig Art, idet jeg paa Grund af de stadige tvungne Fjærnelser fra Hjemmet i den øvrige Tid har været saa stærkt bunden til det daglige Arbejde, at jeg ikke

har kunnet virke for Bladets Udbredelse undtagen gennem Bladet selv, ligesom jeg aldrig privat har opfordret nogen til at holde det.

I Følge Bladets Regnskaber og Abonnementsprotokoller havde »Flensborg Avis«, da jeg i Sommeren 1882 overtog dens Redaktion, mod Slutningen af Juli Kvartal af fuldt betalende Postabonnenter 581, deraf i Kongeriget 250 eller 43 pCt. I det følgende Oktober Kvartal var Tallene ikke meget forandrede, nemlig mod Slutningen af Kvartalet 677 og 264.

Sidste Efteraar, da jeg blev kastet i Fængsel, naaede Antallet af de fuldt betalende Postabonnenter paa »Flensborg Avis« i dens forskellige Udgaver i Følge Postvæsnets Regnskaber op til 4577, deraf i Kongeriget 1070 eller 25 pCt.

I Løbet af de samme syv Aar var Antallet af fuldt betalende Abonnenter i Flensborg By steget til noget nær det tredobbelte (285 pCt.), saaledes at det samlede Abonnenttal var gaaet op fra omtrent 800 til omtrent 5400 Eksemplarer. Desuden havde den nystiftede »Flensburger Zeitung« i Byen Flensborg og Egnen syd paa naaet et Abonnentantal af 4—500 Eksemplarer. I Forhold til det samlede Oplag af det danske Blad var i 1882 31 Procent af Læserne kongerigske Abonnenter, i 1889 derimod kun 19,8 Procent.

Fra dansk Side synes der saaledes ikke at være Grund til at paastaa, at det danske Blad i Flensborg i de senere Aar særlig skulde have vundet Udbredelse i Kongeriget paa Bekostning af dets Stilling i den Egn, hvor det naturligst udfolder sin Virksomhed.

Flensborg, den 6. Juni 1890.

Jessen.«

Vi veed nu fra Redaktør Jessens Fængselsdagbøger, at efter det daarlige Juli-Kvartalsskifte en Maaned senere var Antallet af Postabonnenter paa »Flensborg Avis« med danske Særudgaver gaaet ned fra 4577 i Begyndelsen af December 1889 til 2681 i Juli 1890, idet Hovedparten af Tilbagegangen dog faldt paa »Det lille Blad«, medens »Flensburger Zeitung« nærmede

sig den rene Udslettelse. Det havde vist sig, at »Flensborg Avis« trods al Velvilje over for Bladet alligevel var saa fast knyttet til Jessens Person, hans Ledelse af det og Omhu for den daglige Drift, at et aarelangt Fravær som det sidste kunde det daarlige bære. Det gjaldt nu om for Jessen med de Kræfter, der var levnet ham efter Fængselsopholdet, at stemme sig imod den i Gang værende Opløsning, faa Strømmen vendt og Tilbageslaget omformet til ny Fremgang.

Det synes, som om Redaktør Jessen først og med megen Energi har taget fat paa at reorganisere Udgivelsen af »Flensburger Zeitung«. Der skal her til Klarlæggelse af Jessens Iver for at holde det lille danske, men paa Tysk skrevne Blad i Live, indflettes nogle Træk af dets kortvarige Historie.

Da den danske nationale Bevægelse i Sønderjylland for over 100 Aar siden begyndte at gøre sig gældende, og der sidst i 1830-erne oprettedes danske Blade i Haderslev og Aabenraa, fremstod der i 1840 ogsaa et dansk, men paa Grund af den sproglige Udvikling tyskskrevet Blad i Flensborg, »Flensburger Zeitung«. Dets Udgiver var den danske Bogtrykker Kastrup, dets Ejer og Redaktør i Tiden mellem de slesvigske Krige Angelboen Læge C. Manicus, en fortræffelig Skribent, der allerede i Kastrups Periode havde støttet Bladet og skrevet i det. Da prøjsiske Tropper i 1864 rykkede ind i Flensborg, maatte Dr. Manicus, der ogsaa havde været Militærlæge, søge nordpaa. I hans Fraværelse var Bladets daværende Trykker, Ponton, bleven udstyret med en Slags Fuldmagt, som han uden Ejerens Vidende og Vilje benyttede til at afhænde Bladet til en holstensk Typograf Maas, der omdøbte det til »Flensburger Nachrichten«. Dermed var Bladet tabt for Danskheden, og Redaktør Jessen følte tidligt Savnet af en lille dansk Avis i det tyske Sprog, der kunde holde Døren aaben til de velvilligt indstillede Kredse i Flensborg, som ikke kunde læse Dansk. Da det af den ligeledes danske Bogtrykker Thillerup udgivne »Flensburger Anzeiger« efter kort Tids forløb i 1869 var bleven til »Flensborg Avis«, tog Jessen sidst i Firserne den Beslutning at genoplive det gamle »Flensburger Zeitung«.

Den 10. September 1889 indeholdt »Flensborg Avis« en Notits, hvori det nye Foretagende fik følgende Forhaandsomtale:

»Bladet vil samle en Kreds af Medarbejdere, blandt hvilke forhenværende Skolebestyrer A. C. C. Holdt¹⁾ fremtræder som den, hvis Navn vil give Bladet Præg og bestemme dets Retning. I sit Værk »Flensburg früher und jetzt« og i en Række Artikler baade til den gamle »Flensburger Zeitung«, til Annoncebladet og nærværende Tidende har Hr. Holdt vist sin levende Interesse for flensborgske Forhold og sit nøje Kendskab hertil, hvorfor det nye Blad i Følge Abonnementsindbydelsen ogsaa vil levere Bidrag til Belysning af Flensborgs og Landskabet Angels Forhold i Fortid og Nutid.«

Den 12. September udkom et Prøvenummer, der blev udsendt i flere Tusind Eksemplarer, og den 13. September gav »Flensborg Avis« yderligere Søsterorganet disse Ord med paa Vejen:

»Det betegner sig som Arvtager efter Byens Blad af samme Navn fra Tiden før 1864 og søger sit Opland i det brede Landstrøg, hvor det danske Sprog i Aarhundreder kun har levet Mand og Mand imellem, medens Tysk har været Kirke- og Skolesprog, hvorfor Befolkningen der lettere læser Tysk end Dansk. Der trænges i disse Egne lige over for tendentiøse Bestræbelser og Tidens Omskiftelser til Luft og Lys.«

Det første Nummer af det nye »Flensburger Zeitung« udkom den 1. Oktober 1889, og Dagen efter havde det i Flensborg over 200 Abonnenter, ligesom der ogsaa fra Landdistrikterne syd for Byen indløb Bestillinger.

Der er ingen Tvivl om, at Redaktør Jessen havde ventet sig en Del af, hvad der her var iværksat. Ogsaa nu, da han efter at have afsonet et Aars Fængsel straks maa gaa i Gang med at faa det paa Benene igen, har han troet paa en Fremtid for det. En udateret og ufuldstændig Kladde til en Henvendelse til »Komiteen for Flensborg Avis's fond«, fundet blandt efterladte Papirer, giver velkomne Oplysninger herom. Kladden omtaler i en afbrudt Sætning, at »Flensborg Avis« »i løbet af dette fjærdingår har modtaget restbeløbet af den sum, der for over to år siden samledes for at støtte bladet«. Da det af Fængselsdagbøgerne

fremgaar, at Fru Jessen gav Meddelelse om denne Støtte under et Besøg hos Jessen i Fængslet i Glückstadt den 14. December 1889, og da Kladden ydermere paa Linje med en Artikel i »Flensborg Avis« af 17. April 1892 nævner, at »Flensburger Annoncenblatt« for nylig er begyndt at udkomme daglig, kan den med stor Sikkerhed tidsfæstes til hen paa Foraaret 1892.

Jessen anfører, at det efter hans Hjemkomst fra Fængslet lykkedes ham at skabe et nyt Opsving baade for »Flensborg Avis« og »Det lille Blad«, og han fortsætter:

»Det tyske blad stiftedes i september 1889, og det kom straks op til et samlet oplag af over 500 abonnenter. Efter min fængsling viste det sig, at min bestyrelse [ledelse] ikke kunde undværes, og der blev i marts 1890, da bladet var nede på 57 postabonnenter og 221 byabonnenter, rettet en indtrængende anmodning til mig om at lade bladet gå ind. Med mit syn på forholdene var det mig umuligt godvillig at efterkomme disse ønsker, og jeg håber, man vil indrømme, at de opnåede resultater hidindtil ikke have givet mig uret.

Under en måneds orlov i foråret 1890 [Jessen husker her fejl, han havde Orlov fra Maj til Juni, maaske selve Henvendelsen er bleven rettet paa det Punkt] lykkedes det mig dels ved en forøgelse af formatet, dels ved andre foranstaltninger at modarbejde nedgangen, så at byabonnementet allerede i oktober kvartal var steget til henimod det dobbelte, og efter min hjemkomst i december 1890 er det, skønt vi senere have forhøjet abonnementsprisen lidt (fra 75 til 90 penning), vedblevet at gå fremad, så at bladet nu har et oplag af 13—1400 eksemplarer. Imidlertid har »Flensburger Annoncenblatt«, der hidtil er udgået 3 gange om ugen — det udgives af den danske bogtrykker Thillerup, men er noget mere end halvtysk — nu begyndt at udgå hver dag, og der bebudes en ny tysk-frisindet avis her i byen, så jeg tør ikke indestå for vedvarende fremgang. Vilde det i år være gået fremad i samme forhold som i fjor — byabonnementet til over det dobbelte, postabonnementet til over det tredobbelte —, saa vilde det tyske blad være godt på veje til at blive, hvad det i økonomisk henseende skulde være, nemlig, sagt i et ord: en malkeko for »Flens-

borg Avis«. Der vilde da i højere grad end hidtil kunne lægges vægt på bladets politiske formål.«

I den førnævnte Artikel i »Flensborg Avis« fra April 1892, »Flensborgske Presseforhold«, udfylder Jessen de privat givne Meddelelser med at oplyse, at »Flensburger Zeitung« blev oprettet ogsaa med et tysk indre-politisk Forhold for Øje:

»I Slutningen af den Bismarck'ske Tid saa det ud til, at man kunde have faaet en Undtagelseslov mod Socialisterne, ved Hjælp af hvilken det kunde lykkes at undertrykke alle af Regeringen ildesete Blade. I saa Fald var et Blad med et saa langt Synderegister som »Flensborg Avis« omtrent sikkert paa at blive undertrykt, og det var da raadeligt at have en mere uskuldig Stedfortræder ved Haanden, selv om det ikke var af andre Grunde end at spare Forretningen for økonomisk Ruin.«

Trods Redaktør Jessens ihærdige Forsøg paa at holde »Flensburger Zeitung« gaaende maatte han alligevel to Aar senere, til 1. Juli 1894, lade det ophøre med at udgaa. Det tyngede for meget paa det fælles Budget. At dette ikke kunde afværges, var for Jessen »den bitreste Draabe i »Flensborg Avis's« Bæger«.

Andre Smaatræk af det nye »Flensburger Zeitung's« Tilværelse kan hentes i Redaktør Nis Petersens Erindringer, hvor vi læser:

»Dette Blad havde Rossen ingen Sympati for, og det var næsten ved at tage Jessens Kærlighed alt for meget fangen. Det redigeredes af cand. math. Nikolaj Andersen²⁾, en Haandværkersøn fra Sundved, der paa Grund af Pengemangel havde maattet afbryde sine Studier ved de tyske Universiteter. En Tid havde han været Redaktør ved »Flensborg Avis's« Aflægger i Aabenraa, men da denne Aflægger ikke vilde trives, blev Andersen forflyttet til Flensborg som Redaktør af »Flensburger Zeitung«.

Kandidat Andersen var et udmærket Menneske og meget begavet, især paa det sproglige Omraade — han har skrevet vittige Digte og Fortællinger paa Sundvedmaalet —, men han hørte ikke til de særlig energiske; han arbejdede bedst, naar Aanden var over ham. Da Jessen ofte var i Fængsel, blev det tysk skrevne Blad ikke det, som det skulde have været . . .

I Stedet for Kandidat Andersen fik Jessen en indfødt Flensborger, Frederik Bladt, til at redigere »Flensburger Zeitung«. Bladt var Søn af den afdøde dansksindede Kirkefoged Bladt ved »Frue Kirke« og havde i mange Aar været ansat som Bogholder i en stor kemisk Fabrik i Berlin. I henved tyve Aar havde han været borte fra sin Fødeby og kun besøgt den i Ferierne. Bladt var en stor Idealist og var fuldt overbevist om, at der maatte være Jordbund for Danskheden i Flensborg. Af Kærlighed til sin Fødebys Danskhed gav Bladt Afkald paa sin meget vellønnede Stilling i Berlin, og for en Gage af 1600 Mark kom han hjem for at gøre et Arbejde i Flensborg. Det blev en stor Skuffelse for ham. Bladt var en dygtig Bogholder; men til Avisleder duede han ikke, dertil var han for upraktisk, pertentlig og langsom. Naar vi andre ikke havde hjulpet ham, saa vidt vi havde Tid til det, var han aldrig bleven færdig med sin lille tyske Avis. Han var dengang henved 45 Aar gammel og for indgroet Kontormand til at lære noget andet. Desuden var han en meget stille og tilbageholdende Mand, der ikke kunde knytte Forbindelse med Folk. Det var med Sorg, at han indsaa, at han ikke evnede at vække Danskheden i sin Fødeby, og at han ikke egnede sig til Bladleder. Da saa hans gamle Stilling i Berlin igen blev tilbudt ham, vendte han tilbage til den tyske Hovedstad. I en Aarrække vekslede jeg en Gang imellem Brev med ham, sine Skuffelser udtalte han sig ikke om.«

»Med Bladts Bortrejse«, slutter N. Petersen denne Beretning, »holdt Jessen op med Udgivelsen af det tyskskrevne danske Blad. Hans Tanke med det havde ikke vundet den Tilslutning, som Jessen havde ventet, heller ikke blandt dansksindede, og der var ogsaa økonomiske og tekniske Vanskeligheder. Havde man dengang i Danmark støttet Jessens Plan noget mere, havde Afstemningen i 1920 maaske faaet et andet Resultat. Jessen saa i dette Tilfælde videre end hans samtidige, hvad han ofte gjorde, og derfor tit stod ene i sin Kamp mod Fremtidsmaalet.«

Frederik C. Chr. Bladt stod efter Jessens Død i jævnlig Forbindelse med Redaktør E. Christiansen, »Flensborg Avis«. Han arbejdede i 1914 paa en Fabrik i Adlershof uden for Berlin og skrev efter Afslutningen af den første Verdenskrig flere Breve

til Redaktør Christiansen. I Brev af 30. December 1919 hedder det³⁾):

»Tak for, hvad De og »Flensborg Avis« har været for os Sønderjyder. Da jeg jo en kort Tid har været paa Bladets Kontor, har jeg mere end mange andre en Anelse om, hvilket Slid og Slæb der ligger paa Deres Skuldre, og jeg beundrer Dem for den Arbejdskraft og den Ydeevne, som De har udfoldet for vor gode Sag.«

Under 13. September 1920 tilskriver den gamle Flensborger Redaktør Christiansen saaledes:

»Naar dette Brev kommer Dem i Hænde, har jeg lukket mine Øjne for stedse. Det Sølvbæger, som jeg sender Dem i Dag, søger et Tilflugtssted hos Dem. Det er en Faddergave til mig fra Kong Frederik VII. Jeg har desværre ingen Slægtning mere, som jeg kunde efterlade Bægeret, og som i dansk Aand kunde hygge om det som en kær Familie-Erindring. Allermindst kan jeg udholde Tanken om, at Bægeret skulde blive i Tyskland, og derfor kommer jeg i min Nød til Dem og beder Dem modtage det og raade derover efter eget Forgodtbefindende. Jeg kunde tænke mig, at Bægeret maaske blev indlemmet i en muligvis forhaandenværende Samling i Borgerforeningen eller i den danske Menighed af kære Erindringer fra den gode gamle Tid. Familien tilhørte den danske Menighed, da jeg blev døbt.«

Bladt er dog kommen over sin Sygdom denne Gang. Det sidste foreliggende Brev fra ham er dateret den 10. April 1921, da han ønskede Christiansen velkommen hjem efter et Sygehusophold.

Med alt, hvad Redaktør Jessen forbigaaende havde anvendt paa at holde »Flensburger Zeitung« oppe, var »Flensborg Avis« som det givne ikke kommen tilkort. Ligesom »Flensborg Avis« op imod Midten af 1880-erne havde haft en Krisetid, som først blev overvundet ved Sammenlægningen med »Vestslesvigs Tidende«, saadan maatte Jessen ogsaa i første Halvdel af 1890-erne gøre sig fortrolig med, at »Flensborg Avis« var inde i en Krisetilstand, som det var livsnødvendigt for Bladet at komme ud af. Og skønt Jessen paa ny maatte udkæmpe opslidende Kampe med de præjsiske Anklagemyndigheder og Domstole, blev

»Flensborg Avis« hurtigt sig selv igen, aktivt, aarvaagent og levende, som det altid havde været, naar han var hjemme.

Det var nu ikke Tyskerne alene, der var Genstand for Redaktør Jessens Vagtsomhed. Ogsaa over for sine egne revsede han Forsyndelser og Overtrædelser i Forhold til det nationale, og da gik ingen Ram forbi. Her gjaldt hverken høj eller lav. Hans Indskriden i saadanne Tilfælde blev aldrig overset, og den gav gavnlige Anvisning paa, hvad man som Dansk kunde være med til og hvad ikke.

Den 14. Juni 1889 havde Pastor Mørk Hansen i et Indlæg i »Flensborg Avis« fremdraget, at et dansk Firma, Adresse: Udstillingsbygning, København, havde udsendt en Reklame for Centrifuger og andre Mejerimaskiner, hvor paa et smukt litograferet Kort over Danmark samt Slesvig og Holsten alle de Byer og Gaarde fandtes anført, som havde modtaget en eller flere af Burmeister & Wains prisbelønnede Centrifuger og Dampmaskiner. Men paa dette Kort var mange Navne i Sønderjylland optrykt i fortystet Form som »Schottburg« for Skodborg, »Schobüllgaarde« for Skovbølgaard, »Tauschau Mühle« for Tovskov Mølle, »Gross Nustrup« for Store Nustrup, »Scherrebeck« for Skærbæk osv.

»Flensborg Avis« supplerede med, at Firmaet Burmeister & Wain havde fundet det passende til Eneagent i Sønderjylland at vælge en Tysker i Haderslev, hvis Annoncer kun blev offentliggjort i de tyske Aviser, skønt det for største Delen var danske Landmænd i Nordslesvig, der var Aftagere.

Men naar der er Tale om fortystede Kort over Sønderjylland, fortsatte »Flensborg Avis«, saa maa man ikke glemme at medtage Værket »Felttogene i vore første Frihedsaar«, fortalte af Frits Holst og Axel Larsen⁴). I 9. Hefte af dette Værk findes et Kort med Navnene »Viöl« (Fjolde), »Wallsbüll« (Valsbøl), »Gross Wiehe« (Store Vi), »Sült« (Sild), »Uk« (Uge) og saa fremdeles.

»De to ansete Officerer have dog«, hed det afsluttende, »formodentlig ikke noget med Kortenes Udarbejdelse at bestille.«

De nævnte Officerer bragte derefter i »Flensborg Avis« for 27. Juni et Svar, hvori de præsenterede sig som »Mænd, der føle

varmt for vort Fædreland og for den Kamp, som i Aaringer paa Valpladsen og i Pressen, i Skolen og i Hjemmet er ført og føres for at bevare dansk Nationalitet og dansk Sprog i Sønderjylland, en Kamp, hvori De, Hr. Redaktør, med Hæder hævder en fremskudt Post«.

Til selve Sagen erklærer de, at Kortet er det samme, som er optaget i Vilhelm Holsts Bog »Felttogene 1848, 49, 50«. »Vi have aldrig hørt nogen Protest mod dette Kort, og da det dog hører med til Billedet af hin Tid ogsaa at give Kortet over Sønderjylland, saaledes som det forelaa for den dalevende Slægt, optog vi det i vor Bog, idet vi kun rettede enkelte Navne, hvis forvanskede tyske Skrivemaade vel heller ikke dengang var den almindelige, t. E. Apenrade til Aabenraa, Översee til Oversø osv. Det gør os inderlig ondt, skulde vi herved have vakt noget Anstød blandt vore kære Landsmænd i Sønderjylland. I Bogens Tekst have vi baade for Sønderjyllands og Kongerigets Vedkommende brugt samme Skrivemaade af Stedsnavnene, som den danske Generalstab bruger.«

Hertil føjede Jessen, at »Flensborg Avis« ansaa det for sin Pligt at modvirke enhver Skødesløshed i den omtalte Retning, »selvfølgelig uden i det foreliggende Tilfælde at ville kaste nogen som helst Skygge paa de to Officerer, hvis Fædrelands-kærlighed er hævet over enhver Tvivl«.

Et Par Dage senere meddelte Bladet, at Grunden til det fra Firmaet Burmeister & Wain udgaaede Tyskeri var den, at den københavnske Forretningsfører var en tysksindet Sønderjyde.

Samme Aar tog »Flensborg Avis« Bladet fra Munden i Mindesmærke-Affæren fra Sankelmark.

Den 21. September 1889 afsløredes det kendte dansk-tyske Monument ved Sankelmark, et Fællesmonument for de der faldne Danske og Østerrigere under Kampen den 6. Februar 1864, bekostet af en Justitsraad, Tømremester Bock i København, der maaske har ment, at det var paa Tide at faa indvarslet en ny Fase i det dansk-tyske Forhold. Forberedelserne var foregaaet i Stilhed, saa Jessen naede først at gøre Indsigelse faa Dage før Afsløringen. I »Flensborg Avis« for 17. September gjorde han i en Artikel »Det dansk-tyske Monument ved Sankelmark« op-

mærksom paa, at der i Forvejen forefandtes ikke færre end to Monumenter for de faldne Østerrigere, og Jessen fandt det usømmeligt, at Mindet om vore egne faldne skulde udnyttes til et saadant Forehavende.

Hvor urimelig den Forestilling end var, skrev Jessen, at man i København følte Trang til at rejse et tredje Monument for Sejrherrerne fra vor sidste slesvigske Krig, saa maatte man vel regne med, at nævnte Hr. Bock var optraadt som Repræsentant for en eller anden Komité eller Forening, der, uvist af hvad Grund, havde udpeget ham hertil.

»Hvem kunde dog regne med«, skrev Jessen videre under Anvendelse af sit mest sarkastiske Ordforraad, »at det var Hr. Justitsraad, Tømrermester Bock, der af egen Drift og for egen Regning vilde lade opføre et dansk-østerrigsk Monument ved Sankelmark.

De mere indviede vidste rigtignok, at Hr. Bock tidligere har indlagt sig Fortjenester. Han skal i sin Tid have været meget virksom ved at iværksætte eller støtte Afholdelsen af en Basar i København til Fordel for vandlidte i Rusland. Hr. Bocks almennyttige Bestræbelser have fundet Anerkendelse i Form af Justitsraadstitlen og en russisk Orden.

Hvis Hr. Bock har ment, at det under den evropæiske Politik nuværende Konstellationer vilde være urigtigt for en Dansker ensidig at tage Parti for Rusland, og naar han, for at lægge sin Redebonhed for Dagen til at være forekommende ogsaa i Retning af Treforbundet og vise Østerrig en Opmærksomhed, havde fattet den Plan at rejse et Monument ved Sankelmark udelukkende for Østerrigerne, saa vilde vist alle have undt ham en Anerkendelse for dette upartiske, alment menneskevenlige Sindelag, og hvis en østerrigsk Orden var bleven Belønningen, fordi der nu var bleven rejst et tredje tysk Monument ved Sankelmark, saa var dette nærmest en Privatsag, selv om ogsaa den østerrigske Orden blev efterfulgt af en dansk Etatsraadstitel.

Men vi finde det forargeligt og harmeligt, at vore brave danske Soldaters Minde skal benyttes i denne Sag.«

»Flensborg Avis« kunde for øvrigt oplyse, at det nye Monument ikke skulde have nogen Indskrift ud til Vejen. Indskrifter-

ne vilde komme til at staa paa Sidefladerne, en paa Dansk og en paa Tysk. Endvidere, at der til Afsløringen var indbudt danske og østerrigske Officerer samt prøjsiske Embedsmænd og nogle tyske Borgere fra Flensborg.

»Formodentlig«, bemærker Jessen, »er der givet Tilsagn om nogle danske Officerers Nærværelse. Ellers turde man dog haabe, de kunde faa Forhindringer. Danske Officerer skulde ikke figurere ved en saadan Fest. Det burde være overladt Hr. Bock alene at holde Forsoningsfest med Tyskerne. Da han har været ene om at give Pengene, bør han ogsaa være ene om Æren.«

Den 18. September hedder det i »Flensborg Avis«, at det har vakt den største Bestyrtelse og Harme overalt hos den danske Befolkning i Nordslesvig at erfare om Sankelmark-Monumentet, »og der vilde ventelig, hvis det ikke havde været saa sent, under en eller anden Form være fremkommet en Protest fra de ledende danske Mænd imod, at nogen dansk tog Del i den paatænkte Festlighed«.

I en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 19. September under samme Overskrift som den foregaaende forstærker Jessen sin Indsigelse:

»Her i Sønderjylland er der nu en Rensningstid for Danskheden. Kasteskovlen er i Virksomhed; Avnerne og det lette Korn flyve for Vinden; kun det vægtige Korn bliver tilbage. Det betaler sig ikke at vise sig som dansk. Derved kommer man ikke til Hæder og Værdighed. Derfor ere vi kun sjældent udsatte for, at Bestræbelser i folkelig Retning plettes af uvedkommende Hensyn.

Sønderjyllands Jordbund egner sig heller ikke til Voksested for skinpatriotiske Snylteplanter. Dertil er den Jord for god, der har drukket vore Brødres Hjærteblod. Saa snart noget viser sig af den Art, er det vor Pligt uden Skaansel at slaa det ned.«

Det fortælles, endte Jessen sin nye Gennemgang af Sagen, at der forleden blev taget et stort Fotografi af Mindesmærket, som paa Afsløringsdagen vil blive overrakt paa høje Steder. Naar imidlertid Skoven og Søen skulde kunne ses i Baggrunden, maatte Fotografiet tages sydfra. Men saa saas kun den tyske Indskrift. Da det ikke vilde være heldigt, skruede man Sidefladerne af og

satte for Tilfældet den danske Indskrift om paa Sydsiden for senere at blive flyttet tilbage til Nordsiden igen.

»Dette lille Træk«, det er Jessen, der taler, »er saa betegnende for den hele Affære, at det nødvendig hører med til Historien om det dansk-tyske Monument ved Sankelmark.«

Den 21. September, paa selve Afsløringsdagen, gengav »Flensborg Avis« efter »Flensburger Norddeutsche Zeitung«, »der i dette Tilfælde synes at være Justitsraad Bocks Organ«, det nøjagtige Program for den planlagte Festlighed ved Afsløringen med efterfølgende Middag paa c. 20 Kuverter paa Jernbanehotellet. Begge Steder vilde foruden de danske og østerrigske Delegerede deltage flere højtstaaende tyske Officerer samt Repræsentanter for By og Landkreds, og endelig vilde der blive sendt Kranse fra Kongen af Danmark og fra 1. danske Infanteri-Regiment, som tog fremragende Del i Kampen for 25 Aar siden. Ved Middagen vilde de deltagende »forene sig i international Artighed og Kammeratlighed«. Blandt de indbudte var ogsaa den danske Rigsdagsmand Gustav Johannsen, der dog havde set sig ude af Stand til at efterkomme Indbydelsen.

Fra Justitsraad Bocks Festmiddag paa Jernbanehotellet i Flensborg kunde »Flensburger Nachrichten« senere brillere med, at »Vinene var gennemgaaende gode Mærker«.

Redaktør Jessen havde beklaget de danske Officerer, der paa den danske Hærs Vegne var bleven udset til at medvirke, og han havde troet, at de vilde føle sig ilde tilmode ved at skulle komme til Sønderjylland uden at være velset af den danske Befolkning. Som det ældste Medlem af den militære Deputation svarede Oberstløjtnant Buchwald, at de danske Officerer tværtimod havde hjembragt Overbevisningen om, »at der ved denne Lejlighed fra vore tidligere Modstanderes Side — fra prøjsisk ikke mindre end fra østerrigsk — har været vist den danske Hær den største Hæder, en Hæder, der maatte glæde ikke blot os danske Officerer, men enhver dansk, der havde kunnet være Vidne dertil«, og at Monumentets Fremkomst efter deres Mening »kunde have været benyttet i den danske Sags Interesse, til Støtte for den danske Nationalitet i Sønderjylland«.

Jessen betegnede senere selve Monumentet som kønt nok,

særlig de danske Skjolde var smukt udført. Men dette kunde ikke forandre noget ved, at den danske Presse nord for Kongeaen nu ikke mere talte om det dansk-tyske Monument ved Sankelmark, men om »Justitsraad Bocks Monument«, og at han var overbevist om, »at danske Officerer ikke mere komme til Sønderjylland i saadant Ærende«.

At »Politiken« ogsaa her indtog et fra »Flensborg Avis« afvigende Standpunkt, behøver kun løseligt at hosføjes. Hvor stærkt Jessens Holdning bortset herfra havde virket selv i radikale Kredse, ses af, at H. V. Clausen næsten 20 Aar fremefter, i en Udgave af Rejsehaandbogen »Sønderjylland« fra 1908, om Mindesmærket siger, at en københavnsk Privatmand har ladet det opføre »for sin egen opbyggelse«.

Et Par Aar senere satte Redaktør Jessen Tingene paa Plads i Forbindelse med et Dødsfald paa Lyksborg Slot.

Den 30. Maj 1891 døde Hertuginde Vilhelmine af Lyksborg, Enke efter Hertug Carl af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Lyksborg, paa Lyksborg Slot i en Alder af 83 Aar. Den afdøde var en Datter af Kong Frederik VI og det sidste overlevende Medlem af den ældre Linje i det danske Kongehus. I 1828 blev hun gift med sit Næstsøskendebarn Prins Frederik, den senere Kong Frederik VII. Skønt Ægteskabet fra først af, skrev »Flensborg Avis« i en Nekrolog, ikke var ulykkeligt, idet Prinsessen var en god og from Kvinde, og Prinsen i Virkeligheden holdt af hende, saa maatte hans Livsvaner dog ofte føles stødende, og da der næppe fra alle deres Omgivelser blev virket i Retning af at forbedre det ægteskabelige Forhold, saa endte Ægteskabet efter seks Aars Forløb med Skilsmisse.

I 1838 blev Prinsesse Vilhelmine gift anden Gang med Hertug Carl af Lyksborg, Broder til Kong Christian IX, og dette Ægteskab varede i 40 Aar, til Hertugen i 1878 afgik ved Døden.

»Siden sin Husbonds Død«, vi citerer »Flensborg Avis«, »har Hertuginde Vilhelmine levet et stille Liv paa Lyksborg Slot, der i Aaret 1870 var blevet overladt til Hertug Carl. Den gamle danske Kongedatter blev bestandig ved at være en god dansk Kvinde. For Tiden er der i Byen Lyksborg en Præst, som ikke kan Dansk, og Hertuginde lod derfor, hver Gang hun ønskede

at gaa til Alters, sende Bud til den tidligere Sognepræst, der nu er ansat i Nordslesvig, for at han kunde komme og udføre den hellige Handling paa hendes Modersmaal. Med stor Kærlighed hang Hertuginde ved alt, hvad der var dansk. Mange Billeder af de forskellige Medlemmer af det danske Kongehus, særlig af Keiserinden af Rusland, findes i Slottets Værelser. Hertuginde Vilhelmine elskede den blomstrende nye danske Kongeslægt. Ogsaa ved det danske Folk hang den gamle Kongedatters Hjærte med stor Kærlighed, og hun viste det ved flere Lejligheder. Da for nogle Aar siden et Par Foreninger fra Aarhus og Randers gæstede Borgerforeningen i Flensborg, lod Hertuginde ikke blot halvandet Hundrede Mennesker faa Adgang til Slottet; men den gamle Dame trak sig endog tilbage til en Hofdames Værelse, for at hendes egne Stuer kunde være tilgængelige for Gæsterne. Efter en Takkeskrivelse fra den flensborgske Borgerforenings Bestyrelse lod Hertuginde svare, at det havde været hende en Glæde at kunne vise en Opmærksomhed mod sine danske Landsmænd.

Den hedengangne danske Kongedatter gik i sine Forældres Fodspor med at være rundhaandet over for trængende og fattige, og hendes Bortgang vil føles som et Savn i Lyksborg, hvor den alderstegne Dame var meget afholdt.

Paa alle danske vil det gøre et vemodigt Indtryk, at den gode Kong Frederik VI.s fromme og trofaste Datter nu har lukket sine Øjne. Men der er noget opløftende i den Kendsgerning, at dette ældste Medlem af den danske Kongeslægt under vanskelige Forhold i tidligere Tid og under det tvungne Fremmedherredømme i Nutiden bestandig bevarede en inderlig Kærlighed til vort gamle elskede Fædreland.«

Af nogle Linjer andensteds i Bladet fremgik, at Hertuginde lige til sin Død havde modtaget en Apanage fra Danmark, ligesom der for danske offentlige Midler holdtes en Hofchef, en Æresdame, en Livkusk og en Kammerfrue ved Hoffet.

Trods denne nære Tilknytning til alt dansk fra den afdødes Side indrykkedes Bekendtgørelsen om Hertuginde Jordefærd kun i »Flensburger Norddeutsche Zeitung« og »Flensburger Nachrichten«.

Jessen lod ikke vente paa sig. Selv om det er Hertugen paa Grønholt, der har fastsat Begravelsesdagen, skrev han i en Kommentar, »saa turde den danske Kongedatters Hofchef dog selv kunne tage Bestemmelse om Smaating, og der er da unægtelig noget højst ejendommeligt i at se kongelig dansk Kammerherre Buchwald udvælge to Fortyskningsorganer i Flensborg til udelukkende Meddelelsesmidler om den danske Prinsesses Jordefærd. Den hedengangne Hertuginde har aldrig lagt Dølgemaal paa sit danske Sindelag, og de, der udførte hendes Vilje, mens hun levede, skulde nødig give det Udseende af, at den danske Befolkning i Sønderjylland ikke var til for den hensøvede, og at hendes Bortgang kun vedkommer de indvandrede Prøjsere og deres Tilhæng.«

Det hjalp, og Bekendtgørelsen, der »ved en Fejltagelse« ikke var indrykket i »Flensborg Avis«, tilstilledes nu Bladet telegrafisk.

Fra to forskellige Kredse af danske Kvinder i Flensborg overbragtes ved en Deputation store Palmedekorationer til Baaren, og Deputationen blev modtaget af Prinsesse Louise, Kong Christian IX.s Søster. Ogsaa i Ligfærden, der i øvrigt foregik paa Tysk, deltog Deputationen af danske Damer fra Flensborg. Blandt dem, der sluttede sig til den officielle Del af Følget, var et Selskab af Landmænd fra Sundved, der havde ønsket at følge Frederik VI.s Datter til Graven.

Til Testamentsfuldbyrder havde den afdøde udpeget Kong Christian IX af Danmark og som den ene af to assisterende Grev Schack til Schackenburg ved Møgeltønder. Testamentet var affattet paa Dansk, og til sidst havde Hertuginde i Aktstykket skrevet Ordene: »Gud bevare Danmark.«

Ogsaa den danske Konges Broder, Prins Julius af Lyksborg, maatte tage imod en berettiget Irettesættelse fra Redaktør Jessen. Den 8. September 1891 læstes i »Flensborg Avis«, at Prinsen, der havde villet besøge den tyske Kejserindes Moder paa Graasten Slot, men ikke truffet hende hjemme, efter Forlydende »derefter besøgte den bekendte politiske Agitator, den for faa Aar siden indvandrede Gaardejer Uslar paa Buskmose«. Mens det første, skrev Jessen, ikke kunde vække Forundring, saa

maatte der vedrørende det sidste foreligge en Fejltagelse. »Hs. Højhed tager selvfølgelig alle de Hensyn, han skylder sin Stilling som Broder til Danmarks Konge.«

Noget Dementi af det paastaaede Besøg hos den danskfjendtlige Gaardejer og senere præjsiske Landraad [Amtmand] i Aabenraa fremkom ikke. Men Prinsen har nok tænkt sig lidt om, før han næste Gang tog paa Besøg i Nordslesvig.

Tiest maatte Redaktør Jessen naturligvis gaa i Rette med de nationale Modstandere. Blandt dem, han først i 1890-erne havde et Mellemværende med, var den nordslesvigskfødte hjemmetyske Generalsuperintendent, som hans tyske Titel var, i Bispedømmet Slesvig, Dr. theol. Th. Kaftan.

Man har i Almindelighed været af den Opfattelse, at Biskop Kaftan var en afgjort Modstander af det præjsiske Skolereskript af 1888, der paa et Par ugentlige Religionstimer nær drev den sidste Rest af Dansk ud af Folkeskolerne i Nordslesvig⁵). Biskoppen har selv i sine Erindringer (»Erlebniise und Beobachtung«), der ganske vist først blev nedskrevet, da han var en gammel Mand, bidraget til, at dette Billede af ham er bleven staaende. Om den Maade, Reskriptet blev til paa, fortæller han heri⁶):

»Det Øjeblik, da jeg blev bekendt med det, har uudsletteligt præget sig i min Erindring. Jeg sad en Lørdag Formiddag, dengang endnu bosat i Slesvig, ved mit Skrivebord, da man overbragte mig den kongelige Regerings »Amtsblatt«. Kun flygtigt gav jeg mig i Lag med at flyve det igennem, som jeg havde for Vane. Da faldt mit Blik paa den ominøse Anordning. Øjet blev stort og skarpt, Hoved og Hjerte tungt. Slesvigs Biskop fik Meddelelse om denne Anordning som Læser af Regeringens officielle Organ. Hvor var det muligt?«

Biskop Kaftan udtaler sig saa skarpt om Skolereskriptet, at de præjsiske Central-Embedsmænd i Berlin, der var dets Ophavsmænd, efter hans Mening fortjente et Mindesmærke paa Skamling. Det var næsten grusomt, siger han, at lave det saadan, at et Barn, der forlod Hjemmet, ikke var i Stand til at skrive et Brev hjem, som dets Moder kunde læse uden fremmed Hjælp. Og da han bagefter forhandlede med den præjsiske Kultusmini-

ster, hævdede han, at Reskriptet »var skolemæssigt forkert, kirkeligt ubekvemt og politisk saa stor en Fejl, at vi maa være glade, hvis vi kan faa Bugt med den i Løbet af 20 Aar«.

»Den sørgelige Sprogordning af 18. December«, slutter Biskop Kaftan, »er der ikke blevet rokket ved. Den præjsiske Regering, der tit maatte høre Bebrejdelser for en vaklende Politik netop i Nordgrænselandet, har aldrig vaklet paa det Punkt. Sin største Fejl har den vaaget over som en kostbar Juvel.«

Ikke desmindre fremgaar det af et Referat i »Flensborg Avis« for 4. December 1891 fra Forhandlingerne paa Provinssynoden i Rensborg faa Dage i Forvejen, at Biskop Kaftan da sammen med flere udtalte den højeste Anerkendelse af den præjsiske Regerings Handlemaade. Han afviste et af den danske Landdagsmand Hans Lassen fremlagt Forslag om at vedtage et Andragende, gaaende ud paa, at der i alle Sogne med dansk Kirkesprog skulde indføres 6 Timers dansk Religionsundervisning og 2 Timers dansk Sprogundervisning ugentlig i Folkeskolerne. Der var af Provstisynoderne bragt for megen Politik ind i denne Sag, erklærede Biskop Kaftan. Hvis den nuværende Tilstand skulde vedblive at bestaa, var det bedre at lade Religionsundervisningen følge Sprogundervisningen, saa begge Dele blev givet i det tyske Sprog. »Undervisningsforvaltningen havde efter den omhyggeligste Overvejelse og den nøjagtigste Prøvelse og med store Formaal for Øje udarbejdet Udkastet til Regeringsanordningen af 18. December 1888, og denne skulde opretholdes.« Provst Schmidt fra Svenstrup paa Als, Fader til den tyske Folketingsmand efter 1920, Pastor Schmidt, Vodder, havde forud paa Mødet bekendt, at han kunde billige, at det tyske Sprog i en nærmere Fremtid blev indført som Kirkesprog i Nordslesvig. For ikke at fjerne Befolkningen fra Kirken havde han trods det stillet et vagt Forslag om, at der blev bevilget »nogen dansk Undervisning« i de nordslesvigske Skoler. Biskop Kaftan vilde nu foreslaa, at man sammen med dette Forslag vedtog en Udtalelse, hvori Synoden takkede Regeringen og Undervisningsforvaltningen for Udstedelsen af Regeringsforordningen af 1888. Provst Schmidts Forslag vedtoges med knebent Flertal. Det ses ikke,

om Taksigelsen ogsaa er bleven vedtaget, eller om det er bleven ved den smukke Tanke.

Redaktør Jessen kunde af gode Grunde i 1891 ikke have noget Kendskab til den Afsky over for Sprogreskriptet, som Biskop Kaftan i sin høje Alderdom — hans Erindringer udkom i 1924 — lod Offentligheden blive Medvider om. Men der var nok endda at foreholde den høje gejstlige og hans Meningsfæller. I en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 8. December, »Skolesproget i Synoden«, trak Jessen fra Læderet, saa det sang.

»Det skal ikke glemmes«, skriver han, »at den Mand, der sidder paa Slesvigs Bispestol, Generalsuperintendent Kaftan, henstillede til Synoden at vedtage en Tak til den prøjsiske Regering, fordi den havde udstedt Forordningen af 18. December 1888, hvorved, paa et Par Religionstimer nær, det danske Modersmaal blev udstødt af alle sønderjyske Skoler. Og selv de mest trygge og godtroende blandt vore Landsmænd maa faa Øjnene op, naar Provst Schmidt som de nordslesvigske Præsters Talsmand ytrer sin fuldstændige Billigelse af, at Tysk i en overskuelig Fremtid bliver Kirkesprog overalt i Nordslesvig, at altsaa Modersmaalet alle Vegne drives ud ogsaa af Guds Hus...«

Vi kunde ønsket, at Biskop Martensen havde levet. Han misbilligede i den danske Tid Indførelse af delvis dansk Gudstjeneste i Egne med blandet Folkesprog, fordi Befolkningen nu engang var vant til det tyske og ved Agitationen til Dels bleven uvillig stemt for det danske. Men naar han i sine Livserindringer endnu mere misbilliger Prøjsernes første Indførelse af Tysk i nordslesvigske Kirker og Skoler, hvad vilde han da sige nu, da Modersmalets fuldstændige Udryddelse i Skole og Kirke offentlig paa Synoden betegnes som et nært Fremtidsmaal?

Synoden maa jo antages at omfatte Kærnen af de kristelige og kirkeligssindede Elementer. Idet den giver sit Minde til det danske Modersmaals fremskridende Udstødelse af Skolen og Kirken, viser den, hvor højt den sætter Statshensynet over Folkeviljen. Den tyske Kristelighed maa selvfølgelig da ogsaa mene, at den danske Regering før 1864 vilde have handlet ret ved at gøre som Prøjserne nu, naar den havde indført dansk Skolesprog og dansk Retssprog og forberedt Indførelsen af rent dansk

Kirkesprog lige til Ejderen. Men hvilken Dom maa saa ikke de kirkelige Tyskere fælde over de Hyklere — bortset fra de blinde og vildledte —, de Ulve i Faareklæder, der tudede i Flok paa evangeliske Alliancemøder og tyske theologiske Kongresser, fordi den danske Regering i nogle rent dansktalende og nogle sprogblandede Egne havde indført blandet Kirke- og Skolesprog! Disse Hyl fra Fortiden maa skurre slemt i Ørene paa de tyske Medlemmer af den højtverdige Synode i Rensborg.

Der er nu ogsaa rammet en forsvarlig Pæl gennem et andet Spørgelse, nemlig den gamle latterlige Løgn om, at Sønderjysk er saa forskelligt fra Rigsdansk, at Sønderjyder uden forudgaaende Undervisning have ondt ved at forstaa Dansk. Paa Synoden blev det gjort gældende, at Nordslesvigerne aldeles ikke behøvede nogen dansk Sprogundervisning for at følge en dansk Prædiken og tage Del i en dansk Gudstjeneste. De forudsættes at kunne synge og læse danske Salmer og Evangelier uden nogen Sinde at have lært at læse Dansk.

Kom saa en anden Gang og fortæl os, at Nordslesvigerne ikke tale Dansk.«

Før Provinssynoden sluttede, vedtoges det, at Biskop Kaftan for Fremtiden skulde bo i Kiel i Steden for i Slesvig, da han saa havde lettere ved at forhandle med Konsistoriet, som havde sit Sæde der.

Redaktør Jessen gav ham denne Afskedssalut med undervejs:

»Naar nu vort Lands prøjsiske Biskop rejser ud af Landet og bosætter sig i et andet Stift, saa føle Nordslesvigerne hverken Sorg eller Smerte, naar de sige: Lykke paa Rejsen!«

Et af de Emner, Jessen var levende optaget af i disse Aar, var den danske Retskrivning.

Jessen var tidligt Tilhænger af den paa det nordiske Retskrivningsmøde i Stockholm i 1869 foreslaaede Retskrivningsreform gennemført i Svend Grundtvigs') »Dansk retskrivningsordbog«, der afskaffede de store Bogstaver i Fællesnavneord og indførte Bolleaaet. Selv fulgte han efterhaanden i Brevskrivning den af ham foretrukne Skrivemaade, mens Bladet beholdt den officielt gældende.

Redaktør Jessen holdt paa, at Ændringer som de i Stockholm

godkendte med Tiden vilde bane sig Vej ogsaa inden for dansk Retskrivning, og han var ikke naadig over for, hvad han kaldte »Reaktionen« i »det jævnt frisindede Danmark«. At den danske Regering var varsom og foretrak ikke at gøre alt for store Skridt paa een Gang, fremgaar af, at den i 1872 først anbefalede 8 Punkter af det i Stockholm vedtagne og samme Aar Brugen af Sv. Grundtvigs Ordbog. Men først efter at det pædagogiske Selskab havde indgivet Andragende om, at Kultusministeriet i Steden for at anbefale vilde befale en bestemt Retskrivning, nedsatte Ministeriet en Kommission til Behandling af Sagen, og dennes Arbejde resulterede omsider i et Cirkulære af 7. Juni 1889, der fastlagde en ny Retskrivning. Forskellen mellem de anbefalede Punkter og det befalede var dog ikke stor. Den bestod væsentligst i, at man bortkastede det stumme j (og skrev København, ikke Kjøbenhavn) samt anordnede Brugen af ks i Steden for x. I 1891 udkom Saabyes Ordbog, hvor den nye Stavemaade var gennemført.

Jessen skrev ikke alene lange og for ikke-sagkyndige lidt svært læselige Artikler i »Flensborg Avis« om Retskrivningen. Han udgav ogsaa i 1891 en Pièce paa 63 Sider »Talesprog og skriftsprog, et indlæg i retskrivningssagen«, der var formet som en Imødegaaelse af Dr. phil. Ernst von der Recke's⁸⁾ Kampskrift »Store og smaa Bogstaver« og saaledes har bevaret sin Aktualitet op til vore Dage.

Jessen foretager i dette Skrift en meget grundig Gennemgang af de Argumenter, der anvendes for og imod en saakaldt nordisk Retskrivning og gør sig til Talsmand for Indførelsen af afrundede (latinske) Bogstaver til Afløsning af de kantede (gotiske) samt først og sidst Afskaffelsen af de store Bogstaver i en Sætning undtagen ved Sætningens Begyndelse og i Egennavne. Han anfører bl. andet, hvor han strejfer det let læselige, at mange store Bogstaver i en Linje fylder det tomme Rum mellem Linjerne for meget og derved forøger Muligheden for, at de flyder sammen for Synet, og han kommer derved til den kuriøse Slutning, at foruden den kantede Skrift turde de store Bogstaver bære en Del af Skylden for, at Tyskerne er mere nærsynede og trænger mere til Brillen end Nabofolkene.

I nogle sammenfattende Bemærkninger fastslaaer Jessen, at Talesproget maa anses for at være det egentlige Tungemaal, hvoraf Skriftsproget kun er den synlige Afspejling. »Jo mere retskrivningen formår at give et tro billede af talen, des fuldkomnere er skriftsproget, ikke blot fordi det er så meget lettere at håndtere, men især fordi opfattelsen af det skrevne og læste derved lettes.«

Man behøver blot at tænke paa alle de Slangudtryk eller de amerikaniserede Betegnelser, der i Nutiden mispryder Talesproget og vinder stadig øget Indpas i Skriftsproget, for at opdage Svagheden i den Argumentation, Jessen her betjener sig af.

I Retskrivningssagen havde Jessen for øvrigt samtlige københavnske Højreblade imød sig. Han nævner i 1892 forbigaaende, at hans Skrift bortset fra en Notits i »Adresseavisen« nok kun har været anmeldt og endda med Forbehold i »Nationaltidende«, »medens alle andre Højreblade omhyggelig have tiet det ihjel«. Som Modstykke havde »Politiken« rost det »for at ærgre Højrepressen«.

Over for dem, der mener, at en moderniseret Retskrivning vil vanskeliggøre Tilegnelsen af den ældre Digtning, forholder Jessen sig absolut afvisende. I en ledende Artikel i »Flensborg Avis« for 22. Maj 1888 skriver han herom:

»At vore Bøger derved vilde faa et noget andet Udseende end vore ældre Digteres Værker, og at disse i deres Originaludgaver komme til at se noget fremmede ud for den yngre Slægt, faar man at finde sig i. De se allerede nu i de oprindelige Ud-gaver fremmede nok ud ved Papir og Tryk; saa kunde de ogsaa gjerne gøre det i Stavemaaden. Er man bange for, at Ungdommen skulde af den forskellige Skrivebrug lade sig skræmme fra at læse vore ældre Klassikeres Værker, saa kan man ganske simpelt ligesom i andre Lande give Afkald paa det Pedanteri at blive ved med at optrykke ældre Bøger med den forældede Retskrivning, der allerede nu virker forstyrrende ved Læsningen. At blive ved at holde paa Fortidens Barbarismer i den almindelige Skrivebrug, bare for at man i Fremtiden kan optrykke ældre Digterværker i en saadan Skikkelse, at de fuldt ud egne sig til sprog- og litteraturhistorisk Studium, er dog at vise alt for stor Ær-

bødighed mod Filologien, især da det er Filologerne, som stille Kravet paa Fremskridt i Retskrivningen.«

Den 29. Marts 1892 fremtraadte »Flensborg Avis« delvis i et nyt og pynteligt Klædebon, efter at der var bleven anskaffet nye Skrifter til Bladet og det gamle grumsede Tryk afløst af et nyt klart og tiltalende typografisk Udstyr. Foreløbig var det Teksten, der nød godt af den indtraadte Forbedring. I Løbet af kort Tid fulgte Annonce-Afdelingen efter.

Den 3. September samme Aar foretog Jessen et af disse blad-mæssige Fremstød, som han var en Mester i, men som paa Grund af langvarige Fængselsophold ikke altid indfrie, hvad de i Opløbet havde lovet.

Hen paa Sommeren 1892 var det bleven meddelt, at den tyske Kamporganisation for Nordslesvig, »Den tyske Forening«, paa-tænkte til 1. Oktober at udgive et kirkeligt Ugeblad paa Dansk, der skulde hedde »Søndagslæsning«, »et lille fromt kirkeligt Lam«, skrev Jessen, »med et sort og hvidt Baand om Halsen«. Spørgsmaalet var saa, hvad der for Den tyske Forening var det vigtigste, det lille fromme Lam eller det sort-hvide Baand. »Hvis der da ikke under det lille Lams uskyldige Uldham skjuler sig en anden Skabning, der ikke har noget imod at optræde i Faareklæder.«

Jessen lod straks som Modtræk et beskedent »Flensborg Ugeblad« løbe af Stabelen med Prøvenummer den 10. September og regelmæssig Udsendelse ligesom den tyske Søndagslæsning fra 1. Oktober. »Flensborg Ugeblad« havde en Del Stof fælles med »Nordslesvigsk Søndagsblad«, men desuden en Afdeling for Ungdommen og et Nyhedstillæg med et sammentrængt Udvalg af Ugens vigtigste Efterretninger. Det skulde kun udgaa i Sønderjylland og leveres for 50 Penning Fjerdingaaret, Postpenge, men ikke Ombæringspenge mediberegnet.

I en Artikel i »Flensborg Avis« appellerede Jessen, som han plejede, til Befolkningens Medvirken og gav samtidig en lille Mindelse om, hvad den skyldte sin Presse. Hans Appel kaster Lys over Datidens Bladhold:

»Vi kunne ikke nægte, at vi helst saa, vore sønderjyske Læsere ogsaa tog lidt mere Hensyn til deres Presse. Vel har Hovedud-

gaven af nærværende Blad for Tiden flere Abonnenter, end den nogen Sinde har haft paa denne Aarstid; men der burde med den voksende Forøgelse af Format og Indhold være fulgt en endnu større Tilvækst af Abonnenter. Vore gode Landboere burde, naar de ellers faa Raad til saa meget andet, undse sig ved at være tre, fire eller fem om at holde en dansk Avis, saaledes som det nu ikke sjældent er Tilfældet. Den mindre Udgave, »Det lille Blad«, er oprettet til Brug for de ubemidlede, men det holdes til Dels ogsaa af Folk, der meget vel kunne overkomme at have et Blad til almindelig Pris. Naar saa oven i Købet en tre-fire ret velstaaende Familier slaa sig sammen om at holde det billige Blad, saa er dette en Sparsommelighed, der dog maaske kunde være bedre anvendt. Ønske Folk, at deres Presse efter Evne og Lejlighed skal holde sig paa Højde med Tidens Fordringer, saa skulle de heller ikke vise et Kniberi, der, naar det er almindeligt, ikke kan styrke den danske Presses Stilling.«

Da »Flensborg Ugeblad« begyndte at udkomme den 1. Oktober, var Postabonnenternes Antal 232, den 9. Oktober: 380, den 16. Oktober: 504, den 23. Oktober: 635 og den 1. November: 723.

Mod Slutningen af December maatte Redaktør Jessen gaa i Fængsel igen. Men i de to Aar, han havde været hjemme, var »Flensborg Avis« stort set bragt paa Fode igen. Helt var Tallene, som det fremgaar af en Artikel i »Flensborg Avis« fra 1893, ikke naaet endnu. Men Krisen var overstaaet. Og denne Gang formede Fængselsopholdet sig paa forskellig Vis noget anderledes end tidligere, hvad ogsaa Bladet kom til at nyde godt af.

JESSEN GAAR TIL MODANGREB FRA SIN FÆNGSELSCELLE

I Sommeren 1892, da der samlede Penge ind til et Mindesmærke i Slesvig for Forfatter og Komponist til den kendte Kampsang mod Danmark fra 1840-erne, »Schleswig-Holstein meerumschlungen«, gjorde Redaktør Jessen i »Flensborg Avis« denne Sang til Genstand for en skarp Analyse og paaviste, hvor svulstigt og opstyltet Sproget var, at det ikke var gangbar Mønt i det poetiske Tungemaal at sige til et Træ, en »Dobbelteg«, at det ikke maatte flygte, at et Fædreland ikke kan vakle, at Hertugdømmet Slesvig og Holsten ikke er havomskyllede, at Slesvigere og Holstenere aldeles ikke var »stammebeslægtede«, som Sangen udtrykte det, og forskelligt andet. Vi vil gerne, skrev Jessen, lade de gamle »Slesvig-Holstenere« i Fred og Slesvig-Holsten-Sangen med dem. Men saa maa de ogsaa forskaane os for at se den genopfrisket til Haan imod os Danske og til Fortræd for vor Ungdom, der tvinges til at synge den og derigennem fyldes med falske Forestillinger om Fortiden.

Denne Kritik udløste foreløbig de mest forbitrede personlige Angreb paa Jessen i det nyoprettede »Freies Tageblatt« i Flensborg, og senere fulgte mere eller mindre nødtvungne andre tyskslesvigske Blade efter. Ukvemsordene føg Redaktør Jessen om Ørene, og han blev truet med korporlig Overlast i Vendinger, der ikke kunde mistydes. »Flensborg Avis« gengav følgende Uddrag af den smagfulde Kampagne.

»Han har allerede længe ventet paa en efter hans Begreber anstændig Lejlighed til at vise, hvilken Grad af Nederdrægtighed og Gemenhed, han er i Stand til at naa«, »Smudsfabrikant«, »en indholdsløs Pressekarl«, »en forulykket Størrelse i Livets

Brænding«, »Aandsforvirring«, »en Smudsapostel af det modbydeligste Sindelag, en Mand, der roder omkring i det dybeste Grums af menneskelig Perfidi«, og for hvem Bladet kun har »Foragt«. »Han har jo allerede lidt jammerligt Skibbrud« i Livet. »Den store Jens Jessen, om hvem der gik det Sagn, at han var frygtelig, naar han greb til sin Pen, han skrumper for vore Øjne ind til et ondsksfuldt Stykke Mandfolk, der opfrisker afblegede Indtryk fra sin moralske Søfart, dengang han blev erklæret for uduelig til det tilstræbte Livskald.« »Jammersjæl«, »Hanswurst«, en Mand, »hvem den offentlige Mening forlængst har brændemærket paa Panden«.

I et enkelt Nummer af det frisindede »Tageblatt« karakteriseredes Jessen som »en betalt Pressekarl« med »smudsigt Sindelag«, der skriver »for smudsige Penge, som man til alle Tider har betalt Usselhedens Haandlangere, hvilke man imidlertid til alle Tider har behandlet som de laveste Kreaturer paa Guds grønne Jord«. Han »burde have en djærv slesvig-holstensk Næve i Nakken, der rystede ham, indtil hans Knogler klaprede som Kastagnetter«.

Der bød sig her for Redaktør Jessen en gunstig Lejlighed til at faa konstateret i fuld Offentlighed, hvorledes de præsiske Anklagemyndigheder og Domstole, der var saa nøjeregnende over for »Flensborg Avis«, vilde vurdere hele denne Udladning, hvor det var tyske Blade, det drejede sig om. Aaret i Forvejen havde Statsadvokaturen i Flensborg efter Opfordring rejst offentlig Anklage mod Redaktør Jessen, fordi »Flensborg Avis« med Henblik paa et fra tysk Side anvendt falsk Citat om visse tyske anonyme Bladkorrespondenter, som en Lærer i Højer viste sig at være en af, havde talte om »tysk Frækhed«, hvorefter Jessen var bleven dømt til 7 Maaneders Fængsel, senere da Rigsretten havde kritiseret Dommen sønder og sammen, og Læreren havde taget sin Anmeldelse tilbage, nedsat til 2 Maaneders Fængsel. Naar det dengang var i offentlig Interesse at beskytte ukendte og unævnte Korrespondenter mod paastaaet Fornærmelse, saa, mente Jessen, maatte det vel være mange Gange mere paakrævet, hvor navngiven Mand var bleven udsat for en Omtale, hvis grove Form og Indhold umuligt lod sig bortforklare.

Altsaa indleverede Redaktør Jessen det mest provokerende Nummer af »Freies Tageblatt« til Statsadvokaturen i Flensborg og begærede Straffekrav rejst for Opfordring til Vold og Fornærmelse i øvrigt. Paa dette Andragende svarede første Statsadvokat Schwarz den 4. Avgust, at han maatte afslaa at rejse Klage mod Redaktøren af »Freies Tageblatt«, v. Langen-Allenstein, idet han samtidig henviste til at gaa Privatklagevejen. Til at skride ind mod Opfordring til Vold var der ingen Anledning, da Ytringen om, at Jessen burde føle en slesvig-holstensk Næve i Nakken osv., kun »indeholdt en Dom, men ingen Opfordring«.

Der rejses offentlig Klage, lød det videre, »naar det ligger i den offentlige Interesse. De har imidlertid ved Deres fortsatte ubeherskede Angreb paa i Slesvig-Holsten bestaaende politiske Forhold udæsket Deres tysksindede Modstandere paa en saadan Maade, at selv om Deres Fremgangsmaade af de sidstnævnte brændemærkes i en Form, der gaar langt ud over det tilladtes Grænser, kan det dog ikke anses for paabudt af den offentlige Interesse, at der fra vor Side skrives ind imod dem . . .«

Et lille tysk Blad i Aabenraa bemærkede henrykt, men næppe til Glæde for den flensborgske Statsadvokat, at der kunde man se: Selv om Redaktør Jessens Modstandere ved at brændemærke hans vederstyggelige Adfærd »lade al journalistisk Takt og Anstand fare«, saa havde han intet Krav paa Lovenes Beskyttelse. Han var en fredløs og bar som saadan Kainsmærket paa sin Pande.

Den 27. December 1892 havde Redaktør Jessen tiltraadt den ham idømte Fængselsstraf paa 10 Maaneder for paastaaet Fornærmelse mod Lærer Steffen i Højer og Prins Albrecht i Brunsvig. Han afsonede Straffen i Retsfængslet i Flensborg og benyttede denne Gang sin Fængselstid til at gennemføre et virksomhedsfuldt Modangreb over for de tysk-slesvigske Blade, der havde overfaldet ham. At dette Modangreb ogsaa tjente til Afsløring af den prøjsiske Retspleje, som den udfoldede sig over for den sønderjyske Presse, vil Anklagemyndigheden og Dommerne ved den flensborgske Landsret temmelig hurtigt have faaet en mindre behagelig Fornemmelse af. Man saa da her det Særsyn, at Jessen vel var i Fængsel, men gentagne Gange optraadte uden

for Fængslet, snart som Anklager over for Retsvæsnet i »Flensborg Avis« og snart i samme Ærende ved de lokale Domstole, hvor de af ham rejste Sager blev behandlet. Statsadvokaten havde selv henvist ham til at gaa Privatklagevejen. Dette kunde kun ske, hvis Jessen fik den fornødne Bevægelsesfrihed til at følge den givne Anvisning. Hvor han gav Møde ved de lokale Domstole, havde han en civilklædt Opsynsmand fra Fængslet som Ledsager.

Der gik i de Dage som lidt af et Blæsevejr hen over de tyske Blade fra Flensborg til Kongeaaen. Deres Ejere havde vænnet sig til at sidde og hygge sig som urørlige Organer for de præjisiske Myndigheder, med Eneadgang til de officielle Kundgørelser og, hvor der var et Trykkeri, til Udfærdigelse af vel betalte officielle Tryksager. Retssager kendte de kun af Navn. Nu blev de af en Mand i Fængsel, den ene efter den anden, stævnet for de præjisiske Domstole, der ganske vist kun modstræbende, med de flest mulige Forbehold og under Anvendelse af den størst mulige Overbærenhed saa sig nødsaget til at idømme dem de mildest mulige Straffe. Sammenlignet med, hvad de danske Blade maatte døje af den Art, var det for intet at regne. Og alligevel. Naar dertil kom, hvad Redaktør Jessen selv, eller, naar han ikke kunde være til Stede, hans juridiske Stedfortrædere under Retsforhandlingerne fik anbragt af tilpas hvasse og velturnerede Kommentarer til den tyske Presse om dens Niveau og dens iøjnefaldende Mangel paa Jævnbyrdighed i det offentlige Ordskifte, saa var og blev det en højst generende Dans, de var budt op til.

Redaktør Jessen indledede sin Aktion med en femspaltet Artikel »Pressesag«, af Hensyn til den tyske Presse og det tyske Publikum ogsaa gengivet paa Tysk, i »Flensborg Avis« for 21. Januar 1893. Han havde, skrev han, gjort alle de Forsøg, der kunde gøres, for at faa den offentlige Anklagemyndighed til at rejse Anklage mod de implicerede Blade, uden at det var lykkedes at faa Ørenlyd herfor. Han vilde derfor til en Begyndelse aftrykke de forskellige Aktstykker i Sagen.

Det første var en Henvendelse til Statsadvokaten i Flensborg med Krav om at rejse Anklage mod følgende Personer: 1, den

ansvarhavende Redaktør af »Flensburger Nachrichten«, F. Schröder i Flensborg, og Forfatteren af de paaklagede Artikler, Werner Frölich sammesteds, 2, den ansvarhavende Redaktør af »Norddeutsche Zeitung«, Eduard Funke i Flensborg, og Forfatteren af de paaklagede Artikler, Karl Strackerjan sammesteds, 3, den ansvarhavende Redaktør af »Sonderburger Zeitung«, C. F. la Motte i Sønderborg, 4, den ansvarhavende Redaktør af »Tondernsche Zeitung«, J. H. N. Thamssen i Tønder, 5, den ansvarhavende Redaktør af »Apenrader Zeitung«, F. Becker i Aabenraa, samt 6, den ansvarhavende Redaktør af »Freies Tageblatt«, henholdsvis »Deutsches Tageblatt«, som det nye Organ kaldte sig efter at have faaet Navneforandring, Hans v. Langen-Allenstein i Flensborg.

Svaret fra Statsadvokaturen var afvisende med omtrent samme Motivering som sidst.

Jessen gik derefter videre med en Henvendelse til Overstatsadvokaturen i Kiel, hvori han bl. andet fremførte:

»I Løbet af en Række Aar er jeg for Presseytringer, der blev opfattede som Fornærmelser, bleven idømt Fængselsstraffe til et samlet Beløb af over 41 Maaneder. Som Rigsretten til Dels har anerkendt, syntes disse Ytringers fornærmelige Karakter paa mange Maader tvivlsom. Med Undtagelse af nogle uparlamentariske Ytringer om en mig fuldstændig ubekendt anonym Aviskorrespondent have de formentlige Fornærmelser hver Gang maattet udledes af Omstændigheder og Forhold. Ikke en eneste Gang har man kunnet eftervise mig, at jeg har rettet Skældsord eller usande Paastande mod navngivne Mænd. Alligevel ansaa man det hver Gang for nødvendigt i det offentliges Interesse at sætte mig under Anklage.

I de hoslagte 19 Avisnumre har jeg derimod været udsat for de groveste Forhaanelser og Fornærmelser, delvis for de groveste Skældsord og Bagtalelser . . .

Kunne tysksindede Aviser rette de groveste Fornærmelser mod en dansksindet Mand, uden at den kongelige Statsadvokatur vil efterkomme et Straffeandragende, medens ikke blot Embedsmænd, men ogsaa Privatmænd som Brandforsikringsagenter og Aviskorrespondenter straks finde et aabent Øre hos den, naar

de klage over en eller anden kritisk Ytring i et dansk Blad, saa vilde det kunne udbrede den Forestilling hos Befolkningen, som om ikke alle, uden Hensyn til det politiske Sindelag, var lige for Loven.

Det turde være i det offentliges Interesse, at en saadan Forestilling ikke finder almindelig Udbredelse.

Da jeg nu kan vente inden ret længe at blive indkaldt til en Afsoning af en ny, lang Frihedsstraf [Henvendelsen var dateret den 6. November 1892], saa bliver det vanskeligere for mig at rejse Privatklage, hvorfor jeg ogsaa har en personlig Grund til at andrage om, at der rejses offentlig Anklage.«

Swaret gik ud paa, at de paapegede Angreb kun egnede sig til Forfølgelse ad Privatklagevejen. »Den offentlige Interesse kræver ikke den strafferetslige Forfølgelse, da de Udfald, der ere rettede mod Dem, ere et Udslag af den krænkede patriotiske Følelse.«

Redaktør Jessen indgav nu en Besværing til Justitsministeriet i Berlin, hvoraf følgende:

»Idet den kongelige Overstatsadvokatur henviste mig til Privatklagens Vej, syntes den at ville fremhæve, at kun Beskyldningen mod de 6 Redaktører, men ikke den mod de notoriske Forfattere til nogle af Artiklerne egnede sig til Forfølgelse. Over for dette tillader jeg mig at anføre, at da jeg engang efter at have afsonet en længere Fængselsstraf foreløbig lod en stedfortrædende Medarbejder beholde Ansvar, fordi jeg ikke selv kunde gennemlæse Avisens hele Indhold, før den kom i Trykken, blev jeg, da man igen rejste Klage mod Bladet, anklaget og domfældt som medskyldig og det endog ved Hjælp af Vidner — skruende [strejkende] Sættere —, hvis Udsagn senere delvis viste sig at være falske. Skønt dette maatte staa til troende, afviste Anklagemyndigheden mit Andragende om at stille Vidnerne under Anklage, fordi disse formentlig ikke havde afgivet vitterlig falskt Vidnesbyrd — hvilket jeg heller ikke havde paastaet —, men kun havde taget fejl i Bedømmelsen af Haandskriften. Jeg fik saaledes ingen Oprejsning, skønt jeg var bleven dømt som Forfatter eller i hvert Fald som medskyldig i Beretninger, som var bleve skrevne og trykte i min Fraværelse.

Naar Anklagemyndighederne nu afslaa at ville overtage den strafferetslige Forfølgelse mod de Journalister, som have fornærmet mig, begrundes dette af den kongelige Overstatsadvokatur med, at de mod mig rettede Udfald »ere et Udslag af den krænkede patriotiske Følelse«.

Anledningen til de mod mig rettede Udfald var i de fleste Tilfælde, at jeg havde kritiseret en af den danske Regering forbudt Revolutionssang. Jeg indser imidlertid ikke, hvorledes den patriotiske Følelse hos de delvis fra Vestfalen, Oldenburg og andre fjærne Egne indvandrede Forfattere af vedkommende Artikler kunde krænkede ved en saadan Kritik.

Men selv i Tilfælde af, at min Kritik havde været rettet mod den præjsiske Stat, synes den kongelige Overstatsadvokatars Begrundelse ikke at slaa til. De fleste af de Artikler, for hvilke jeg er bleven straffet, var rettede mod en Forherligelse af Oprøret mod Danmark 1848. Dommerne have aldrig villet lade mit Forsvar af Legimitetsprincippet og vort gamle Fædreland gælde som »berettiget Interesse« (Straffelovbogen § 193) eller blot som en formildende Omstændighed, saa jeg i de sidste Aar ingen Sinde er bleven straffet med Pengebøder eller Fæstningsarrest, men kun med Fængselsstraf. Denne Optræden fra Rettens Side synes at stride imod den Anskuelse, som nu fremsættes af den kongelige Overstatsadvokatur, hvis man da ikke vil lade den Betragtning være ugyldig, at for os Slesvigere før 1864 burde den patriotiske Følelse lige over for vort gamle oprindelige Fædreland Danmark være lige saa meget værd som den patriotiske Følelse efter 1864 lige over for den nye præjsiske Statsforbindelse.

Naar et Udslag af den patriotiske Følelse lige over for en Forherligelse af et Oprør mod vort gamle Fædreland ikke kan gælde som en Undskyldningsgrund, naar tvært imod enhver noget stærk Ytring, der er benyttet i saadan Anledning, af Anklagemyndighederne forfølges strafferetslig, og den domfældte pludselig er bleven arresteret, transporteret, bunden og saa videre, medens hans Modstandere kunne overdænge ham med de groveste Fornærmelser og Bagvaskelser, uden at Anklagemyndighederne ville efterkomme den fornærmedes Straffekrav, saa sy-

nes dette i Publikums Øjne umuligt at kunne opfattes som andet end en stor Ulighed for Loven. Deraf fremgaar i det foreliggende Tilfælde formentlig den offentlige Interesse i, at de anklagede forfølges strafferetslig.«

Jessen anmodede følgelig Ministeriet om en ny Afgørelse.

Da Svaret her ligeledes blev afvisende, var kun Privatklagevejen ved de kompetente Amtsretter tilbage. Men ogsaa disse Domstoles Behandling af de rejste Sager kaster skærende Strejflys ind over den Tids præjsiske Retspleje.

Den 3. Marts kom den første Fornærmelsessag for Bisidderretten i Aabenraa, bestaaende af en Dommer og to Lægmænd.

Den indklagede, Udgiveren af »Apenrader Zeitung«, Bogtrykker Becker, født i Vestfalen, erklærede, at han havde aftrykt en Artikel om Jessen efter »Freies Tageblatt« i Flensborg og forsynet den med særlig Overskrift og Indledning. Han var fra mange Sider bleven opfordret til at imødegaa »Flensborg Avis« og truet med, at man ellers vilde afbestille Bladet. Klagerens Sagsfører, Advokat Tücxsen, udtalte, at vel hørte Redaktør Jessen til deres politiske Modstandere, men der maatte være lige Ret for alle. Man kunde ikke ustraffet haane en Mand, som det var sket i »Apenrader Zeitung«. Jessen ønskede ikke, at den indklagede blev dømt til Fængsel, men at han fik en passende Pengebøde.

Retten kom efter en Times Raadslagning til det frygtindgydende Resultat, at da Redaktør Jessen med sin Kritik af Slesvig-Holsten-Sangen havde udfordret og fornærmet enhver Tysker, kunde den indklagede nøjes med 15 Mark i Bøde eller een Dags Arrest samt Offentliggørelse af Dommen i eget Blad.

Den 11. Marts kom Turen til Redaktør Thamssen i Tønder, der i »Tondernsche Zeitung« gennem forskellige Numre havde overdænget Redaktør Jessen med Smædeord og fornærmelige Paastande. Den indklagedes Forsvarer, Advokat Ritter, havde ladet flere Vidner stævne, som skulde godtgøre, at Jessen blev betalt for sin Virksomhed af den danske Regering, hvad imidlertid ingen vidste noget om. Redaktør Jessen gav i et længere Indlæg en Fremstilling af, hvor villige de præjsiske Domstole altid havde været til at idømme ham og hans Medarbejdere

ved »Flensborg Avis« høje Fængselsstraffe for den mindste Kritik. Her var den ene Fornærmelse dynget oven paa den anden, bl. andet denne, at han var et betalt Individ. Det var en ærlig Sag at blive betalt for sit Arbejde. Det blev Dommere, Advokater, Handelsfolk, Arbejdere osv. ogsaa. Men over for ham var det anvendt i nedsættende Betydning, som om han var tilfals. Skulde indklagede dømmes efter samme Maal, som han selv var bleven det, kunne Straffen for det »betalte Individ« ikke sættes lavere end til 7 Maaneders Fængsel eller 350 Mark i Bøde, efter en af den indklagede paaberaabt Paragraf endog 14 Maaneders Fængsel eller 850 Mark i Bøde. En følelig Bøde maatte da være paakrævet.

Det tog Bisidderretten tre Kvarter at blive enig. Udtrykket »betalt Individ« takseredes til en Bøde paa 5 Mark, Betegnelsen »den professionelle Bagvasker« kostede 10 Mark og en tredje løb op til 15 Mark, i alt 30 Mark, hvortil Sagens Omkostninger.

Et særlig interessant Forløb fik Forhandlingen ved Bisidderretten i Sønderborg den 29. Marts mod Udgiveren af »Sonderburger Zeitung«.

Klagerens Repræsentant, Advokat Grev Reventlow fra Kiel, holdt en lang og for Redaktør Jessens Modstandere sikkert chokerende Anklagetale. For at udelukke mulige Insinuationer vilde han straks gøre den Bemærkning, at han som tysksindet i saglig Henseende var Modstander af Privatklageren. Dernæst vilde han ligeledes med det samme andrage paa en betydelig Fængselsstraf for den indklagede. Den Artikel, det drejede sig om, indeholdt saa svære Fornærmelser mod Redaktør Jessen, at Kravet herom var naturligt. Privatklageren var bleven tituleret »en betalt Lakaj«. Men mange af Redaktør Jessens politiske Modstandere maatte være glade, hvis de stod paa samme ærekære Niveau som han. Paastanden om, at Jessen kun udøvede sin politiske Virksomhed for Penges Skyld, var en saa fornærmelig Beskyldning, at den næppe kunde tænkes værre. Privatklageren var, hvor meget man end fra et tysk Standpunkt maatte misbillige hans til Fanatisme grænsende Overdrivelse, en Martyr for sin politiske Overbevisning, hvad de talrige Straffe, han var bleven idømt, talte tilstrækkeligt om. Og naar Redaktør Jessen

til Trods herfor ikke var vejet fra sin Post, saa viste dette et Overbevisningens Mod, som Taleren kunde ønske andre Repræsentanter for den nordslesvigske Presse i Besiddelse af. Naar sluttelig den indklagedes Kampmidler naaede deres Højdepunkt i, at Redaktør Jessen truedes med korporlig Overlast, saa dømte den paagældende dermed sig selv, og det maatte paa den nationale Interessers Vegne paa det dybeste beklages, at saadanne Kampmidler var bleven anvendt.

Den indklagedes Forsvarer, Justitsraad Grimm, fremholdt, at la Motte som »gammel Slesvig-Holstener« havde handlet under lagttagelse af berettigede Interesser. Advokat Reventlow svarede omgaaende, at det paa ingen Maade kunde virke som en formildende Omstændighed, saa meget mindre som der blandt de »gamle Slesvig-Holstenerne« fandtes mangan en, der med Rette kunde kaldes Renegat.

Retten naaede efter en halv Times Overvejelse til den Opfattelse, at de i Artiklen indeholdte Fornærmelser var af en meget grov Natur. Den indklagede var imidlertid bleven udfordret af »Flensborg Avis«, og dette saavel som den Omstændighed, at han var en meget aldrende Mand, der aldrig havde været straffet for Presseovergreb, gjorde, at Dommen kunde sættes til 20 Mark i Bøde og Sagens Omkostninger.

Under Forhandlingen den 2. Maj ved Bisidderretten i Flensborg mod »Flensburger Nachrichten« og »Flensburger Norddeutsche Zeitung« havde Redaktør Jessen igen givet Møde, da Advokat Grev Reventlow var indkaldt til Militærøvelse.

Forsvareren for Redaktør Schröder og Journalist Frölich ved »Flensburger Nachrichten«, Advokat Løhmann, fremførte den kendte Paastand, at de indklagede var bleven udæsket ved Kritikken af Slesvig-Holsten-Sangen og havde varetaget berettigede Interesser. Redaktør Jessen benægtede dette. Artiklerne i »Flensborg Avis« havde ved Siden af at kritisere Sangen ikke skrevet andet, end hvad de danske Konger samt ældre og yngre danske Historikere havde sagt om det Oprør, Sangen var et Symbol paa. Selv en meget fremtrædende holstensk Adelsmand, Medlem af det slesvigske og holstenske Ridderskab, Grev Moltke, havde i et Reskript af 3. November 1853 betegnet Oprøret af 1848 som

det skammeligste, der var iværksat, opbygget paa de mest ufor- skammede Løgne og endt med Nederdrægtighed. Vore egne tid- ligere Konger, Frederik VII og Christian IX havde begge talt om Oprør, Landsforræderi og Mened. Advokat Løhmann fandt, at den kritiserede Sang var et historisk Mindesmærke, der maatte respekteres, hvad enten den indbød til Kritik eller ej. Redak- tør Jessens Skrivemaade billigedes heller ikke af alle Danske. Han kunde her henvise til det københavnske »Aftenbladet«. Hvis de anklagede skulde straffes, maatte Dommene i Aabenraa og Tønder paa 20—30 Mark i Bøde være passende. Jessen sva- rede, at »Aftenbladet« var et Pøbelblad og dets Mening derfor aldeles betydningsløs. Saa vidt han vidste, var det det eneste Blad i København, hvis Medarbejdere ikke havde Adgang til den stedlige Journalistforening.

Journalist Frölich gik til Slut ligesom Kollega Becker fra Aabenraa i Læ bag den tyske Folkestemning. Redaktionen hav- de modtaget flere Breve med Opfordring til at gribe ind over for »Flensborg Avis«, hvis ikke Bladets Læsere skulde gaa over til at holde »Freies Tageblatt«. Derfor havde Redaktionen væ- ret nødt til at skrive, som den havde gjort.

Retten raadslog i over en halv Time, og det fastsloges i Dom- men, at det især i den ene Artikel i »Flensburger Nachrichten« vrimlede med grove Fornærmelser. Hver af de indklagede ikend- tes 120 Mark i Bøde samt Sagens Omkostninger.

I Sagen mod »Flensburger Norddeutsche Zeitung« henholdt Forsvareren, Advokat Bong-Schmidt sig som Forgængereren til de berettigede Interesser. Redaktør Jessen fremdrog bl. andet en Række Udtalelser i Bladet, som laa uden for de indklagede Ar- tikler, og som kun skulde tjene til at nedsætte ham i det almin- delige Omdømme. Saaledes Paastanden om, at han var født i Kongeriget og altsaa ikke hørte til blandt den sønderjyske Be- folkning. Sandt var, at han var født i Tønder Amt, og at hans Forfædre Slægtled tilbage havde levet paa Tinglev-Egnen og paa Aabenraa-Egnen.

Retten fandt, at de indklagede havde gjort sig skyldige i grov Fornærmelse og ikendte hver en Bøde paa 40 Mark samt Sagens Omkostninger.

Dagen efter, den 3. Maj, forhandlede ved Landsretten i Flensborg den af Redaktør Jessen indankede Fornærmelsessag mod Redaktør Becker i Aabenraa, der ved Bisidderretten var sluppet med en Bøde paa 15 Mark. Jessen dadlede, at Straffen var bleven saa lille. Landsretten i Flensborg havde en helt anden Maalestok at gaa efter, hvad han nærmere redegjorde for. Da Forsvareren, Advokat Løhmann, betvivlede, at der i de Reskripter og Dokumenter, Jessen havde omtalt i Forbindelse med Begivenhederne i 1848, var saa stærke Udtryk som paastaaet, forlangte Jessen, at Retten skulde oplæse Grev Moltkes Reskript fra 1853, hvilket skete. Da Advokat Løhmann havde hørt et Brudstykke, takkede han og gav Afkald paa Resten, idet han indrømmede, at Klageren ikke havde sagt for meget.

Landsretten forhøjede Bøden til 100 Mark og Sagens Omkostninger.

Den 1. Juni kom Bogtrykker Schütze, Haderslev, som Ud-giver af Byens tyske Blad og Journalist Frölich, Flensborg, der havde skrevet om Redaktør Jessen i Bladet, for Bisidderretten i Haderslev.

Advokat Mahncke, Haderslev, der optraadte paa Klagerens Vegne, udtalte, at Beskyldningen for »erhvervsmæssig Bagvaskelse« gik langt ud over det tilladtes Grænser. At Redaktør Jessen tit var bleven dømt for Fornærmelse, var sandt. Men disse Fornærmelser udsprang af hans politiske Overbevisning. En Person, der bagvasker Folk erhvervsmæssigt, lader sig betale for sin Mening. Men ingen kunde paastaa, at Redaktør Jessen solgte sin Mening for Penge. Tværtimod var hans politiske Overbevisning vistnok lige saa alvorlig om ikke mere som de Herrer Schützes og Frölichs, hvilket fandtes bevist ved de mange Fængselsstraffe, han havde afsonet og endnu afsonede. Advokat Løhmann, der var Forsvarer for de indklagede, anførte som Undskyldning, at Artiklen var fremkommen under en politisk Pennefejde.

Dommen lød på 60 Mark i Bøde for Journalist Frölich og 30 Mark for Bogtrykker Schütze.

I næste Omgang, den 7. Juni, forhandlede ved Landsretten i

Flensborg den af Redaktør Jessen indankede Fornærmelsessag mod la Motte, Udgiveren af »Sonderburger Zeitung«.

Jessen optraadte selv som Anklager og fik Lejlighed til at fremhæve, at ogsaa avtoritative tyske Kredse havde udtalt sig langt skarpere om det slesvig-holstenske Oprør end »Flensborg Avis«. Saaledes kunde man i det ansete højkonservative Berlinerblad »Kreuzzeitung« den 4. Maj i Aar læse en Anmeldelse af den afdøde tyske Feltmarskal Moltkes efterladte Erindringer, der indledes med en Udtalelse om Felttogget mod Danmark i 1848. Her blev det sagt, at dette Felttog for alvorlige prøjsiske Mænd var en Foreteelse, der ikke kunde fængsle nogen. En Krig, for hvilken Demokrater og Skraalhalse (»Radaumacher«) kunde opildnes, og til hvilken Friskarer strømmede i maleriske Kostumer, disse Friskarer, der i egen Indbildning var allerhvelde Karle, men som forekom de ædruelige pommerske Soldater lige saa børsteagtige som latterlige, en saadan Krig var ikke egnet til at fremkalde patriotisk Begejstring.

Paa Retspræsidentens Forespørgsel om Bødens Størrelse foreslog Redaktør Jessen 200 Mark. Retten forhøjede Bisidderrettens Bøde fra 20 Mark til 100 Mark samt Sagens Omkostninger.

En af Redaktør Jessen rejst ny Fornærmelsessag mod »Tondernsche Zeitung« for i et Referat at have gentaget de under Retsforhandlingen den 11. Marts paadømte Ytringer kom for Bisidderretten i Tønder den 24. Juni, men førte til Frifindelse. Retten fandt, at der forelaa berettigede offentlige Interesser, naar en Retsforhandling blev refereret, og kunde ikke se nogen Fornærmelse heri.

Den 5. Juli kom den første Fornærmelsessag mod »Tondernsche Zeitung«, hvor Udgiveren ved Bisidderretten i Tønder var bleven idømt en Bøde paa 30 Mark, for Landsretten i Flensborg. Redaktør Jessen, der selv førte sin Sag, ønskede bl. andet at faa Adgang til at føre følgende Beviser: 1) Ved Oplæsning af en Landsretsdom fra December 1890 at godtgøre, at han altid kun havde været straffet for Fornærmelse og ikke for Bagvaskelse med Undtagelse af eet Tilfælde, da hans Domfældelse paa dette Punkt hidførtes ved falske Vidner, og 2) ved Oplæsning af en Landsretsdom af 12. August 1892 at godtgøre, at han for mindre

svære Fornærmelser mod en unavngiven Aviskorrespondent var bleven idømt 7 Maaneders Fængsel, medens Udgiveren af »Tondernsche Zeitung« for langt værre Udtalelser var bleven idømt en Bøde paa 5 Mark. Jessen paapegede derefter i et udførligt Indlæg, hvor graverende de Fornærmelser var, som det tyske Blad havde gjort sig skyldig i. Forsvareren, Advokat Løhmann, kunde ganske vist ikke overalt paavise, at der havde været berettigede Interesser at varetage. Men da der i »Flensborg Avis« praktiseredes en systematisk Nedsættelse af alt Tysk, var han overbevist om, at Bisidderretten i Tønder i sin Kendelse havde ramt »Folkets Dom«. Redaktør Jessen protesterede imod, at »Flensborg Avis« var ude om en Nedsættelse af alt Tysk. Vi gør ikke andet end at forsvare vore egne nationale Interesser og værger os mod de Angreb, der rettes imod os. Hvad Hentydningen til »Folkets Dom« angik, saa kunde den i alt Fald ikke paa Tønder-Eggen og nord for denne være den samme som Bisidderrettens, siden han for nogle Aar siden havde modtaget en Hædersgave fra over 1000 Kvinder derude, som takkede ham for det Arbejde, »Flensborg Avis« udførte.

Da Retten kom tilbage efter sin Raadslagning, maatte den meddele, at den Landsretsdom fra 1890, som Klageren havde ønsket oplæst, ikke kunde findes i Akterne. Landsretsdommen fra 1892 behøvede ikke at oplæses, da den ingen Indflydelse vilde have paa den foreliggende Sag. Til selve Klagen fastslog Retten, at der forelaa meget svære Fornærmelser i de paaklagede Artikler i »Tondernsche Zeitung«. Udgiveren blev derfor idømt en Bøde paa 300 Mark samt Sagens Omkostninger og Offentliggørelse af Dommen.

Den 20. Juli fik Redaktør Jessen uden større Vanskelighed ved Landsretten i Flensborg Bisidderrettens Dom i Haderslev over Bogtrykker Schütze og Journalist Frölich omstødt og de idømte Bøder paa 30 og 60 Mark forhøjet til 100 Mark for hver, hvortil kom Sagens Omkostninger og Offentliggørelse af Dommen i det tyske Blad.

Ogsaa Bisidderrettens Dom paa 40 Mark i Bøde for Redaktør Funke og Journalist Strackerjan ved »Flensburger Norddeutsche Zeitung« var af Redaktør Jessen bleven indanket og kom for

Landsretten i Flensborg den 10. Avgust. Her førtes Diskussionen af de indklagede ind i et helt nyt Farvand, idet Strackerjan vilde paastaa, at »Flensborg Avis« under Jessens Ledelse havde søgt at mistæneliggøre Bismarck for Forgiftningsforsøg. Redaktør Jessen, der var til Stede, tilbageviste, at han skulde have skrevet nogle fremlagte Artikler under »Verdens Gang«, en Afdeling af Bladet, han ikke havde noget med at gøre. Vedrørende enkelte andre Artikler kunde han ikke paa staaende Fod afgøre, hvem de var skrevet af.

Derefter tog Jessens Forsvarer, Advokat Reventlow, fat og krævede Bisidderrettens Dom ændret til Fængselsstraf. Selv om Redaktør Jessen ikke vilde glæde sig ved at se sine Modstandere i Fængsel, maatte han, Forsvareren, holde paa Fængselsstraf som det eneste rimelige.

Om Slesvig-Holsten-Sangen, der havde givet Anledning til hele Pressekrigen, udtalte han, at den i sin Tid var en Kampsang, nu en Triumfsang. Den maatte være lige saa forhadet af den dansk-sindede Befolkning i Nordslesvig, som den var yndet af Slesvig-Holstenerne. Naar Børnene i Nordslesvigs Skoler af de prøjsiske Skolemyndigheder blev tvunget til at lære og synge denne Sang, saa kunde man forstaa, at dette vakte berettiget Harme hos den nordslesvigske Befolkning, og det var denne Harme, »Flensborg Avis« havde givet Udtryk for. Artiklerne i »Flensborg Avis« var skrevet som Modværge. Den Paastand, at »Flensborg Avis« havde beskyldt Bismarck for at have øvet Snigmord mod Kong Ludvig af Bajern, Ærkehertug Rudolf af Østerrig og andre fremstaaende Personer, var meget graverende. De derom handlende Artikler indeholdt ikke andet, end hvad alle Blade havde skrevet om dengang. At »Flensborg Avis« skulde have beskyldt Bismarck for at have nogen Del i Kejser Frederiks Død, var mindst lige saa taabeligt. De oplæste Artikler indeholdt kun en Oversigt over den Strid, der i sin Tid førtes i den tyske og den engelske Presse om Lægernes Behandling af den syge Kejser. I Sætningen »Stopft ihm keiner das Lästermaul« [Er der ingen, der kan standse den ondsindede Kæft paa ham] fandtes der en Opfordring til at øve Vold mod Redaktør Jessen. Vel maatte han indrømme, at »Flensborg Avis«, der forsvarede

de nationale danske Interesser, var en skarp politisk Modstander af »Flensburger Norddeutsche Zeitung«. Men den Slags ærekrænkende Beskyldninger, som Redaktør Jessen nu havde været udsat for, havde »Flensborg Avis« aldrig gjort sig skyldig i. Han kunde derfor heller ikke forstaa, at den offentlige Anklager ikke havde taget sig af Sagen, saa meget mere, som det altid var i offentlig Interesse, naar der var noget at udsætte paa »Flensborg Avis«.

Advokat Bong-Schmidt, der forsvarede de indklagede, skønnede ikke, at hans Klienter havde villet bekæmpe eller nedsætte Klageren personlig. Det var ikke en Kamp, hvor Redaktør stod over for Redaktør, men Blad over for Blad, og denne Kamp vilde vedblive at bestaa, saa længe Modsætningerne bestod. Udtalelsen »Stopft ihm keiner das Lästermaul« var et hyppigt anvendt Citat af et af Schillers Skuespil og gjaldt slet ikke Redaktør Jessen personlig, da hans Navn endnu ikke var nævnt.

Advokat Reventlow svarede, at Citatet selvfølgelig var rettet mod Redaktør Jessen personlig, da Bladet jo ingen Kæft havde. Desuden nævntes længere fremme den fornærmede ved Navn.

Retten kom efter en kortere Raadslagning til det Resultat, at de to paaklagede Artikler indeholdt grove Æresfornærmelser mod Privatklageren, og at det især vejede tungt til, at Klageren var bleven beskyldt for at have fremsat Sigtelser mod Bismarck for Snigmord. Bøden forhøjedes derfor fra 20 Mark for hver til 200 Mark for hver af de indklagede. Desuden skulde de udrede Sagens Omkostninger og betale for Offentliggørelse af Dommen.

Den 4. Oktober kom Bisidderrettens Dom i Fornærmelsessagen mod Redaktør Schröder og Journalist Frölich ved »Flensburger Nachrichten« for Landsretten. Redaktør Jessen førte selv Sagen og ankede især over, at det tyske Blad havde nægtet at optage en Berigtigelse, hvorefter nogle i Bladet fremsatte Paa-stande var usande. Retten mente imidlertid, at da hele den tysk-sindede Befolkning i Hertugdømmerne var bleven saaret i sine patriotiske Følelser af den Kritik, »Flensborg Avis« havde rettet mod Slesvig-Holsten-Sangen, maatte Indankningen afvises og den idømte Bøde paa 120 Mark for hver blev staaende.

Anderledes, da den nye Fornærmelsessag mod »Tondernsche Zeitung« for gentagen Fornærmelse i et Retsreferat den 6. December kom til Behandling for Landsretten. Bisidderretten i Tønder havde frifundet den indklagede. Redaktør Jessen, der paa ny selv førte sin Sag, mindede om, at han i 1883 for i et sandfærdigt Retsreferat at have nævnt nogle af de ved en tidligere Retsforhandling paadømte Udtryk havde faaet en Fængselsstraf paa 6 Maaneder. Hvor meget mindre kunde der i det foreliggende Tilfælde være Tale om Straffefrihed for et saakaldt Retsreferat, der ikke indeholdt andet end Usandheder, Fordrejelser og Fornærmelser. Han androg paa en klækkelig Pengebøde.

Retten gjorde kort Proces og fastslog, at Retsreferater som saadanne ikke var ustraffelige. Desuden havde den paaklagede Artikel utvivlsomt til Formaal at fornærme Klageren. Artiklen var underfundig og ærekrænkende. Da de tidligere Fornærmelser paa en dulgt Maade var bleven opretholdt, maatte den indklagede rammes af en følelig Straf. Kendelsen lød derefter paa, at Bisidderrettens Dom ophævedes, og Redaktør Thamssen idømtes en Bøde paa 150 Mark samt Sagens Omkostninger og Offentliggørelse af Dommen i »Tondernsche Zeitung« paa samme Plads, hvor den fornærmelige Artikel havde været optaget.

Tilbage staar at efterlyse, hvorfor Ophavsmanden til hele Kampagnen mod »Flensborg Avis«, Redaktøren af det i Mellemtiden fallerede »Freies Tageblatt«, v. Langen-Allenstein, ikke findes blandt den Skare af dømte tyske Bladmænd, vi i det foregaaende har stiftet Bekendtskab med. Forklaringen er den, at der ikke mindre end syv Gange havde været ansat Termin i Sagen ved Bisidderretten i Flensborg, den 14. Marts, den 25. April, den 23. Maj, den 1. Juni, den 6. Juli, den 5. Oktober og den 17. November. Men hver Gang havde den heltedige Skribent forstaaet at undslippe. Først meldte han sig syg. Saa viste det sig, at han havde forladt Flensborg. Efter at være fundet i Kiel forlod han ogsaa denne By og tog til Hamborg, hvor Politiet længe ikke kunde finde ham. Og efter at der omsider var udstedt Arrestordre imod ham, forlod han ligeledes Hamborg.

Først den 1. Februar 1894 kunde Sagen komme til Behandling ved Bisidderretten i Flensborg, hvor en flensborgsk Sagfører,

Dr. Müller, mødte i hans Sted, mens den indklagede efter Siggende opholdt sig i Gotha. Da Forsvareren forklarede, at han hverken vilde forsvare eller undskyldte de paaklagede Artikler, der under Kampen for Eksistensen var udartet til vilde Skældsord (»wüste Schimpfereien«), og kun havde overtaget Forsvaret, for at Sagen kunde blive afsluttet, erklærede Redaktør Jessen, at han ikke fandt nogen Grund til at imødegaa dette maeholdne Forsvar.

Retten kunde tilslutte sig Forsvarerens Bemærkninger og ikendte for hver af 16 Artikler 100 Mark i Bøde, i alt 1600 Mark. Desuden fik Privatklageren Ret til paa anklagedes Bekostning at offentliggøre Dommen i »Flensborg Avis« og »Flensburger Nachrichten«.

»Flensborg Avis« meddelte Dagen efter, at da Jessen ikke satte Pris paa at faa Langen-Allenstein sat i Fængsel, vilde Dommen ikke blive indanket. Hvis den dømte ikke selv kunde betale Bøden og de medfølgende Omkostninger, vilde forhaabentlig de, der havde opmuntret ham, træde hjælpende til, saa han ikke skulde vandre i Arrest for ikke at have betalt, hvad det offentlige havde Krav paa.

Det bør til Slut ikke glemmes, at de fleste af de dømte tyske Blade, »Flensburger Norddeutsche Zeitung«, »Flensburger Nachrichten« og »Tondernsche Zeitung«, efter derom indgiven Ansøgning til den tyske Kejser, »ved allerhøjeste Ordre« fik deres Bøder eftergivet. Hr. von Langen-Allenstein, der undskyldte sig med, at de paaklagede Artikler var skrevet i en Morfinus, fik sin Bøde paa 1600 Mark nedsat til 300 Mark.

AFSTEMNINGSLINJEN FRA 1867

Den 15. Juni 1893 var der igen Valg til den tyske Rigsdag, og denne Gang gik det ikke saa godt langs med Sproggrænsen som sidst. Mens Gustav Johannsen blev genvalgt i første Valgkreds, Haderslev og Sønderborg Amter, med en betydelig Fremgang i det danske Stemmetail, maatte der i anden Valgkreds, Aabenraa og Flensborg Amter, samt i fjerde Valgkreds, hvortil hørte Tønder Amt, noteres nogen Tilbagegang. Bladet »Hejmdal« i Aabenraa, der nogle Maaneder senere gik over i H. P. Hanssens Eje, og som efter alt at dømme allerede nu var Talerør for hans Synspunkter, benyttede Lejligheden til at understrege, at Flensborg efter de senere Aars Valgtal til sidst vilde blive »en rent tysk By«, og at det til Gengæld var en Glæde at se Danskheden gaa frem i de nordlige Amter.

Redaktør Jessen, der havde haft Orlov fra Fængslet i Paaskedagene sidst i Marts og først i April og igen havde en ti Dages Orlov fra den 25. Juni, lod ikke Handsken ligge. I en stor Artikel »Vort Tab« i »Flensborg Avis« for 28. Juni gjorde han op med dem, der ikke forstod Betydningen af at holde paa de sydlige Egne:

»I enhver Kamp gælder det jo om at holde Linjen. Med hvilken Stolthed saa vi, efter det første Rigsdagsvalg i 1867, ikke paa vore Afstemningskort, hvor den straalende røde Farve strakte sig ned sønden om Flensborg, ja, hvor endog Nordpynten af Angel var rød, og hvor Afstemningslinjen slyngede sig i en Bue mod Syd over til Tønder. Flensborg—Tønder-Linjen var slaet fast som den Folkegrænse, vi kunde hævde midt under Fremmedherredømmet. I Aaret 1871 blev Afstemningsgrænsen i Midten af Landet endog rykket en Kende imod Syd.

Selvfølgelig er det godt og vigtigt at styrke vor Stilling nord-paa, men det første og vigtigste er dog at forsvare Grænsen.«

Naar det i høj Grad var paakrævet at fastholde Danskheden sydpaa, saa burde der ogsaa, hed det videre, ved Valgforberedelserne paa enhver Maade have været taget Hensyn hertil, baade ved Affattelsen af det fælles Valgopraab, ved Afholdelse af Valgmøder og ved Uddeling af Stemmesedler. Men paa intet af disse Omraader var der foretaget det fornødne. Om Fremhævelsen af den sproglige Bestanddel i Nationalitetskampen, der passede saa godt til de nordlige Dele af Nordlesvig, men ikke følte fyldstgørende for de sydlige Egne, havde Jessen forskelligt at indvende:

»Enhver veed, at det danske Folkesprog i Sønderjylland rækker et godt Stykke længere mod Syd end det danske Sindelag, og at det danske Sindelag endnu holder sig i Egne, hvor det staar sløjt til med Sansen for at hævde Modersmaalet. Hvor meget man derfor end kan og maa mene, at Kærligheden til det danske Tungemaal er det bedste Rygstød ogsaa i vor politiske Kamp, saa er det dog givet, at Sansen for Sproget ikke kan bruges som Dækskjold i Kampen imod Syd. Det er tværtimod det danske Sindelag, der efterhaanden skal genføde og fostre Kærligheden til Modersmaalet. Men hvad vi alle, i Nord og Syd, ere fælles om, det er Mindet om Fortiden, Haabet til Fremtiden, Misnøjet med vore politiske Kaar i Nutiden. Naar man vilde hævde, at vi ikke have hidkaldt Erobrerne og ikke sluttet os til dem, at der blev lovet os Tilbagevenden til vort gamle Fædreland, og at vi bestandig vente paa Løftets Opfyldelse, at de præjssiske Skatter og Toldafgifter, den præjssiske Militærbyrde og al den trykkende Tvang er os imod —, saa er dette en Tale, alle kunne forstaa . . .

I Steden for begrundedes det danske Valgopraab med, at Modersmaalet i de senere Aar var udtrængt af Resten af de nordlesvigske Landsbyskoler. Denne Kendsgerning var ikke synderlig skikket til at opflamme de sydlige boende Vælgere, hverken dem i Flensborg Amt, hvor, bortset fra Bov Sogn, det danske Sprog har været udelukket fra Skolerne i 29 Aar, eller dem i de truede Egne af Tønder Kreds, hvor man uden Indsigelse har fun-

det sig i Modersmaalets Udstødelse, ja, hvor Flertallet af Beboerne delvis endog har ladet sig lokke til at give sit Samtykke hertil.«

Vedrørende selve Valgarbejdet havde Jessen paa Forhaand anket over, at der i de sydlige Valgkredse ikke var opstillet egne danske Kandidater, saa Vælgerne var anvist paa at stemme paa Kandidaten i første Kreds. Nu fortsatte han med Adresse ogsaa til denne:

»At Flensborgs nærmeste Omegn ikke kunde holde sig, var næsten givet i Forvejen. Der har i Løbet af flere Aar i hele Eggen kun været afholdt et eneste dansk politisk Møde. Rigsdagsmand Gustav Johannsen har, ved Siden af at være en smidig Parlamentariker, den uvurderlige Egenskab at være en udmærket Folketaler. Han har maaske ingen Sinde naaet saa højt i den Henseende som i de senere Aar. Læsningen af hans i Form og Indhold ikke ængstelig udarbejdede Taler giver kun en ringe Forestilling om, hvor højt han naar i det mundtlige Foredrag, saa snart han føler, der er god Sangbund. Vi ere jo alle paa det rene med, at der ikke kan udrettes noget for vor Sag i Berlin. Saa meget gladere maa vi være over, at vor Rigsdagsmand kan udføre et fortjenstfuldt Arbejde her hjemme ved sine Vælgermøder. Men det maa dybt beklages, at man i de nordlige Egne før Valget forleden formaaede vor Kandidat til kun at holde sine Møder hist oppe. Af de afholdte tolv Valgmøder holdtes ikke et eneste i Flensborg Amt, ikke et eneste i den sydlige Del af Tønder Amt eller blot i den stærkest truede Del af Tønder Nørreamt, Sognene Tinglev, Burkal, Bylderup, Ravsted, Hostrup. I det for en Del Aar siden aldeles overvejende dansksindede Tinglev Sogn har en danskfødt tysksindet Præst nu bragt det saa vidt, at der denne Gang kun blev afgivet 25 danske Stemmer imod 142 tyske. Slet saa galt er det dog ikke gaaet i de nordlige Egne af Flensborg Amt, om man end med et Suk tænker paa, hvor meget bedre det vilde have set ud, om vor Kandidat, ligesom i Firserne, vilde have afholdt Valgmøder i Store Vi, Bokholm og Flensborg, helst tillige i Valsbøl og Bov.«

Og for at der ikke skulde fattes »omend blot et Tegn paa, at de sydlige Egne syntes fra dansk Side aldeles prisgivne til Tysk-

heden«, saa blev der meget ufuldkomment sørget for danske Stemmesedler, mens de tyske flød overalt, ligesom der var danske Vælgere, der maatte gaa hjem med uforrettet Sag, fordi deres Navne ikke fandtes paa Valglisten.

»Der kan vel let blive Enighed om, at paa saadan Maade bør den trofaste danske Befolkning ikke behandles. Det kan jo kun avle Misnøje og Bitterhed og nedslaa Modet. Vi ville derfor ogsaa nok tale et Alvorsord med vore Venner længere nordpaa. Mon de alle har den fulde Følelse af det nødvendige i at holde paa de sydlige Egne, særlig paa Flensborg? Mon de helt have undladt at lytte til de falske Sirenesange om en Folkegrænse fra Kobbermøllebugten? Eller maaske en Linje Graasten—Tønder? »Hamburger Nachrichten« paastod forleden, ikke uden en vis Føje, at den danske Styrkelinje nu var veggen tilbage fra Flensborg—Tønder til Graasten—Løgumkloster, oven i Købet med en Bue imod Nord i Midten. Vil monstro nogen dansk Nordslesviger være tilfreds ogsaa med denne Linje . . .

Men hvilken Ret have I Nordslesvigere til at harmes over fædrelandsløse tomhjærtede Folk i Kongeriget, der ville slippe Nordslesvig, naar I selv ville svigte og prisgive de sydlige Egne? Ville I ogsaa uden at gøre noget se det danske Sønderjylland blive os fravristet Led for Led? Saa meget kan da enhver se, at tabes Firkanten Flensborg—Aabenraa—Løgumkloster—Tønder, saa svinder Haabet for Als og Sundved. Skulde vort Krav saa indskrænke sig til Haderslev Amt alene?

Ingen kan nu med Spor af Undskyldning lukke Øjet for Faren. Det er saare godt, at Danskheden er bleven styrket i de nordlige Egne, men denne styrkede Danskhed har da ogsaa den Pligt at række en Broderhaand til de truede Egne mod Syd i Steden for at lade den derværende betrængte danske Befolkning sejle sin egen Sø.«

For ikke at tale i bred Almindelighed henviser Jessen sluttelig til, at Vælgerforeningen er begyndt at holde vandrende Generalforsamlinger, at den foregaaende Generalforsamling i Sønderborg utvivlsomt har medvirket til, at Byen ved det nylig afholdte Valg for første Gang i 20 Aar kunde møde med et dansk Flertal, og at der til næste Aars Generalforsamling i Haderslev bør ind-

bydes Gæster fra de sydlige Egne. Ved saadanne Samvær knyttes der Bekendtskaber, udveksles Tanker og Følelser. Haabet og Tilliden vokser. Lad der da næste Aar blive sørget for Indbydelser til nogle Hundrede Mænd fra Bedsted, Højst, Hostrup, Bylderup, Burkal, Tinglev, Medelby, Ladelund, Uge, Ensted, Rinkenæs, Holbøl, Bov, Hanved og Valsbøl Sogne, saa vil Paa- virkningen Mand og Mand imellem nok vise sig at blive frugtbringende.

I et paafølgende Ordskifte rettede »Hejmdal« det Spørgsmaal til »Flensborg Avis«, hvorfor sidstnævnte Blad saa ikke havde sørget for en bedre Uddeling af danske Stemmesedler for Eksempel i Flensborg By. Jessen svarede, at naar Vælgerforeningen havde antaget en Sekretær til at tage sig af den Slags Arbejde, naar det endvidere var oplyst, at der i Flensborg fandtes en dansk Valgkomité, og naar oven i Købet Bladets Udgever sad i Fængsel, saa kunde der næppe med Grund rettes Angreb mod »Flensborg Avis« for at have forsømt noget.

»Hejmdal« kritiserede fremdeles »Flensborg Avis« for før Valget at have optaget det socialdemokratiske Valgoppraab uden Kommentar, mens det selv havde afvist et tysk nationalliberalt Valgoppraab. Hvortil knyttedes de meget nærgaaende Linjer: »Vi skal imidlertid ikke nægte, at »Flensborg Avis'« Forretningsprincip er om end ikke sømmeligere, saa dog mere lønnende.«

Jessen svarede, ikke uden Bitterhed, at selvfølgelig var det socialdemokratiske Valgoppraab ledsaget af en Kommentar med Afstandtagen fra at stemme socialdemokratisk og med Opfordring til at samles om Gustav Johannsen. Den socialdemokratiske Kundgørelse var optaget mod fuld Betaling, mens danske Valgoppraab optoges, saa tit det skulde være, uden Vederlag. Det er os imod, tilføjede Jessen, at danske Folk skal være henvist til tyske Aviser for at faa Besked om vore Modstandere i deres Arbejde og Adfærd. Derfor optrykte »Flensborg Avis« Beretninger fra tyske Møder, tyske Blades Udtalelser om Danskheden og ogsaa, om det ønskedes, tyske Valgoppraab.

Den 14. November løslodes Redaktør Jessen fra Retsfængslet i Flensborg efter at have afsonet de 10 Maaneders Fængselsstraf, han sidst var bleven idømt, med Tillæg af de Dage, han havde

været hjemme paa Orlov. Og Jessen kunde denne Gang yde saavel Fængselsbestyrelsen som de overordnede Myndigheder den Anerkendelse, at der var udvist al Hensynsfuldhed over for ham, saavel hvor det gjaldt Orlovsbegæringar som andre Lempelse.

Redaktør Tage Jessen fortæller saaledes¹⁾, at da Jessen i 1892 havde købt nogle Jordstykker paa tilsammen 10 Tønder Land ved Kollund Strand og der af Materialer fra den gamle Dampskibspavillon i Flensborg, der var bleven revet ned, lod opføre en Sommervilla, plantede han og Fru Jessen, naar han havde Orlov fra Fængslet, Træer i det Areal, der var udlagt til Have. Hertil fik han ogsaa Hjælp af nogle Medfanger, der var bleven lejet til det Formaal som en billig Arbejdskraft. »I Skuret nede ved Kroketplænen lavede Moer Kaffe til Faer, til de andre Fanger og til den godmodige Opsynsmand, der fredeligt lagde sit Vaaben fra sig i Græsset, og som sikkert har nydt den smukke Natur lige saa meget som Fangerne.«

Dagen efter Løsladelsen blev der i Redaktør Jessens Hjem overrakt ham flere Hædersgaver, af hvilke de to fra Danske i Amerika.

Efter Tilskyndelse af en født Sønderjyde, H. H. Toft fra Barsmark ved Aabenraa, var der i San Francisco i Kalifornien dannet en Komité, der havde sat sig i Forbindelse med derboende Sønderjyder og andre Danske. Paa deres Vegne blev der præget en Guldmedaille, 7 Centimeter i Tværmaal og af 14 Karats Guld, paa hvis ene Side der i ophøjet Arbejde saas en Gengivelse af Istedløven med følgende Omskrift: »Danskhedens Forpost i Sønderjylland«, medens der paa den anden Side læstes: »Jens Jessen, Redaktør af »Flensborg Avis«, fra danske Venner i California, den 18. Maj 1893.« Med Medaillen fulgte en smukt ornamenteret Adresse, der paa Bidragydernes Vegne var underskrevet af Gustav Nielsen (for Pacific Scandinavian), C. H. Leidecker (Bladet »Bien«), C. Melskov, Hans H. Toft og Dr. Chr. Ramm. Gaven blev overrakt af Pastor Mørk Hansen, Vonsild.

Af en Brevveksling mellem Pastor Mørk Hansen og H. H. Toft i San Francisco, gengivet i det dansk-amerikanske Blad »Bien«, fremgaar, at Mørk Hansen oprindelig har tænkt sig, at

ogsaa Vælgerforeningens Formand, Slagtermester Reimers, Sønderborg, Fysikus Madvig fra Haderslev og Gustav Johannsen skulde have været til Stede ved Overrækkelsen. Denne Plan synes dog ikke at være kommen til Udførelse.

Den anden Gave fra Amerika kom fra en lille Koloni Sønderjyder og andre Danske i en mindre By Chualar i Kalifornien og bestod af en Frugtskaal af Krystal og Sølv i Rokokostil med Indskrift: »Redaktør Jessen i Flensborg fra Danske i Chualar i Kalifornien 14. November 1893.« Denne Gave overræktes af Sprogforeningens Formand, Gaardejer Michelsen i Kolstrup ved Aabenraa.

Endelig blev der ved Sagfører Dreyer i Slagelse og Lærer Cappel i Korsør overbragt en Adresse fra Sorø Amt, forsynet med c. 500 Underskrifter. Uden paa Adressen saas de danske og slesvigske Vaabenskjolde, omgivne af en Lavrbærkrans med Indskrift: »Til Redaktør J. Jessen, den danske Sags trofaste og prøvede Talsmand.« Paa Adressens Blade fandtes aftrykt Byseglene for Korsør, Ringsted, Skelskør, Slagelse og Sorø, og med Adressen fulgte et Beløb paa 1200 Mark, som man bad Redaktør Jessen og Frue anvende til en Rekreatjonsrejse.

Den 28. November takkede Redaktør Jessen i en udførlig Skrivelse Komitéen i Sorø Amt for den Hæder, der var vist ham, men bad derefter om at maatte bruge Pengebeløbet anderledes end paatænkt:

»Selvfølgelig bringer jeg Dem ogsaa en varm Tak, fordi De ved Deres Gave have villet forskaffe mig en Opmuntring og Glæde ved en længere Rekreatjonsrejse, og jeg skal ikke nægte, at Udsigten hertil kunde virke tiltalende, selv om jeg efter saa lang tvungen Fraværelse først og fremmest maatte tænke paa saa vidt muligt at blive hjemme og passe mit Arbejde. Men ved nærmere Overvejelse maatte det snart blive klart, at saa sandt der er rig Anvendelse for alle pekuniære Midler i den folkelige Sags Tjeneste, maatte jeg føle mig trykket af at modtage et saadant Beløb til eget Brug. Først tænkte jeg derfor paa at bede Dem tillade mig at skænke Pengene til en af de folkelige Oplysningsforeninger herovre, »Den nordslesvigske Skoleforening« eller »Foreningen for det danske Sprogs Bevarelse i Nordsles-

vig«. Men da de Mænd, der overbragte mig Gaven, udtrykkelig betegnede denne som bestemt til privat Brug, har jeg troet, De vilde ønske, jeg traadte i et mere personligt Forhold til Anvendelsen, og jeg har derfor besluttet mig til at give mig Lov til at bruge Pengene paa følgende Maade.«

Hvorefter Jessen, efter at have nævnt den Billed-Stavebog for sønderjyske Børn, som for en Del Aar siden blev trykt og uddelt gratis i et Antal af omtrent ti Tusind Eksemplarer, udtaler Ønske om at kunne udsende en Fortsættelse i Form af en Læsebog for sønderjyske Børn, der ikke har lært Dansk i Skolen. Han mener for det til Raadighed staaende Beløb at kunne udbrede mindst to Tusind Eksemplarer, trykt paa godt Papir og indbunden eller stift heftet. Læsebogen skulde særlig sendes til den nordlige og vestlige Del af Flensborg Amt samt de mest truede Dele af Aabenraa og Tønder Amter.

Komitéens Svar gik ud paa, at naar man havde foretrukket at lade den til Adressen knyttede Gave bestaa i rede Penge, saa skyldtes det, at man gerne vilde berede Redaktør Jessen og eventuelt ogsaa Fru Jessen en mere personlig Glæde, saa meget mere som den udstaaede Fængselsstraf og Jessens i Forvejen svage Helbred maatte tilskynde netop til, at en saadan Tanke opstod. Den foreslaaede Anvendelse af Pengene maatte derfor for Giverne være en Skuffelse, især da man vægrede sig ved at tro, »at Midlerne til Realisation af paagældende Deres smukke Plan ikke med Lethed skulde kunne tilvejebringes ad anden, mere direkte Vej. Skulde De, højstærede Hr. Jessen, imidlertid efter fornyet Overvejelse fremdeles mene ikke at kunne bekvemme Dem til at foretrække at anvende Gaven efter dens oprindelige, af særlig Kærlighed og Taknemmelighed dikterede Bestemmelse, fremfor til Realisation af den i Deres førnævnte Skrivelse omhandlede, unægtelig meget smukke og tiltalende Plan, saa er det dog en Selvfølge, at man ikke blot billiger saadant, men tilmed føler sig glad ved, ja, stolt over denne Anvendelse.«

Jessen takkede for den ham givne Tilladelse og haabede, at Giverne vilde dele Glæden med ham, naar der blandt dansk-talende Børn i de sydlige Egne kunde uddeles en ny dansk Læsebog.

Til Giverne i Chualar bragte Jessen den 15. December en hjertelig Tak fra Fru Jessen og ham selv for den overrakte Mindegave og indføjede bl. andet:

»Idet Formanden for »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig« overbragte mig Deres Gave, tilføjede han, at Bidragene, der for en stor Del skyldtes gamle Landsmænd fra Aabenraa-Eggen, var samlede i Løbet af tre Timer. Dette har forekommet mig oplivende. Have vi Danske Ord for at være lidt sene og søvnige, saa synes det, at disse Egenskaber ryste vi af os i fremmed Land, naar vi komme ud af de bekvemme daglige Forhold. Da de danske Sønderjyder her hjemme desværre ere komne under alt for megen fremmed Paavirkning, saa tør det haabes, at vi ogsaa maa kunne blive tilbørlig vakte og vedblivende holde os lysvaagne.«

Endelig kan af Redaktør Jessens Takkeskrivelse til Landsmændene i San Francisco fremdrages noget, der har gjort et stærkt Indtryk paa ham:

»Eet har dog glædet mig fremfor alt. Et Medlem af Komiteen har meddelt os, at der iblandt Giverne findes mange Sønderjyder, som i deres Hjem var tysksindede, men som have indset, at Retten og Sandheden er paa den danske Side, og at de af mig for nogle Aar siden udgivne historisk-geografiske Skildringer fra Sønderjylland og de nordiske Riger ikke have været uden Lod og Del i denne Retledning. Den Sætning i Brevet: »Bogen »Mellem Østersø og Vesterhav« er bleven læst med lige saa stor Interesse af Hjemmetyskere som af Danskere«, har ikke blot ydet mig den Tilfredsstillelse, at et ufuldkomment, men dog med nogen Kærlighed udført Arbejde af mig har virket til Gavn, men, hvad der er langt vigtigere, det viser, at vi endnu, netop fordi vi have den historiske, den folkelige og den traktatlige Ret paa vor Side, kunne haabe i Fremtiden at se flere og flere af vore indfødte Medborgere ogsaa her til Lands slutte sig til os, saa at Forholdet mere og mere maa blive det, at i hvert Fald i det dansktalende Sønderjylland de indvandrede Prøjsere med nogle faa afhængige Personer staa som et lille rodløst Parti over for saa godt som hele den indfødte Befolkning. Dette Haab vil være vor bedste Støtte i Kampen, thi have Ret og Sandhed for Alvor

noget at betyde for Folks politiske Stilling, saa er vor Sag ikke blot et Magtspørgsmaal mellem to Sprog og Folkeliv, men et Retsspørgsmaal, saa er den betrygget mod varig Indvirkning af skiftende uberegnelige Stemninger, og saa kunne vi taale endog mange Nederlag, i den Overbevisning, som Junggreen udtrykte i sit politiske Testamente, at flyve under en Storm end Avnerne bort, saa bliver Kærnen tilbage.«

Jessen sluttede med en Hyldest til den gamle Præst i Vonsild:

»Endnu en Ting har jeg at takke Dem for. Fra min Barndom af har jeg hørt om den trofaste og afholdte Præst i Sundved, Pastor Mørk Hansen, og læst af hans Skrifter, og som ungt Menneske har jeg med bevæget Hjærte læst hans frimodige Udtalelser i »Fædrelandet« om sønderjyske Forhold. Det har i de senere Aar hørt til de Glæder, som min Bladvirksomhed har bragt mig, at jeg ved Lejlighed har modtaget en Artikel fra den gamle Præst. At De have overdraget denne Mand at bringe mig Deres Gave, og at jeg atter en Gang har faaet Lejlighed til at se ham i mit Hjem, har meget forøget den Glæde, De have beredt mig.«

ET MELLEMSPIIL

Ved et rent Tilfælde reddedes i sin Tid et Brev fra Tilintetgørelse, hvoraf fremgaar, at der midt i 1890-erne blev udfoldet Bestræbelser for at faa Redaktør Jessen til København, i alt Fald for et begrænset Tidsrum, hvor han saa skulde være med til som Bladleder at hidføre en Kursændring inden for Højrepartiet¹).

Det var efter Forliget i 1894, som ikke blev ført ud i sine Konsekvenser, at man i visse konservative Kredse for Alvor begyndte at sysselsætte sig med Tanken om et rekonstrueret og moderniseret Højre. Blandt dem, der arbejdede kraftigt i den Retning, var Jessens gode Ven, Landstingsmand, Godsejer Villars Lunn. Til Bærer af den nye Politik havde man udset den tidligere Kultusminister, Kammerherre Jak. Scavenius, og til Leder af et nyt Blad, man tænkte sig startet til Støtte af denne Politik, søgte Landstingsmanden at faa tilkaldt den ansete Redaktør af »Flensborg Avis«.

»Oftentimes, meget ofte siden Valgdagen«, hedder det i et Brev til Jessen fra Villars Lunn af 3. Juli 1895, »har jeg følt en Dragen henimod Pennen for at skrive til Dem i den samme Sag, som i September 1894 affødte et Brev fra mig til Dem, og et — ikke absolut afvisende — Svar fra Dem. Det har jo nemlig stærkere og stærkede trængt sig ind paa mig, at vi maa gjøre en Svingning i den konservative Politik over i en frisindet og arbejdervenlig Interessepolitik, hvis vi ikke vil se Masserne løbe aldeles fra os, men navnlig fordi det i og for sig er, hvad Tiden kræver af os efter 19 Aars Stagnation under Forfatningskampen. Og det har da mere og mere uimodstaaelig paatrængt sig mig, at De maa være den rette Mand, den eneste Mand, til at starte det nye Blad, som vi maa have i Gang, om det skal lykkes at gjøre Vendingen (baa-

de om det skal lykkes at faa Vendingen gjort, og at faa Vendingen til at lykkes), fordi De er den eneste danske Journalist af Rang, som er opfyldt af, at en saadan Vending maa gjøres — det veed jeg af Deres Artikler i de sidste Aar under Estrup og særlig af Deres Udtalelser efter Valget —, og fordi De ved Siden af Hørup er den eneste danske Journalist, som Folk læser og bliver ved at læse . . .

Nu er her jo nok en Mængde Folk, om hvem saa den Ene saa den Anden troer, at de kan afgive en Chef-Redaktør, Nogle som vil, Andre, som ikke vil gjøre Forsøget (Overretssagfører Godskesen, Einar Christiansen, Professor Torp, Archivsekretær Thiset m. Fl.), men kan man end ikke afgjort tvivle paa Muligheden af, at det vil lykkes for Nogen af dem, saa kan man da saa meget mere afgjort paastaa, at det ikke er vist, at det vil lykkes for Nogen af dem, allerede af den Grund, at absolut ingen af dem har Begreb om Bladteknik end sige har den inde, foruden at ingen af dem har en udpræget og klar Forstaelse af, hvor Byen snerper hen, om de end Alle veed, at den hedder Snerpe.«

Man kunde her fristes til at spørge, hvorledes V. Lunn, der alle Dage var en varmt sønderjysk interesseret Mand og tillige en meget offervillig Mand, naar det gjaldt Danskhedens Bevarelse i Grænselandet, kunde opfordre Jessen til at forlade Flensborg. Han giver selv Svaret, naar han skriver:

»Som sagt, min Tanke har da i stedse stigende Maal søgt ned til Flensborg, fordi jeg allene der kunde finde Manden, for hvem jeg vilde tro, at det maatte lykkes, og jeg har da i Tanken drejet mig rundt om de Indvendinger, som De i Deres Brev af 12. September 94 gjorde mod Projektet, fordi jeg ikke kunde nægte for mig selv den uendelige Vægt, som en af dem har, den, som siger: hvilken Tillid kan den Mand gjøre Krav paa, der har forladt sin Post? Jeg bøjer mig ikke for Parallelen Hjorth-Lorenzen, men jeg indrømmer, at selve Tanken er absolut korrekt, thi man kan ikke gjøre Folk begribeligt — allerede af den Grund, at det ikke tør siges offentligt —, at nu, da ethvert Spor af ideelt Livssyn og patriotisk Tankegang smøges af som en falmet og skiden Klædning, nu forsvares den danske Sag i Nordslesvig bedst i Kjøbenhavn, hvor det gjælder om at faa Dannebrog op

paa Stangen endnu en Gang, om Danskheden i Danmark skal kunne gaa Tiden sejrrig igjennem.

Men saa har jeg fundet en praktisk Udvei, som maatte kunne gaae. *Sæt, at De tog Ferie i Flensborg 1 Aar*, under hvilket Paaskud man vilde finde det korrekt at overgive til Almenheden, saa vilde De kunne tiltræde den faktiske Ledelse af et Hovedstadsblad i Løbet af nogen Tid, og saa vilde De i dette Aar faa Lejlighed til at udpege den af Deres Medarbeidere, som kunde fortsætte, eller De vilde kunde gjøre Stillingen permanent for Dem selv, hvis De til den Tid fandt Dem saaledes reusseret, at De turde lade hele Verden dømme, om det var rigtigt af Dem at blive i Kjøbenhavn, i hvilket Tilfælde Ingen, paa hvis Mening der ligger nogen Vægt, vilde tale om at have forladt Posten i Flensborg, ligesaa lidt som Nogen vilde tale om at have indtaget og beholdt en Plads, som egentlig tilkom en Anden.

Ja, her har De min Idee, thi det er ingen Nytte til, at jeg udformer den i Detaille, da De jo kan gjøre dette 1000 Fold bedre, men Et vil jeg dog have Lov til at sige til Støtte for Tanken, at kunde der findes en praktisk Løsning for Spørgsmaalet Flensborg Avis's Redaktion i det Aar, saa er det vel ikke vist, at det just vilde være til Skade for Dem og Deres Forhold til Flensborgere og Slesvigere, at De tog en saadan Ferie, der dog hos alle vilde vække en Tanke om, at det maaske ikke bliver en Ferie, og hvoraf vilde opstaa en Længsel efter at faa Dem igjen, fordi man vilde see, hvor meget Maalet reduceredes, naar Deres Høide drages fra . . .

Hvad angaaer Prisen paa et saadant Aars Tjeneste, da maa den selvfølgelig sættes af Dem, og ingen vil fortænke Dem i at sætte den høi.

Til Slutning kun dette, Planen er paa dette Stadium kun min egen, som jeg dog har ladet prøve af 3 Mænd af forskjellig Kaliber, der have befundet den absolut korrekt. At en 4de Mand, som jeg forelagde den, fandt den ukorrekt, tillægger jeg ikke saa stor Vægt — skjøndt Manden er Professor Matzen — da hans Indvending: »at det vilde faae Udseende af, at den konservative Sag nu skulde spædes op med Slesvigeri«, ikke overvælder mig, saa meget mindre som han overseer, at denne Om-

stændighed, om den indtræder, er af meget ringe Rækkevidde. Men De vil forstaae, at jeg ikke har villet forelægge Tanken for flere, førend jeg hører, om De overhovedet kunde acceptere den, hvis jeg kunde melde Dem almindelig Tilslutning til den i de bedste Kredse her. Uden dette kan jeg tænke mig, at De ikke vil gaae ind paa den. For at kunne gjøre denne Prøve, som jo vil være forbunden med, at jeg prøver paa at reise den nødvendige Kapital, kunde jeg ønske at faa Deres — altsaa betingede — Tilslutning snarest mulig, og skulde De være paa det Rene med, at De ikke vil indlade Dem med min Tanke, saa beder jeg om Svaret senest Søndag, da jeg om Mandagen reiser til en Limfjordsseilads for Rigsdagsmænd, hvor jeg nok møder Provst Bjerre, som jeg gjerne vil forhandle med, fordi han gaaer rundt og søger Muligheder for et nyt Blad.

Mange venlige Hilsener

Deres hengivne *Villars Lunn*.«

Vi kender ikke Svaret paa dette Brev, og Eftersøgninger efter en Brevveksling Jessen—Villars Lunn har været frugtesløse. Men vi kender Resultatet, idet Redaktør Jessen blev, hvor han var. Det er klart nu bagefter, at dette var i alle Maader det rigtige. Ganske bortset fra, at Konservatismen i Danmark paa det Tidspunkt ikke var i Besiddelse af tilstrækkelig indre Kraft til, at en virkelig Nyorientering kunde gennemføres — det nye Blad »Tidens Krav« fik da ogsaa kun en ret kort Levetid, det blev redigeret af Asgar Karstensen og udkom fra 1896 til 1898 —, saa havde Redaktør Jessen endnu en Gerning at gøre i Sønderjylland, som krævede hele hans Personlighed som Indsats. Faa Aar efter vaandede den danske Befolkning i Grænselandet sig under Køller-Politikkens Svøbeslag, og nogle Aar senere igen blev Jessen ved Gustav Johannsens Død kaldet til at være denne Befolknings Repræsentant i den tyske Rigsdag.

Forsøget paa en Overgang at drage Redaktør Jessen til København blev kun et Mellemspil. Men ogsaa som saadant har det sin Plads, naar vi vil danne os et fyldestgørende Billede af Jessens Livsløb.

H. P. HANSSENS VALG TIL LANDDAGSMAND

Den i en Aarrække bestaaende Spænding mellem Redaktør Jessen og H. P. Hanssen, der dels havde sin Oprindelse i de mange usaglige, partipolitisk betonedede Angreb paa »Flensborg Avis«, dels skyldtes Forsøgene paa at isolere Jessen ved Dannelsen af de nye nationale Foreninger og ikke mindst et fra første Sammentræf forskelligt Syn paa Pragfredens Paragraf 5 som Led i den nationale Kamp, hvortil naturligvis kom, at Jessen, som han engang udtrykte det, ikke lod den Handske ligge, der var ham tilkastet, og endelig, at hans Reaktion til Tider kunde føles personligt tilspidset og saarende, hele denne Ophobning af Sprængstof i Forholdet de to imellem maatte før eller senere komme til Udladning.

Da H. P. Hanssen fra 1. Oktober 1893 fik eget Blad, idet »Hejmdal« i Aabenraa da gik over i hans Eje, fremhævedes straks i første Nummer under den nye Redaktion, at Gustav Johannsen vilde støtte Bladet »ved 1) at sende det Parlamentsbreve om Forholdene i den tyske Rigsdag og den prøjsiske Landdag og 2) holde Øje med den tyske Presses Udtalelser om nordslesvigske, danske og nordiske Forhold og meddele disse til Bladet«. Der laa heri en Tilkendegivelse af, at den danske Rigsdagsmand for Fremtiden vilde være at finde i Samarbejde ikke med sit eget gamle Blad »Flensborg Avis«, men med H. P. Hanssen og »Hejmdal«. I nogle københavnske Blade skyndte man sig maaske af den Grund at ophøje »Hejmdal« til »Hovedorgan« eller det »ledende Blad« inden for den sønderjyske Presse.

Jessen sad i Fængsel, og »Flensborg Avis« lod falde en spag-

færdig Bemærkning om, at saadanne Parlamentsbreve var for flere Aar siden sendt til »Flensborg Avis«, sidst til »Dannevirke« i Haderslev.

H. P. Hanssen maatte hurtigt gøre den Erfaring, at han lige saa lidt som Redaktør Jessen gik fri for de præjisiske Anklagemyndigheders Efterstræbelser. I en Abonnementsindbydelse i »Hejmdal« oplystes, at der i det første Aar, efter at Bladet var overgaaet til H. P. Hanssen, var bleven anlagt Sag imod det i fjorten Tilfælde. Og i Foraaret 1895 blev der pludselig og uventet rejst Anklage imod Hanssen for »forberedende Handlinger til Højforræderi«.

Den 3. Februar samme Aar havde H. P. Hanssen holdt Foredrag i Møgeltønder. Den 5. Februar indeholdt »Dannevirke« en lille Notits om Mødet, gaaende ud paa, at Hanssen i sit Foredrag »omtalte den nationale Stilling i Sønderjylland og paaviste, hvor godt vi havde holdt den siden 1864, hvorledes Udviklingen af vore Forsvarsmidler altid holder Skridt med Udviklingen af Angrebsmidlerne, og at Genforeningen med Danmark var det endelige Maal for vort Forsvar, som vi sikkert ogsaa en Gang vilde naa«.

Begyndelsen til den paatænkte Retsforfølgelse blev gjort med, at »Dannevirke« den 16. Marts fra Statsadvokaturen i Flensborg fik Opfordring til inden tre Dage at udlevere alle Eksemplarer af det paagældende Nummer til Amtsretten i Haderslev. Den 19. Marts var H. P. Hanssen første Gang i Forhør hos Amtsdommer Lindemann i Aabenraa, og Amtsdommeren lod sig her forlyde med, at han maaske vilde se sig foranlediget til at anholde ham. Da Dommeren ikke straks skred til Arrestation, maa han, bemærkede Redaktør Jessen i »Flensborg Avis«, have betragtet »Dannevirke's« Notits og Hanssens første Forklaring som et utilstrækkeligt Grundlag for en Anholdelse. Over for Fremhævelsen af, at der for »forberedende Handlinger til et højforræderisk Foretagende« ifølge Straffelovens Paragraf 86 kunde blive fældet Dom paa indtil 3 Aars Tugthus eller Fæstningsarrest, under formildende Omstændigheder fra et halvt indtil tre Aars Fæstningsarrest, opfordrede Jessen til at tage roligt paa det forefaldne, da der efter alt at dømme slet ikke kunde

blive Tale om en Retssag og, hvis der alligevel skulde blive anlagt Sag, da kun med et negativt Resultat.

Da »Hejmdal« søgte at give »Dannevirke« Skylden for det passerede, eftersom sidstnævnte Blad skulde have givet »et i flere Henseender misvisende Referat« fra Møgeltønder-Mødet, skrev Jessen, at det maatte »Dannevirke« bære over med:

»Naar man er ny som ansvarhavende Redaktør, medens ens Artikler tidligere Aar for største Delen have været offentliggjorte i kongerigske Blade eller i nordslesvigske Aviser, for hvilke andre bære Ansvar, saa kan det godt forstaaes, at man bliver lidt hed om Ørene ved at faa flere Processer, især naar ens radikale Venner i Kongeriget tidligere i Pressen idelig have givet at forstaa, at de nordslesvigske Redaktører ved Dumdristighed og Stridbarhed selv var Skyld i de Retssager, hvormed de forfulgtes. »Dannevirke« bør saa meget hellere tilgive »Hejmdal« Forsøget paa at give førstnævnte Blad Skylden, som man med Sikkerhed kan gaa ud fra, at den hele Sag enten vil blive afvist af Retten eller ende med Frifindelse.«

Efter det andet Forhør gav H. P. Hanssen i »Hejmdal« Meddelelse om, at Mødet i Møgeltønder kun for saa vidt havde Interesse, som der efter den Udtalelse, han der havde fremsat, var vakt Mistanke om, at han i sin øvrige Virksomhed havde gjort sig skyldig i forberedende Handlinger til Højforræderi: »Det er derfor, efter de hidtil optagne Forhør at dømme, H. P. Hanssens hele Virksomhed i de sidste Aar, der er Genstand for Undersøgelse, og Sagen drejer sig for hans Vedkommende om, hvorvidt den er holdt inden for Lovens Grænser. Da denne Virksomhed paa mange Punkter er sammenkædet med vore store Foreningers Virksomhed, faar Sagen mere end personlig Betydning.«

Denne Vending gjorde Redaktør Jessen noget betænkelig, og da H. P. Hanssen efter et tredje Forhør den 26. Marts blev arresteret, skrev Jessen i en stor Artikel »Højforræderisagen« i »Flensborg Avis« for 28. Marts:

»Efter dette maa man jo tro, at Amtsdommeren under de lange Forhør har søgt at bringe Hr. Hanssen til at ytre sig udførligt om sit Arbejde som Vælgerforeningens Sekretær og om Vælger-

foreningens og andre Foreningers Virksomhed. For Hr. Hanssen, der maaske ikke har kendt enhver tiltalts Ret til at nægte at give Oplysning om Ting, han ikke ønskede at udtale sig om, kan det have været vanskeligt nok at unddrage sig Amdsdommerens Videbegærlighed. Desuden kan han have tænkt, at der ikke er sket noget, som Prøjerne ikke gjerne kunde faa at vide, saa han af denne Grund ikke har taget noget Forbehold.

Et af to maa nu være Tilfældet. Enten maa Amdsdommeren have begaaet et Misgreb ved at anholde Hr. Hanssen uden nogen nærmere Grund, eller Hr. Hanssen kan under det tyske Forhør, da Sproget lægger ham Hindringer i Vejen, have brugt et uheldigt Udtryk, der kunde forekomme Amdsdommeren som et Holdepunkt for hans Arrestation.

Derimod maa det anses for udelukket, at Hr. Hanssen skulde have sagt noget, der kunde skade Foreningerne eller den nationale Gerning her nede. Skønt der, da Hr. Hanssen ved Vælgerforeningens Stiftelse i 1888 blev gjort til Sekretær, kunde være Tvivl om, hvorvidt en ung, uerfaren Mand var skikket til en Stilling, der kræver flere Forudsætninger end Virkelyst og praktisk Dygtighed, saa maa det siges, at hvad man end monne mene om det formaalstjenlige i, at saa mange Traade og Forbindelser og mindre Afgørelser blev lagt i uprøvede Hænder, i hvert Fald har Hr. Hanssen vistnok ingen Sinde ved Udæskning eller Uforsigtighed hidført en Indblanding fra de præjsiske Myndigheders Side. Han har paa enhver Maade bestræbt sig for i al sin Færd at holde sig inden for de præjsiske Loves Grænser og i det hele taget med Ædruelighed og Besindighed handlet i Overensstemmelse dermed.«

Trods Arrestationen fastholdt Jessen dog endnu, at Sagen utvivlsomt vilde løbe ud i Sandet, og den 29. Marts blev H. P. Hanssen da ogsaa efter Ordre fra Landsretten i Flensborg løsladt. Efter nogen Tids Forløb indløb der yderligere Meddelelse om, at Sagen efter Anordning af Overrigsadvokaten i Leipzig var standset, og Beslaglæggelsen af de afleverede Eksemplarer af »Dannevirke« blev derefter hævet.

I »Flensborg Avis« for 6. April benyttede Redaktør Jessen Lejligheden til i en ledende Artikel, »Højforræderi og § 5«,

endnu en Gang at fastslaa, hvor legitimt et Grundlag for Genforeningshaabet den danske Befolkning havde i Pragfredens Paragraf 5. Artiklens Slutning var en demonstrativt klar og uforbeholden Bekendelse til Kravet om en Genforening med Danmark i Henhold hertil:

»Fra dansk-sønderjysk Side at rive ned paa § 5 og efter københavnsk-radikalt Forbillede tale om, at vi slaar os til Ro med Østerrigs Afkald, er at hugge den Gren af, vi selv sidde paa. At holde paa Selvbestemmelsesretten i al Almindelighed og samtidig at bortkaste vor egen lovlig fastsatte Selvbestemmelsesret er en Meningsløshed. At vrage vore traktatlige Rettigheder for at vente paa en Tid, da Socialister og Radikalere ville gennemføre Nationalitetsprincippet over hele Verden, eller at vugge sig i Drømme om de Fremtidsdage, da Ulven skal græsse ved Siden af Lammet og ventelig Tigreren i al Fornøjelighed lege Tagfat med Raadyret, det er simpelthen urimeligt.

Sige vi, at vi vente paa den Stund, da Prøjsen med større Frivillighed, nu da det ikke kan tvinges af Østerrig, bestemmer sig til at opfylde § 5 og derved lade os ske vor Ret, saa er dette aldeles lovligt, og vi kunne under denne Forudsætning frit tale om vor forestaaende Genforening med Danmark uden at udsætte os for den grove Misforstaaelse, at vi under hykkelske Talemaader om den paradisiske Fremtid, da alle Folk faa deres Ønsker opfyldt, skulde listelig og lumskelig pønse paa at spænde Sablen om Livet og tage Bøssen paa Nakken for at jage Prøjserne ud af Landet.

Lad os derfor til enhver Tid, naar Lejligheden er der, minde om, at vi holde fast ved vor Ret i § 5 og vort Haab om dens fredelige Opfyldelse; saa udsætte vi os ikke for, at nylig hidkomne prøjsiske Øvrigheds personer, der ikke kende Forholdene, falde paa den Tanke, at vi sidde og spinde Planer til højforræderske Foretagender.«

H. P. Hanssen siger i sine Erindringer i Forbindelse med Højforræderi-Sagen, at da der var »fremsat Formodninger om [i »Flensborg Avis«], at jeg af Ukendskab til min Ret til at nægte alle Oplysninger muligvis havde fortalt mig, dermed forværret min Sag og fremkaldt min Arrestation«¹⁾, saa redegjorde han

efter at være kommen paa fri Fod i »Hejmdal« for, at det modsatte var Tilfældet:

»H. P. Hanssen var sig sin Ret velbevidst, men han fandt ingen Grund til at benytte sig af den. Han har ikke haft det mindste at skjule, og da Mistanken nu engang var udkastet, fandt han det rigtigst, at Statsadvokaten og Retten atter fik Lejlighed til at rense ham for al Mistanke om Deltagelse i ulovlig, højforræderisk, politisk Agitation. H. P. Hanssen har altid hævdet, at vor Nationalitetskamp kun bør føres paa de bestaaende Loves Grund, men paa den anden Side ogsaa stræbt efter at klarlægge Grænserne for vor lovlige Virken til alle Sider og efter Evne at opmuntre, styrke og organisere Modstanden i alle Retninger inden for denne Ramme. Rent taktisk set er det af stor Betydning, at denne Virksomhed, hvori saa mange har deltaget, og som har bragt saa gode Resultater i de senere Aar, faar Lovlighedens Stempel paasat af præjsiske Domstole eller Statsadvokater. Al Nægten af Oplysninger i denne Henseende vilde være politisk uklog, styrke Mistanken og vanskeliggøre vort Arbejde i Forningerne.«

Dette passer nu ikke helt med, at Hanssen Dagen efter sin Arrestation var kommen til den modsatte Opfattelse og, da Amtsdommeren vilde fortsætte Forhøret, »kort og bestemt« erklærede, »at jeg nu vilde benytte mig af min lovlige Ret og nægtede ethvert yderligere Svar«. Denne Afvigelse skal formentlig ses som en Reaktion over for Amtsdommeren, der var optraadt ubehersket over for ham. Men han har altsaa ikke hele Tiden fastholdt det oventor tilkendegivne Standpunkt.

Paa et enkelt Punkt i H. P. Hanssens Omtale af Affæren er der efterladt et Spørgsmaalstegn, som efter hans Død maa staa aabent. Hanssen fortæller i sine Erindringer²⁾, at da Forundersøgelsen var bleven overdraget til Amtsdommer Lindemann, en af Tvangstyskernes Spidser, begyndte der et skarpt Krydsforhør, som strakte sig over flere Dage:

»Under disse Forhør drillede jeg Amtsdommeren ved i mine Udtalelser at gaa lige op til Grænsen af, hvad der er strafbart efter tysk Ret, men nøje vogte mig for at overskride denne Grænse. Amtsdommeren søgte at drage mig over ved at ændre

mine Svar, inden han dikterede dem til Protokollen, men jeg var paapassende og nægtede at godkende Protokollen med min Underskrift, indtil han havde foretaget de Ændringer, jeg krævede. Saaledes kæmpede vi med hinanden i fire Dage. Amtsdommeren saa sig nødsaget til at foretage Strygninger og indføje Efter sætninger, som afsvækkede hans Diktat, hver Gang han troede, at han havde mig i Fælden. Da Protokollen oplæstes den fjerde Dag, og jeg atter forlangte flere Sætninger strøget, fordi jeg ikke havde udtalt mig saaledes, blev han rasende, kastede ubehersket Akterne hen i et Hjørne, saa det dundrede gennem Retsbygningen, og befalede den tilstedeværende Retsbetjent at arrestere mig.«

Knap fire Aar senere, da der fandt en langvarig Forhandling Sted i den prøjsiske Landdag, som H. P. Hanssen da var Medlem af, om Køller-Politiken i Nordslesvig, gav H. P. Hanssen en Skildring af Forhørene, som modsiger, hvad han i sine Erindringer har ment at kunne huske herom³). Da den frisindede Politiker Dr. Barth i Landdagens Møde den 25. Januar 1899 havde motiveret en Forespørgsel til Regeringen om de stedfundne Masseudvisninger af danske Statsborgere fra Nordslesvig og lignende Forholdsregler, svarede Indenrigsminister v. d. Recke med en længere Tale, hvori han ogsaa rettede et voldsomt Angreb paa H. P. Hanssen. Ministeren fremdrog herunder nogle Udtalelser af Hanssen, bl. andet følgende:

»Ingen Forholdsregel fra den tyske Regerings Side, selv Indførelse af dansk Sprog i Kirke og Skole, ved Domstolene og Forvaltningsmyndighederne, vilde være mig nok og afholde mig fra at agitere. Den varige Adskillelse af Nordslesvig fra Tyskland er mine Ønskers Maal.«

En efterfølgende Taler gik saa vidt, at han hævdede, H. P. Hanssen hørte hjemme i alle andre Parlamenter end det tyske.

Da H. P. Hanssen fik Ordet, erklærede han, at de af Ministeren fremdragne Udtalelser var et løsrevet Citat fra en Retsprotokol, optaget paa en Tid, da han endnu ikke var Medlem af Landdagen, og at han offentligt ikke havde udtalt sig saaledes, hverken i Pressen eller paa Møder. »Jeg tilføjer endnu, at vedkommende politiserende Amtsdommer under disse Retsforhør Gang

paa Gang udfordrede mig. Til sidst blev jeg for træt til at give nøje Agt paa, hvorledes han lod mine Udtalelser indføre i Protokollen. (Ah! fra Højre). Jeg vil endnu kun konstatere, at Sagen blev standset af Overrigsadvokaten.«

Den 20. Januar 1896 døde Landdagsmand Hans Lassen, Lysabild, i en Alder af 64 Aar. Han havde været Alsingernes Tillidsmand i stort og smaat fremfor nogen, delvis ogsaa Sundvedboernes. »Hejmdal« mødte med Sørgerand om en Nekrolog af H. P. Hanssen, der rakte over hele Bladets Forside, og hvori Hans Lassen pristest som den, der efter den prøjsisk-østerrigske Traktat af 1878 brød med Protestpolitikken, det vil sige Edsnægtelsen, og bar Sejren hjem.

Redaktør Jessen betegnede det i sit Eftermæle over Hans Lassen som et Misgreb, at denne som Landdagsmand for Aabenraa—Sønderborg-Kredsen gennemtvang Edsaflæggelsen i den prøjsiske Landdag, før der var opnaaet Enighed herom med Landdagsmanden for Haderslev-Kredsen, hvorved Sammenholdet i den danske Lejr blev brudt. Bortset herfra havde han kun gode Ord om den afdøde. Han var, hed det, »en velbegavet, oplyst og agtet Mand, hvem man i det hele med Glæde og Stolthed kunde tælle iblandt vore første Tillidsmænd«.

Jessen henvendte dernæst straks Tanken paa den Efterfølger, der skulde vælges:

»Ved Hans Lassens Død vaagner straks Spørgsmaalet om hans Eftermand, særlig i Stillingen som Medlem af den prøjsiske Landdag. Der vil vel nærmest blive tænkt paa en tidligere Kollega af Lassen i Provinslanddagen, men der gives foruden nam ogsaa andre nordslesvigske Landmænd, som fuldt vel kunne komme i Betragtning.«

Den 24. Januar bragte »Flensborg Avis« en Artikel »Det nye Landdagsvalg«, hvori Jessen paa ny tog til Orde for Valget af en Landmand. Gustav Johannsen som bosat i Byen og Hans Lassen som bosiddende paa Landet havde passet ypperligt sammen. Hvis Alsingerne, der nødig gik over Aaen for at hente Vand, ikke kunde tænke sig i givet Fald at gaa til Haderslev-Egnen efter en Kandidat, »skønt der heroppe findes en Mand, som i mange Aar har været Lassens Kaldsfælle i Provinsland-

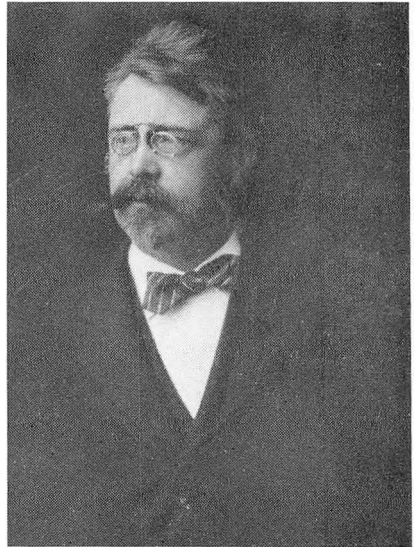
C. Ploug.

P. Skau.

V. Hørup.

P. Reimers.

H. Lassen.

H. P. Hanssen.

C. P. Wolff

dagen og stadig er rask nok til at kunne paatage sig Hvervet, hvis han endnu er villig til det [Gaardejer P. Skau, Bukshave]«, saa kunde de maaske dog strække sig saa vidt at gaa til Sundved, saafremt en anset Landmand der vilde tage mod Mandatet.

Men, gjorde Jessen Stillingen op:

»Hvem Valgmændene end ville kaare, saa tør det tages for givet, at de vælger en Mand, der ligesom vor Rigsdagsmand staar fast paa det gamle Program, *en fast Protestpolitik med § 5 som Baggrund og uden nogen Tagen Parti i indrepolitiske tyske Spørgsmaal, med fuld Uafhængighed ogsaa over for politiske Partiretninger i Kongeriet, frejdig hævde det gamle Løsen: Vi ere danske, vi ville vedblive at være danske og behandles som saadanne efter Folkerettens Forskrifter.*

At dette vort ufravigelige Standpunkt klart og tydelig opfattes og fastholdes, er Hovedsagen. Ledes Valgmændene af selvstændigt Overlæg og tilstrækkeligt Fremsyn, saa at ogsaa Personspørgsmaalet løses paa en heldig Maade, da er det jo saa meget des bedre. At dette vil ske, har man Lov til at haabe.«

Over for nogle Bemærkninger i »Flensburger Nachrichten«, hvorefter der som danske Kandidater til Landdagsvalget nævntes P. Skau, H. P. Hanssen og Jessen, svarede »Flensborg Avis« 26. Januar:

»Om noget Medbejlerskab mellem de to sidstnævnte Mænd kan der ikke være Tale, da Redaktør Jessen ikke nogen Side har attraaet at blive Landdagsmand og heller ikke gør det nu, siden han ikke vil aflægge Eden. Da han kommer meget lidt ud, idet han saa vidt muligt bliver hjemme ved sit Arbejde, er han desuden personlig kun lidet kendt blandt Vælgerne.«

Den 28. Januar jordfæstedes Hans Lassen fra Lysabild Kirke. Deltagelsen var overvældende, men det følte som en Skuffelse, at Sognepræsten, Pastor Vogel, kun omtalte den afdødes Hverv som Kirkeældste, men lod hans Stilling som en af den danske Befolknings fornemste Tillidsmænd ligge. H. P. Hanssen fortæller i sine Erindringer⁴), at Dagen efter samledes Vælgerforeningens Bestyrelse for at tage Standpunkt til Valget. Der foreligger her en fejlagtig Datering. Bestyrelsesmødet afholdtes ifølge Vælgerforeningens Protokol samme Dag, som Begravelsen

havde fundet Sted, den 28. Januar. I Protokollen er indført, at Formanden, P. Reimers, aabnede Mødet med Mindeord om Hans Lassen.

»Der førtes derefter en længere Forhandling om, hvem Foreningen skulde anbefale som Landdagsmand ved det forestaaende Valg i anden Valgkreds. Det vedtages først at overlade den endelige Afgørelse med Hensyn til, hvem der skulde opstilles som dansk Kandidat, til Valgmændene. Derefter bestemtes det, at Vælgerforeningens Formand, Hr. Reimers, skulde indbyde alle Kredsens danske Valgmænd til et Prøvevalg paa Graasten den 7. Februar d. Aar. Endelig vedtoges det at foretage en Afstemning for at konstatere, hvorledes Stemningen med Hensyn til Kandidatspørgsmaalet var inden for Vælgerforeningens Bestyrelse. Resultatet blev, at der faldt 6 Stemmer paa Redaktør H. P. Hanssen, Aabenraa, 5 paa Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab, mens Wolff og Hanssen afholdt sig fra at stemme, og 1 Stemme faldt paa Gaardejer Fr. Hansen, Løjtertoft.«

Fremstillingen er ikke helt nøjagtig. I Brev fra H. P. Hanssen til H. V. Clausen af 29. Januar 1896 gives efterfølgende udførlige Skildring af Bestyrelsesmødet⁶⁾, i hvilket deltog 13 Medlemmer, mens 3 var forhindret:

»Kandidatspørgsmaalet blev forhandlet. Først skulde Valgmændene: Johs. Moldt, Fr. Hansen, Løjtertoft, og Capt. Fischer udtale sig. Fr. H. erklærede: Nørreherred er for H. P. H. Moldt: Stemningen i Sønderherred og Sønderborg By gaar i samme Retning. Fischer: Jeg har ikke været uden for Aabenraa By, men der er der bleven talt om, at det var vist rigtigst at vælge en Landmand, og man har som passende Kandidat nævnt Frits Hansen. Jessen tager Ordet: Der er ikke Valgmænd her tilstede fra Sundeved. Jeg tillader mig derfor at bemærke, at i Sundeved er Stemningen for Hr. Wolff, Gammelgab. Skrumsager taler anerkjendende om Wolff, men ender med at anbefale mig. Jessen taler for Wolff og fremhæver ham som Nordsløvigs dygtigste, mest intelligente og saa videre Landmand. Der bør vælges en Landmand og ingen Fagpolitiker. Regeringen finder ikke vor Landbo-stand intelligent nok til at forestaa Embeder som Amtsforstan-

dere etc., etc., det vil være en Falliterklæring, hvis vi i god Overensstemmelse dermed ikke i dens Midte finder en Mand, der kan repræsentere os i Landdagen. Knudsen, Trøjborg (der kom med Jessen) slutter sig helt til ham. Konsul Amorsen taler anerkjendende om mit Arbejde herhjemme og mener at det er vigtigere, at det fortsættes, end at jeg kommer i Landdagen. Desuden bør jeg senere være Rigsdagsmand, naar Gustav [Johannsen] trænger til en Afløser!! Skrumsager anbefaler atter mig under Bifald fra Reimers m. fl. Afstemning: Skrumsager, Ph. Møller, Johs. Moldt, Frits Hansen, Gustav Johannsen og Reimers stemmer H. P. H.. Knudsen, Amorsen og Jessen: Wolff. Capt Fischer: Fr. Hansen, men da der erklæres bundet Valg og Jessen, som er hans Sidemand, erklærer: Da De har stemt første Gang med Motiveringen »Landmand« maa De stemme paa Wolff, sker det. Wolff og jeg stemmer ikke. Tilbage er P. Skau. Da de sidste Udtalelser er blevne skarpe, tager han det humoristisk, optæller Stemmerne paa hver Kandidat og siger, da Flertallet er sikkert stemmer jeg Wolff. Hovedresultatet H. P. H. 6, Wolff 5.«

Samme Dag afholdtes et ikke i Pressen refereret større Møde paa Hotel »Stadt Hamburg« i Sønderborg, som det synes efter Bestyrelsesmødet. H. P. Hanssen fortæller videre herom i sine Erindringer, at efter Jordfæstelsen i Lysabild samledes Deltagerne for at tale om, hvem der skulde være Hans Lassens Efterfølger som Landdagsmand:

»Pludselig lød det fra Mand til Mand: Vi samles senere paa »Stadt Hamburg« i Sønderborg. De fleste skulde alligevel passere Byen paa Hjemrejsen. Alsingerne tog derind i tætte Skarer. Hotellets store Sal fyldtes efterhaanden. Reimers aabnede Mødet med en Mindetale for Hans Lassen. Derpaa rejste Redaktør Jessen Spørgsmaalet om Efterfølgeren. Han mente, at man burde vælge en Landmand og foreslog C. P. Wolff, Gammelgab, som særlig egnet til at overtage Mandatet. Fra anden Side blev jeg bragt i Forslag. Gaardejer P. Grau, Pøl, gik haardt i Rette med Jessen, anbefalede under stærkt Bifald mit Valg og sluttede med et Leve H. P. Hanssen. Forsamlingen blev staaende og sang med megen Kraft: »Og dette skal være Hans Peter til Ære, Hurra — og Skam faa den, som ikke, Hans Peters Skaale vil drikke,

Hurra — —.« Stemningen i Sønderborg Amt var ikke til at tage fejl af.«

Fra Mødet paa »Stadt Hamburg« refererer Hanssen i sit Brev til H. V. Clausen bl. andet:

»P. Grau taler for »vor Landdagsmand«. Der er Enighed i Kredsen. De, der søger at sætte Splid, bør tage sig i Agt, da de vil lide et slemt Nederlag. Udfaldet er allerede afgjort. Demonstrative Raab. Jessen: Enhver drikker for sin Landdagsmand! P. Grau: Jeg for min — gaar hen og støder an med mig.«

Det maa være det samme større Møde, J. N. H. Skrumsager behandler i »Æt og Minder«⁶), selv om han der kun nævner sig selv som Jessens Modstander, mens P. Grau er udeladt:

»Ved Hans Lassens Død var Landdagsmandatet i anden Kreds blevet ledigt. Ved hans Jordefærd var vi bagefter mange samlet i Sønderborg, hvor vi nyttede Lejligheden til at forhandle Spørgsmaalet om hans Eftermand. Afgørelsen laa i Valgmændenes Hænder, men det var jo derfor ikke af Vejen, at vi forhandlede derom for muligvis at komme til Forstaaelse af, hvem Tankerne særlig var henvendt paa. Redaktør Jessen lagde ud med en betydelig Tale, hvori han behandlede Betydningen af at faa en Mand, der ikke blot var i Besiddelse af Evner til at fylde paa Pladsen, men hvad det især gjaldt om, var, at han lig Hans Lassen ved praktisk Dygtighed havde vist, at han kunde repræsentere sine Standsfæller, der udgjorde ikke blot Flertallet af Vælgerne, men var Kernen i Vælgermassen. Han vilde ingen nævne, da Valgmændene nok forstod, hvad det gjaldt. Han vilde blot trække Hovedlinjerne op, som han var vis paa, man vilde erkende for de rette, og som saadanne ogsaa blive den Rettensnor, hvorefter man vilde handle ved selve Valget. Herefter tog jeg Ordet for at fremsætte min Opfattelse af Stillingen. Jeg er fuldt enig med Hr. Jessen om, at Manden, der skal indtage Hans Lassens Plads i Landdagen, skal være i Stand til at fylde Pladsen. Men dermed hører ogsaa Enigheden op. Thi vel er jeg selv Bonde og skatter i højeste Grad og Maade vor uafhængige frie Samfundstilling, som jeg nødig vilde bytte med nogen anden, og hvis Sagen laa saaledes, at det var til en Landborigsdag, der kun befattede sig med udelukkende Landboforhold, saa vilde jeg ogsaa

give Hr. Jessen Ret. Men da det saa langt fra er Tilfældet, saa er jeg grunduenig med Hr. Jessen. Hvad det gælder om her, det er ikke, hvilken Samfundsklasse vedkommende tilhører, men at han er i Stand til at hævde og forsvare hele vor Folkesag, og det ikke paa et enkelt, men paa alle Omraader, saaledes som vi er stillet og trængt af det for os fremmede og fjendtlige Herredømme.

Jessen gik mig efter denne sidste Udtalelse meget stærkt paa Klingen ved at nævne Hans Krüger som den Bondemand, der havde hævdet vor folkelige Stilling paa saa djærv en Maade, og som alle Danske havde den største Ærbødighed for. Hertil svarede jeg, at Krüger havde min højeste Agtelse, og jeg vilde mindst af alt være med til at miskende hans Betydning for Danskhedens Sag. Men jeg vilde saa tillade mig at nævne Peter Hiort Lorenzen, hvis Betydning for Danskhedens Sag ikke var mindre, fordi han ikke var Bonde. Atter kom Jessen med en endnu meget skarpere Udtalelse, der endte med, at det paa ingen Maade havde været hans Hensigt at ville nævne den Mands Navn, som han mente særlig skikket til at være Hans Lassens Eftermand, og som han vidste havde alles Tillid. Men da Skrumsager uden at nævne Navn havde ved sine Udtalelser gjort det klart, hvem det var, han sigtede til, saa var han ogsaa nødt til at nævne, hvem det var, han tænkte paa. Det var nemlig Gaardejer Wolff, Gammelgab, som alle kendte som den dygtige, driftige og betydelige Mand, han var. Hertil svarede jeg, at efter min Opfattelse troede jeg, at Forsamlingen havde allerede, før Jessen nævnte Wolffs Navn, Forstaaelse af, hvem han sigtede til, saa paa det Omraade havde vi ikke noget at lade hinanden høre. Wolff er min gode Ven. Vi har kendt hinanden i mange Aar og siddet paa Skolebænk sammen i Rødning [Rødning Højskole] i et og et halvt Aar, og jeg har den største Ærbødighed for Wolff paa det landøkonomiske Omraade. Men til at fylde den Plads og til at tage den Gerning op, som her er Tale om, da vover jeg Hans Peter. Her faldt Forsamlingen ind med saa overvældende et Bifald, saa jeg fik ikke sagt mere. Det gjordes heller ikke nødigt. Jessen forlod øjeblikkelig Forsamlingen, gik paa Hotellet, men fik ingen Søvn den Nat, fortalte han en af sine Venner næste

Dags Morgen, da vi drog hjem. Det voldte disse Nørreherreds Trampere, det var hans egne Ord.«

Der findes opbevaret en Brevveksling mellem H. P. Hanssen og hans nære Ven, Gaardejer N. Nissen, Nordborg, der efterfulgte ham som Sekretær i Vælgerforeningen, som maaske kan give nærmere og mere sammenhængende Oplysninger om den Dags Begivenheder. Men den har ikke kunnet faas til Gennemsyn, da den først maa benyttes 50 Aar efter H. P. Hanssens Død. At Redaktør Jessen ikke selv har følt sig saa helt slaaget af Marken efter Sønderborg-Mødet, ses af et Par Breve, han har skrevet den paafølgende Dag, det ene til Kaptajn C. C. Fischer, Aabenraa⁷⁾, det andet til Gaardejer A. Andresen, Skelle⁸⁾. Brevene gengives i deres Helhed.

»Flensborg, den 29. Januar 1896.

Hr. Kaptejn Fischer,
Aabenraa.

Man har sagt mig, De skulde have fortrudt Deres Afstemning i Aftes paa Grund af »Stemningen« ved det større Møde. Jeg kan da ikke undlade at gøre Dem opmærksom paa, at det urolige Hjørne nok bestod af indforskrevne Nordborgere, der skulde indfinde sig for at hjælpe Hr. H. P. H. Det var jo Meningen med Mødet, at der straks med Sang og Klang og Balfaldera skulde ske en Proklamation af den H. P. H.ske Kandidatur. Denne Overrumpling blev dog forpurret, og deri har Deres Stemme sin Del.

Deres ærbødige
J. Jessen.«

»Flensborg, den 29. Januar 1896.

Hr. Gaardejer A. Andresen, Skellemark.

Da jeg slet ikke fik talt med Dem i Gaar, vilde jeg gerne spørge Dem, hvad De siger til Wolffs Valgkandidatur, og om De tror, han kan sættes igennem.

Stemningen paa Mødet i Aftes regner jeg ikke paa. Det nordborske Publikum var jo indforskrevet, da det var Meningen at foretage stor Proklamation af den anden Kandidatur, hvad der blev slemt forhindret, da Afstemningen i Vælgerforeningens Bestyrelse kun gav 6 imod 5, oven i Købet ved at Rigsdagsmanden stemte med, hvad han billigvis næppe burde have gjort.

Hvad siger Folk om Wolff som Kandidat, og hvad siger De selv?

Venligst Hilsen!

Deres forbundne

J. Jessen.«

Den 30. Januar bragte saavel »Flensborg Avis« som »Hejmdal« redaktionelle Udtalelser om det forestaaende Valg.

»Flensborg Avis« vidste, at Kandidatspørgsmaalet foreløbig havde været til Behandling i en snævrere Kreds [Vælgerforeningens Bestyrelse], og at Sagen nu var klaret saa vidt, at der kun var Tale om to danske Kandidater, samt at der kun havde været een Stemmes Forskel, da man skulde lodde Stemningen. Jessen udtalte i Tilslutning hertil Haabet om, at den Kandidat, der var Landmand, vilde paatage sig det Offer at følge Vælgernes Kald, naar det kom til ham. Naar den danske Befolkning kun kunde besætte tre Mandater til de tyske Parlater, »saa bør dog i det mindste et af dem tilfalde en Repræsentant for den store danske Landbostand, der udgør Befolkningens Kærne«.

»Hejmdal« fandt det fuldstændig i sin Orden, at der var Tale om flere Personer ved en saadan Lejlighed. Det modsatte maatte nærmest opfattes som Tegn paa en sørgelig Fattigdom:

»Saa vidt Stemningen endnu kjendes, er der kun alvorlig Tale om to Kandidater, nemlig Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab, og Redaktør H. P. Hanssen, Aabenraa. De to Mænd staar hinanden ikke blot meget nær med Hensyn til politiske Anskuelser, men ogsaa i mangeaarigt Venskabsforhold. Dette borger for, at det hele vil gaa meget fredeligt af.«

Om det var Udtryk for H. P. Hanssens virkelige Mening, er vanskeligt at afgøre. Han maatte af »Flensborg Avis« og af Jes-

sens Optræden paa Mødet i Sønderborg have kunnet se, at saadan vilde det netop ikke gaa. Indlæg fra begge Sider fulgte fra nu af Slag i Slag som Træk paa et Skakbræt.

Den 31. Januar indeholdt »Flensborg Avis« en Artikel, mærket —n og tydeligt inspireret af Jessen, hvis Hovedindhold var, at Valgmændene vedrørende Kandidatspørgsmaalet burde tænke selv og ikke lade sig noget paasnakke. Den 1. Februar imødegik Jessen i en Artikel, »Protestpolitik og Realpolitik«, en Række Paastande i københavnske Blade i Forbindelse med Hans Lassens Bortgang. Hans Lassen havde ifølge Venstrebladet »Dannebrog« efter Ophævelsen af Paragraf 5 rejst Kravet om en ny Taktik, en Realpolitik. Han havde, forkyndte Højrebladet »Nationaltidende« været Talsmand for Realpolitikens Ædruelighed i Mod-sætning til den golde Protestpolitik. Og han havde, det var »Politiken«, faaet Udvandringen standset, saa de unge blev i deres Fædres Land.

Til det sidste indvendte Jessen, at nogen stor Modstander af Udvandringen kunde Hans Lassen ikke have været, da tre af hans fire Sønner var bleven danske Statsborgere. Med Problemstillingen Protestpolitik contra Realpolitik eller omvendt gjorde han kort Proces:

»Vi holde paa § 5 nu lige saa vel som tidligere. Vi protestere vedblivende imod, at Prøjsen ikke opfylder sin Forpligtelse imod os, saa meget mere efter at Østerrig i Traktaten af 1878 har frasaagt sig sin Ret til at forlange Udførelsen af Prøjsen. For saa vidt føre vi bestandig Protestpolitik. Men denne Politik er samtidig og har altid været Realpolitik, fordi vi altid, om end, som det giver sig af sig selv, i stigende Udstrækning, have taget praktisk Del i Arbejdet paa alle Omraader, hvor det kunde gavne vor Sag. Noget »moderne Gennembrud« have vi ikke kendt herovre, lige saa lidt som vi have forandret Signalerne. Vi maa være glade ved at kunne arbejde lige saa trofast for Sagen, som det skete den første Tid efter 1864, 1867 og 1870. Vore Forkæmpere fra den Gang kunne endnu være os et Forbillede, baade med Hensyn til deres urokkelige Tro og Tillid til vor gode Sag og i Henseende til den nidkære og ihærdige Maade, hvorpaa de førte Kampen.«

Dette Standpunkt underbyggedes udførligt Dagen efter, den 2. Februar, i en ledende Artikel, »Protestpolitik«, hvori der gaves en historisk Oversigt over Arbejdskaar og Kampmidler fra 1864 og fremefter. Samtidig talte Jessen om det samme Emne ved et politisk Møde i Klipleve, hvor han, efter at have forhandlet med de tilstedeværende Valgmænd foreslog følgende Resolution:

»Forsamlingen udtaler det Ønske, at Valgmændene vil vælge en Landdagsmand, der fastholder Nordslesvigernes Selvbestemmelsesret i Henhold til Pragfredens Artikel V og hævder dette vort Standpunkt upaavirket af danske eller tyske ensidige Partiretninger.«

Den maadeholdne Resolution fandt ifølge »Flensborg Avis« Forsamlingens udelte Tilslutning. »Hejmdal« kritiserede, at det var gaaet lovlig hurtigt med Oplæsningen af Resolutionen og dens Vedtagelse og fandt i øvrigt, at den var ret overflødig, »da, saa vidt vi veed, ingen af de opstillede Kandidater vil gjøre sig til Talsmand for en ny Politik«. Heroverfor indrømmede Jessen, at det havde været mere korrekt, om han som Forslagsstiller havde sat Resolutionen til Diskussion, og at han burde have opfordret dem, der stemte for den, til at rejse sig, hvorefter der kunde være foretaget en Modprøve. Men af Stemningen i Forsamlingen havde han forstaaet, at det ikke var nødvendigt.

Imidlertid viste det sig hurtigt, at »Hejmdal« og H. P. Hansen havde et stort og velforberedt Modtræk i Baghaanden, der maatte faa afgørende Indvirkning paa Valget. Den 4. Februar offentliggjordes i de sønderjyske Blade efterfølgende Erklæring:

»Da jeg har bragt i Erfaring, at der i store Kredse gør sig den Mening gældende, at jeg staar bag ved »Flensborg Avis's« Artikler angaaende det forestaaende Valg i Sønderborg—Aabenraa Kreds, saa føler jeg mig forpligtet til herved offentlig at erklære, at jeg ikke i mindste Maade har Del i disse Artikler, og at jeg som Medlem af Vælgerforeningens Bestyrelse har stemt for H. P. Hanssens Kandidatur.

Flensborg, den 2. Februar 1896.

Gustav Johannsen.«

Redaktør Jessen var selvfølgelig straks klar over Rækkevidden af den udsendte Erklæring.

»Denne Udtalelse«, kommenterede han, »vil for mange komme som en Overraskelse. Da »Flensborg Avis« aldrig, som Bladet »Heimdal« i Aabenraa, i sine Abonnementsindbydelser eller paa anden Maade har nævnt den ærede Rigsdagsmand som Medarbejder, saa kan en opstaaet Formening — som vi ellers ikke have hørt noget til — om, at Hr. Gustav Johannsen skulde staa bag ved »Flensborg Avis's« Udtalelser, formentlig kun have sin Grund i, at man har troet, disse Udtalelser i Hovedsagen, hvad vort Standpunkt og Program vedrører, maatte være i Overensstemmelse med Hr. Johannsens Anskuelser. Det er vitterligt, at den ærede Rigsdagsmand altid vedkender sig Tanken om Nord-slesvigernes Selvbestemmelsesret i Henhold til Pragfredens Artikel V, og det er ligeledes vitterligt, at Hr. Johannsen i sin Stilling og Virksomhed staar uafhængig af baade tyske og danske ensidige Partiretninger. Derimod har man næppe tillagt den ærede Rigsdagsmand nogen Lod og Del i »Flensborg Avis's« Artikler, for saa vidt de berørte Kandidatspørgsmaalet ved det forestaaende Landdagsvalg. Man har nemlig i Almindelighed forudsat, at den ærede Rigsdagsmand vilde holde sig fuldstændig uden for Drøftelsen af dette Spørgsmaal.

Det kan for øvrigt godt forstaas, naar Hr. Gustav Johannsen ikke har villet lade det sidde paa sig, at han skulde have Lod og Del i de paagældende Artikler i »Flensborg Avis«. Disse have nemlig været saa rosende i Omtalen af den ærede Rigsdagsmands sjældne Begavelse, udmærkede Dygtighed og store Fortjenester, skønt ikke mere, end hvad rigtigt er, at der selvfølgelig ikke maa lades Skygge af Tvivl om, at Hr. Johannsen selv staar Affattelsen fuldstændig fjærn.

Alligevel ville mange synes, at Dementiet for saa vidt er noget for kraftigt, som Hr. Johannsen slutter med den Oplysning, at han i Vælgerforeningens Bestyrelse har taget Parti for den ene af Kandidaterne . . .

Uden Tvivl vil den ærede Rigsdagsmand for ingen Pris give Raaderum for den Mening, at han skulde ønske at være bestemmende for Valget af en Kandidat til det ledigblevne Mandat.

Skulde Indehaveren af de to Mandater besætte det tredje eneste Mandat, vi have at raade over, saa vilde det være nemmere og mere ligefremt at overdrage ogsaa dette tredje Mandat til Indehaveren af de to andre.«

H. P. Hanssen havde under disse Omstændigheder Raad til foreløbig at holde sig tilbage, saa meget mere som Meningsfæller, J. Zachariassen, Dybbøl, med flere ogsaa begyndte offentligt at tage Parti for ham.

Den 4. Februar afholdtes et politisk Møde i Nybøl, der ligesom Mødet i Kliplev var foranlediget af Redaktør Jessen.

»Formaalet med Redaktør Jessens Foredrag i disse Dage har«, skrev »Flensborg Avis«, »været at vise, at han ikke alene vilde hævde sine Anskuelse hjemme fra sit Kontor gennem sit Blad, men ogsaa var villig til at stille sig Ansigt til Ansigt over for Vælgere og Valgmænd ikke mindst i Egne, hvor han kunde vide i det foreliggende Valgspørgsmaal at have ivrige Modstandere.«

Disse Modstandere mødte da ogsaa kraftigt op i Nybøl. I det forholdsvis korte Referat i »Flensborg Avis« oplyses, at blandt andre havde Vælgerforeningens Formand, P. Reimers, og en halv Snes andre kendte Danske fra Sønderborg givet Møde. Redaktør Jessen talte i over en Time om Sønderjydernes politiske Program og fremhævede særlig Retsstandpunktet i Medfør af Pragfredens Artikel V. Efter en Pause førtes en længere Forhandling om det forestaaende Valg, hvorunder Jessen anbefalede Kliplev-Resolutionen. Da H. P. Hanssens Tilhængere fandt, at en Vedtagelse kunde opfattes som et Mistillidsvotum til deres Kandidat, kom den ikke til Afstemning.

Til Gengæld bragte »Hejmdal« et meget udførligt Referat fra Mødet. Reimers aabnede Forhandlingen og tilkendegav Beundring for Redaktør Jessen som Taler og Redaktør af »Flensborg Avis«, men mente dog, at hans Fantasi undertiden var for livlig. Redaktør Jessen takkede og udtalte sin Glæde over, at Mødet trods Uenighed om Dagens brændende Spørgsmaal var saa godt besøgt. Han talte for Sundvedboerne.

Slagtermester Timm, Sønderborg, havde langtfra altid været enig med Jessen. Han er en af vore bedste Mænd, men han er

ikke vor eneste gode Mand. Taleren vilde i Sagens Interesse bede Jessen fare frem med større Lempe.

Redaktør Jessen tog nu igen Ordet og sagde, at vi ved Valget stod over for et Personskifte, og at han ønskede at sikre os imod, at der derved tabtes noget af det gamle, som ikke burde tabes. Han havde paa sine Møder villet betone, at der var en Frygt oppe blandt Befolkningen for, at der vilde blive kastet Vrag paa det gamle. Vi maa ikke opgive det politiske Standpunkt for det nationale og folkelige, men holde paa dem alle tre. Med Hensyn til Paragraf 5 havde han saa tidligt som i 1881 skrevet til Gustav Johannsen og bedt ham holde fast paa den. Man skal ikke kaste et godt Vaaben, man har, fra sig.

Reimers spurgte Jessen, om han ikke ved Mødet i Kliplev havde søgt at paavirke Valgmændene i en bestemt Retning. (Jessen: Jo.) Hvorfor i Alverden skal vi netop have en Landmand. Jeg mener, vi skal vælge vor bedste Mand, hvad enten han er Landmand eller Industridrivende. Det er ligegyldigt, hvilken Stilling Kandidaten beklæder, blot Personen er god. (Hør!) Vi vil have H. P. Hanssen. Han er efter Gustav Johannsen vor bedste Mand. Hvad har han ikke udrettet ved sit Arbejde? Hvem andre end ham skylder vi hele vor Organisation? Wolff er god, men H. P. Hanssen er bedre. Hvis Hr. Jessen havde ladet Sagen gaa sin rolige Gang, saa var der ikke bleven Tale om Uenighed hos os.

Blandt de følgende Talere var igen Reimers og Timm samt Gaardejer Philipsen, Nybølmark, der alle holdt paa Hanssen. Reimers troede ikke, at der var nogen som helst Forskel paa H. P. Hanssens og Wolffs Syn paa Paragraf 5. Han havde intet at indvende mod Resolutionen fra Kliplev, men vilde alligevel anbefale, at den ikke vedtoges.

Den 6. Februar, Dagen før Prøvevalget paa Graasten, kom Redaktør Jessens sidste store Fremstød. I en Artikel i »Flensborg Avis« fremlagde han de saglige Grunde, der efter hans Mening talte for Wolff og imod H. P. Hanssen.

Jessen stillede som første Spørgsmaal: Hvorfor bør Valgmændene foretrække Gaardejer C. P. Wolff som Kandidat, og han svarede:

»1) Allerede for over en Snes Aar siden var Hr. Wolff paa sin

Egn den ledende Mand i nationale Anliggender, og det er ikke bekendt, at han i nogen Sag har svigtet Befolkningens Tillid. Tværtimod har man læsset det ene Arbejde efter det andet over paa ham, et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at man har billiget den Maade, hvorpaa han har røgtet dem. Derved har han fuld Adkomst til at komme paa en endnu mere fremtrædende Post.

2) Da Landbostanden er den danske Befolknings Kærne, saa vilde det, naar de to af vore Mandater ere betroede en Købstadmand, være heldigst, om det tredje overgives til en Landmand. Medens Modkandidaten kun et Par Aar har haft et borgerligt Erhverv som Udgiver af en Avis, hvorimod han tidligere ene og alene var spirende Fagpolitiker, saa var Hr. Wolff allerede for et kvart Aarhundrede siden en anset og dygtig Landmand, hvad der ogsaa har fundet sit Udtryk i, at han i fem og tyve Aar har været Formand for den sundvedske Landboforening. Selv om man ikke nærer nogen som helst Fordom i Henseende til Kald eller Stand, turde man dog betragte dette som en Fordel.

3) Den danske Befolkning indtager i det store og hele et maadeholdent Standpunkt til alskens Partipolitik. Vi kende intet til Agrarer eller Socialdemokrater, Antisemitter eller Jødevenner, Militarister eller Forsvarsnihilister, Reaktionsmænd eller Radikalere. Paa et saadant maadeholdent Standpunkt staar ogsaa Hr. Wolff. Det er for de allerfleste, der kende hans Navn og hans Virksomhed, vistnok aldeles ubekendt, hvorledes han stiller sig til dansk eller tysk Partipolitik. Han har ingen reaktionære eller radikale Forbindelser, der kunne hemme eller forrykke hans Virksomhed. Han er ikke Partimand.

4) I sin bedste Alder med fuld Arbejdskraft, men ogsaa med rig Erfaring staar Hr. Wolff som en selvstændig og moden Mand, hvis Meninger ikke skifte eller kritikløst blive hængende fast paa en eller anden ophængt Knage. Han har Forudsætningerne for aldrig at ville bringe vor Sag ind i noget vildsomt Uføre, men altid at forblive paa den slagne, lige Landevej.«

Jessen stillede som andet Spørgsmaal: Hvilke Betæneligheder synes at fraraade Valget af den anden Kandidat, og han svarede:

»Vi miskende ikke, at Hr. H. P. Hanssen har en Del Betingelser for med Tiden, naar han har løbet Hornene af sig, at blive en

Brugbarhed i det politiske Liv. Han er ikke uden Omtanke og Klogskab, har ikke ringe Virkelighedssans, en prisværdig Ædruelighed i Valget af Midler, om end ikke altid af Maal, desuden en Sluttethed i Karakteren og en Vilje til at komme frem, der kan gøre godt i vor almindelige danske Spagfærdighed. Hvad vi for Sagens Skyld have imod Hr. Hanssen, er ikke eller saa godt som ikke hans Person, men de Anskuelse, han baade tidligere og i den seneste Tid har lagt for Dagen.«

Hvorefter Jessen som Punkt 1 anførte H. P. Hanssens Forhold til det danske Kongehus, som han tidligere havde rettet Kritik imod i sin Anmeldelse af Hanssens Pièce »Sønderjyderne under Fremmedherredømmet«⁹⁾.

»2) Hr. Hanssen har for faa Aar siden paa forskellige Steder holdt Foredrag om Polakkerne, men ingenlunde, som man kunde tro, om den Behandling, de ere udsatte for under prøjsisk Herredømme, kun om den Underkuelse, de tidligere var Genstand for under Rusland. Hr. Hanssen har ligeledes holdt Foredrag om Finland, og i sin Avis optager han idelig Artikler om den truen- de russiske Undertrykkelse i Finland, en Undertrykkelse, der i national Henseende — hvad Hr. Hanssen ikke fortæller — foreløbig giver sig Udslag i, at der i Borger- og Almueskoler og paa Skolelærerseminarier i Finland ikke læres et Ord Russisk, men kun Befolkningens Sprog, Svensk og Finsk, at der kun i Latin- og Realskolerne gives 3—4 Timers ugentlig Undervisning i Russisk, at Retssproget, Forvaltningssproget osv. udelukkende er svensk eller finsk, ikke russisk. Hr. Hanssen bringer i sin Avis idelig efter grumsede tyske Kilder gruopvækkende Skildringer af Tilstandene i selve Rusland. Hr. Hanssen handler i denne Henseende i Modstrid med gamle Kejser Vilhelm af Tysklands Ord, da han paa sin Sotteseng sagde til sin Sønnesøn, at han burde staa paa en god Fod med Rusland, og med Fyrst Bismarcks ide- lige Raad til Tyskland, endelig ikke at stille sig uvenlig over for Rusland. Som bekendt hjalp Ruslands Indflydelse Danmark i 1849 og 1850; i Aaret 1864 var Ruslands Velvilje forspildt ved uklog Adfærd fra dansk Side i det polske Spørgsmaal. Skønt vi danske Nordslesvigere ikke have storpolitiske Hensyn at tage, saa burde vi dog ikke svække vor egen Harme over for Fortysk-

ningen ved at foregøgle hinanden farvede Billeder af mulig Uretfærdighed i Rusland. Det er noget, som ikke vedkommer os.

3) Hr. Hanssen har gentagne Gange baade i sit Blad og paa anden Maade vist en Dragelse hen imod det tyske Socialdemokrati, som de fleste ville finde ubetimelig. Man kan meget vel nære en begrænset Velvilje for de tyske Socialdemokrater, man kan endog betragte Socialdemokratiet som det Parti, der har Fremtiden for sig, men alligevel kan man nære stærke Betænkeligheder ved Udsigt til ligefremt Maskepi mellem de danske Nordslesvigere og de tyske Socialdemokrater. De fleste af os ville anse dette for en falsk Alliance.

4) Under københavnsk radikal Paavirkning har Hr. Hanssen forladt vort gamle Retsstade med Artikel V som Grundlag. Flere Gange har han i Tale og Skrift betegnet Artikel V som en halv eller hel Ulykke for os og ytret, at den skulde været retlig hævet ved den prøjsisk-østerrigske Overenskomst af 11. Oktober 1878. Dette har i politisk Henseende nogen Lighed med at kaste sine Vaaben fra sig.

Saa længe Hr. Hanssen ikke er kommen længere end hidtil bort fra de ham under uheldig Paavirkning indpodede Vildfarelser, burde man opspare ham til Fremtiden.

Naar hans Tilhængere betegne ham som en stor Politiker, saa skal det ikke nægtes, at han har nogen Evne til ikke at lade sine Anskuelser komme for stærkt frem paa ubetimeligt Sted, men om han ellers har store Anlæg for parlamentarisk Virksomhed, faar staa hen. Hr. Hanssen har jo i sin Tid været paa Askov og gælder for at være Askovitternes største Lys. Skolen paa Askov har meget store Fortjenester af den nationale Sag, men nyder i rent politisk Henseende ikke saa ubetinget Anerkendelse. Det tør ikke paastaas, at den med saa megen Forventning imødesete Indtrædelse af den store Askovhøvding i det danske Landsting¹⁰⁾ blev efterfulgt af nogen enestaaende Beundring. Disciplen er ikke over sin Mester. Det er foreløbig tvivlsomt, om Hr. Hanssen vilde virke mere forbløffende paa de prøjsiske Landdagsmænd end Forstander Schrøder paa de danske Landstingsmænd.«

Jessen sluttede sin Fremstilling med et svagt Haab om, at

Wolff endnu kunde blive valgt til Kredsens Landdagsmand, selv om man, som Sagerne stod, maatte regne med, at Hanssen endog med stort Flertal kunde blive den foretrukne.

Over for dette prisværdigt aabne, men unødigt skarpe og paa-gaaende Indlæg kunde H. P. Hanssen ikke mere holde sig i Baggrunden, men maatte som Jessen ud i fuld Offentlighed. Da »Flensborg Avis« var Morgenblad, kunde han naa samme Dag i »Hejmdal«, der var Eftermiddagsblad, at afgive en udførlig Erklæring, hvis Indhold efter nogle indledende Bemærkninger var dette:

»Som eneste Bevis for en Mangel paa Ærbødighed over for det danske Kongehus, der før er bleven karakteriseret som »republikansk Kongehad«, anfører Hr. Jessen et Citat af en Piece, som jeg har skrevet for otte Aar siden. I den omtales det store politiske Møde i Haderslev 1866, og det anføres, at der ved denne Lejlighed blev udbragt et Leve for Kong Wilhelm med den Motivering, at han snart vilde opfylde Pragfredens § 5, samt bag-efter et Leve for Frederik den VII.s Minde. Derimod omtales det ikke i min Bog, at der ogsaa ved denne Lejlighed blev udbragt et Leve for Kong Kristian IX. Alt dette er rigtigt. Sagen forholder sig saaledes: Den omtalte lille Bog skrev jeg efter Opfordring i 1887 under et Studieophold i Kjøbenhavn. Da der som bekendt ikke herskede Pressefrihed i Nordslesvig før Indlemmelsen i Preussen, var jeg henvist til paa mange Punkter at supplere mine Kilder med Korrespondancer til kongerigske Blade, hvoraf atter »Fædrelandet« var det vigtigste. Min Fremstilling af Begivenhederne i Haderslev er saaledes udelukkende bygget paa en Fremstilling i det af Dr. Carl Ploug redigerede »Fædrelandet«. Desværre havde jeg ikke andre Kilder ved Haanden. Paa denne Tilfældighed og *kun* paa den opbygger Redaktør Jessen nu sine Paastande om eller Antydninger af, at jeg nærer Kongehad etc. Man tænker uvilkaarligt paa Hr. Reimers's Ord i Nybøl: Naar Redaktør Jessen ser en Flue krybe paa Bordet, kan den for hans livlige Fantasi vise sig som en Elefant.

Det næste Bevis, Jessen fører for, at jeg skal indtage en Særstilling her i Nordslesvig, henter han af Foredraget om Polakkerne og om Finnerne, som jeg har holdt i vore Foredragsforeninger.

Hvad Polakkerne angaar, bebrejder han mig, at jeg ikke har talt om den Behandling, de faar under preussisk Herredømme. Hvad Finnerne angaar, bebrejder Hr. Jessen mig derimod, at jeg taler for meget om russisk Undertrykkelse. Jeg skal hertil kun bemærke, at for mig er Uret Uret og Undertrykkelse Undertrykkelse, enten den øves i Preussen eller i Rusland. Men i mine Foredrag har jeg altid holdt mig strengt inden for de Grænser, de bestaaende Love paabyder. Hvis jeg, som Hr. Jessen mener, jeg burde have gjort, vilde have talt om den preussiske Undertrykkelse af Polakkerne, vilde det have gaaet de Foredragsforeninger, hvori jeg har holdt mit Foredrag, ligesom det gik Foredragsforeningen i Sundeved og i Avgustenburg og Omegn i Fjor, efter at Redaktør Jessen havde holdt sit bekendte Foredrag om Modersmaalet. Og jeg tror ikke, at det vilde have været heldigt for den danske Sag.«

Til Forklaring maa her indskydes, at de paagældende Foredragsforeninger var bleven lukket, fordi Redaktør Jessen i et Foredrag om »Modersmaalet som Bærer af Folkeoplysningen« havde »forherliget det danske Sprog« og dermed efter prøjsisk Opfattelse drevet politisk Agitation, hvilket i de upolitiske Foredragsforeninger ikke var tilladt.

Til Jessens Paavisning af Forskellen mellem finsk folkelig Frihed og sønderjysk folkelig Undertrykkelse har man fra finsk Side mange Aar efter, sandsynligvis uden mindste Tanke paa Redaktør Jessen, bekræftet Rigtigheden af, hvad Jessen flere Gange var kommen tilbage til. Den sydslesvigske Pressemand og Forfatter Jac. Kronika oplyser i nogle Dagbogsoptegnelser fra 1932, at den finske Lektor ved Sorbonne [Universitet i Paris] i Februar nævnte Aar over for ham havde udtalt:

»Selv under den russiske Zarisme — efter 1809 — har Finland haft mere folkelig og kulturel Frihed, end det danske Nord-slesvig nogen Sinde har haft under Bismarck og Hohenzollerne¹¹⁾.«

H. P. Hanssen fortsætter i sit Modindlæg:

»Som Punkt 3 anfører Hr. Jessen, at »jeg har vist en Dragelse hen imod det tyske Socialdemokrati, som de fleste vil finde ubetimelig«. Nærmere Bevis anføres ikke. Jeg skal dertil kun bemærke, at det tyske Socialdemokrati for Tiden fører en heftig

Kamp for Foreningsretten og Forsamlingsfriheden, for Pressefriheden og den almindelige Valgret mod Embedsmændenes Overgreb og det overdrevne Militærvæsen, som jeg og mange med mig sympatiserer med. Der smedes under den Vaaben, som vi kan bruge i vor Kamp med Fordel. Men jeg er og har altid været en Modstander af alt Maskepi med Socialdemokraterne, og Hr. Jessen kan ikke føre et eneste positivt Bevis for falske Alliancer.

Endelig nævner Hr. Jessen, at jeg »under københavnsk radikal Paavirkning« har forladt vort gamle Retsstade med § 5 som Grundlag. Jeg skal her kun udtale, at jeg heller ikke i denne Henseende vedkjender mig det Standpunkt, Redaktør Jessen ved Hjælp af Ordkløverier og spidsfindige Fortolkninger tillægger mig. Jeg er lige saa langt fra at ville opgive vor Selvbestemmelsesret efter § 5 som fra det Standpunkt, Tyskerne i Fjor vilde tillægge mig, da jeg blev arresteret for forberedende Handlinger til Højforræderi. Jeg blev da sigtet for med Vold at ville løsrive Nordslesvig fra Tyskland, fordi jeg havde udtalt paa et offentligt politisk Møde, at Genforeningen med Danmark er det endelige Maal for vor nationale Kamp. Nu skal jeg pludselig efter Redaktør Jessens Mening indtage det stik modsatte Standpunkt. Jeg veed mig imidlertid i denne Henseende i fuld Overensstemmelse med Kredsens afdøde Repræsentant, Hans Lassen, og om jeg end finder det fuldstændig korrekt, at Redaktør Jessens Resolution blev afvist i Nybøl, saa indeholder den dog intet, som jeg ikke godt kan underskrive.

I øvrigt har jeg af Hensyn til de Sigtelser, der er blevne fremsatte, bemyndiget Vælgerforeningens Formand, Hr. Reimers, til ved Prøvevalget at præcisere mit Standpunkt i denne Henseende nærmere over for Valgmændene, hvis det ønskes.«

Jessen udtalte derefter Tilfredshed med, at H. P. Hanssen havde lagt Vægt paa at klarlægge sin Stilling til det danske Kongehus, og han vilde derfor ikke hænge sig i andre Fortielser, som »Fædrelandet« ikke kunde have Skyld i. Bemærkningerne vedrørende H. P. Hanssens Udtalelser om Polakkerne fandt han for almindelige, dem om Forholdet til det tyske Socialdemokrati derimod tilfredsstillende. Tilbage stod det store Hovedspørgsmaal, om H. P. Hanssens Stilling til Pragfredens Paragraf

5. Herom fremkom Hanssen endnu i sidste Øjeblik med en ny Erklæring, der baade reelt og formelt maatte anses for fyldestgørende ogsaa af Jessen.

Prøvevalget paa Graasten den 7. Februar lededes af Vælgerforeningens Formand, P. Reimers. Da denne havde aabnet Mødet og opfordret til Diskussion, vi holder os her til »Hejmdal's« Referat, skete der følgende:

»Gaardejer Fr. Hansen, Løjtertoft, beder om Ordet: Der behøves ikke mange Ord for at klare Situationen, da enhver af Valgmændene kjender Valgkandidaternes gode Egenskaber. Gaardejer Wolff er os alle bekjendt som en udmærket og dygtig Landmand, hvis udholdende Arbejde har virket til Gavn for hans Egn. Redaktør Hanssen er derimod bedre kjendt som Politiker, men han er ung, og mange af vi gamle er ikke helt trygge ved hans Standpunkt over for § 5. Vi gamle mener ganske vist, at § 5 statsretlig set er ophævet, men vi vil af den Grund aldrig paa nogen Betingelse erklære den for et dødt Bogstav. For at komme til Klarhed har jeg bedt Redaktør Hanssen oplyse mig om sit Forhold til § 5, og han har til Svar herpaa tilskrevet mig et Brev, som jeg vil oplæse, hvis Forsamlingen ønsker det. Da der fra alle Sider svaredes: Ja! læser Hr. Fr. Hansen følgende Brev fra H. P. Hanssen:

»Aabenraa, 6. Februar.

Kjære Hr. Hansen.

Da jeg modtog Deres Opfordring, havde jeg allerede af Hensyn til de Paastande, der er fremsatte om mit Standpunkt til Pragfredens § 5, affattet følgende Erklæring, som det først var min Agt at tilstille Reimers, men nu herved tilsender Dem med Bemyndigelse til at oplæse paa mine Vegne ved Prøvevalget i Graasten, hvis De finder det nødvendigt:

Mine Anskuelser om Pragfredens § 5 falder i *et* og *alt* sammen med de Anskuelser, som Kredsens afdøde Landdagsmand, Hans Lassen, har fremsat og vedkjendt sig til sin Død, og der er ikke

udtalt andet om Pragfredens § 5 i den Resolution, der blev vedtaget paa Kliplevmødet, end hvad jeg fuldt ud kan underskrive.

Mine Anskuelser om denne Sag er nøjere præciserede følgende:

Ved Traktaten af 11. Oktober 1878 har Østerrig ikke blot givet Afkald paa sin Ret til at kræve § 5 opfyldt, men Preussen har samtidig ved en Regeringshandling erklæret Pragfredens § 5 for ophævet. Dette er en Kjendsgerning, som man hverken kan ignorere eller bortforklare. Men Preussens *Ret* til at handle paa denne Maade har jeg aldrig godkendt og vil jeg aldrig godkende. Tværtimod vil jeg, efter Evne og saa vidt det er muligt paa de bestaaende Loves Grund, *protestere* imod Traktaten af 11. Oktober som en os tilføjet Uret, thi jeg mener, at Retsspørgsmaalet her er en politisk Faktor af stor Vigtighed, og holder bestemt paa Tredjemands Ret.

For saa vidt som man har udledt andre Standpunkter af mine tidligere Udtalelser om Pragfredens § 5, er det sket ved Hjælp af Ordkløveri og spidsfindige Fortolkninger.

Med venlig Hilsen

H. P. Hanssen.«

Efter at have oplæst denne Erklæring siger Oplæseren: Jeg anser det for godt, at denne Erklæring er kommen frem, da det af den klart fremgaar, at H. P. Hanssen staar paa vor afdøde Landdagsmands Standpunkt. Denne Erklæring vil bidrage til at klare Situationen i Dag.«

Da ikke flere forlangte Ordet, skredes der til Afstemning, der begyndte med Als Nørreherred og foretoges mundtligt. H. P. Hanssen fik her 120 Stemmer og Wolff 5.

I »Hejmdal« for 8. Februar hed det i en Artikel »Prøvevalget«, at Bladet fra første Færd havde været overbevist om, at Wolffs Kandidatur var et heldigt Greb. »Hans store Fortjenester af Landbrugets Fremme, hans rige Kundskaber, store Indsigter og noble Karakter og i ikke mindre Grad hans lange fortjenstfulde Arbejde i Offentlighedens Tjeneste kjendes og skattes i vide Kredse, og i sin Stilling havde han et Fortrin for H. P. Hanssen, som mange vilde sætte Pris paa.«

Denne Anerkendelse af Wolffs Kandidatur, som ganske vist kom bagefter, suppleredes med, at Resultatet i Graasten svarede heller ikke til den oprindelige Stemning i Valgkredsen. »Fra først af laa Forholdene nærmest saaledes: Als ønskede Redaktør H. P. Hanssen. I Sundeved var der omtrent lige stor Stemning for H. P. Hanssen og Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab, og i Aabenraa Kreds var Stemningen — saavidt vi kjender den — omtrent lige delt mellem H. P. Hanssen paa den ene og et Par fremragende nordslesvigske Bønder paa den anden Side. Efter Lassens Jordefærd var det imidlertid klart for alle, at Valget vilde falde paa Wolff eller Hanssen.«

Naar det var gaet saadan, at H. P. Hanssen blev valgt med et alt overvældende Flertal, saa kunde Skylden efter Bladets Formening kun ligge hos Jessen, hvis Agitation havde været alt for personlig og derved havde samlet Sympatien om den angrebne. »Hejmdal« nærede nu det Haab, at det maatte lykkes Hanssen at vise sig Befolkningens Tillid værdig.

Ogsaa i »Flensborg Avis« for 8. Februar fandtes der en Kommentar til Prøvevalget.

Valgmandsmødet paa Graasten fik, skrev Jessen, det Udfald, man i de sidste Dage kunde forudse. Efter at Rigsdagsmand Gustav Johannsen, Vælgerforeningens Formand, Hr. Reimers, og til sidst ogsaa Sprogforeningens Formand, Gaardejer Michelsen, var optraadt til Fordel for H. P. Hanssen, og efter at denne havde afgivet tilfredsstillende Erklæringer, kunde Resultatet næppe længere være tvivlsomt. Den forudgaaende Valgbevægelse havde imidlertid med disse Erklæringer paa Bordet gjort sin Nytte:

»Ved Artiklerne i »Dannevirke« og »Flensborg Avis« og ved Drøftelsen paa Møderne blev der givet baade Tilhængerne af Hr. H. P. Hanssens Kandidatur og Kandidaten selv Anledning til at udtale, at de ere enige med alle os andre om, at vi bør hævde vort Retsstandpunkt i Medfør af Pragfredens Artikel V, og at vi ikke bør lade os paavirke i ensidig Retning af danske eller tyske Partiforhold. Hermed er der skaffet en Beroligelse for Nutiden og en Betyggelse for Fremtiden.«

Karakteristisk for Jessen er, at han i samme Nummer af

»Flensborg Avis« som en Gestus over for sin Modstander under Valgkampen gengav over flere Spalter Hovedindholdet af et Foredrag, H. P. Hanssen havde holdt før Prøvevalget i Majkro paa Als om Udviklingen i Grænselandet fra Folkevækkelsen i 30-erne og 40-erne og frem til det Stade, man nu indtog.

Der paafulgte endnu et kort Ordskitte mellem de to Blade, hvorunder »Flensborg Avis« over for Fremhævelsen af, at Jessen havde tabt stort, tog til Indtægt for sig, at dets politiske Program havde sejret, mens »Hejmdal« paastod, at de afgivne Erklæringer paa ingen Maade var fremtvunget, men afgivet af egen Drift. Om den sidste og betydningsfuldeste, fra Prøvevalget paa Graasten siges, at den »var nærmest bestemt som Svar paa Forespørgsler af Valgmændene, men uagtet der to Gange blev opfordret til Diskussion, blev der ikke rettet en eneste Forespørgsel, saa lidt optog det Sindene. Hr. Hansen oplæste saa alligevel Erklæringen uden Opfordring.« At »Hejmdal's« eget Referat fremstiller Sagen anderledes, har den skrivende i Hastværket overset.

Naar man nu saa mange Aar efter søger at give et samlet Indtryk af det store Sammenstød og dets Forløb, vil ingen kunne komme uden om, at begge Parter bar Mærker af det.

Jessens Nederlag ved Prøvevalget var det mest iøjnefaldende. Han havde ene Mand modsat sig H. P. Hanssens Valg til Landdagsmand, mens denne havde saa mægtige Forbundsfæller som Nordslesvigs populære Rigsdagsmand, Gustav Johannsen, og den nordslesvigske Vælgerforenings højt ansete Formand, P. Reimers, og havde sluttelig set Hanssen opstillet af de danske Valgmænd næsten enstemmigt. Men heller ikke H. P. Hanssen var gaaet saa uberørt ud af det haarde Stævne, som det sine Steder blev fremstillet. Trods Forsøg paa at bagatellisere det havde han af Omstændighederne set sig nødsaget til at indgaa paa en Art Haandfæstning i Spørgsmaalet om det politiske Islæt i den sønderjyske Nationalitetskamp, hvorved visse københavnsk-radikale Forhaabninger om at skaffe sig Indflydelse paa denne Kamp, en Indflydelse, Jessen frygtede, blev til intet.

Det er ret interessant i en Afhandling af fhv. Højesteretspræsident Troels G. Jørgensen: »A. D. Jørgensen skildret af en

Søn«, i »Sønderjyske Aarbøger« for 1953¹²), at læse et Afsnit af den sønderjyske Historikers »En Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab«, som ved Udgivelsen i 1901 blev udeladt. A. D. Jørgensen fortæller her bl. andet om en Sammenkomst af fremtrædende københavnske radikale i 1887, som han deltog i:

»De indbød Gustav Johannsen og mig til en selskabelig sammenkomst på St. Thomas i Frederiksbergallé (16. Septbr. 1887), og her drøftede vi da til langt ud på natten det nationale spørgsmål med Ottosen, Høffding, Neergaard, Rubin, Philipsen, Herman Trier, H. Bing, Erik Skram, Kr. Erslev, [H. V.] Clausen, Hanssen-Nørremølle o. a.; de oprettede kort efter foreningen »4 S« (studentersamfundets sj. samfund) med det formål at skaffe den nyere danske litteratur indgang derovre. Nordslesvig skulde »demokratiseres«, som det hed; jeg forsikrede forgæves, at det alt var demokratisk sindet nok. En tilbageerobring af det tabte danske land vilde de dog foreløbig ikke høre tale om, da Tyskland var bærer af den højeste kultur og en svækkelse af denne magt derfor ikke at ønske.«

Selv om hverken Gustav Johannsen eller H. P. Hanssen har kunnet billige de sidstnævnte Synspunkter, og selv om maaske Flertallet af de tilstedeværende har været imod dem, saa kan man gaa ud fra, at saadanne Udtalelser er falden. Skønt der var udmærkede Mænd iblandt, som efterhaanden blev meget virksomme for den sønderjyske Sag — A. D. Jørgensen skriver, at nogle tyskvenlige Artikler i »Politiken« i Anledning af den tyske Kejsers Besøg Aaret efter »bidrog til at klare vore venners anskuelser« —, saa havde Redaktør Jessen ud fra sin Indstilling gode Grunde til at være aarvaagen over for Paavirkninger af den Art og at lægge sig paa tværs af dem, naar han saa en Mulighed for det.

For øvrigt synes Jessens Omdømme ikke at have lidt noget Skaar paa Grund af hans Holdning forud for Valget, heller ikke blandt den alsiske Befolkning. Faa Dage efter talte han ved et Møde i Ketting, hvor han blev hyldet som en af Danskhedens første Forkæmpere. Der har nok alligevel været flere, der var enige med Jessen, end Prøvevalget paa Graasten gav Udtryk

for. Omkring Midten af 1890-erne havde den da godt 40 Aar gamle Redaktør Jessen i det hele taget en af de frugtbareste Perioder ved »Flensborg Avis«. Bladet blomstrede under hans Hænder. Oplaget havde sidst i 1895 naaet det højeste Tal indtil da, over 5500, og den ene vægtige Artikel fulgte oven paa den anden. For en Gangs Skyld fik han Tid til at gøre det Arbejde, hans Hu stod til, og føle Lykken ved at udfolde de Evner, han sad inde med.

Og snart fik man ogsaa andet at tænke paa end det overstaaede Kampvalg. I Begyndelsen af Marts viste det sig, at Hans Lassen havde bedraget Lysabild Sparekasse, hvis Formand han var, for $\frac{1}{4}$ Million Mark, og at Besvigelserne strakte sig mange Aar tilbage. Da Sagen blev kendt, skrev »Hejmdal«, at fra enkelte Sider hørtes nu Udbrud af Skadefryd og hoverende Glæde over det Slag, Danskheden var bleven ramt af. Skønt ikke hørende til den afdødes Venner eller snævre Meningsfæller var det Redaktør Jessen, der stærkest gav Udtryk for den Sorg, der raadede blandt alle Danske, den Ydmygelse, det var for dem, men ogsaa for Viljen til trods alt at føre Arbejdet videre og ikke lade sig lamme af, hvad der var sket. Gustav Johannsen var foreløbig tavs, og H. P. Hanssen udover nogle saglige Oplysninger faa-mælt. I en saadan Situation følte det som naturligt og selvfølgelig, at det var Jessen, der tolkede den sønderjyske Befolknings Tanker og Følelser. Kun han kunde sige de forløsende Ord og tale Sindene til Trøst, saa det blev en Lise midt i alt det bitre.

Artiklen »Kassemangelen i Lysabild« vil altid blive staaende som en af Redaktør Jessens smukkeste og mest uovertrufne.

»Størst maa Sorgen være blandt Alsingerne«, skrev Jessen, »og den afdødes nærmeste personlige og politiske Venner. Men vi andre, der altid har staaet ham politisk mindre nær og personlig fuldstændig fjærnt, ville ingenlunde vaske vore Hænder i Uskyldighed og betragte Slaget som os uvedkommende. Thi have vi end altid anset Lassen for en politisk lidet storslaet Personlighed, en respektabel Dygtighed, men ingen fremragende Begavelse og ingen Foregangsmand, have vi end misbilliget hans Færd imod Junggreen og alvorlig dadlet hans Edsaflæggelse i

den præjsiske Landdag paa en Tid, da han vidste, Repræsentanten for første Kreds ikke vilde aflægge Eden, ja, have vi end ikke helt kunnet afvise den Forestilling, at den som en snild Taktikforandring og som Indvielse af en ny »Realpolitik« modbydelig udbasunerede Edsaflæggelse aldrig vilde været sket, om der havde været noget økonomisk Offer forbundet med at være Medlem af den præjsiske Landdag, saa have vi dog aldrig tvivlet om, at han fuldtud var en Hædersmand, noget materiel og nøgtern maaske, men netop paa Grund af sin praktiske Sans og sin Ædruelighed tilsyneladende lidet udsat for de Fejlsyn og Farer, der kunde true mindre praktiske og mindre nøjeseende Naturer. Vi vilde aldrig have fundet os i, at der var gjort Antydninger af et Skaar i hans borgerlige Agtelse. I denne Henseende var der kun een Mening. Vi, der satte Hans Lassen mindre højt, have over for dem, der til Tider maaske ydede ham for megen Støtte, nu kun Beklagelse og Medfølelse. Vi ville være fælles med dem om at bære Sorgen; den rammer os alle.

Hvem kan man i borgerlige Forhold stole paa, naar man ikke kunde lide paa Hans Lassen? En Følelse af Utryghed griber os. Hvor stor er dog den menneskelige Svaghed. Vi vide vel, at det ikke er nogen let Lod at være Politiker; baade hjemme og ude lærer man, at det politiske Liv kræver indre Ofre, at det tærer ogsaa paa Sjælelivet. Politikere ere udsatte for mange Farer. Det er, som om de, der skulle bære andres Byrder, derved faar større Vanskelighed med at bære deres egne. Smaa Fejl og Svagheder skæmme mange offentlige Personligheder; det har været saaledes til alle Tider og i alle Lande og bliver næppe anderledes. En alt for smaatskaaren og stræng Maalestok er her næppe paa sin Plads. Men et Krav er ueftergiveligt: ingen kan ustraffet gaa uden for de borgerlige Loves Grænser for almindelig Hæderlighed.

Den Lære, at man i det politiske Liv bør lade sig bestemme af Grundene og ikke fortrinnsvis af personlige Hensyn, er for dyrt købt.

Denne nationale Ulykke kunde have været værre, end den er, hvis den havde ramt et mindre sikkert Sted end Als. I en ube-

fæstet Egn kunde en saadan Begivenhed have gjort større Skade. Vi maa haabe, at Danskheden paa Als er stærk nok til snart at forvinde ogsaa dette Stød . . .

De ved Lysabild begaaede Besvigelser, som angives til 256.000 Mark, siges at have strakt sig over en lang Række Aar; man taler om trediv. Her synes alle Undskyldninger at glippe. Allerede da den nu afdøde fremstillede sig for Vælgerbefolkningen og æskede dens Stemmer som Landdagsmand og senere som Rigsdagsmand, var han ikke mere nogen ulastelig Mand. Alligevel havde han det Mod at bejle til vore første Tillidshverv. Han har ikke haft Følelsen af det hellige Ansvar, som bør hvile paa en Mand, der skal være Talsmand for en undertvungen Befolkning, som kæmper for sine dyreste Goder.

Men Døden virker forsonende. Vi skulle ikke udtale noget ondt Ord om den bortgangne. I mange Aar har han ikke søgt nogen Hyldest, men er snarere gaaet af Vejen derfor. Folk mærkede hans nedtrykte Sindsstemning og hans noget utrygge Væsen, men man tilskrev hans Sygdom denne Forandring. Han blev gammel og affældig før Tiden. Indvortes Lidelser tyngede paa ham og lagde ham i Graven.

Vi tage ikke denne Ulykke som en Hverdagsbegivenhed. Var Bankfallitten i Sønderborg¹³⁾ det største Nederlag, vi have lidt siden 1864 — frivillig har den danske Befolkning nu lagt et nyt Bankforetagende i en tysk Bestyrelses Hænder —, saa er den sidste Tildragelse endnu mere knugende. Vi bøje os under Slaget, men vi lade os ikke knække. Vor Sag er alt for retfærdig og ophøjet til at skulle lide varig Skade af en enkelts Forseelser; den straalers bestandig i urørlig Renhed højt oppe over alle personlige Ufuldkommenheder.

Vi er vant til ufortjente Krænkelser og uforskyldte Ydmygelser. Vore Modstandere have ofte haanet og fornærmet os med urette. Slig Behandling plejer hos selvstændige og ærekære Mennesker at skærpe Selvfølelsen. Skulde vi under vore ublide Vilkaar være blevne for stolte, for selvretfærdige, saa vi trængte til en Tugtelse, der ikke kom fra Modstandere? Om saa er eller ej, maa vi tage mod denne Ydmygelse med bøjet Hoved, men kun

som en Opfordring til Selvprøvelse, om vi alle i vor Færd vise os værdige til at tælles blandt dem, der ville kæmpe for en hellig Sag.«

Her var alt sagt, hvad der trængte til at siges. Ikke dømmende, men som værende blandt medansvarlige. »Flensborg Avis« for 3. Marts 1896 var Jessen fuldt og helt, naar han satté Skulder til det, der skulde bæres. Her saas hans Storhed. Her ragede han op over alle andre.

NOTER OG HENVISNINGER

Redaktør Jessen og Paragraf 5.

- 1) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 230 ff.

Masseopbud af Retssager.

- 1) H. V. Clausens Privatarkiv, Rigsarkivet, København.
- 2) Tysk socialdemokratisk Blad i Berlin.
- 3) »Redaktør N. Petersens Erindringer«, i Privateje.
- 4) »J. Jessen af Vilh. la Cour«, S. 53.

»Politiken« i Aktion.

- 1) Sammenlign J. P. Junggreen, Brev til Professor P. Hjort af 16. 1. 1869, Det kgl. Bibliotek, København, og H. R. Hiort Lorenzen, Brev til Direktør for det danske Udenrigsministerium, P. Vedel, af 18. 12. 1875, »Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—1879, Aktstykker og Breve . . . . ved Aage Friis«, Bind III, S. 439 f.
- 2) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 224.
- 3) I Sommeren 1889 rettede Det positivistiske Selskab i Stockholm ved sin Formand, Anton Nystrøm, en Henvendelse til de frisindede Medlemmer af den tyske Rigsdag om at lægge deres Ord i Vægtskaalen for en mere frisindet Politik i Nordslesvig samt for de nordslesvigske Distrikters Afstaaelse til Danmark i Henhold til Pragfredens Paragraf 5. Svaret var afvisende.
- 4) H. P. Hanssens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.

Den unge H. P. Hanssen og Jessen.

- 1) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 123.
- 2) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 187.
- 3) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 106.
- 4) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 86.
- 5) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 166.
- 6) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 102.
- 7) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 139.

- 8) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 143.
- 9) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 167—168.
- 10) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 145—146.
- 11) Konrad Jørgensen, Redaktør af »Højskolebladet«.
- 12) »Højskolebladet« 1885, Spalte 2177 ff.
- 13) Brev til Landstingsmand Villars Lunn af 24. Avgust 1897. Afskrift i Privateje.
- 14) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 147.
- 15) Foreningen Dannebrog's Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 16) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 163.
- 17) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 215.
- 18) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind I, S. 223.
- 19) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 80.
- 20) H. P. Hanssens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 21) H. P. Hanssens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 22) I. N. H. Skrumsagers Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 23) H. V. Clausens Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 24) Sidst i Juni og først i Juli 1907 fremkom der i »Hejmdal« 3 Artikler, der alle havde til Overskrift »Til Eftertanke« og var undertegnede »En, der nærmer sig Aldersgrænsen«. Forfatteren var H. P. Hanssen, og Artiklerne indeholdt en kraftig Kritik af »de unge, der i det sidste Aar har trængt sig frem i Forgrunden«.
- 25) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 81.
- 26) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 82.
- 27) »Dansk Udsyn« 1941: »To Breve fra H. P. Hanssen til Ludvig Schrøder« af Troels Fink.
- 28) Junggreens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.

En Imødegaaelse.

- 1) Herman Triers Privatarkiv (Gruppe B, h, 2), Rigsarkivet, København.
- 2) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 255.
- 3) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind II, S. 288.

Flensborgsk Presseliv i 1890-erne.

- 1) I Privateje.

Bag Fængselsmure.

- 1) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 219.
- 2) »Mellem Østersø og Vesterhav.« A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 141.
- 3) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind II, S. 42.
- 4) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind II, S. 43.
- 5) H. P. Hanssens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.

- 9) Mørk Hansens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 7) Frederik Bøgh, Forfatter og Journalist, død 1882.
- 8) Frederik Algreen-Ussing, historisk og topografisk Forfatter, død 1869. De paaankede Skildringer forefindes i Elise Bøgh: »Frederik Bøgh«, S. 152 f. og 176 f.
- 9) H. P. Hanssens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 10) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 166 og 223 ff.
- 11) A. D. Jørgensens Breve, udgivet 1939, S. 147 f.
- 12) A. D. Jørgensens Breve, S. 389.
- 13) H. P. Hanssens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 14) Rasmus Nielsen, Professor i Filosofi ved Københavns Universitet.

Det slesvigske Standpunkt.

- 1) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 111.
- 2) Sammenlign Jeppe Aakjær: »Fra min Bette-Tid, en kulturhistorisk Selvbibliografi«, S. 95:
 »En Bonde blev næsten alle Vegne behandlet med Foragt, paa Kontorerne som en Selvfølge. Selv hos hans egen Købmand var Behandlingen altid oven fra og ned . . . Jeg har engang været med min Far inde i Købstaden paa et Kontor, hvor en eller anden ringe Sag skulde ordnes. Saa lille jeg var, kan jeg endnu mindes min Harme over, hvorledes et Par Kontorlømler behagede sig i at hundse min stille og beskedne Far, der stod saa naale og selvudslettende og lod den ubehøvlede Skyllende af Flabetthed og Kontorvigtighed gaa hen over sit Hoved.«

Jessen og Skoleforeningen.

- 1) »Sønderjysk Skoleforening 1892—1942«, S. 28.
- 2) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 115.
- 3) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 226.
- 4) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 244 ff.
- 5) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 117.
- 6) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 119.

Fra en Krisetid.

- 1) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 77.
- 2) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 238.
- 3) Redaktør E. Christiansens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 4) Frits Holst, Oberst, Forfatter, død 1909. Axel Larsen (Liljefalk), Oberst, Forfatter, død 1915.
- 5) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind I, S. 242 ff.
- 6) »Erlebnisse und Beobachtungen des ehemaligen Generalsuperintendenten von Schleswig D Theodor Kaftan«, S. 214.

A. Svensson: »Generalsuperintendent Dr. Th. Kaftan«, »Grænsevagten« 1933, S. 32 ff.

- 7) Svend Grundtvig, Sprogmand og Folkemindeforsker.
- 8) Ernst v. d. Recke, Digter, Heraldiker og Litteraturforsker.

Afstemmingslinjen fra 1867.

- 1) Haderslev-Samfundets Aarsskrift 1937, S. 21.

Et Mellemspil.

- 1) I Privateje.

H. P. Hanssens Valg til Landdagsmand.

- 1) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 135 ff.
- 2) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 134.
- 3) »Nordslesvig 1899. Udvisningsdebatteerne i Landdagen og Rigsdagen. Gengivne efter de stenografiske Beretninger.« (Trykt i »Heimdal's« Trykkeri, H. P. Hanssen.)
- 4) H. P. Hanssen: »Et Tilbageblik«, Bind II, S. 182.
- 5) H. V. Clausens Arkiv, Rigsarkivet, København.
- 6) Landsarkivet i Aabenraa.
- 7) Møller Lydik Jacobsens Privatarkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
- 8) Breve fra J. Jessen til Gaardejer A. Andresen, Skelle, Landsarkivet, Aabenraa.
- 9) A. Svensson: »Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis«, Bind II, S. 98 f.
- 10) Forstander Ludvig Schrøder, Askov, var Medlem af Landstinget 1886—1890.
- 11) »Et Demokrati paa Dødslejet. Jacob Kronikas slesvigske Dagbogsblade fra 1932«, »Det brændende Spørgsmaal«, Oktober 1957.
- 12) »Sønderjyske Aarbøger« 1953, II. Halvbind, S. 140.
- 13) I Marts 1895 døde Bankdirektør Jørgensen, Sønderborg, der i en længere Aarrække havde ledet Byens danske Pengeinstitut, »Sonderburger Bank«. Kort efter viste det sig, at forfejlede Børsspekulationer fra hans Side havde medført et Tab for Banken paa 2½ Million Mark.

I serien
Skrifter, udgivne af Historisk samfund
for Sønderjylland

er udkommet:

- Nr. 1. Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. 2,25 kr. (I boghandelen 3,00).
- Nr. 2. P. J. Refshauge: *Bonden, der blev landråd*. Udsolgt.
- Nr. 3. *Tønder gennem tiderne*. I-II. 25 kr. (I 14 kr., II 11 kr.) (37,50).
- Nr. 4. M. H. Nielsen: *Fra slesvigske fattigvæsens fortid*. 4,50 kr. (6,00).
- Nr. 5. Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie*. 4 kr. (8,00).
- Nr. 6. *Navneregister til H. P. Hanssens værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt. 2 kr. (4,00).
- Nr. 7. *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*. 3 kr. (4,50).
- Nr. 8. Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 9. Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 10. *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*. 6 kr. (10,00).
- Nr. 11. Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjysk slægtstavelitteratur*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 12. *Nordslesvig efter genforeningen*. 7 radioforedrag. 3 kr. (4,50).
- Nr. 13. Thorvald Petersen: *Fra Als til Tønder*. Udsolgt.
- Nr. 15. N. Black Hansen: *Åbenrå annaler, 1524, 1584-1694*. 4 kr. (6,00).
- Nr. 15. Peter Kr. Iversen: *Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog*. 12 kr. (18,00).
- Nr. 16. A. Svensson: *Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis*. I. 10 kr. (15,00). II 10 kr. (17,00).
- Nr. 17. H. V. Gregersen: *Niels Heldvad. En biografi*. 8 kr. (14,00).
- Nr. 18. Erland Møller og Johan Hvidtfeldt: *Kaptajn Hans Bruhns Erindringer*. 9 kr. (16,00).

Serien redigeres af et udvalg, bestående af professor, dr. phil. Troels Fink, Århus, landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, arkivar Peter Kr. Iversen, Åbenrå, og fhv. forstander Hans Lund, Tanderupgård.

Medlemmer af Historisk samfund for Sønderjylland kan bestille skrifterne hos samfundets kasserer, fuldmægtig Olav Christensen, Christiansfeldvej 30, Haderslev. Ikke-medlemmer kan bestille skrifterne hos boghandlen.